T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

HUZUREVİNDE YAŞLILIK OLGUSUNUN İNCELENMESİ VE YAŞLI BAKIMINDA BİR MODEL ÖNERİSİ: BİRLİKTE YAŞAM SİTESİ

Engin ERDAĞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hakkı KALAYCI

Çankırı – 2022

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

HUZUREVİNDE YAŞLILIK OLGUSUNUN İNCELENMESİ VE YAŞLI BAKIMINDA BİR MODEL ÖNERİSİ: BİRLİKTE YAŞAM SİTESİ

Engin ERDAĞ

ORCID: 0000-0003-3350-1242

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hakkı KALAYCI

Çankırı – 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ iv
TEZ KABUL VE ONAY v
ÖNSÖZ vi
ÖZET vii
ABSTRACT viii
KISALTMALAR ix
TABLO LİSTESİ x
ŞEKİL LİSTESİ xi

1. GİRİŞ 1

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 5
2.1. YAŞ 5
2.2. YAŞLANMA 6
2.3. YAŞLILIK 7
2.4. YAŞLANMA TÜRLERİ 8
2.4.1. Biyolojik yaşlanma 8
2.4.2. Psikolojik yaşlanma 9
2.4.3. Sosyal yaşlanma 10
2.5. 65 YAŞ SINIRI VE YAŞLILIĞIN SINIFLANDIRILMASI 10
2.6. YAŞLILIĞIN KİŞİSELLİĞİ 12

3. KURAMSAL ÇERÇEVE 14
3.1. YAŞLILIK SOSYOLOJİSİ 14
3.2. YAŞLILIK KURAMLARI 15
3.2.1. Yapısal işlevselci kuram 17
3.2.1.1. Modernleşme kuramı 18
3.2.1.2. Yaşamdan geri çekilme kuramı 19
3.2.1.3. Aktivite kuramı 20
3.2.1.4. Süreklilik kuramı 21
3.2.2. Çatışmacı kuram 21
3.3. DEMOGRAFİK OLARAK YAŞLANMA 22
3.3.1. Nüfus yaşlanması 22
3.3.2. Nüfusun yaşlanma sebepleri 23
3.3.3. Demografik geçiş kuramı açısından Türkiye'nin nüfus yapısının değişimi 25
3.3.4. Dünya'da ve Türkiye'de nüfus yaşlanmasının göstergeleri 26
3.3.4.1. Yaşlı nüfus oranı 27
3.3.4.2. Doğuşta beklenen yaşam süresi 28
3.3.4.3. Ortanca yaş 29
3.3.4.4. Nüfus piramidi 30
3.3.4.5. Yaşlı bağımlılık oranı 32
3.3.5. Yaşlı yaşlıların sayısı artmaktadır 33

3.3.6. Bugün ve gelecekte Türkiye'de yaşlı nüfus 35
3.4. YAŞLILIK BİR SORUN MU? 36

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 38
4.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU 38
4.2. ARAŞTIRMANIN AMACI 40
4.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 41
4.4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ 41
4.5. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ 43
4.6. VERİ ANALİZİ VE DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ 45
4.7. ARAŞTIRMA SORULARI 47
4.8. ÇANKIRI İSMAİL ÖZDEMİR HUZUREVİ 48

5. TOPLUM, AİLE VE KURUMSAL BAKIM HİZMETLERİNDE YAŞLILIK 49
5.1. TOPLUM VE YAŞLILIK 49
5.1.1. Toplumsal yaş ve toplumsal yaşlanma 49
5.1.2. Geçmişten geleceğe yaşlılığın sosyal tarihi 54
5.1.3. Modern toplumlarda yaşlının yeni konumu 59
5.1.4. Toplum temelli yaşlılık sorunlarının çözümünde bakış açısı 67
5.2. YAŞLILARIN EKONOMİDEKİ YERİ 68
5.3. YAŞLILARIN EKONOMİYE KATKISI 72
5.4. YAŞLILIKTA EMEKLİLİK 74
5.5. DEĞİŞEN AİLE YAPISI VE YAŞLILIK 78
5.5.1. Aile ve yaşlı 78
5.5.2. Barınma sorunu ve yaşlının ikilemi 87
5.5.3. Ailede yaşlıya yer açmak 91
5.5.4. Yaşlı bakımı kadınlar tarafından yapılmaktadır 93
5.6. YAŞLILIKTA KURUMSAL BAKIM 97
5.6.1. Türkiye'de kurumsal bakım anlayışı 97
5.6.2. Yaşlılıkta sosyal ilişkiler ve huzurevi 102
5.6.3. Dünyada kurumsal yaşlı bakım modelleri 105
5.6.4. Uluslararası ve ulusal mevzuatta yaşlılık 110
5.6.5. Türkiye'de kurumsal yaşlı bakım modelleri 113
5.6.6. Türkiye'de huzurevi sayıları, dağılımları ve kapasiteleri 117
5.7. YAŞLI BAKIMINDA HİZMET MODELLERİNİN ÇEŞİTLENDİRMESİ ... 121
5.8. YAŞLI BAKIM MODELİNİN BELİRLENMESİNDE YAŞLININ TERCİHİ VE KISITLAMALARIN ETKİSİ 124
5.9. YAŞLI BAKIMINDA KARMA MODEL: BİRLİKTE YAŞAM SİTESİ 126

6. BULGULAR 134
6.1. HUZUREVİNDE YENİDEN TOPLUMSALLAŞMA 135
6.1.1. Uyum 136
6.1.2. Tahmini toplumsallaşma 137
6.1.3. Yaşam tarzı 139
6.2. YAŞLILARIN SOSYAL İLİŞKİLERİ 140
6.2.1. Sağlık durumu farklılıkları 141
6.2.2. Özlem 141
6.2.3. Kişisel mekân 143
6.2.4. Sosyal yoksunluk 145
6.2.5. Kültürel farklılıklar 146

6.3. GENEL ZİYARETLER 147
6.3.1. Mutluluk 147
6.3.2. Özel hayat ile ilgili soruları 147
6.3.3. İkram 148
6.3.4. Yakınlık ve süreklilik 148
6.3.5. Ziyaretçi yoğunluğu 149
6.4. PERSONELİN YAŞLILIK OLGUSU FARKINDALIĞI 150
6.4.1. Kayıp sonrası yas süreci 150
6.4.2. Beklenti 151
6.4.3. Profesyonel bakış 151
6.4.4. Endişe 152
6.5. PERSONELİN YAŞLILIK TERCİHLERİ 153
6.5.1. Huzurevinin kurumsal yapısı 153
6.5.2. Huzurevi yaşamının avantajları 154
6.5.3. Bağımsız yaşam 155
6.5.4. Ailem ve çocuklarım 156
6.6. PERSONELİN SOSYAL ÇEVRESİNİN HUZUREVİNE BAKIŞI 157
6.6.1. Huzurevi algısı 157
6.6.2. Bakım şartları ve kabul şartları 157
6.6.3. İşin takdir edilmesi 158
6.7. BİRLİKTE YAŞAM SİTESİ İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELER 159
6.7.1. Talep fazlalığı 160
6.7.2. Çocuklarla yaşam 161
6.7.3. Yaşlı ailesi ile yaşanacak sorunlar 161

7. SONUÇ VE ÖNERİLER 163

KAYNAKÇA 173
ÖZGEÇMİŞ 186

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım "Huzurevinde Yaşlılık Olgusunun İncelenmesi ve Yaşlı Bakımında Bir Model Önerisi: Birlikte Yaşam Sitesi" adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

10/10/2022

İmza

Engin ERDAĞ

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Engin ERDAĞ tarafından hazırlanan "*Huzurevinde Yaşlılık Olgusunun İncelenmesi ve Yaşlı Bakımında Bir Model Önerisi: Birlikte Yaşam Sitesi"* başlıklı bu çalışma, 14.11.2022 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Ü. Hakkı KALAYCI	İmza: ……..
Üye	: Doç. Dr. Şahin DOĞAN	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Ü. Erdem DİRİMEŞE	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 202.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Yaşlı bireyler, demografik olarak toplumda önemli bir oranı oluşturmakla birlikte, yaşadıkları sorunların toplumda yeterince fark edildiğini söylemek mümkün değildir. Yaşlıların yaşam düzenlemeleri ve yaşlılık kaynaklı dezavantajları konularının bütüncül bir bakış açısı ile ele alınması gerekmektedir. Ayrıca yaşlıların toplumumuza verdiği katkının anlaşılması için toplumsal farkındalık arttırılmalıdır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında; 12 yıl çalıştığım Çankırı İsmail Özdemir Huzurevindeki görevim ve 15 yılı aşkın bir süre yatağa bağımlı olarak yaşayan, bakımını tüm aile bireyleri olarak üstlendiğimiz dedemin bakım sürecinde deneyimlediklerim etkili olmuştur.

Yüksek Lisans eğitimim sürecindeki katkılarından dolayı tez danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Ü. Hakkı KALAYCI' ya ve Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyoloji Bölümü hocalarıma,

Huzurevinde gerçekleştirdiğim araştırmada sorularıma içtenlikle cevap veren çalışma arkadaşlarıma,

Özellikle tez yazım sürecinde bilgi ve birikimleriyle desteklerini esirgemeyen Daire Başkanım Sayın Umut Pınar BÜYÜKKAYAER' e,

Bu uzun süreçte, her zaman yanımda olan eşime,

En içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmayı 2021 yılında kaybettiğimiz Satılmış Dedeme ithaf ediyorum.

10/10/ 2022

Engin ERDAĞ

ÖZET

Tezin Başlığı : Huzurevinde Yaşlılık Olgusunun İncelenmesi ve Yaşlı Bakımında Bir Model Önerisi: Birlikte Yaşam Sitesi
Tezin Yazarı : Engin ERDAĞ
Danışman : Dr. Öğretim Üyesi Hakkı KALAYCI
Anabilim Dalı : Sosyoloji
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 14.11.2022

Demografik olarak Dünya'da ve Türkiye'de artan yaşlı nüfus, kentleşme ve göç olgusu ile yaşlının toplumdaki değişen konumu, yaşlılığa sosyolojik açıdan bakmanın önemini artırmıştır. Modernleşme süreci ile aile yapısı ve yaşam tarzlarındaki değişimle birlikte yaşlılık ve özellikle yaşlı bakımı bir sorun olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Yaşlının ailede ve kurumsal bakım hizmetlerindeki yerini toplumsal değişim açısından inceleyen ve yaşlı bakımında karma bir bakım modeli önerisi ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, öncelikle kavramsal ve kuramsal çerçeve ile ilgili bilgi verilmiştir. Demografik olarak yaşlanma, nüfus yaşlanmasının ekonomi üzerindeki etkisi ve değişen aile yapısının yaşlılar üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Modern toplumlarda yaşlının konumu sosyolojik bakış açısıyla irdelenmiştir. Dünya'da kurumsal yaşlı bakım modellerine ve Türkiye'de kurumsal bakım anlayışına değinilmiştir. Yaşlıların yaşam düzenlemeleri tercihlerine uygun bakım ve destek modelleri örnekler üzerinden incelenmiştir. Tez çalışması ile yaşlı bakım modeli olarak önerilen; yaşlı bakımında aile ve kurumsal bakımın birlikte olduğu karma bir model olan Birlikte Yaşam Sitesi ile ilgili açıklamalara ve örnek krokilere yer verilmiştir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çankırı İsmail Özdemir Huzurevinde görevli bakım personeli ve sağlık personelinden 24 personel araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, huzurevinde çalışmak personelin yaşlılık olgusu ile ilgili düşüncelerini etkilemiştir. Katılımcılar, yaşlıya ailesinin bakması gerektiği şeklindeki toplumsal normun değişmeye başladığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar yaşlılık dönemi tercihlerinde; huzurevinin bir kurumsal yapı olmasına ve huzurevinde kalmanın avantajlarına odaklanmaktadırlar. Yaşlılık dönemleri tercihleri konusunda katılımcıların büyük bir çoğunluğu bağımsız yaşama vurgu yapmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre yaşlılık dönemi öncesinde daha bağımsız bir yaşam tarzı benimsemiş olan yaşlıların huzurevi yaşamına uyum sağlamaları daha kolay olabilmektedir. Yaşlıların huzurevinde mekân aidiyeti sorunları yaşamaları, ailelerine ve çocuklarına olan özlemleri, kuruluştaki diğer yaşlı bireyler ve personelle olan ilişkilerini belirleyen temel faktörlerdir. Katılımcılar, tez çalışması ile ortaya konulan Birlikte Yaşam Sitesi modelinin uygulanabilir olduğunu belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, Yaşlılık, Yaşlılık Sosyolojisi, Yaşlı Bakımı

ABSTRACT

Thesis Title : Study of Old Age in Nursing Home and a Model Suggestion in Elderly Care: Coliving sites
Author : Engin ERDAĞ
Supervisor : Dr. Öğretim Üyesi Hakkı KALAYCI
Department : Sociology
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 14.11.2022

Demographically increasing elderly population in the world and in Turkey, the phenomenon of urbanization and migration, and the changing position of the elderly in society have increased the importance of looking at old age from a sociological perspective. With the modernization process and the change in family structure and lifestyles, old age and especially elderly care have started to emerge as a problem. In this study, which examines the place of the elderly in family and institutional care services in terms of social change and aims to propose a mixed care model in elderly care, first of all, information about its conceptual and theoretical framework is given. Demographic aging, the effect of population aging on the economy and the effect of changing family structure on the elderly are emphasized. The position of the elderly in modern societies has been examined from a sociological point of view. Institutional elderly care models in the world and institutional care in Turkey are mentioned. Care and support models suitable for the living arrangements of the elderly are examined through examples. Suggested as an elderly care model with a thesis study; Explanations and sample sketches about the Coexistence Site, which is a mixed model of family and institutional care in elderly care, are included.

Qualitative research method was used in the research. 24 personnel from the care personnel and health personnel working in Çankırı İsmail Özdemir Nursing Home were included in the study. A focus group interview was conducted as a data collection method in the research. The collected data were evaluated by content analysis method. According to the results of the research, working in a nursing home has affected the thoughts of the personnel about the phenomenon of old age. The participants stated that the social norm that their family should take care of the elderly began to change. In the preferences of the participants for the old age period; They focus on the institutional structure of the nursing home and the advantages of staying in a nursing home. The majority of the participants emphasized independent living in terms of their preferences for old age periods. According to the results of the research, it may be easier for the elderly who have adopted a more independent lifestyle before the old age period to adapt to the nursing home life. The fact that the elderly experience problems of belonging to the place in the nursing home, their longing for their families and children are the main factors that determine their relations with other elderly individuals and personnel in the institution. The participants stated that the Coexistence Site model, which was put forward by the thesis study, is applicable.

Keywords: Elderly, Elderly, Aging Sociology, Elderly Care

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNFPA	United Nations Population Fund
WHO	World Health Organization
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
EYHGM	Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

TABLO LİSTESİ

Tablo No: **Sayfa**

Tablo 4.1: Araştırma katılımcı bilgileri……..……..45
Tablo 5.1: Aile tipine göre hane halkı oranı, 2014-2020……..…85
Tablo 5.2: Huzurevi sayıları ve kapasiteleri……...…120
Tablo 6.1: Temalar ve kodlar 134

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No: **Sayfa**

Şekil 2.1: Yaş, yaşlanma ve yaşlılık 8
Şekil 3.1: Türkiye'de yıllara göre 65 yaş ve üzeri nüfus oranı projeksiyonu 28
Şekil 3.2: Dünya'da ve Türkiye'de ortanca yaş……..30
Şekil 3.3: Türkiye'nin 2007 ve 2020 yıllarına ait nüfus piramidi……...31
Şekil 3.4: Türkiye 2017 ve 2060 nüfus piramidi (gölge:2017, çizgi:2060)…….31
Şekil 3.5: Türkiye yaşlı bağımlılık oranları projeksiyonu……32
Şekil 3.6: Afrika'da cinsiyete göre yaş dağılımı ve ölüm oranları.....…34
Şekil 3.7: Avrupa'da cinsiyete göre yaş dağılımı ve ölüm oranları……34
Şekil 5.1: Toplumsal yaşlanma sorunlarına bakış açısı 53
Şekil 5.2: İşgücünün yaş gruplarına göre dağılımı (2005 ve 2015)……..…70
Şekil 5.3: Türkiye yıllar ve yaş gruplarına göre nüfus oranları……71
Şekil 5.4: Yıllara göre ortalama hane halkı büyüklüğü 2008-2020…….82
Şekil 5.5: Cinsiyete ve yaş grubuna göre nüfus oranı (%), 2021…….93
Şekil 5.6: Medeni durum ve cinsiyete göre yaşlı nüfus, 2020…….94
Şekil 5.7: Huzurevi sayıları 2002-2021……...…..119
Şekil 5.8: Yıllara göre bakanlığa bağlı huzurevleri kapasitesi ve bakılan yaşlı sayısı 2002 - 2020……...…….119
Şekil 5.9: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yıllara göre yaşlı bakım harcamaları (milyon TL)……...…121
Şekil 5.10: Birlikte yaşam sitesi hizmet modeli genel kroki örneği……..129
Şekil 5.11: Birlikte yaşam sitesi hizmet modeli zemin kat genel kroki örneği…….132
Şekil 5.12: Birlikte yaşam sitesi hizmet modeli 1. kat genel kroki örneği……133

1. GİRİŞ

İnsan yaşam evresinin son aşamasını ifade eden yaşlılık, biyolojik, kültürel, ekonomik ve sosyal boyutları ile çok yönlü bir dönemdir. Dünya'da ve Türkiye'de doğum oranlarındaki düşüş ve doğuşta beklenen yaşam süresinin uzaması, genel nüfus içindeki yaşlı oranın artmasına sebebiyet vermiştir. Demografik değişim olarak ifade edilen bu sürecin toplumlar üzerinde etkileri olmaktadır. Bu durum yaşlı sorunlarına ve yaşlılık kavramına olan ilgiyi artırmıştır.

Yaşlılık ile ilgili Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2021 İstatistiklerle Yaşlılar Haber Bülteni nüfus projeksiyonları verilerine göre Türkiye'de yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 yaş üstü nüfus son beş yılda % 24 artmıştır. 2021 yılında % 9,7 olan 65 yaş üstü nüfus, 2060 yılında % 22,6 olacaktır. En az bir yaşlı fert bulunan 6 milyon 112 bin 760 hanenin % 24,1'ini tek başına yaşayan yaşlı fertler oluşturmaktadır. Yaşlılık ile ilgili nüfus verilerinin artan bir projeksiyonda olduğu değerlendirildiğinde yalnız yaşayan yaşlı sayısının da artacağı söylenebilir. Türkiye'de çalışan birey başına düşen yaşlı sayısını gösteren yaşlı bağımlılık oranı, 2016 yılında %12,3 iken, 2021'de %14,3' e yükselerek artan bir çizgide devam etmektedir (TÜİK, 2022). Türkiye'de yaşlı nüfusun artışı ile yaşlı bağımlılık oranının ve emeklilik sistemi üzerindeki baskının artacak olması (Erdem, 2017) sosyal güvenlik sistemi açısından bir risk teşkil etmektedir. Veriler ışığında, geleceğin yaşlı bireylerinin yaşlılık dönemlerinde sosyo-ekonomik destek ihtiyaçlarının artarak devam edeceğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda yaşlılık dönemi sorunlarının, bugünün orta yaşlı bireylerini ilgilendiren ve bugün belki karar alma mercilerinde bulunan aktif çalışan bireylerin, kendileri için çözüm üretmesi gereken bir gerçeklik olduğunu söyleyebiliriz.

Yaşlılık gibi insan yaşamının doğal bir evresi göz ardı edilerek günümüze gelen toplumsal kurumlar, kendisine uyum sağlayamayan yaşlı ve yaşlılığı sorun olarak değerlendirmektedir. Kentleşme, göç, aile değerlerindeki değişimler, ekonomik

anlayışın yaşlıyı aktif işgücü parametresi açısından değerlendirmesi vb. olgular ise yaşlının toplumdaki konumunu değiştirmiştir.

Yaşlılığın bir sorun olarak ortaya çıkması sanayi toplumu sürecine geçilmesi ile başlayan ve günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bir realitesi olarak yaşanan hayat tarzının bir sonucu olduğu söylenebilir. Geleneksel aile yapısında aile tarafından yerine getirilen birçok işlev artık başka kurumlar tarafından yerine getirilmektedir. Emeğin aile dışına çıkması ve kadının iş yaşamında daha çok görünür olmasıyla birlikte ailenin yaşadığı ev, akşam ve tatil günleri aile bireylerinin bir araya geldiği bir mekâna dönüşmüştür. Sanayileşmiş ve kalabalık nüfusa sahip şehirlerin hızlı yaşam biçimi ile sabah saatlerinde çıkılan ve akşam dönülen mekân olarak evde yalnız kalan yaşlının ihtiyaçlarının karşılanması sorun olmaya başlamıştır. Bu soruna çözüm olarak ise huzurevi, yaşlı bakım merkezi gibi kurumsal bakım hizmetleri geliştirilerek uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye'de de dünyadaki örneklerinde olduğu gibi yaygınlaşmaya başlayan kurumsal yaşlı bakım hizmetleri beraberinde başka sorunları da getirmiştir. Geleneksel yaşam tarzı ve değerlerine sahip bireylerin, yaşlıya aile fertlerinin bakması gerektiği kabulü sebebiyle huzurevine karşı olumsuz bir algı oluşmaktadır. Modern yaşam tarzı ile ortaya çıkan yaşlı bakımının kurumsallaşması ise ömrünü geleneksel aile normlarıyla geçirmiş ve modernleşme sürecinin getirdiği toplumsal değişimle yaşlılıklarında karşılaşmış olan bireylerin huzurevi algısının olumsuz olmasına sebebiyet vermektedir.

Bu tez çalışmasında, huzurevlerinde görevli personelin yaşlılık olgusuna ve yaşlıların yaşadıkları sorunlara bakışlarının tespiti ile yaşlı bakımında aile ve kurumsal bakımın birlikte değerlendirileceği bir model geliştirmek amaçlanmıştır. Araştırmaya Çankırı İsmail Özdemir Huzurevi'nde görev yapan bakım ve sağlık personellerden toplam 24 kişi dâhil edilmiştir. Bu kapsamda huzurevinde 6 kişilik gruplar halinde 4 odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma ile huzurevinde görevli personelin bakış açısından; huzurevi personelinin yaptıkları işle ilgili olarak kendi sosyal çevrelerinden aldıkları geri bildirimler, huzurevi personelinin yaşlılık olgusunu nasıl değerlendirdikleri sorularına cevap bulunmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte kurumsal bakım hizmetlerinin huzurevlerinde kalan yaşlıların yaşam memnuniyetlerine etkisi, yaşlı bakımında aile ve kurumsal bakımın birlikte yer aldığı karma hizmet sunum modeli olarak önerilen, Birlikte Yaşam Sitesi modelinin yaşlıların yaşam memnuniyetlerine ne gibi katkılar sağlayabileceği araştırılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, araştırmanın kavramsal çerçevesi ile ilgili bilgi verilmiştir. Yaş, yaşlanma, yaşlılık, yaşlanma türleri, yaşlılığın başlangıcı olarak 65 yaş sınırının kabul edilmesi, yaşlılık döneminin sınıflandırılması ve yaşlılık döneminin kişiselliği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde; yaşlılığın sosyolojinin ilgi alanına girmesi ve yaşlılık ile ilgili bilim dalları olarak yaşlılık sosyolojisi, gerontoloji ve geriatrinin çalışma alınlarına değinilmiştir. Yaşlılık ile ilgili kuramların ortaya çıkışı ve yaşlılık kuramlarının sınıflandırılmasına değinildikten sonra sosyolojik açısından yaşlılık kuramlarının sınıflandırılması ve ilgili kuramlara değinilmiştir. Yine bu bölümde demografik olarak yaşlanma incelenmiştir. Bu kapsamda nüfusun yaşlanması ve yaşlanma sebepleri üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin nüfus yapısının değişimi demografik geçiş kuramı açısından değerlendirilirmiştir. Dünya'da ve Türkiye'de nüfus yaşlanmasının göstergeleri; toplam nüfus içindeki yaşlı nüfusun oranı, doğuşta beklenen yaşam süresi, ortanca yaş, nüfus piramidi, yaşlı bağımlılık oranı kavramları açıklanarak ilgili göstergelere göre Türkiye verilerine yer verilmiştir. Yaşlı nüfus içindeki ileri yaşlı oranları ve bu oranın artışı hakkında bilgi verildikten sonra Türkiye'de ileriki yılardaki yaşlı nüfus projeksiyonlarına değinilmiştir. Son olarak bu bölümde yaşlılığın bir sorun olarak algılanma nedenleri üzerinde durulmuştur

Çalışmanın üçüncü bölümünde; araştırmanın amacı, yöntemi, evreni ve örneklemi, veri toplama yöntemi, veri analizi ve değerlendirme yöntemi, araştırma sonuçlarına

göre oluşturulan temalar ve kodlar ile araştırmanın gerçekleştirileceği huzurevi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde; toplumsal yaşlanma sorunlarına bakış açısı ile ilgili bilgi verildikten sonra geçmiş toplumlarda ve günümüzde yaşlının toplumdaki konumu üzerinde durulmuştur. Toplum temelli yaşlılık sorunlarının çözümünde bakış açısının nasıl olması gerektiği konusu incelenmiştir. Yaşlıların ekonomideki yeri üzerinde durulmuştur. Aile yapısının değişimi ve yaşlının ailedeki yeri, modernleşme süreci üzerinden incelenmiştir. Yaşlının bu süreçte yaşadığı barınma sorunu ve bakım ihtiyacı kaynaklı yaşadığı zorluklara değinilmiştir. Değişen aile yapısı ile aile içinde yaşlıya yer açmak için uygulanması gereken sosyal politikalar üzerinde durulmuştur. Yaşlı bakımında önemli bir konu olarak bakım veren kadınlar ve karşılaştıkları problemlere değinilmiştir.

Türkiye'de kurumsal bakım anlayışı ve yaşlı bakım kuruluşlarında sosyal ilişkiler sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Dünya'da kurumsal yaşlı bakım modellerine İngiltere, Almanya ve İsveç'teki uygulamalar incelenerek değinilmiştir. Türkiye'de kurumsal yaşlı bakım modelleri, huzurevi sayıları ve kapasitelerine yer verilmiştir. Yaşlıların yaşam düzenlemeleri tercihleri ve bu tercihlere uygun bakım ve destek modelleri örnekler üzerinden incelenmiştir. Tez ile yaşlı bakım modeli olarak önerilen; yaşlı bakımında aile ve kurumsal bakımın birlikte olduğu karma bir model olan Birlikte Yaşam Sitesi ile ilgili açıklamalara ve örnek krokilere yer verilmiştir.

Beşinci bölümde, araştırma kapsamında İsmail Özdemir Huzurevinde görevli bakım ve sağlık personelleri ile gerçekleştirilen odak grup görüşmeleri verilerinin içerik analiz yöntemi ile analiz edilmesi sonucu ortaya konulan 7 tema ve bu temaların altında yer alan kodları içeren bulgulara yer verilmiştir.

Tez çalışması, araştırma sonuçlarının özetlendiği ve kurumsal yaşlı bakımında model önerisi olarak sunulan Birlikte Yaşam Sitesi ile ilgi araştırmadan elde edilen sonuç ve önerilerin sıralandığı altıncı bölüm ile tamamlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. YAŞ

Yaş kavramı ile toplumda ilk akla gelen, bireyin doğumundan günümüze kadar geçen zaman dilimini ifade eden takvim yaşıdır. Yaş kavramı çok boyutlu yapısı olan bir kavramdır (Tufan, 2014, ss. 11–13). Takvim yaşı olarak da ifade edilen kronolojik yaş, geçen zamana göre bir tanımlama olup, bir yıllık zaman dilimlerinin birikimini ifade eden bir yaş tanımıdır (Gürboğa ve Karakuş, 2015, s. 101). Günümüzde yaş kavramını sadece kronolojik yaş temelinden incelemek yeterli olmamaktadır. Bu sebeple geliştirilen farklı yaş tanımları ile bireyler yaş temelli incelenmiştir (P. Ö. Erol, 2011, s. 31).

Yaş, objektif veya sübjektif değerlendirmeler ile toplum tarafından kullanılan bir ölçüttür. Toplumda takvimsel yaş ölçütüne göre bireylere bazı haklar veya sorumluluklar yüklenir. Hukuksal açıdan bireylerin bazı hak ve sorumlulukları takvimsel yaş dikkate alınarak belirlenmiştir. Örneğin çocuğun ilköğretime başlama yaşı, takvimsel yaşa bağlı olarak çocukların pedagojik gelişimi dikkate alınarak yasal bir zorunluluğa bağlanmıştır. Aynı şekilde seçme ve seçilme yaşı, emeklilik yaşı, askerlik yaşı gibi sınırlar, hukuksal ve idari olarak belirli bir yaşı ifade eden hak ve sorumluluklardır. Toplumda bazı sosyal statü ve rollerin takvimsel yaş ile ilişkilendirildiği görülebilir. Toplumda belirli bir yaşa ulaşmış bireyden evlenmesi, ebeveyn olması, bir iş veya meslek sahibi olması beklenmektedir. Takvimsel yaş ile bireyde meydana gelen biyolojik ve bilişsel değişimlerin, objektif veya sübjektif ölçütlere göre değerlendirilmesi, yaş kavramının bakış açımıza göre farklı anlamlar ifade etmesini sağlamaktadır. Bu da yaşı birçok anlam ifade eden bir kavram haline getirmektedir.

2.2. YAŞLANMA

Yaşlanma ile organizmada fizyolojik ve biyolojik değişiklikler meydana gelmektedir (Arpacı, 2005, s. 33). Yaşlanma kavramı, zamana bağlı fakat hastalıklardan bağımsız olarak ortaya çıkan anatomik ve fizyolojik değişiklikleri tanımlamaktadır (Gürboğa ve Karakuş, 2015, s. 101). Yaşlanma ile saçlarda beyazlama ve dökülme, görme, duyma, dokunma, koku, tat duyularında azalma, kas ve iskelet sisteminde zayıflama, sinir sisteminde, çevreye uyumda ve reflekslerde azalma gibi fizyolojik değişiklikler görülür. Bu fizyolojik değişiklikler insan yaşarken birikimsel olarak süregelen biyolojik, psikolojik ve sosyal süreçlerin etkisini içerir. Yaşlanma süreç olarak tüm insanlarda aynı şekildedir. Fakat yaşam tarzlarına ve çevresel etkilere bağlı olarak değişik hızlarda ortaya çıkar. (Güleç ve Tekbaş, 1997, s. 372)

Yaşlanma sürecini toplumsal yaşamdan izole bir şekilde biyolojik bir çöküş olarak değerlendirmek eksik bir yaklaşım olacaktır. (Featherstone ve Hepworth, 1993 Akt. P. Ö. Erol, 2011, s. 37) Yaşlanma, zamana bağlı olarak insanları etkileyen biyolojik, ruhsal ve toplumsal süreçlerin birleşimidir (Abeles ve Riley 1987; Atchley 2000 Akt. Giddens, 2012, s. 221). Temel olarak biyolojik süreçlere vurgu yapan bir olgu olsa da yaşlanma, toplumsal koşullardan da etkilenmektedir (Tuna ve Tenlik, 2017, s. 5).

Yaşlanma, insanın doğumu ile başlayan ve kronolojik yaşa bağlı olarak hızını artıran bir süreçtir. Bir süreç olarak yaşlanma, kalıtım, çevre, hastalık ve psikolojik etmenlere bağlı olarak her insanda farklı şekilde gerçekleşmektedir. Birey, kalıtımsal olarak genç görünen bir aileye mensupsa yaşını göstermediği söylenir. Zor yaşam şartları, kötü beslenme, hastalıklar, psikolojik olarak bireyi zorlayan acı ve travmalar ise bireylerde yaşlanmanın etkilerinin daha belirgin görülmesine sebep olabilir (Arpacı, 2005, s. 16).

Toplumda genel olarak yaşlanma ile ilgili olumsuz algının oluşmasında, yaşlanmanın insan vücudunda görünen etkilerinden olan göz çevresinde kırışıklık, saçlarda artan kırlaşma, fiziksel aktivitelerde yavaşlama, yakın gözlüğü kullanma gibi durumlara odaklanılması sayılabilir (Wright, 2020, s. 121). İnsan yaşamı açısından bir süreci

ifade eden yaşlanmaya karşı oluşan bu olumsuz algıda toplumda güzel ve kusursuz görünmenin, insan vücudundaki yaşlanma etkilerinin bir kusur gibi algılanmasının ve bu algının oluşmasının sebeplerinden olan kozmetik ve moda endüstrisinin toplumu yönlendirmesinin etkileri bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu yaşlanma ve yaşlanabilmeyi gelişimin zaferi olarak ifade etmektedir (United Nations Population Fund [UNFPA], 2012, s. 12). 21. Yüzyıl ile birlikte beslenme, tıbbi ilerleme, sağlık hizmetlerine ulaşımın kolaylaşması, ekonomik ve eğitim alanlarında Dünya'da görülen gelişmeler, uzun ömür ve yaşlanmayı bir ayrıcalık olmaktan çıkarmıştır.

2.3. YAŞLILIK

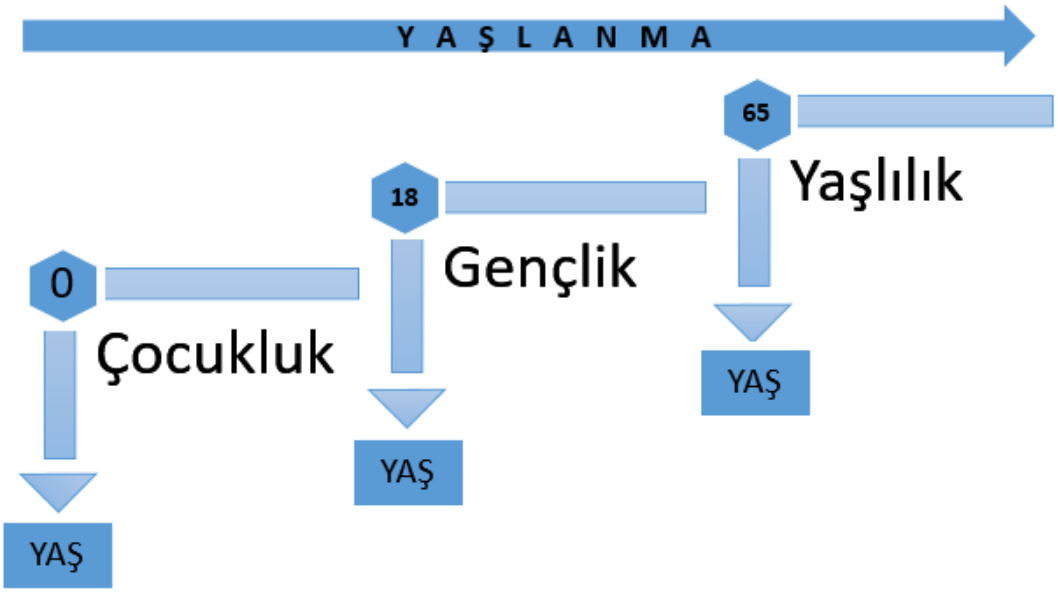
Dünya Sağlık Örgütü yaşlılığı, "*Yaşamsal fonksiyonların sürekli azalması, tüm organizmanın verimliliğinin azalması ve çevresel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması*" olarak tanımlamaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 5). Yaşlılık insanın, çocukluk, gençlik gibi yaşam dönemlerinden biridir (Arpacı, 2005, s. 15).

"*Yaşlanma bir süreç, yaşlılık ise durumdur*" (Gönüllü, 2020, s. 18). Yaşlanma insanın doğumu ile başlayan bir süreci ifade ederken, yaşlılık ise insan hayatının son evresidir. Bu açıdan yaşlanma daha çok bireysel ve biyolojik bir durumu işaret ederken, yaşlılık bireysel ve sosyal yönü olan toplumsal bir olgudur. Yaşlılığın bireysel yönü, tek tek insanların yaşlanmasıdır. Sosyal yönü ise toplumda yaşlı nüfusun artması ve toplumun bu durum karşısındaki tavrıdır. (Tuna ve Tenlik, 2017, s. 5)

İnsanın yaşam evrelerinden biri olan yaşlılık ile biyolojik yaşlanmanın etkilerinin arttığı dönemi tanımlamak için kullanılan yaşlılık (ihtiyarlık) olgularını birbirinden ayıran net bir ifade bulunmamaktadır (Wrıght, 2020, s. 121). Gerçekte insanın yaşamında çocukluk, gençlik gibi bir dönemi ifade eden yaşlılık kavramı, toplum

tarafından yaşlılık dönemi içinde yaşlanmanın etkilerinin görülme hızının ve fiziksel, bilişsel kayıpların arttığı, ileri yaşlılık olarak algılanmaktadır.

Şekil 2.1: Yaş, yaşlanma ve yaşlılık

Yaş, insan yaşamında doğumdan itibaren geçen zamanın takvimsel olarak ifadesidir. Yaşlanma takvimsel bir akış, yaşlılık insanın ömrü boyunca devam eden yaşlanma süreci sonunda başlayan dönem, yaşlı ise yaşlılık dönemi içindeki bireyi nitelemek için kullanılan bir kavramdır (Baran ve diğerleri, 2005, s. 24). Yaşlanma, biyolojik, psikolojik ve sosyal yaşlanma olarak sınıflandırılabilir.

2.4. YAŞLANMA TÜRLERİ

2.4.1. Biyolojik yaşlanma

Biyolojik olarak yaşlanma anne karnında başlayan bir süreçtir (Tümerdem, 2006, s. 195). Yaşam süresince devam eden yaşlanmanın insan vücudundaki etkileri, ilerleyen yıllarla birlikte gözlenebilir bir hal almaya başlar. İnsanda yaşlanmanın biyolojik etkileri aniden ortaya çıkmaz. Ortanca yaşlarla birlikte saçlarda dökülme ve deride

kırışıklık gibi gözlemlenebilir. Yaşlanmanın birikimsel yapısı sebebiyle ileri yaşlarla birlikte yaşlanmanın etkilerini gösterme hızı artmaktadır. Biyolojik yaşlanma, yaşlılık dönemiyle birlikte fiziksel güç kaybı ve önceleri kolaylıkla yapılabilen günlük faaliyetlerin yapılmasında zorluklar yaşanması şeklinde kendini gösterir (Arpacı, 2005, s. 17).

Biyolojik yaşlanmanın genetik etkenler ve yaşam biçimine bağlı olarak bireylerde görülme durumu değişiklik gösterir. Biyolojik yaşlanmanın bazı etkileri şunlardır: Göz merceklerinin esnekliğinin azalmasına bağlı olarak görmede azalma, duyma yetisinin azalmaya başlaması ve zamanla tamamen kaybedilebilmesi, derinin esnekliğini kaybetmesi ve kırışıklıkların görülmeye başlanması, kas kütlesinin azalmaya başlaması ve yağ kütlesinde artış, kalp damar etkinliklerinde azalma (Giddens, 2012, s. 222).

2.4.2. Psikolojik yaşlanma

Psikolojik yaşlanma, takvimsel yaşın ilerlemesiyle görülmeye başlayan öğrenme, algı ve davranışsal uyum sağlama kapasitesindeki değişimi ifade eder (Arpacı, 2005, s. 18). Psikolojik yaşlanmanın etkileri, kronolojik yaşlanmanın ve sosyal yaşlanmanın etkilerinin sonucunda ortaya çıkabilmektedir. Psikolojik yaşlanmanın etkileri bireyin kendini yaşlılık dönemine hazırlaması ile ilişkili olarak değişir. Sağlıklı yaşlanmak için dengeli beslenmek, spor ve egzersiz yapmak, gençlik ve olgunluk dönemlerinde iş hayatı dışında sosyal çevre edinmek, hobiler edinmek ve kişinin yaşlılık dönemindeki ekonomik imkânları, psikolojik yaşlanmanın etkilerinin görünürlüğünde belirleyici olmaktadır.

Psikolojik yaşlanmanın bireyler üzerindeki etkileri; geçmişe aşırı bağlılık şeklinde kendini gösteren anılarda yaşama, geçmişe takılı kalma ve geleceğe güvensizlik sebepli kaygı, korku şeklinde kendini gösterebilmektedir (Tümerdem, 2006, s. 195).

2.4.3. Sosyal yaşlanma

Yaş doğuştan gelen bir statü belirleyicidir. Toplumda bireyin içinde bulunduğu yaşa göre bir statüsü ve bu statüyle bağlantılı toplumsal rolleri vardır. İnsan, bulunduğu takvimsel yaşın ilerlemesine bağlı olarak sosyal yaşlanma sürecinde değişen statü ve rolleri yerine getirir (Arpacı, 2005, s. 24).

> *"Sosyal (toplumsal) yaşlanma kişinin çalışma hayatında ve toplumsal yaşamda güç ve yeteneğinin azalarak kaybolması; rol, statü ve beklentilerinin değişmesi; topluma sosyal yönden iyi uyum sağlayamamasıdır"*(Müftüler, 2016).

Sosyal yaşlılık ise bireyin kendisi hakkındaki ve toplumun birey hakkındaki değerlendirmeleri ile ilgilidir. Sosyal yaşlılık, bireyin biyolojik yaşlanmanın etkilerinin artmaya başladığı ilerleyen yaşlarında çevresinden yaşlı olduğuna dair geri dönüşler almasıdır (Arpacı, 2005, s. 24). Sosyal yaşlılık ile birey, toplumda yaşlı olarak görülmesiyle başlamaktadır (Güleç ve Tekbaş, 1997, s. 9).

Sosyal yaşlılık, toplumun kültür ve değerlerine bağlı oluşan bir tanımlama olduğundan toplumsal değerlerdeki değişim sosyal yaşlılığa bakışı da şekillendirmektedir (Arpacı, 2005, s. 24). Yine sosyal yaşlılık, bireyin takvimsel yaşıyla birlikte biyolojik yaşlanma sürecinden etkilenme durumuna bağlı olarak belirlenmektedir. Bu durumu bireyin çevresinden aldığı "yaşlanmışsın veya yaşını göstermiyorsun" şeklindeki geri dönüşlerde de görebiliriz (Tümerdem, 2006, s. 195).

2.5. 65 YAŞ SINIRI VE YAŞLILIĞIN SINIFLANDIRILMASI

Yaşlı sayılma yaşı her dönem değişmektedir. İnsan ömrünün ortalama uzunluğuna göre kesin çizgilerle olmamakla birlikte belli yaş üstündekiler yaşlı olarak nitelendirilmiştir. Bu durumda sosyo-ekonomik şartlar, yaşam koşulları gibi etkenlerin belirleyici olduğu söylenebilir (Baran ve diğerleri, 2005, s. 24). Yaşlılığın başlangıcı

olarak bir yaşın belirlenmesi ise devletlerin idari ve kurumsal yapılarındaki şekillenmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Yaylagül Korkmaz, 2017, ss. 165–179).

Modern toplumda emeklilik, askerlik, okula başlama, evlenme ve ehliyet alabilmek gibi sorumlulukların yerine getirilmesi ve hakların kullanılabilmesi için kronolojik yaş sınırları getirilmiştir. Yaş sınırının belirlenmesinde; bireyin söz konusu hakkı kullanabilecek veya sorumluluğu yerine getirebilecek yeterlilikte olması gerekir. Yine yaş sınırının belirlenmesinde; emeklilikte sosyal güvenlik sisteminin yapısına en uygun olan sınırın belirlenmesi gibi idari ve kurumsal yapıların işlerliği temelinde yaş sınırları belirlenmektedir.

Yaşlılığın bir başlangıcının belirlenmesi ilk olarak Almanya'da 1883'te modern sosyal güvenlik sisteminin oluşturulması ve bunun sonucunda insanların hangi yaşta iş hayatından çekilerek emekli olacaklarının belirlenmesi ihtiyacı ile ortaya çıkmıştır. Yaşlılığın başlangıcı olarak Dünya Sağlık Örgütü tarafından 65 yaş sınır olarak kabul edilmiştir. 65 yaşın, yaşlılığın başlangıcı olarak belirlenmesinin herhangi bir bilimsel temeli yoktur (Zastrow, 2016, s. 642). Yaşlılığın başlangıcının belirlenmesi araştırmacıların nüfus ile ilgili parametreleri değerlendirmesinde de önemli bir sınırdır. 65 yaş sınırı nüfusun yaşlanmasının izlenmesi açısından basit ve net bir yol sağlamaktadır (United Nations [UN], 2019, s. 5).

Türkiye'de, Türkiye İstatistik Kurumu çalışmalarında 65 yaş sınırını kullanmaktadır. 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun'da da 65 yaş sınırı dikkate alınmaktadır (Gürboğa ve Karakuş, 2015, s. 111). Huzurevlerine kabul ile ilgili olarak ise Huzurevleri ve Huzurevleri Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği'nde tanımlar bölümünde yaşlı; *"60 yaş ve üzerindeki sosyal ve/veya ekonomik yönden yoksunluk içinde olup korumaya, bakıma ve yardıma muhtaç kişi"*(Huzurevleri ile huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, 2001).

olarak tanımlanmış ve yaşlılık sınırı olarak 60 yaş dikkate alınmıştır. 2001 yılında yürürlüğe giren söz konusu yönetmelikte 60 yaş sınır olarak kabul edilmekle birlikte, 2018 – 2022 yılları arasında Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürü olarak görev yapan Orhan Koç'un; *"Huzurevlerinde 60 yaşın üstünde aktif yaşlılar kalıyor. Bunu 65'e çıkaracağız"* (O. Koç, 2019). Şeklinde ki açıklaması Türkiye'de de, Dünya' da olduğu gibi yaşam süresinin uzamaya başlaması ile 60 yaş olan huzurevlerine kabul yaşının 65'e çıkabileceğini göstermektedir.

Yaşam süresinin uzamasıyla yaşlılık dönemi de kendi içinde sınıflandırılmıştır. Çünkü 20-30 yılları bulan yaşlılık döneminde yaşlılar, yaşam şekilleri, hayata aktif katılımları, bağımsız yaşam ve sağlık durumları açısından farklılık göstermektedirler. Dünya Sağlık Örgütü'nün takvimsel yaşa göre yaptığı yaşlı sınıflandırması şöyledir;

- 65 – 75 yaş arası, erken yaşlılık dönemi
- 75 – 85 yaş arası, orta yaşlılık dönemi
- 85 yaş ve üstü, ileri yaşlılık dönemi (Tümerdem, 2006, s. 195)

2.6. YAŞLILIĞIN KİŞİSELLİĞİ

Yaşam beklentisi, belirli bir yaşta olan kişinin yaşaması beklenen ömrün ortalama olarak tahmin edilmesidir. Yaşam beklentisi, varsayımsal bir ölçütü ifade eder. Yaşam beklentisi ölçütleri cinsiyete, yaşa ve ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre hesaplandığında daha anlamlı tahminleri içerir. Bu da yaşam beklentisinin yerel koşulları yansıttığının bir göstergesidir. Yaşam beklentisi için kullanılan en yaygın ölçütlerden biri doğuştan beklenen yaşam beklentisidir (Bezy, 2021). Doğuşta beklenen yaşam süresi; yeni doğmuş bir birey için yaşamı süresince, dünyaya geldiği zaman dilimdeki ölüm koşullarının değişmediği varsayımı üzerinden hesaplanan yaşam süresidir (Mandıracıoğlu, 2010, ss. 39–45).

Dünya'da genel olarak doğuşta beklenen yaşam süresi artmaktadır (UNFPA, 2012, s. 12). Doğumda küresel yaşam beklentisi 2019'da 73,3 yıl (World Health Organization

[WHO], 2021) seviyesinde olduğu düşünüldüğünde yaşlılığın insan yaşam serüveninde önemli bir dönemi ifade ettiği görülür. İnsanın farklı yaş aralıklarında bio-psiko-sosyal olarak değişen süreçlerden geçtiği unutulmamalıdır. 20 yaşındaki bir birey ile 40 yaşındaki bir birey arasındaki biyolojik, fiziksel ve bilişsel farklılıkları düşündüğümüzde 65 yaş ile 85 yaş arasındaki kişiler arasında da söz konusu farklılıkların olabileceğini anlayabiliriz (Zastrow, 2016, s. 643).

Yaşlılar, birbirinden çok farklı yaşam süreçlerine ve olanaklarına sahiptirler (Arpacı, 2005, s. 44). Yaşlanmanın fiziksel etkileri bireylerde benzer olmakla birlikte, sosyal olarak homojen bir benzerlik yoktur. Yaşlılık her toplum ve birey için kendine özgüdür ve homojen bir olgu değildir (Gönüllü, 2020, s. 17). Bu sebeple yaşlıları tek bir kategori olarak düşünmemek gerekir (UNFPA, 2012, s. 13).

Yaşlılar arasında heterojen yapının sebepleri arasında yaşanılan yer, eğitim durumu, bireyin yaşlılık dönemi içindeki yaşı, medeni durumu, sağlık durumu, cinsiyeti ve yaşam şekli belirleyici olmaktadır (P. Ö. Erol, 2011, s. 238). Yaşlılığın toplum içindeki değişen konumu, yaşlılığa bakış, yaşlılara sunulan hizmetler ve yaşlılığın toplumda algılanışı da yaşlılığı toplumlar içinde kendine özgü bir konuma getirmektedir (Gönüllü, 2020, s. 17).

Yaşlılık döneminin insan ömrünün uzamasıyla birlikte uzun yılları oluşturmaya başlaması ve bu uzun yıllar süresince bireysel olarak insanda değişimin devam etmesi, yaş temelinde farklılıkları beraberinde getirmiştir. Örneğin, 65 yaşındaki bir yaşlı ile 85 yaşındaki bir yaşlının fiziksel ve bilişsel farklılıkları ve topluma aktif katılımları farklı olabilir. Ayrıca söz konusu bu yaşlıların toplumdaki konumları ve algılanışları da farklı olabilir. Bu da yaşlılık dönemindeki yaş temelli heterojenliğin sebebidir.

Yaşlılık dönemine ulaşmış bireylerin geçmiş yaşam biçimleri, kültürleri, eğitim durumları, iş hayatındaki konumları ve maddi gelir seviyeleri, sağlıklı yaşlanma ile ilgili yaşam tercihleri, yaşadıkları toplumlarda yaşlılığın algılanışı ve toplumun yaşlılığa bakışı gibi sebepler yaşlılık dönemini kişisel bir dönem haline getirmektedir.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1. YAŞLILIK SOSYOLOJİSİ

Yaşlanmanın, fiziksel etkilerini ifade eden biyolojik yönü ve bu fiziksel etkiler sonucunda ulaşılan yaşlılık döneminde bireye toplumun gösterdiği tepkiyi ifade eden sosyal yönü bulunmaktadır (Tuna ve Tenlik, 2017, s. 23). Yaş, tarihsel süreç içinde ve kültürden kültüre farklılık gösteren özellikleri olan bir kategoridir. Önceleri daha çok tıbbi bakış açısıyla incelenen yaşlılık, sosyal açıdan ise sosyal politikanın bir sorunu olarak değerlendirilmiştir (Marshall, 1999, s. 816).

Yaşlılar, emeklilik sonrası ekonomik faaliyetlerin dışında kalan bireyler olarak ve sağlık sorunlarındaki artış ile birlikte tıbbi bir anlayışla değerlendirilmektedir. Yaşlılığa olan ilginin artışı, Dünya'da yaşlıların nüfus içindeki oranlarının artması ve bu artışın devam edeceğinin görülmesi ile olmuştur. Aile yapısı, aile içinde kadının konumu, emeğin aile dışına çıkması ve değişen yaşam biçimleri gibi toplumsal değişimler; yaşlı ve aile ilişkileri, yaşlı ve toplumdaki yeri ve yaşlı bakımı öncelikli olmak üzere yaşlılığı daha çok araştırılan bir konu haline getirmiştir.

Yaşlılık sorunlarına olan ilginin artması ile gerontoloji ve geriatri disiplinleri ortaya çıkmıştır. Gerontoloji, yaşlının biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlarıyla bireysel ve toplumsal açıdan ilgilenen bir bilim dalıdır (Tufan, 2020, s. 19). Geriatri ise yaşlı bireylerin hastalıklardan ve yaşlılığa bağlı ortaya çıkabilen engellilikten koruyarak bağımsız yaşamlarını desteklemek ve böylece yaşam kalitelerini arttırmak amacındadır. Geriatri multidisipliner bir yaklaşımla yaşlıyı tedavi eden bir bilim dalıdır. Geriatri ekibi içerisinde geriatri uzmanı hekim ile birlikte sosyal çalışmacı, gerontolog, hemşire, diyetisyen ve psikolog gibi meslek elemanları görev yapmaktadır (Şahin, 2020, s. 15).

Demografik değişim süreci yaşlının toplumlardaki görünürlüğünü artırmıştır. Yaşlılar, sosyal politikaların şekillenmesinde özellikle sosyal güvenlik ve sağlık harcamaları konusunda politika yapıcıların dikkate alması gereken bir grup haline gelmişlerdir. Modernleşme sürecinin etkisiyle değişen yaşam biçimi ve yaşlının toplumdaki değişen konumu yaşlı bakımını bir sorun olarak ortaya çıkarmıştır. Görüleceği gibi sorunların ortaya çıkışında yaşlı - toplum ilişkisi temel parametreyi oluşturmaktadır.

Yaşlılığın sosyolojik perspektiften incelenmesi, yaşlının ve yaşlılığın toplum içindeki yerinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır (Gönüllü, 2020, s. 35). Yaşlılık sosyolojisi, *"toplum ile o toplum içerisinde yaşlı olarak kabul edilenler arasındaki karşılıklı ilişkiyi inceleyen bilimsel bir çalışma alanıdır"* (Matcha, 1997 Akt. Gönüllü, 2020, s. 15). Diğer bir tanıma göre;

> *"Yaşlılık sosyolojisi, rollerin ve statülerin yaşla birlikte nasıl değiştiğini, sosyal kurumlar, örgütler ve yapılarla yaşlı bireylerin etkileşimlerindeki değişimleri, yaşlılık kategorisinde olan bireylerin eylem ve davranışlarının diğer yaş kategorileri ile etkileşimdeki farklılıkların incelendiği alan olarak kabul edilir"* (Harris, 2007 Akt. Oktik, 2021, s. 315).

Yaşlılık sosyolojisi yaşlılığı, karşılıklı olarak yaşlı – toplum ilişkisi şeklinde ele almaktadır. Yaşlının toplumu algılayışı, aile ve toplum ilişkileri, tüketim alışkanlıkları, teknolojik gelişmeler gibi değişim süreçlerindeki durumunu yaşlılık sosyolojisi incelemektedir. Yaşlılık sosyolojisinin diğer bakış açısı ise toplumun yaşlıyı değerlendirmesidir. Toplumun, ailede ve sosyal hayatta yaşlıyı konumlandırması ve günümüzde önemli bir sorun olan yaşlı bakımı ile ilgili toplumun yaşlıyı nasıl değerlendirdiği yaşlılık sosyolojisinin konusudur (Gönüllü, 2020, s. 36).

3.2. YAŞLILIK KURAMLARI

Toplumsal kuramlar, kendinden önceki veya çağdaşı kuramların açıklayamadığı, eksik bıraktığı veya görmezden geldiği konuların varlığına bağlı olarak gelişmektedir. Bu

durum kuramların birbirlerini etkilemelerini ve bazı kuramların başka bir kuramın uzantısı olması sonucunu ortaya koymaktadır (Şentürk, 2018, s. 112).

Yaşlılığın biyolojik, sosyal ve psikolojik özellikleri, onun çok disiplinli bir bakış açısıyla incelenmesine sebep olmaktadır. Yaşlılığın multidisipliner yapısının sonucu olarak da yaşlılıkla ilgili biyolojik, psikolojik ve sosyal kuramlar geliştirilmiştir. Gerontoloji, geriatri, sosyoloji ve psikoloji disiplinleri yaşlılığı incelerken kendi alanlarındaki kuramlardan veya bazen yaşlılıkla ilgili diğer disiplinlerin kuramlarından faydalanmıştır. Bu durum yaşlılıkla ilgili kuramların bazen birkaç disiplinin kuramlarından temellendirilmesi sonucunu doğurmuştur (Şentürk, 2018, ss. 112–115).

Yaşlılık ile ilgi kuramların ortaya çıkışı 20. yüzyılın ikinci yarısına dayanmaktadır (Kaygusuz, 2008, ss. 215–216). Yaşlılık ile ilgili sosyolojik kuramlar, yaşlı ve toplum ilişkisi hakkındaki bilgi ve varsayımları sistematik hale getirerek yaşlılık konusundaki araştırmalarda açıklayıcı önermeler sağlarlar (A. Tekin, 2020, s. 15). Yaşlılık kuramları içinde mikro ve makro ölçekli kuramlar yer almaktadır (Yuvakgil, 2020, s. 107). Mikro ölçekli kuramlar, yaşlının topluma uyumu, toplumun yaşlıyı nasıl biçimlendirdiği ve yaşlılık döneminde yaşlının kendi yaşamını nasıl şekillendirdiği konularına odaklanmaktadırlar. Yaşlının topluma uyumu; yaşlılık döneminde ortaya çıkan psikolojik, sosyal ve biyolojik değişimler sonucu bireyin, topluma nasıl uyum sağlayacağı ile ilgilidir. Toplumun yaşlıyı nasıl biçimlendirdiği; toplumsal yapıların yaşlının yaşamına olan etkisi üzerinde durmaktadırlar. Yaşlının kendi yaşamını nasıl şekillendirdiği konusuna odaklanan kuramlar ise bireyin yaşlılık döneminde yaşadığı bireysel ve toplumsal değişimlere karşın etkin olarak aldığı tutumlar üzerinde durmaktadırlar (Giddens, 2012, ss. 224–226). Makro kuramlar ise yaşlanmanın toplum üzerindeki etkileri üzerinde duran kuramlardır (Yuvakgil, 2020, s. 107).

Yaşlılık sosyolojisi 1940'larda ortaya çıkmış bir alandır. Yaşlılık ile ilgili kuramlar, yaşlılığı sosyolojik olarak açıklamaya yardımcı olmakla birlikte günümüze kadar yapılan çalışmalarda güçlü bir kuram ortaya konulamamıştır (Kurtkapan, 2018, s. 250). Yaşlılık ve yaşlanmanın ancak bir boyutunu dikkate alan mevcut kuramlar,

yaşlanmayı mikro ve makro ölçekte birlikte ele alan bütüncül bir bakış açısına sahip değillerdir (P. Ö. Erol, 2011, s. 59). Yaşlılığın kişi, toplum ve zamana bağlı değişken yapısı ve yaşlının birçok disiplinin ilgi alanına girmesi onu tüm yönleriyle açıklayacak bir kuramın ortaya konulamamasına sebep olmuştur (Kaygusuz, 2008, ss. 215–216).

Yaşlılık kuramlarının sınıflandırılmasında biyolojik kuramlar, psikolojik kuramlar ve toplumsal kuramlar şeklindeki yaşlılık ile ilgili disiplinlere dayanan bir sınıflandırma bulunmaktadır (Şentürk, 2018, ss. 143–154). Diğer bir sınıflandırma ise Quadagno (2014)' ya ait olan makro ve mikro kuramlar şekildeki sınıflandırmadır. Yaşlılıkla ilgili kuramlar ortaya çıkış zamanlarına göre ise birincil kuşak, ikincil kuşak ve üçüncül kuşak kuramlar olarak da sınıflandırılmaktadır. Sosyolojik açıdan ise yaşlılık kuramları, sosyolojinin temel kuramları olan yapısal işlevselci kuram, çatışmacı kuram ve sembolik etkileşimci kuramların içinde incelenerek sınıflandırılmıştır (Görgün Baran, 2018, s. 143). Bu çalışmada, temel sosyolojik kuramlara dayanan sınıflandırma dikkate alınarak yaşlılık kuramları incelenmiştir.

3.2.1. Yapısal işlevselci kuram

İşlevselci yaklaşımın entelektüel temelleri Auguste Comte, Herbert Spencer ve Emile Durkheim gibi sosyologlar tarafından atılmıştır. İşlevselci yaklaşıma göre toplum, parçaları birbiri ile ilişkili olan bir sistemdir. Toplumsal sistem, bir organizma gibidir ve organizmanın sağlıklı çalışmasına benzer şekilde toplumsal sisteminde denge durumu söz konusudur (Wallace ve Wolf, 2018, ss. 42–44). Toplum, birbirine bağlı alt sistemleri olan bir yapıdır. Toplumsal sistem, bazı işlevleri yerine getiren ve denge halinde olan alt sistemlerden oluşur (Zencirkıran, 2020, s. 49).

İşlevselci yaşlılık kuramları, yapısal işlevselci bakış açısının önemli kavramları olan denge ve uyum açısından yaşlı ve toplum ilişkisini inceleme çabasındadırlar (Kurtkapan, 2018, s. 251). Yapısal işlevselci kuramcılardan Talcott Parsons, yaşadığı dönemde toplumda yaşlı nüfusun artışını ifade eden grileşmenin başladığının farkındadır. Toplumsal roller açısından ise yaşlının değişen koşullarının dikkate

alınması gerektiğini söylemektedir. Parsons'a göre yaşlı, yaşlanmanın etkilerine bağlı olarak ortaya çıkan yeni durumda kendi imkânlarına uygun roller seçmeli ve eski rollerini terk etmelidir (Giddens, 2012, ss. 224–225).

Yaşlılığın sosyolojik olarak incelenmeye başladığı 1940'lı yıllarda sosyolojide yapısal işlevselci kuram etkiliydi bu nedenle yaşlılık sosyolojisi ile ilgili ilk dönem çalışmalarında yapısal işlevselci bakış açısı etkili olmuştur (Powell, 2006 Akt. Kurtkapan, 2018, s. 251).

3.2.1.1. Modernleşme kuramı

Modernleşme teorisyenleri ulusları, sanayileşme düzeyi ve şehirleşme gibi göstergelere göre en az gelişmişten en gelişmişe doğru sınıflandırmaktadırlar. Teoriye göre, modern toplumların kentleşme ve sanayileşme gibi özellikleri, yaşam beklentisini ve toplumdaki yaşlı nüfus oranın artmasının sebebidir. Modernleşme kuramına göre modern öncesi geleneksel toplumlarda yaşlı sayısı azdı ve bu yaşlılar toplumda ve ailede otorite sahibiydiler. Bu geleneksel toplumlarda üç kuşak (büyükanne ve büyükbaba, ebeveynler ve torunlar) genellikle uzun süre birlikte yaşadılar ve aileler yaşlılar tarafından yönetilmekteydi. Yaşlı insanlar gündelik yaşam ile ilgili becerilere sahip oldukları için ve bu becerileri genç nesillere aktardıkları için değerliydiler. Aynı zamanda yaşlılar toplumunda liderleriydiler. Yaşlılar toplumda saygı gördükleri bir konumdaydılar. Sonra modernleşme denilen devrimci bir süreç bu geleneksel toplumu parçaladı. İş, evden fabrikaya taşındı ve yaşlılar ekonomik bağımsızlıklarını kaybettiler. Kentleşme ise gençleri kırsal alandan şehirlere çekti ve geniş aile hanesi azalmaya başladı. Böylece yaşlılar kırsalda izole oldular (Quadagno, 2014, s. 53).

Donald Cowgill, tarafından geliştirilen bu kuram, modernleşme ile yaşlının değişen konumunu anlatan makro düzey bir kuramdır (Weeks, 1984 Akt. Quadagno, 2014, s. 252). Cowgill, toplumların modernleşmesi ile yaşlı kabul edilme yaşı arasında bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Ona göre toplumlar modernleştikçe yaşam süresi uzamakta ve bireyler modern olmayan toplumlara göre daha geç yaşta yaşlı olarak kabul

edilmektedir (Cockerham, 1991 Akt. Quadagno, 2014, s. 252). Cowgill' e göre toplumda yaşlının konumu, sosyal modernizasyonla meydana gelen dört değişiklikten etkilenmiştir. Bunlar sağlık teknolojileri, ekonomi, kentleşme ve kitle eğitimidir. Sağlık teknolojilerindeki gelişmeler ile kanserin teşhisi, röntgen makinaları, kan testleri ve kolesterolün tanımlanmasını sağlayan teknolojiler gibi ilerlemeler sonucu yaşam süresi uzamakta ve ölüm oranları azalmaktadır. Ömrün uzaması ile yaşlı işçiler ile genç işçiler arasında rekabet ortaya çıkmaktadır. Emeklilik ise genç işgücüne fırsat tanımak için zorunlu hale getirilir. Bu ise yaşlılar için iş ve statü kaybını beraberinde getirmektedir. Kentleşme ile kır yaşamı ve geniş aile haneleri azalmaya başlamıştır. Bu ise giderek daha fazla insanın yalnız yaşamasına neden olmuştur. Eğitim imkânlarının artması ve yaygınlaşması ile gençler yaşlılardan daha fazla bilgiye sahip olmaya başlamıştır. Bu ise yaşlıların sahip olduğu bilgeliğin değerini azaltmaya başlamıştır (Cowgill, 1974 Akt. Quadagno, 2014, s. 58).

3.2.1.2. Yaşamdan geri çekilme kuramı

Yaşlanma sosyolojisinin ilk kuramı olarak kabul edilen kuram, William E. Henry ve Elaine Cumming tarafından yayınlanan Growing Old isimli kitap ile ortaya konulmuştur. Kuram yaşlının kademeli bir şekilde sosyal hayattan çekilmesinin toplum ve yaşlı üzerindeki etkisi üzerine odaklanmaktadır (Kurtkapan, 2018, s. 251).

Kurama göre, fiziksel ve mental olarak geriledikleri düşünülen yaşlıların toplumdaki rollerini bırakmaları, rekabetin yüksek düzeyde olduğu, çalışma hayatında verimliliğinin beklendiği ve bireysel başarıya odaklanan toplumlar için işlevseldir. Yaşlı bireylerin yaşamdan geri çekilmeleri, iş hayatında yöneticilik için yeterli görülmemeleri, çalışma yaşamında verimsiz olarak değerlendirilmeleri ve kişisel yaşamlarında aileleri tarafından alınan kararlara dâhil edilmemeleri ile genellikle toplumun talebi ve zorlaması şeklinde gerçekleşir (Zastrow, 2016, s. 651).

Cumming ve Henry'e göre yaşlanma, doğal ve kaçınılmaz bir şekilde yaşlı ve toplum arasında karşılıklı bir geri çekilme veya ayrılmaya neden olur. Bireyin ölümünün

kaçınılmazlığının sosyal sistem açısından yıkıcı olamaması için, toplum ve birey karşılıklı olarak bağlarını önceden koparırlar. Yaşlı, sosyal çevresinden ve toplumsal rollerinden ayrılmaya başlar ve toplum tarafından da bu geri çekilme olumlu karşılanır. Kurama göre geri çekilme süreci evrensel ve kaçınılmazdır. Geri çekilme kuramının en çok tartışılan konusu da geri çekilmenin evrenselliğidir. Kurama göre geri çekilmenin evrensel ve kaçınılmaz olmasının sebebi sürecin sosyal nedenlerden çok biyolojik olarak yaşlanmanın bir sonucu olarak görülmesidir. Kuram, yaşlılık döneminde dulluk, geç emeklilik, hastalıklar, bireylerin kişilik ve mizaçları gibi birçok etkenin toplumdan geri çekilmeyi etkilediği ve kuramın bu konuları göz ardı ettiği noktasında eleştirilmiştir. Bu bağlamda yaşlılıkta geri çekilme davranışının evrensel ve kaçınılmaz olmamakla birlikte yaşlılıkta bazen görülebilen bir süreç olduğu söylenebilir (Quadagno, 2014, s. 50).

3.2.1.3. Aktivite kuramı

1950- 1956 yıllarında yapılan yaşlılık çalışmalarında etkili olan ve yapısal işlevselci yaklaşıma sahip kuramlardan olan aktivite kuramı, yaşlıların sosyal hayat içerisinde yer almaları ile yaşam memnuniyetleri arasındaki ilişkiye odaklanmıştır (Kurtkapan, 2018, s. 250).

Albrecht ve Havighurst' un geliştirdiği kuram, yaşam doyumu ve aktif yaşama arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Geri çekilme kuramıyla zıt fikirleri olan kurama göre, başarılı yaşlanmak için bireylerin yaşlılık dönemi öncesindeki aktif yaşamlarını devam ettirmeleri gerekir (Havighurts, 1961 Akt. Yuvakgil, 2020, s. 110). Aktivite kuramına göre yaşlılıkta yaşamdan geri çekilme davranışı, yaşlı insanların izole olmaları ve içine kapanmaları normal veya doğal değildir. Yaşamdan geri çekilme, genellikle yoksulluk, sağlık veya yakın akrabaların kaybı gibi yaşlıların kontrolleri dışındaki olaylar nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Başarılı yaşlanmak için, yaşlılıkta aktif olmak, sosyal hayatın içinde yer almak ve bireyin sosyal çevresinin daralmasına karşı yaşlılık öncesi dönemdeki hobi ve faaliyetlerini devam ettirmesi gereklidir (Quadagno, 2014, s. 51).

3.2.1.4. Süreklilik kuramı

Süreklilik Teorisi, ilk olarak Robert Atchley tarafından ortaya konulmuştur. Süreklilik teorisi, aktivite teorisinin geliştirilmiş şeklidir. Süreklilik teorisi, normal yaşlanmayı patolojik yaşlanmadan ayırt etmek için yaşam seyri perspektifini kullanmaktadır. Süreklilik teorisine göre kişilik özellikleri bireyin yaşlılığa uyum sağlamısında önemli bir etmendir. Teoriye göre bireyin orta yaşlılıkta edindiği sosyal çevre, iş ve hobilerinin yaşlılık döneminde de sürdürülmesi başarılı yaşlanma için gereklidir. Süreklilik teorisinin en tartışmalı konusu normal ve patolojik yaşlanma tanımlarıdır. Atchley' e göre normal yaşlanma, olağan insan yaşamında yaygın olarak karşılaşılan yaşlılık biçimidir. Patolojik yaşlanma ise engellilik, fakirlik ve hastalık gibi durumları içerir. Süreklilik teorisine, yaşlılıkta hastalıkların yaygın olduğu ve bu sebeple patolojik olarak değerlendirilemeyeceği aynı zamanda yaşlılıkta engellilik ve hastalıkların yaşlının sosyal hayata katılmasına engel olmayacağı eleştirileri yapılmıştır (Quadagno, 2014, s. 52).

Kurama göre yaşlının iyi bir yaşlılık dönemi geçirebilmesi, yaşlık dönemi öncesindeki yaşamı ile doğrudan bağlantılıdır. Yaşlılık öncesinde sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını yeterli seviyede karşılayabilen, mutlu bir yaşam sürmüş ve yaşam olanakları iyi bir seviyede olan, çalışma yaşamı sağlığına olumsuz etki etmeyen bireyler, uzun ve kaliteli bir yaşlılık süreci geçirebilirler (Şentürk, 2018, s. 130). Bireyin yaşlılık döneminde hangi rolleri devam ettireceği ve hangi rolleri bırakacağı yaşlının gelir, yaşam tarzı, sağlık durumu gibi etkenlere bağlıdır (Yuvakgil, 2020, s. 111).

3.2.2. Çatışmacı kuram

Yaşlılığın çatışma ve rekabet açısından ele alındığı kuram Dahrendorf (1959) tarafından geliştirilmiştir (Müftüler, 2021, s. 46). Çatışmacı yaşlılık kuramı, toplumda ekonomik kaynakların dağılımındaki eşitsizliklerin yaş kategorileri arasında da olduğunu öne sürmektedir. Kapitalist toplumlarda değerli olanın üretime katkı vermek olarak görülmesi sebebiyle endüstri toplumlarında yaşlılar üretime az katkı verdikleri

gerekçesiyle değersizleştirilmektedirler (Kurtkapan, 2018, s. 265). Kurama göre yaş grupları arasında toplumsal kaynak ve fırsatlara erişimde ekonomik eşitsizliklerden kaynaklanan bir çatışma söz konusudur. Kuram sosyal statü farklılıklarından kaynaklı eşitsizliklerin yaşlılıklara olan etkisi üzerinde de durmaktadır (Powell, 2006; Victor, 2005 Akt. Kurtkapan, 2018, s. 266). Çatışmacı yaklaşıma göre kapitalist toplumlarda yaşlılar toplumun ekonomik imkânlarından daha az yaralanmaktadırlar. Ayrıca yaşlılığın getirdiği sağlık sorunları ve yaşlıların üretimde daha az yer almaları gibi sebeplerle topluma bir yük olarak değerlendirilmektedirler. Yaşlıların kaynaklardan yaralanmalarında bireysel özellikleri değil sahip oldukları statü etkili olmaktadır. Emeklilik ise yaşlı bireylerin gelir kaybı yaşamalarına ve daha güçsüz kalmalarına sebep olmaktadır (Powell, 2006 Akt. Kurtkapan, 2018, s. 266).

3.3. DEMOGRAFİK OLARAK YAŞLANMA

3.3.1. Nüfus yaşlanması

Toplumların nüfus yapısını anlamak için nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı önemli bir göstergedir. Yaş gruplarının dağılımı; herhangi bir yaş özelinde veya yaş aralık grupları şeklinde incelenebileceği gibi genç, yetişkin ve yaşlı şeklinde de incelenebilir. Genç, yetişkin ve yaşlı grupları genel olarak, 0-14 yaş arası genç nüfus, çalışma çağındaki 14-64 yaş arası yetişkin grup ve 65 yaş üstü yaşlı nüfus olarak değerlendirilmektedir. Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı, toplumun sosyal ve ekonomik açıdan niteliklerinin anlaşılması açısından önemlidir (Arpacı, 2005, s. 26).

Nüfus yaşlanması, toplam nüfus içinde 65 yaş ve üzeri kişilerin sayısının artmasını ifade eder. Nüfus yaşlanması, doğurganlık hızının düşmesi ile toplam nüfus içinde genç nüfus oranının düşmesi ve ortalama yaşam süresinin uzaması ile yaşlı nüfus oranın artmasının bir sonucudur (Kalkınma Bakanlığı, 2018, ss. 2-6).

Nüfus yaşlanması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı şekilde seyretmiştir. Gelişmiş ülkelerde belirli bir kalkınma seviyesine ulaşıldıktan sonra yavaş bir şekilde başlayan nüfus yaşlanması, gelişmekte olan ülkelerde ise aynı kalkınma seviyesine ulaşmadan ve yaşlanma hızı daha yüksek bir şekilde gerçekleşmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018). Gelişmekte olan ülkelerde nüfus yaşlanmasının daha hızlı gerçekleşmesinde, gelişmiş ülkelerde belirli bir zaman sonucu elde edilen tıbbi ve sağlık alanındaki kazanımların gelişmekte olan ülkeler tarafından ithal edilerek hızlı bir şekilde uygulamaya konulması etkili olmuştur (P. Ö. Erol, 2011, s. 9). Nüfusun yaşlanması, toplumların ekonomik kaynaklarının dağıtılmasında ve yaşam biçimlerinde önemli etkileri olan bir değişim sürecidir (Duben, 2020, s. 108).

3.3.2. Nüfusun yaşlanma sebepleri

Warren Thompson ve Adolphe Landry tarafından geliştirilen demografik geçiş kuramı, az gelişmiş toplumların gelişmiş toplumlara geçiş süreçlerinde ortaya çıkan nüfus yapısındaki değişimi açıklar (Yüceşahin, 2011, s. 12). Nüfusun yaşlanmasını açıklayan demografik geçiş kuramına göre ekonomik kalkınma, kadının toplumdaki konumu, eğitim, sağlık gibi alanlardaki gelişmelere bağlı olarak az gelişmiş toplumlarda, yüksek doğum oranları ve ölüm oranları görülür. Zamanla az gelişmiş toplumlarda da teknolojik imkânlar, sağlık, ekonomi ve yaşam şartlarındaki pozitif ilerlemeler ile birlikte, düşük doğum oranları ve düşük ölüm oranları ortaya çıkar. İşte az gelişmiş toplumlarda görülen yukarıda sayılan parametrelerdeki ilerlemeler sonucu tarihsel süreçte görülen nüfus yapısındaki değişime demografik geçiş süresi denir.

Demografik geçiş sürecinde toplumlarda öncelikle yüksek doğum ve ölüm oranları gözlenir. Bu aşamaya geçiş öncesi dönem denir (Sütlü Pehlivan, 2020, s. 48). Sanayileşme öncesi dönemi ifade eden bu aşamada yüksek doğum oranları görülmesinde; çocuk yetiştirme maliyetinin düşük olması, çocuğun aile ekonomisine katkı sağlıyor olması, dini ve kültürel değerlerin geniş aile yapısını teşvik etmesi gibi sebepler etkili olmuştur. Hastalıklar, gıda kaynaklarına ulaşımın zorluğu ve savaşlar gibi nedenler ise ölüm oranlarının yüksek olmasına sebep olmuştur (Hanlon, 2016 Akt. S. I. Erol, 2016). İkinci aşama olan erken değişim aşamasında, ölüm oranlarında düşme

görülürken, doğum oranları artmaya devam etmektedir. Bu dönemde nüfus artış hızı yüksektir (Sütlü Pehlivan, 2020, s. 48). Bu aşamada ölüm oranlarının düşmesinde ve doğum oranlarındaki artışta; tarım tekniklerinde yaşanan gelişmeler ile gıdaya ulaşımın kolaylaşması, sağlık hizmetlerinin gelişmesi ile bebek ölüm oranlarının azalması ve bazı hastalıkların tedavilerinin bulunması etkili olmuştur. Üçüncü aşama olan geç değişim aşamasında doğum oranlarında da düşme görülmeye başlar ve nüfus artış hızı yavaşlar. Bu dönemde; sanayi toplumuna geçiş ve kentleşme ile değişen yaşam şekilleri, kadının çalışma hayatındaki görünürlüğünün artması, çocuk emeğine olan ihtiyacın azalması ve çocuk bakımının zorlaşması doğum oranlarında düşüşe sebep olmuştur (Hanlon, 2016 Akt. S. I. Erol, 2016). Dördüncü aşama olan geçiş sonrası dönemde ise düşük doğum ve düşük ölüm oranları sonucu nüfus artış hızı çok düşük seviyelerde olabilir veya nüfusta azalma görülür (Sütlü Pehlivan, 2020, s. 48).

Toplumsal yaşlanmayı ifade eden toplumun grileşmesinde, sanayi toplumlarından başlayıp sonrasında gelişmekte olan ülkelerde de görülen, çocuk sayısının azalması ve yaşam süresinin uzaması olguları etki olmuştur (Giddens, 2012, s. 220). Modern tarım teknikleri ile gıdaya ulaşımın kolaylaşması, tıbbi gelişmeler ile koruyucu, önleyici tedavi yöntemlerinin gelişmesi ve bebek ölüm oranlarının azalması, yaşam tarzlarında teknolojik gelişmelerin sağladığı kolaylıklar ve sağlıklı yaşama verilen önem gibi nedenler beklenen yaşam süresini arttırmıştır (Giddens, 2012, s. 220; Kalaycı ve Özkul, 2018, s. 103). Ailelerin daha az çocuk sahibi olmalarında ise tarım toplumunda ihtiyaç duyulan emeğin, sanayi toplumuna geçişle birlikte farklılaşması ve böylece çocuk iş gücüne olan ihtiyacın azalması etkili olmuştur. Modern yaşam tarzı ile kadının iş gücüne katılımının artması, çocuk bakımının ve eğitim gibi ihtiyaçlarının karşılanmasının ebeveynler için önemli maddi külfetler getirmesi de ailelerin daha az çocuk sahibi olmalarının nedenlerindendir.

İç ve dış göçler doğurganlık hızının düşme nedenlerindendir. Sanayileşme sonrası iç ve dış göçlerle kırdan kente olan toplumsal hareketlilik, bireylerin hayat tarzında önemli değişiklikler getirmiştir. Kente yerleşen bireylerin hayat tarzlarında öncelikleri değişmiştir. Kentli bireyler genel olarak çok çocuk sahibi olmak ve neslin devamını sağlamak yerine, iyi bir iş sahibi olmayı, yatırım yapmayı, daha iyi maddi olanaklar

elde etmeyi öncelemektedir. Kent yaşamının zorlukları, değişen hayat tarzı ve bireylerin öncelikleri ailelerin az çocuk sahibi olmayı tercih etmelerine neden olmuştur. Bu durumda doğurganlık hızının düşmesinin sebeplerindendir (Varışlı, 2017). Ailelerin daha az çocuk sahibi olmalarını ifade eden düşük doğurganlığın bir diğer sebebi de kadınların eğitim oranındaki artış ile eğitimde geçen yılların artmasıdır. Eğitimde geçen sürenin artması, kadınların daha geç evlenmelerine ve geç çocuk sahibi olmalarına sebep olmaktadır (Westoff, 1983 Akt. P. Ö. Erol, 2011, s. 17).

Toplumlarda nüfus yaşlanmasının temel sebebi, nüfus içindeki yaşlı oranın artmasından ziyade yaşlı nüfus artış hızının, genç nüfus artış hızından fazla olmasıdır. Toplumsal bir sorun olarak görülen toplumların yaşlanmasının ülkeleri etkileyen en önemli yönü yaşlı nüfusun artması değil geriden gelen genç nüfus oranın azalmasıdır (Tufan, 2003, s. 40).

3.3.3. Demografik geçiş kuramı açısından Türkiye'nin nüfus yapısının değişimi

Türkiye'ye demografik geçiş kuramı açısından bakıldığında, 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile 2. Dünya Savaşı arasındaki dönemde, nüfusun arttırılması için politikalar izlenerek işgücü eksiğinin karşılanması hedeflenmişti. Bu dönemde ortalama yaşam süresinin kısa oluşu, yüksek bebek ölüm oranları gibi sorunların çözümü amacıyla sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve halkın çocuk sahibi olmasının teşvik edilmesi yönünde politikalar izlenmiştir (Baştürk, 2017, s. 311).

İkinci dünya savaşı sonrası ile 2000 yıllar arası Türkiye'nin demografik geçiş sürecinde iç göç ile kent nüfusunun artmaya başladığı, yüksek doğum oranları ve ortalama ömrün uzamaya devam ettiği demografik dönüşüm aşamasının yaşandığı dönemdir. Marshall yardımları ile tarımda makineleşmenin başlaması, siyasi gelişmeler sonucu devletçi politikaların yerine liberal bir ekonomi anlayışının benimsenmesi gibi sebepler kırdan kente göç hareketlerini hızlandırmıştır (Arun, 2020, s. 91). Tarımda makineleşme ile birlikte tarım arazileri daha az iş gücüyle işlenmeye başlanmıştır. Aile işletmeleri şeklinde yürütülen kırsaldaki tarım

faaliyetlerinde makineleşmenin bir sonucu olarak aile fertlerinden bazılarına iş gücü olarak ihtiyaç azalmıştır. Özel teşebbüsün teşvik edildiği politikalarla şehirlerde sanayi işletmelerinin kurulması ise iş gücü ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak köylerdeki fazla iş gücü olan ailelerin özellikle genç erkekleri, çalışmak için şehirlere göç etmeye başlamışlardır. İkinci dünya savaşı sonrası gelişmeler ile hızlanarak artan göç olgusu sonucu Türkiye'de demografik yapı değişerek yıllar içinde kent nüfusu kırsal alan nüfusunu geçmiştir (Keyder, 2014, s. 169).

2000 yılı sonrası dönemde Türkiye'de genç nüfus oranındaki artış azalmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren genç nüfus oranı azalırken orta yaş gruplarının oranında artış görülmeye başlanmıştır. Türkiye nüfus projeksiyonlarına göre nüfus artış hızı azalmakla birlikte devam edecektir. 2050'li yıllara gelindiğinde ise doğum oranlarındaki düşüş sonucu nüfus artışı sona erecektir (Baştürk, 2017, s. 320). Türkiye'deki demografik değişim, tarım toplumundan sanayileşmenin ve kentleşmenin arttığı toplum yapısına geçiş süreciyle paralellik göstermiştir. Türkiye yüksek doğurganlık ve ölüm oranlarının olduğu dönemden, ölüm hızlarının hızlı bir şekilde düşmesi ile 20. yüzyılın ikinci yarısında hızlı bir nüfus artışı yaşamıştır. Sonrasında ise azalmaya başlayan doğum oranları ve yine devam eden düşük ölüm oranlarının etkisiyle demografik geçişin son aşamasına gelinmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 15).

3.3.4. Dünya'da ve Türkiye'de nüfus yaşlanmasının göstergeleri

Yaşlanma, yirminci yüzyılın sonuna doğru toplumların, devletlerin ve bilim insanlarının gündemine girmeye başlamıştır. Yaşlanmanın tarihte hiç olmadığı kadar dikkat çekmesinde, toplumsal yaşlanma sürecinin hızlanarak devam ettiğinin görülmesi etkili olmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 13).

Dünyada, az gelişmiş ülkelerde yoksulluk, hastalıklar ve kötü beslenme sebebiyle gelişmiş ülkelere kıyasla daha kısa yaşam süreleri görülüyor olsa da toplumların büyük çoğunluğunda yaşlı nüfusun arttığı görülmektedir. Yaşlı nüfusun en hızlı arttığı ülkeler

doğurganlık hızının düşük olduğu ve yoksul ülkelere kıyasla ortalama ömrün uzun olduğu sanayileşmiş ülkelerdir. Gelişmekte olan ülkeler de zamanla sanayileşmiş ülkeleri izleyerek nüfus yaşlanması ile karşı karşıya kalmaktadır (Giddens, 2012, s. 237).

"Grileşme ve küreselleşmenin birleşimi, dünyadaki yaşlı insanların yaşamlarını bu yüzyıl boyunca biçimlendirecektir" (Giddens, 2012, s. 237). Toplumların grileşmesinin ve küreselleşmenin getirdiği aile ve toplum yapısındaki değişiklerin bir sonucu olarak, yaşlıların topluma katılımı ülkelerin gündeminde yer almaktadır ve bu konu önem kazanmaya devam edecektir.

Nüfus yaşlanmasını izlemek için kullanılan ölçütler şunlardır;

- Toplam nüfus içindeki yaşlı nüfusun oranı,
- Doğuşta beklenen yaşam süresi,
- Ortanca yaş,
- Nüfus piramidi,
- Yaşlı bağımlılık oranı (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 6; Varışlı, 2017).

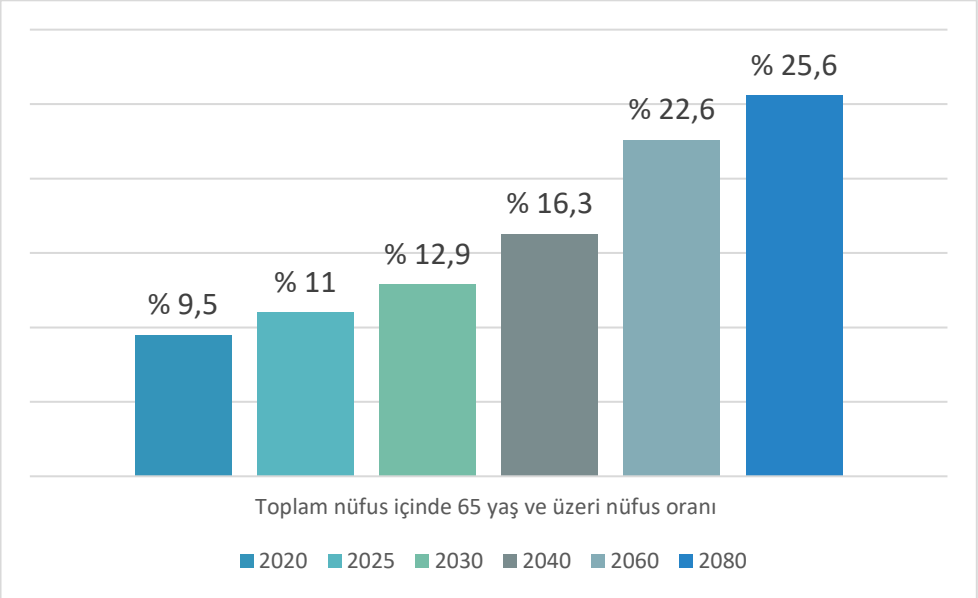
3.3.4.1. Yaşlı nüfus oranı

Nüfusun yaşlanması küresel bir olgudur. Dünyadaki hemen hemen bütün ülkelerde yaşlı nüfus oranı artış göstermektedir. Küresel ölçekte 2020 yılında 65 yaş ve üstü 727 milyon kişi varken bu sayının 2050 yılına gelindiğinde 1,5 milyar insana ulaşması beklenmektedir (UN, 2020, s. 1). Dünya'da 65 yaş ve üstü nüfusun, toplam nüfus içindeki oranı, 1990 yılında % 6'dan 2020 yılında % 9,3' e çıkmıştır. Bu oranın artarak 2050 yılında % 16' ya çıkması beklenmektedir (UN, 2019, s. 7, 2020, s. 1). Birleşmiş Milletler Dünya Nüfus Beklentileri 2019 Raporuna göre, 2019 yılında her 11 kişiden 1'i 65 yaş ve üzeriyken, 2050 yılında her 6 kişiden 1'inin 65 yaş ve üzerinde olacağı tahmin edebilmektedir (UN, 2019, s. 5).

Türkiye'de yaşlı nüfus oranlarına bakıldığında *"65 yaş ve üstü nüfus, 2016 yılında 6 milyon 651 bin 503 kişi iken son beş yılda %24 artarak 2021 yılında 8 milyon 245 bin*

124" (TÜİK, 2022) kişiye ulaşmıştır. "*Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2016 yılında %8,3 iken, 2021 yılında %9,7' ye yükselmiştir"* (TÜİK, 2022). Türkiye İstatistik Kurumu tarafından hazırlanan İstatistiklerle Yaşlılar 2020 Haber Bülteni verilerine dayanarak hazırlanan Şekil 2.1' de görüleceği gibi 2020 yılında % 9,5 olan 65 yaş ve üzeri yaşlı oranının 2080 yılında % 25,6' ya ulaşması beklenmektedir. 2020 yılında Türkiye nüfusunun yaklaşık onda biri 65 yaş ve üzeriyken bu oranının 50 yıl sonra artarak, nüfusun dörtte birine ulaşması beklemektedir (TÜİK, 2021a).

Şekil 3.1: Türkiye'de yıllara göre 65 yaş ve üzeri nüfus oranı projeksiyonu

Kaynak: (TÜİK, 2021a)

3.3.4.2. Doğuşta beklenen yaşam süresi

Yaşam beklentisi varsayımsal bir ölçüttür. Belirli bir yaştaki kişinin yaşaması beklenen kalan yıllarının tahminini içerir. Yaşam beklentisi coğrafya, ırk, cinsiyet, toplumsal gelişmişlik gibi birçok koşuldan etkilenmektedir. Bu durum gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki yaşam beklentisi süresindeki farklılığında sebebini oluşturmaktadır (Bezy, 2021).

Doğuştan beklenen yaşam süresi ise yeni doğmuş bir kişinin yaşadığı yer ve zamandaki ölüm risklerine göre yaşaması tahmin edilen ortalama yıl sayısını ifade

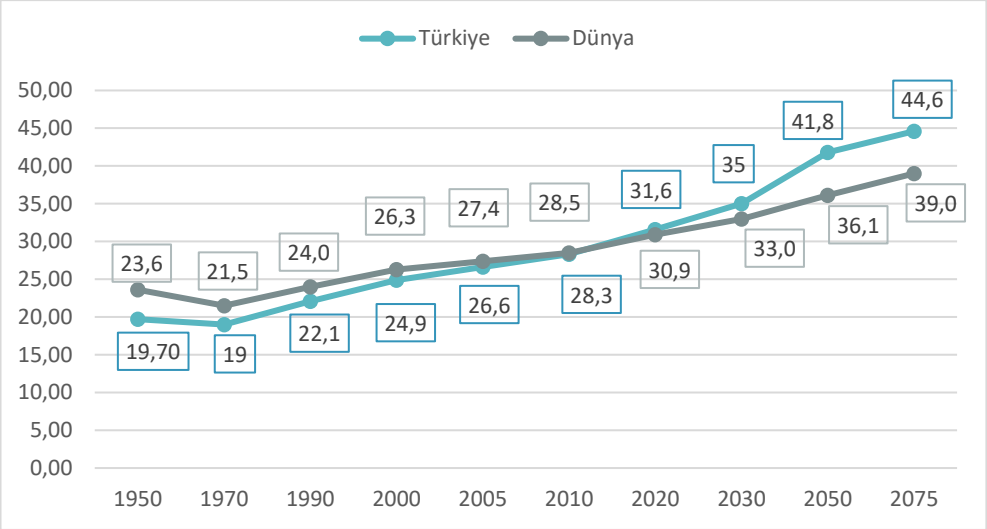
etmektedir (TÜİK, 2020). Yaşlı nüfusun artışını gösteren verilerden olan doğuşta beklenen yaşam süresi tüm dünyada artmaktadır. 2010-2020 yılları için doğuşta beklenen yaşam süresi, gelişmiş ülkeler için 78 yıl ve gelişmekte olan ülkeler için 68 yıldır. 2045-2050 yıllarında ise doğuşta beklenen yaşam süresinin artmaya devam ederek gelişmiş ülkelerde 83 yıl ve gelişmekte olan ülkelerde 74 yıl olması beklenmektedir (UNFPA, 2012, s. 12). *"Doğuşta beklenen yaşam süresi Türkiye'de 2013-2015 döneminde 78 yıl iken 2017-2019 döneminde ise 78,6 yıl"* (TÜİK, 2020) olmuştur.

3.3.4.3. Ortanca yaş

Demografik değişimin ve nüfusun yaşlandığının göstergelerinden biriside ortanca yaştır. *"Ortanca yaş, yeni doğan bebekten en yaşlıya kadar nüfusu oluşturan kişilerin yaşları küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortada kalan kişinin yaşıdır"* (TÜİK, 2021a). Nüfus içinde yaşlı sayısı arttığında ve/veya yeni doğan sayısı azalmaya başladığında ortanca yaş artmaktadır.

Ortanca yaş hesaplamalarında, özellikle ileriki yılları içeren nüfus tahminlerinde ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasında farklılıklar olabilmektedir. TÜİK verilerine göre Türkiye'de ortanca yaş yükselmeye devam ederek 2030'da 35,6'ya ve 2060 yılında 42,3'e yükselecektir (TÜİK, 2021a). Şekil 2.2'de Birleşmiş Milletler Dünya Nüfus Beklentileri 2017 Revizyonu Raporuna göre Türkiye ve Dünya'da ortanca yaş değişimi ve nüfus projeksiyonlarına göre ortanca yaş ile ilgili ilerleyen yıllarda beklenen oranlar gösterilmiştir (UN, 2017, s. 3, s. 779). Türkiye'de 1950- 1990 yılları arasında ortanca yaş küçük bir değişim göstermiştir. Bu dönemde nüfus yaşlanmasının iki önemli parametresi olan doğurganlık hızı ile ölüm oranlarının bir denge içinde olduğunu göstermektedir. 2000'li yıllarla birlikte doğurganlık hızındaki düşme ortanca yaşın yükselmeye başlamasına sebep olmuştur. 2020 yılından sonra ortanca yaşın Dünya ortalamasının üzerinde seyrederek 2075 yılında 44,6 olacağı tahmin edilmektedir.

Şekil 3.2: Dünya'da ve Türkiye'de ortanca yaş

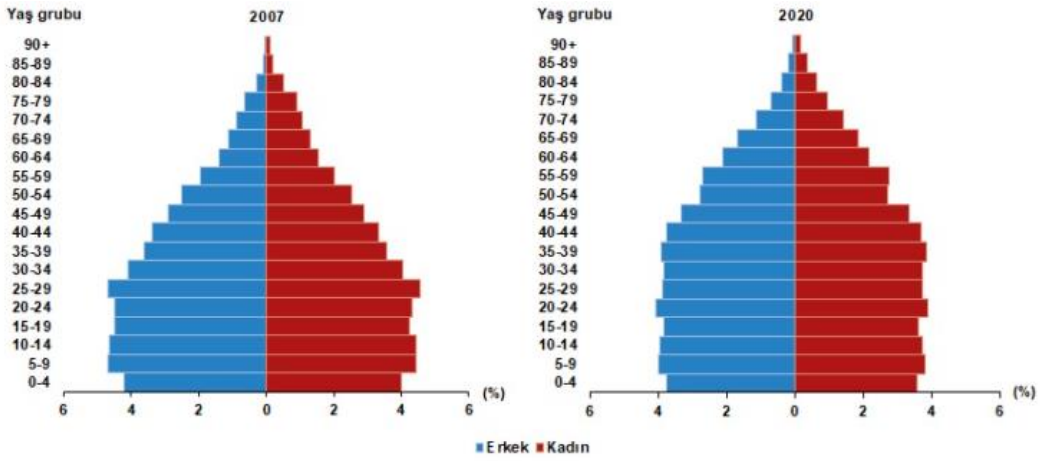
Kaynak: (UN, 2017, s. 3, s. 779)

3.3.4.4. Nüfus piramidi

Nüfus piramidi, yıllara göre nüfus yapısının yaş ve cinsiyet kategorilerinde görsel olarak anlatımında kullanılmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 20). Doğurganlık hızının fazla olduğu ülkelerde nüfus piramidi tabanı geniş bir üçgen şeklindedir. Doğurganlık hızının düşmesi ve ileri yaşlarda ölüm oranlarındaki azalma ile birlikte nüfus piramidi silindir şekline benzemeye başlamaktadır.

Şekil 2.3'te Türkiye'nin 2007 ve 2020 yıllarına ait nüfus piramidi görülmektedir (TÜİK, 2021b). Düşük doğurganlık ve ölüm oranlarının görüldüğü gelişmiş ülkelerde nüfus piramidi silindir şekline dönüşmeye başlamıştır. Türkiye'de ise gelişmiş ülkeler kadar olmamakla birlikte nüfus piramidinin tabanı daralmaya başlamıştır (Arpacı, 2005, s. 29). Bu durum Türkiye'de doğurganlık hızının azalmasıyla 0 -15 yaş grubunun nüfus içindeki oranın düşmeye başladığını göstermektedir.

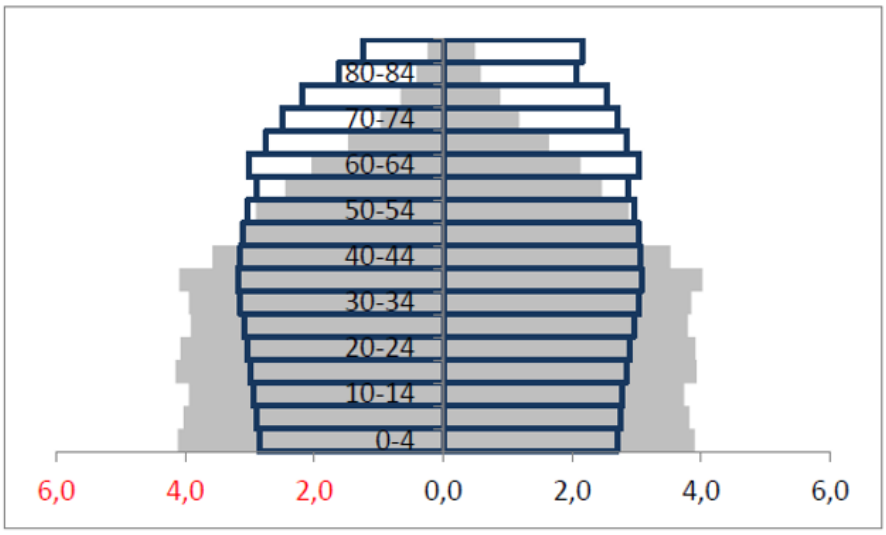
Şekil 3.3: Türkiye'nin 2007 ve 2020 yıllarına ait nüfus piramidi

Kaynak: (TÜİK, 2021b)

Türkiye'de demografik dönüşüm sonucu düşük doğurganlık oranları ile genç nüfusun artış hızı düşmeye başlamıştır. Ölüm oranlarındaki düşüş ise orta yaş grubunda görece istikrarlı bir görünüme ve ileri yaş grubunun ise nüfus içindeki oranın artmasına sebep olmaktadır. Şekil 2.4'te görüldüğü gibi Türkiye'nin genç nüfusa sahip ülkelerde görülen tabanı geniş nüfus piramidinin, yüzyılın ortasına doğru gelişmiş ülkelerde olduğu gibi silindir şekline benzemeye başlayacağı tahmin edilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 20).

Şekil 3.4: Türkiye 2017 ve 2060 nüfus piramidi (gölge:2017, çizgi:2060)

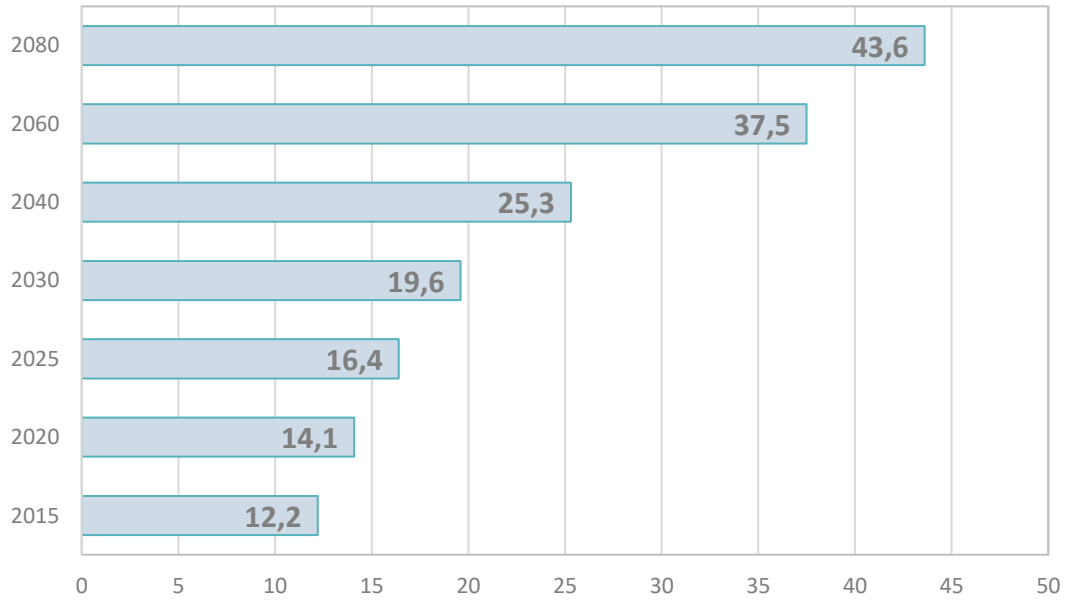
Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 20)

3.3.4.5. Yaşlı bağımlılık oranı

Nüfus yaşlanmasının göstergelerinde bir diğeri yaşlı bağımlılık oranıdır. Yaşlı bağımlılık oranı; çalışma çağı olarak kabul edilen 15 - 64 yaş arası her yüz kişiye düşen yaşlı kişi sayısını (65 yaş ve üzeri) ifade eder (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 20). Yaşlanmanın ekonomi ve sosyal güvenlik sistemi üzerindeki etkilerinin izlenmesi açısından önemli olan yaşlı bağımlılık oranı, 65 yaş üzeri bireylerin ekonomiye katkılarının olmayacağı ve emeklilik ile birlikte sosyal güvenlik sistemlerinde maliyet oluşturacakları varsayımı üzerinden değerlendirilmektedir. Nüfus yapısındaki değişimle birlikte Türkiye'de yaşlı bağımlılık oranı artmaktadır.

TÜİK verilerine göre oluşturulan grafikte de görüleceği gibi Türkiye'de 2020 yılında % 14,1 olan yaşlı bağımlılık oranı 2030 yılında %19,6 ve 2060 yılında %37,5 olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2021a).

Şekil 3.5: Türkiye yaşlı bağımlılık oranları projeksiyonu

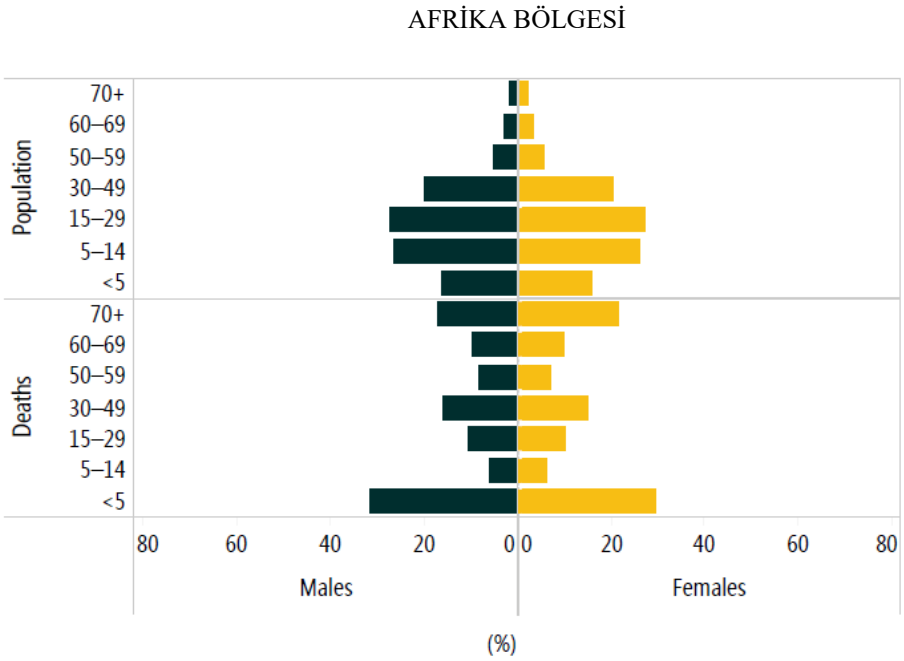
Kaynak: (TÜİK, 2021a)

3.3.5. Yaşlı yaşlıların sayısı artmaktadır

İnsan ömrü dünyada ve Türkiye'de uzamaktadır. M.Ö. dönemlerden başlayarak 20. yüzyıla kadar ortalama insan ömründe önemli bir değişiklik olmamışken, 20. yüzyılın ikinci yarısı ile insan ortalama ömrü artmaya başlamıştır. İnsan ömrü, Bakır Devrinde 36 yıl, Tunç Devrinde 40 yıl, Yunan ve Roma Devirlerinde 36 yıl, Orta Çağ İngiltere'sinde 49 yıl, 1900 yılında ABD'de 60 yıl, 1960'da ABD'de 70 yıl, 1993 yılında İsviçre'de 85 yıl olmuştur (Arpacı, 2005, s. 26). İnsan ortalama ömrünün uzamasında dünya genelinde sağlık, beslenme ve insan yaşamını kolaylaştıran teknolojilerin etkili olduğu söylenebilir (Tufan, 2003, s. 25). Sağlık hizmetlerine ulaşmak kolaylaşırken, geliştirilen tanı ve tedavi yöntemleri insan ömrünün uzamasına olumlu katkıda bulunmuştur. Gıdaya ulaşım halen az gelişmiş ülkelerde bir sorun olmakla birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarımsal faaliyetlerdeki gelişmeler insanların daha iyi beslenmesine olanak tanımıştır. Yine insan hayatını kolaylaştıran ulaşım ve haberleşme teknolojilerinde refahın artmasına katkı sağlamıştır.

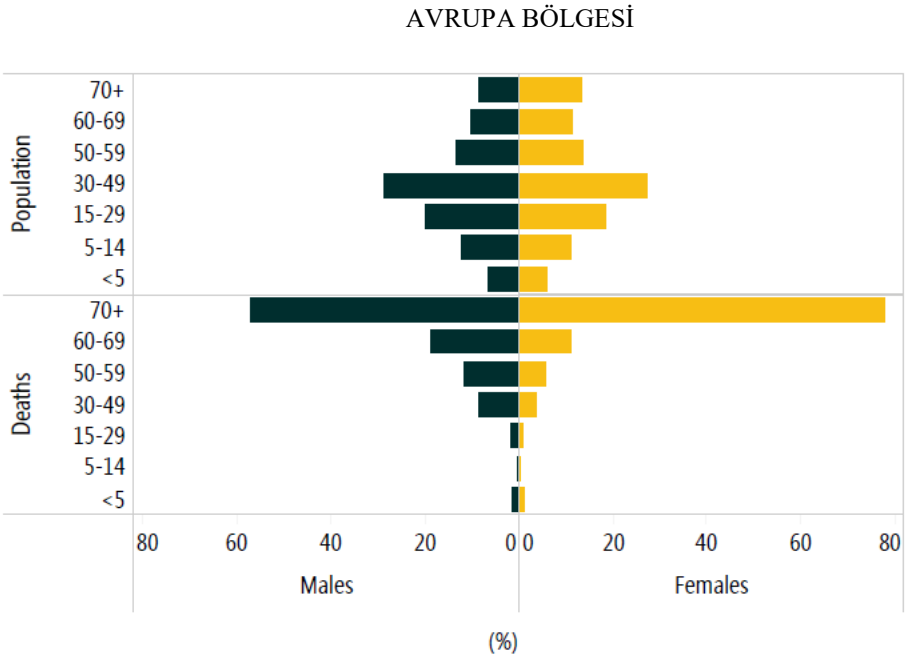
Ortalama insan ömründeki artışın dünya genelinde homojen bir dağılımın olduğunu söylemek mümkün değildir. Temiz su kaynaklarına ulaşımın bir sorun olduğu az gelişmiş ülkelerin, ekonomi, sağlık, tıp, ulaşım ve teknoloji gibi konulardaki sorunlarının ortalama yaşam süresine olumsuz bir etkisi olduğu söylenebilir. Gelişmiş ülkelerin sahip olduğu refah düzeyinin vatandaşların ortalama yaşam süresinde anlamlı bir artış meydana getirdiği şekil 2.6 ve şekil 2.7 incelendiğinde görülmektedir. Şekil 2.6'ya bakıldığında en düşük gelişmişlik seviyesine sahip Afrika'da 5 yaş altı çocuk ölüm oranlarının çok yüksek olduğu görülmektedir. Yaş aralıklarına göre nüfus dağılımı açısından ise toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranının düşük olduğu görülür. Şekil 2.7' de ise gelişmiş ülkelerin yer aldığı Avrupa'da nüfusun büyük bir bölümünün 70 yaş üstüne kadar yaşadığı ve bebek ölüm oranlarının çok düşük seviyelerde olduğu görülür.

Şekil 3.6: Afrika'da cinsiyete göre yaş dağılımı ve ölüm oranları

Kaynak: (WHO, 2019, s.68)

Şekil 3.7: Avrupa'da cinsiyete göre yaş dağılımı ve ölüm oranları

Kaynak: (WHO, 2019, s.74)

Nüfusun yaşlanması, toplumda yaşlı nüfusun artması kadar yaşlılar arasında da niteliksel farklılık meydana getiren yaşlı yaşlıların sayısının artması ile sonuçlanmıştır (Duben, 2020, s. 110). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ortalama yaşam süresinin uzaması bu ülkelerde "*yaşlıların yaşlanması*" (Zastrow, 2016, s. 643) olgusunu ortaya çıkarmıştır. Yaşlıların yaşlanması, yaşlıların içindeki ileri yaşlı sayısının artmasını ifade eder. İnsan ömründe yaşlılık döneminin uzaması, bu dönemin kendi içinde sınıflandırılarak incelenmesine sebep olmuştur. Bu sınıflandırmada yaş aralıkları kesin çizgilerle ayrılmamakla birlikte 60- 75 yaş arası dönem üçüncü yaş ve 75 yaş sonrası ise dördüncü yaş olarak adlandırılmaktadır. Yaşlı yaşlıları oluşturan dördüncü yaş grubu, yaşlılık dönemi içinde sağlık ve ekonomik zorlukları en çok yaşayan kişilerdir (Tufan, 2003, s. 57). Dünya genelinde yaşlı nüfus artmakla birlikte asıl artışın yaşlı yaşlı nüfus olarak ifade edilen ileri yaş gurubunda olduğu söylenebilir. İleri yaşlı grup, hayatta kalma süresinin uzamasına bağlı olarak bakım ve destek ihtiyacının da arttığı grubu oluşturmaktadır (Duben, 2020, s. 112).

3.3.6. Bugün ve gelecekte Türkiye'de yaşlı nüfus

Toplumlar 65 yaş ve üstü nüfusun toplam nüfus içindeki oranı açısından sınıflandırılmaktadır. Buna göre;

- Genç Toplumlar: Toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranının %4'den az olduğu toplumlar,
- Erişkin Toplumlar: Toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranının %4 - 7 arasında olduğu toplumlar,
- Yaşlı Toplumlar: Toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranın % 7- 10 arasında olduğu toplumlar,
- Çok Yaşlı Toplumlar: Toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranının %10'dan fazla olan toplumlar (Gürboğa ve Karakuş, 2015, s. 102).

Türkiye 2021 yılı yaşlı nüfus oranı %9,7'dir (TÜİK, 2022). Genel kabul gören yukarıdaki sınıflandırmaya göre Türkiye yaşlı bir toplumdur. TÜİK nüfus projeksiyonlarına göre 2025 yılında yaşlı nüfus oranın %11 olacağı tahmin

edilmektedir (TÜİK, 2021a). Türkiye kısa bir zaman süresi içinde çok yaşlı toplum sınıfına geçecektir.

Türkiye nüfus yaşlanma süreci içindeki bir ülkedir. Nüfus yaşlanma süreci gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha kısa sürede gerçekleşmektedir. Fransa'da nüfus içinde yaşlı oranının iki katına çıkması için yüzyıl geçmişken, Almanya'da aynı süreç 45 yıl ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 65 yıl sürmüştür. Türkiye'de ise 25 yılda nüfus içindeki yaşlı oranı iki katına çıkmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 20).

Toplam nüfus içindeki yaşlı oranı, yaşlı nüfusa yönelik sunulacak hizmetlerin planlanmasında tek başına yeterli değildir. Nüfus içindeki yaşlı oranı kadar dikkat edilmesi gereken diğer bir veri ise mutlak yaşlı sayısıdır. Toplam nüfus içindeki yaşlı oranı yüksek olmasa bile nüfusun fazla olduğu ülkelerde mutlak yaşlı oranı fazla olabilir. Nüfus projeksiyonları 2050 yılında İngiltere'nin %22,9 yaşlı oranı ile çok yaşlı nüfusa sahip olacağını ve Türkiye'de bu oranın ise %18,4 olacağını göstermektedir. Ancak mutlak yaşlı oranları karşılaştırıldığında 2050 yılında İngiltere'de 16.553.000 yaşlı bulunacağı, Türkiye'de ise 17.922.000 yaşlı bulunacağı tahmin edilmektedir (UN, 2009, s. 896 ; P. Ö. Erol, 2011, s. 24).

Ülkelerin nüfus yapısı güncel politikalar ve geleceğe dönük planlamalar açısından önemlidir. Çocuk ve genç nüfus oranı fazla olan ülkelerde öncelikle eğitim politikaları bu grubun kalkınmaya yapacağı katkı dikkate alındığında önemli bir yer tutar. Yaşlı nüfusun artışı ise sağlık ve bakım politikalarının öneminin artmasına sebep olacaktır (Yertüm, 2021, s. 17).

3.4. YAŞLILIK BİR SORUN MU?

Yaşlılık bireysel ve toplumsal yönleri olan bir dönemdir. Dolayısıyla bireye ve topluma etkileri olmaktadır. Yaşlıyı, yaşlılık döneminde yaşanan sağlık sorunları

dışında bireysel olarak yaşlı için destek sistemi olan ailedeki değişim etkilemektedir. Endüstrileşme ile kırdan kente göçün sonucu olarak çekirdek aile yapısının baskın hale gelmesi ve ailenin değişen ekonomik özellikleri, ailede yaşlı bireyin geleneksel rollerinde de değişime neden olmuştur. Göçün getirdiği toplumsal hareket ile birçok aile ebeveynlerini geride bırakarak şehirlere yerleşmiştir. Bu durum geride kalan yaşlıların çocuklarının sağladığı sosyal, psikolojik ve ekonomik destekten mahrum kalmalarına sebep olmuştur. Yaşlılık döneminde yaşlıyı etkileyen bir diğer sorun ise çalışamayacak durumda olunması veya düşük emekli maaşı sebebiyle ortaya çıkan gelir kaybıdır (Arpacı, 2005, ss. 119–121).

Yaşlılık Türkiye'de halen bireysel olarak yaşlıyı ilgilendiren bir sorun olarak görülme eğilimindedir. Türkiye'de ve dünyada yaşlılık bir sorundur. Fakat bu sorun toplumsal yönleri ağırlıklı olan bir problemdir (Tufan, 2003, s. 274). Sağlık hizmetlerinin artan maliyetleri, uzun süreli bakım sağlanması ve mevcut emeklilik sistemlerinin sürdürülebilirliği, sağlık ve demografik değişikliklerin yoksulluk üzerindeki etkisi toplumsal olarak yaşlılığın etkileridir (UNFPA, 2012). Yaşlılığın sorun olarak ortaya çıkmasında demografik değişim, aile yapısındaki ve yaşam tarzlarında değişimler etkilidir. Yaşlılığı sorun olarak kabul etmekle, yaşlıyı bir sorun olarak görmek farklı yaklaşımlardır. Yaşlı birey en çok kendisinin deneyimlediği bu sorunlara sebep olan kişi değildir. Yaşlı, yaşlılık döneminin dezavantajlarını yaşayan bireydir.

Yaşlının bir sorun olarak algılanmasında, yaşlının modern yaşama uyum sağlayamadığı görüşü etkili olmaktadır. Günümüz insanı, çekirdek aileyi modernleşme sürecinin bir sonucu olarak değerlendirmekte ve çekirdek aile ile sebep sonuç ilişkisi içinde kurgulanmış olan kent yaşamında yaşlıya uygun bir ortam sunmamaktadır. Ve böylece yaşlı bir sorun olarak modern insanın zihninde kurgulanmaktadır. İnsan yaşamının doğal bir dönemi olan yaşlılığı bizatihi kendinden kaynaklı sebepler yüzünden sorun olarak algılamak yerine, toplumsal değişime bağlı olarak ortaya çıkan yaşam tarzının kurgulanışında yaşlılık döneminin göz ardı edilmesi bir sorun olarak kabul edilmelidir. Bu sorunu en çok yaşlı bireyi etkileyen dezavantajlar olarak görmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde araştırmanın amacı, yöntemi, evreni ve örneklemi, veri toplama yöntemi, veri analizi ve değerlendirme yöntemi, araştırma sonuçlarına göre oluşturulan temalar ve kodlar ile araştırmanın gerçekleştirileceği huzurevi ile ilgili bilgiler yer verilmiştir.

4.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Dünya'da genel olarak doğuşta beklenen yaşam süresi artmaktadır (UNFPA, 2012). Türkiye'de, yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 yaş üstü nüfus, son beş yılda %22,5 artmıştır (TÜİK, 2022). Yaşlılık ile ilgili nüfus verileri artan bir projeksiyonda devam etmektedir. Türkiye'de çalışan birey başına düşen yaşlı sayısını gösteren yaşlı bağımlılık oranı, 2016 yılında %12,3 iken, 2020'de %14,1' e yükselerek artan bir çizgide devam etmektedir (TÜİK, 2020). Veriler ışığında, geleceğin yaşlı bireylerinin yaşlılık dönemlerinde sosyo-ekonomik destek ihtiyaçlarının artarak devam edeceğini söyleyebiliriz.

Yaşlılığın sosyolojik perspektiften incelenmesi, yaşlının ve yaşlılığın toplum içindeki yerinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır (Gönüllü, 2020). İkinci dünya savaşı sonrası gelişmeler ile hızlanarak artan göç olgusu sonucu Türkiye'de demografik yapı değişerek yıllar içinde kent nüfusu kırsal alan nüfusunu geçmiştir (Keyder, 2014). Modernleşme süreci ile ortaya çıkan kentleşme, göç hareketleri, eğitim ve toplumlarda görülen demografik değişim, yaşlı nüfusun artmasında da rol oynamıştır. Yaşam koşullarındaki değişimin yaşam tarzları ve beklentileri üzerinde de etkileri olmuştur. Bu durum ise yaşlanma ve yaşlılığı etkilemiştir. Modernleşme ile birlikte, çocuk ve yaşlı bireyler, toplum açısından getirdikleri bakım sorumlulukları sebebiyle bir yük olarak algılanmaya başlamıştır. Çocuk genellikle hoşlanarak bakılan bir yük iken, yaşlı ise bakımı zorunlu olan, bu sebeple kaldırılması zor olan bir yük olarak görülmeye başlanmıştır. (Tufan, 2003).

Aile ve huzurevindeki sosyal ilişkilerde farklılıklar bulunmaktadır. Yaşlılara yönelik sosyal politikalar ve hizmet modelleri planlanırken toplumun kültürü, sosyo-ekonomik yapısı ve maliyet belirleyici etkenlerdir (Durgun, 2015). Yaşlının ihtiyaçlarının karşılanmasında aile temelli bir yaklaşım ile hizmet sunulması, yaşlının ve ailesinin bakım hizmeti konusunda desteklenmesi, yaşlı bakım politikaları açısından doğru bir yaklaşım olacaktır (Baran ve diğerleri, 2005).

Yaşlılığın bir sorun olarak ortaya çıkması sanayi toplumu sürecine geçilmesi ile başlayan ve günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bir realitesi olarak yaşanan hayat tarzının bir sonucu olduğu söylenebilir. Geleneksel aile yapısında aile tarafından yerine getirilen birçok işlev artık başka kurumlar tarafından yerine getirilmektedir. Sanayileşmiş ve kalabalık nüfusa sahip şehirlerin hızlı yaşam biçimi ile sabah saatlerinde terkedilen ve akşam dönülen mekân olarak evde yalnız kalan yaşlının ihtiyaçlarının karşılanması sorun olmaya başlamıştır. Bu soruna çözüm olarak ise huzurevi, yaşlı bakım merkezi gibi kurumsal bakım hizmetleri geliştirilerek uygulanmaya başlanmıştır.

Huzurevleri, yaşlı bakımı açısından dünyada ve ülkemizde uygulanan yaşlı bakım modellerindendir. Huzurevlerinde görevli personeller ise yaşlılık olgusunun bir sorun olarak ortaya çıkışı ile birebir karşılaşan meslek gruplardır. Araştırmanın konusu, huzurevlerinde görevli sağlık ve bakım personellerinin yaşlılık ve huzurevinde yaşlılık olgularına bakışlarının tespit edilmesidir. Tez çalışması ile yaşlı bakım modeli olarak önerilen; yaşlı bakımında ailenin ve kurumsal bakımın birlikte yer aldığı bakım modeli önerisi ile ilgili huzurevinde görevli sağlık ve bakım personellerinin görüşleri alınmıştır. Araştırma sonrası önerilen Birlikte Yaşam Sitesi Bakım Modeli ile aile ve kurumsal bakımın birlikte yer aldığı bir bakım modeli ortaya konularak, Türkiye'de yaşlı bakım hizmet modellerinin çeşitlendirilmesine katkı sunulmaya çalışılmıştır.

4.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Türkiye, toplam nüfus içindeki yaşlı oranı ile yaşlı nüfusa sahip ülkeler arasındadır. TUİK nüfus projeksiyonlarına göre ise 2025 yılında yaşlı nüfus oranının %11 olacağı tahmin edilmektedir.(TUİK, 2021a) Türkiye'de toplumsal değişimle birlikte; kırda yaşayan geleneksel aile yapısı azalırken kentli çekirdek aile ise hâkim aile yapısı halini almıştır. Kadının çalışma hayatında daha fazla yer almaya başlaması ve kırdan kente göç olgusu gibi sebepler özellikle bakım ihtiyacı olan yarı bağımlı veya tam bağımlı yaşlıların barınma ve bakım sorunlarını ortaya çıkarmıştır.

Yaşlıların bakım ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması, güvenli ve sağlıklı bir ortamda hayatlarını idame ettirmeleri amacıyla kurumsal yaşlı bakım modelleri geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Türkiye'de kurumsal yaşlı bakım hizmetleri, huzurevleri ve yaşlı bakım merkezleri ile sunulmaktadır. Yaşlı bakım hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve böylece farklı ihtiyaçları olan yaşlılar ve ailelerine seçenekler sunulması yaşlı memnuniyetine olumlu katkı sağlayacaktır.

Kurumsal bakım hizmetinin, huzurevinde kalmakta olan yaşlılar üzerinde sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik etkileri ortaya çıkmıştır. Huzurevinde görevli bakım ve sağlık personelleri ise kurumsal bakımdaki yaşlıların hayat memnuniyet seviyelerini birebir gözlemlemektedirler. Ayrıca profesyonel bakım hizmeti sunan sağlık ve bakım personellerinin meslekleri gereği yaşlılık olgusu ile ilgili gözlem ve düşünceleri bulunmaktadır.

Bu araştırma ile huzurevinde görevli sağlık ve bakım personellerinin bakış açısından kurumsal bakımdaki yaşlıların yaşam memnuniyetleri, huzurevinin yaşlılar ve personelin arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediği ve huzurevi personelinin sosyal çevresinin huzurevi hakkındaki düşüncelerinin tespiti hedeflenmektedir. Huzurevi personelinin gözünden yapılacak tespitler ile ileride konu ile ilgili çalışmalara ve yaşlılar ile ilgili ülkemizde geliştirilebilecek yeni yaklaşımlara katkı sağlanmak istenmektedir.

4.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Huzurevlerinde görevli personelin yaşlılık olgusuna ve yaşlıların yaşadıkları sorunlara bakışlarının tespiti ile yaşlı bakımında aile ve kurumsal bakımın birlikte değerlendirileceği bir model geliştirmeyi amaçlayan bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmayı tüm yönleriyle açıklayan bir tanımlama bulunmamakla birlikte nitel araştırma;

> *"...gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya korunmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir"* (Glaser, 1978 Akt. A. Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 37).

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Veri toplama araçları, görüşme yöntemlerinden olan odak grup görüşmesinde temel amaç, araştırmacı tarafından belirlenmiş 6-8 kişilik bir örneklem grubunun bir konu veya durum hakkındaki düşüncelerinin anlaşılmasıdır (A. Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 157). Bu kapsamda huzurevinde 6 kişilik gruplar halinde 4 odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmesinde katılımcılara açık uçlu 9 sorudan oluşan araştırma soruları yöneltilmiştir.

Araştırmamızda nitel araştırma yönteminin seçilmesinin sebebi, araştırma ile tümevarım yöntemiyle örneklemden elde edilen verilerin genellenmesinin amaçlanmaması aksine verilerin doğal ortamında, gerçekçi ve spesifik olarak toplanmasının amaçlanmasıdır.

4.4. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evreni; Çankırı İsmail Özdemir Huzurevi olarak belirlenmiştir. Nitel araştırma ile nicel araştırma felsefi ve kuramsal olarak farklı temellere dayanmaktadır.

Nicel araştırmada “genelleme” ve “indirgeme” önemli kavramlardır. Araştırmacının incelediği birey, olay ve olguları içeren evrenin, seçilen örnekleme yöntemi ile araştırılabilecek bir büyüklük haline getirilmesine indirgeme denir. Araştırma sonucunda elde edilen verilerin ise araştırma konusu olan evreni kapsayacak şekilde analiz edilmesi ise genellemedir. Nitel araştırmada, nicel araştırmadan farklı olarak birinci amaç genelleme olmadığından, nitel araştırma indirgemeci değildir. Bu sebeple nitel araştırmada çoğunlukla evrenin tamamı ile çalışılır (A. Yıldırım ve Şimşek, 2021, ss. 113–114).

Araştırmanın yapılacağı örneklemin belirlenmesinde araştırmanın nitel veya nicel araştırma olmasına ve araştırılacak konunun özelliklerine göre farklı örneklem yöntemleri bulunmaktadır. Örneklem temel olarak olasılıklı ve olasılıksız örneklem olarak ikiye ayrılmaktadır. Olasılıklı örneklem ile araştırmanın sonuçlarının evrene genellenmesi amaçlanmaktadır. Nitel araştırmada ise genelleme gibi bir amaç olmadığından olasılıksız örneklem metodu tercih edilmektedir. Olasılıksız araştırma yöntemi amaca yöneliktir bu sebeple amaçlı örnekleme olarak da ifade edilir (Honigmann, 1982 Akt. Merrıam, 2018, s. 76).

Amaçlı örneklem yöntemlerinden başlıcaları şunlardır; maksimum çeşitlilik örneklemesi, benzeşik örnekleme, tipik durum örneklemesi, kritik durum örneklemesi, kartopu veya zincir örnekleme, ölçüt örnekleme, doğrulayıcı ya da yanlışlayıcı durum örneklemesi, kolay ulaşılabilir durum örneklemesidir. Maksimum çeşitlilik örnekleminde amaç, araştırmaya dâhil olan bireylerin çeşitliliğini en yüksek düzeye çıkarmak değildir. Maksimim çeşitlilik örnekleminde, incelenen konuda çeşitlilik gösteren durumlar arasındaki ortak noktalar tespit edilmeye çalışılır. Benzeşik örneklemde amaç, benzer özellikleri olan bir grubu tanımlayarak örneklem oluşturmaktır. Tipik durum örneklemesinde amaç, bir yenilik veya yeni bir uygulamanın çalışılacağı durumlarda seçilen örneklem ile belirli bir konu hakkında bilgi sahibi olmak veya söz konusu yenilik ile ilgili olarak bilgi sahibi olmayanları bilgilendirmektir. Kartopu örneklem, araştırmacının araştırma sorusu problemle ilgili zengin bilgi kaynağı olacak bireylere ulaşmasında etkilidir. Bu örneklemde araştırmaya dâhil olan örneklem grubu, araştırma sürecinde araştırmaya katılan

bireyler aracılığı ile büyümektedir. Ölçüt örneklem yönteminde daha önceden araştırma konusu ile ilgili belirlenmiş olan ölçütleri karşılayan durum veya bireyler örneklem olarak alınır. Kolay ulaşılabilir durum örneklemesinde, zaman ve maliyet gibi sebeplerle araştırmacı kendisine yakın ve erişmesi kolay bir durumu seçmektedir. Bu yöntem hız ve pratiklik sağlamakla birlikte, yöntemin kullanılabilirliği ve güvenirliği daha azdır (A. Yıldırım ve Şimşek, 2021, ss. 118–123).

Araştırmada örneklem olarak, amaçlı örneklem yöntemlerinden benzeşik örneklem tercih edilmiştir. Benzeşik örneklemde amaç, benzer özellikleri olan bir grubu tanımlayarak örneklem oluşturmaktır. Bu kapsamda araştırmanın örneklemi huzurevinde görev yapan sağlık personeli ve bakım personelleri olarak belirlenmiştir. Çankırı İsmail Özdemir Huzurevinde görevli bakım personeli ve sağlık personelinden 24 personel araştırmaya dâhil edilmiştir. Katılımcı sayısı araştırmanın huzurevinde ve personelin mesai saatleri içerisinde yapılacak olması sebebiyle görevi başından ayrılabilecek personel sayısının kısıtlı olacağı ön görülerek belirlenmiştir.

4.5. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Araştırma izni için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına dilekçe ile başvurulmuştur. Bakanlık bilimsel araştırmalarda ses veya görüntü kaydına izin vermemektedir. Bakanlıktan alınan araştırma onay belgesi ile araştırmacının uyması gereken kuralların yer aldığı taahhütnamede araştırma esnasında ses ve görüntü kaydı alınamayacağı yer almaktadır. Bu sebeple Huzurevinde gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinde katılımcılardan elde edilen veriler not alınarak araştırma gerçekleştirilmiştir.

Verilerin toplanması amacıyla odak grup görüşmeleri, Yeni Mah. Akıncılar Sok. No:40 Merkez/ÇANKIRI adresinde bulunan Çankırı İsmail Özdemir Huzurevi gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya başlanmadan önce Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Eğitim Yayın Dairesi Başkanlığına dilekçe ile başvurularak gerekli resmi izin alınmıştır. Resmi izinin alınması sonrası huzurevi idaresi ile görüşüleler yapılacak

çalışma hakkında bilgi verilmiştir. Kuruluş idaresinin kuruluş çalışma programına göre uygun gördüğü tarih ve saatlerde araştırma gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında, İsmail Özdemir Huzurevinde görev yapmakta olan bakım personeli ve sağlık personellerinden 24 kişi ile 4 odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan 18 kişi bakım personeli ve 6 kişi ise sağlık personelidir. Katılımcılardan elde edilen verilerin tez çalışmasına aktarılmasında katılımcıların isimlerine veya katılımcıları tarif edecek özel bilgilere yer verilmemiştir. Araştırmaya dâhil olan erkek katılımcılar "Erkek Katılımcı" ifadesinin kısaltması olan "EK.1" ve kadın katılımcılar ise "Kadın Katılımcı" ifadesinin kısaltması olan "KK.1" şeklinde araştırmada yer almaktadır. Katılımcıların verdikleri cevapların cinsiyetlerine göre nasıl farklılaştığının anlaşılabilmesi için isimlendirmede cinsiyeti belirtecek şekilde bir kodlama tercih edilmiştir. Katılımcılarla ilgili bilgilere Tablo 3.1'de yer verilmiştir.

Tablo 4.1: Araştırma katılımcı bilgileri

Katılımcı	Cinsiyeti	Mesleği	İş Deneyim Süresi
KK.1	Kadın	Bakım Personeli	10 - 15 Yıl Arası
KK.2	Kadın	Bakım Personeli	10 - 15 Yıl Arası
KK.3	Kadın	Bakım Personeli	10 - 15 Yıl Arası
KK.4	Kadın	Bakım Personeli	15 - 20 Yıl Arası
KK.5	Kadın	Bakım Personeli	1-5 Yıl Arası
KK.6	Kadın	Sağlık Personeli	10 - 15 Yıl Arası
KK.7	Kadın	Bakım Personeli	1-5 Yıl Arası
KK.8	Kadın	Bakım Personeli	10 - 15 Yıl Arası
KK.9	Kadın	Sağlık Personeli	15 - 20 Yıl Arası
KK.10	Kadın	Sağlık Personeli	10 - 15 Yıl Arası
KK.11	Kadın	Sağlık Personeli	5 - 10 Yıl Arası
EK.1	Erkek	Bakım Personeli	10 - 15 Yıl Arası
EK.2	Erkek	Bakım Personeli	10 - 15 Yıl Arası
EK.3	Erkek	Bakım Personeli	10 - 15 Yıl Arası
EK.4	Erkek	Bakım Personeli	10 - 15 Yıl Arası
EK.5	Erkek	Bakım Personeli	15 - 20 Yıl Arası
EK.6	Erkek	Bakım Personeli	10 - 15 Yıl Arası
EK.7	Erkek	Bakım Personeli	10 - 15 Yıl Arası
EK.8	Erkek	Bakım Personeli	5 - 10 Yıl Arası
EK.9	Erkek	Bakım Personeli	10 - 15 Yıl Arası
EK.10	Erkek	Bakım Personeli	15 - 20 Yıl Arası
EK.11	Erkek	Bakım Personeli	10 - 15 Yıl Arası
EK.12	Erkek	Sağlık Personeli	1-5 Yıl Arası
EK.13	Erkek	Sağlık Personeli	15 - 20 Yıl Arası

4.6. VERİ ANALİZİ VE DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ

Nitel araştırmada verilerin analiz edilmesinde kullanılan iki temel analiz yöntemi; betimsel analiz ve içerik analizidir. Betimsel analizde öncelikle elde edilen veriler sistematik bir şekilde betimlenerek aktarılır. Sonrasında ise betimlenen veriler açıklanarak ve yorumlanarak bir takım sonuçlara ulaşılmaya çalışılır. İçerik analizi yönteminde araştırma verileri temalar ve kavramlara göre sınıflandırılarak veriler tanımlanmaya çalışılır (A. Yıldırım ve Şimşek, 2021, ss. 239–242).

İçerik analizi, toplanan verilerin derinlemesine analizini ve böylece belirgin olmayan temaların ortaya çıkarılmasını sağlar. İçerik analizinin temelini, elde edilen verilerin kategoriler ve temalar yoluyla kavramsallaştırılması ve ortaya konulan kavramlar arasındaki örüntünün açıklanması oluşturur. İçerik analinizi, tümdengelimci ve tümevarımcı analiz yöntemleri ile yapılabilir. Tümdengelimci analizde daha önce ortaya konulan kavramsal çerçeveye göre içerik analizi yapılırken, tümevarımcı analiz yönteminde ise elde edilen verinin içerisinden kavram ve temalar çıkarılır. Tümevarımcı analiz yönteminde amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere ulaşmaktır (A. Yıldırım ve Şimşek, 2021, ss. 243-249).

Tümevarımcı yaklaşımda toplanan verilerin analizinde kullanılacak bir kavramsal çerçeve olmadığından bu kavramlar araştırmacı tarafından toplanan verilerin tümevarımcı bir yaklaşımla analiz edilmesi ile oluşturulur. Tümevarımsal içerik analizinde araştırmacı araştırmanın amacına göre verileri tekrar tekrar okuyarak önemli olan boyutları belirler. Ortaya konulan bu önemli boyutlar araştırmacı tarafından bir kelime veya söz öbeği ile tanımlanarak kodlanır. Bu şekilde oluşturulan kod listesi ile kavramsal yapı oluşturulmuş olur. Ortaya konulan kodlardan bir biri ile ilişkili olanlar bir araya toplanarak daha somut ve genel bir başlık olan tema altında toplanır (A. Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 250).

Araştırmada, odak grup görüşmeleri ile elde edilen veriler, içerik analizi yöntemlerinden olan tümevarımcı analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma ile elde edilen veriler tekrar tekrar okunarak verilen cevaplar içerisinde yer alan ortak yargı ve düşünceler belirlenerek kodlanmıştır. Kodlama sonrası, birbiri ile bağlantılı olan kodlar bir araya getirilerek temalar belirlenmiştir. Araştırma verilerine göre 27 kod tespit edilmiştir. Tespit edilen bu kodlar ise 7 tema altında toplanmıştır.

4.7. ARAŞTIRMA SORULARI

Araştırma kapsamında hazırlanan görüşme soruları katılımcıların konu ile ilgili düşüncelerini ifade edebilmelerini sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Araştırma soruları, katılımcıların evet veya hayır şeklinde kısa cevaplar yerine soruyla ilgili açık düşüncelerini ve yorumlarını ifade edebilmelerine olanak verecek şekilde hazırlanmıştır. Araştırma sorularının içeriği; huzurevi personelinin yaşlıların kurumsal bakım memnuniyetleri hakkındaki düşüncelerini, huzurevi personelinin yaşlılık olgusuna bakışlarını, huzurevi personelinin sosyal çevrelerinin huzurevine bakışını ve tez çalışmasında önerilen aile ve kurumsal bakımın birlikte olduğu bakım modeli hakkında personelin görüş ve katkılarını içerecek şekilde oluşturulmuştur. Araştırma soruları şunlardır:

Kurumsal bakım hizmetlerinin huzurevlerinde kalan yaşlıların kurumsal bakım memnuniyetlerini nasıl etkilediğinin belirlenmesi amacıyla;

1. Sizce yaşlıların huzurevine yerleşmeden önceki yaşam tarzları huzurevi memnuniyetlerini nasıl etkilemektedir?
2. Sizce huzurevinde kalmakta olan yaşlıların birbirleri ile olan ilişkilerini belirleyen faktörler nelerdir?
3. Sizce huzurevindeki yaşlılar, kuruluşa yapılan genel ziyaretleri nasıl karşılamaktadırlar? Bu ziyaretlerle ilgi düşünceleri nelerdir?

Huzurevlerinde görevli personelin yaşlılık olgusuna ve huzurevinde yaşlanma konusundaki düşüncelerinin tespiti amacıyla;

4. Huzurevinde görev yapmaya başladıktan sonra, yaşlılık olgusu ile ilgili düşüncelerinizde ne gibi değişiklikler oldu?
5. Kendi yaşlılık döneminizin nasıl olmasını bekliyorsunuz?
6. Yaşlılık döneminde ailenizle mi yoksa huzurevinde mi kalmayı tercih edersiniz? Neden?

Huzurevi personelinin sosyal çevresinin huzurevi ile ilgili düşüncelerinin anlaşılması amacıyla;

7. Aileniz huzurevinde çalışmanızı nasıl değerlendirmektedir?
8. Sosyal çevrenizin huzurevi ile ilgili düşünceleri nelerdir? Huzurevi hakkında çevrenizin size sorduğu sorular nelerdir?

Soru katılımcılara yöneltilmeden önce tez çalışmasında önerilen Birlikte Yaşam Sitesi Bakım Modeli ile ilgili oluşturulan görseller katılımcılara gösterilmiştir. İlgili bakım modeli hakkında bilgi verildikten sonra yaşlı bakımında aile ve kurumsal bakımın birlikte değerlendirileceği karma bir model önerisi olan Birlikte Yaşam Sitesi ile ilgili çalışanların düşüncelerinin tespiti amacıyla;

9. Yaşlı bakımında karma hizmet modelini değerlendirir misiniz? Sizce Birlikte Yaşam Sitesi Hizmet modelinin olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?

4.8. ÇANKIRI İSMAİL ÖZDEMİR HUZUREVİ

Çankırı İsmail Özdemir Huzurevi, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet sunmaktadır. Huzurevi, kamu ve sivil toplum işbirliği ile tamamlanarak 2002 yılında 60 kapasite ile hizmet vermeye başlamıştır.2006 yılında ek hizmet binası inşa edilerek 65'i normal bakım ve 35'i özel bakım olmak üzere 100 kapasite ile hizmete devam etmektedir. Kuruluşta 58 oda, 3 dinlenme salonu, yemek salonu, spor salonu, mescit ve çamaşırhane bulunmaktadır. Kuruluşta farklı görev ve unvanlarda toplam 73 personel görev yapmaktadır. Görev yapan personelden 10'u sağlık personeli ve 27'si ise bakım personelidir.

5. TOPLUM, AİLE VE KURUMSAL BAKIM HİZMETLERİNDE YAŞLILIK

5.1. TOPLUM VE YAŞLILIK

5.1.1. Toplumsal yaş ve toplumsal yaşlanma

Toplumsallaşma, bireyin içinde yaşadığı toplumun kültür ve değerlerini öğrenme sürecini ifade eder. Bireyin doğumu ile başlayan toplumsallaşma, ölüme kadar devam eder. Bu yönüyle insan ömrü boyunca devam eden toplumsallaşma, bireyin içinde yaşadığı toplum ve etkileşime girdiği gruplarda değer, tutum ve rolleri öğrendiği dinamik bir süreci ifade eder. Toplumsallaşma, bireyin kişiliğinin oluşumu ve kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlar (Zencirkıran, 2020, s. 83). Yaşanılan toplumun kültür ve değerleri, dini inanışlar, ailenin sosyo-ekonomik yapısı, kişinin cinsiyeti, ırkı, azınlık olması gibi birçok etmen bireyin toplumsallaşma sürecinde etkili olmaktadır (Zencirkıran, 2020, ss. 85–86).

Toplumsal yapı, toplumun farklı ögeleri arasındaki düzenli ilişkileri ifade etmek için kullanılan bir terimdir (Marshall, 1999, s. 804). Toplumsal yapı; statüler, toplumsal roller, gruplar, sosyal ağlar ve toplumsal kurumlardan oluşmaktadır (Büyükyörük, 2020, s. 92). Statü, bir grup veya toplumda, en düşüğünden en yükseğine toplumsal olarak tanımlanmış konumları ifade eder. Bir kişinin toplumda birden fazla statüsü bulunur. Bireylerin doğuştan gelen cinsiyet, ırk, yaş gibi atfedilmiş statüleri olduğu gibi çalışarak bir meslek veya beceri elde edilerek kazanılan statülerde vardır. Kişilerin sahip olduğu statülerden bazıları toplumda yüksek statü bazıları ise düşük statü olarak kabul edilebilir. Toplumun bireyi değerlendirmesinde hangi statüyü temel alacağı ise toplumun önceliklerine, kültürüne ve yapısına bağlı olarak ortaya çıkan ana statünün hangisi olduğuna göre belirlenir. Örneğin Amerika için halen ırk ana statüdür. Bir kişinin siyah ırktan olması, iyi bir meslek sahibi olmasının önüne geçebilir (Schaefer, 2013, ss. 100–101). Aynı şekilde Türkiye için göç son yıllarda önemli bir sorundur. Bir kişinin doktor veya akademisyen olması veya ticaretle uğraşarak bir işletme

kurması Türkiye'de yüksek statüye sahip olmasını sağlarken bu kişinin bir göçmen olması diğer kazanılmış statülerinin önüne geçerek düşük statüye sahip bir kişi olarak değerlendirilmesine sebep olabilir.

Bireyin toplum içindeki pozisyonu ve toplumdan gördüğü saygıyı ifade eden statü, toplumsal rol ve davranış kalıplarını da belirlemektedir. Toplumsal statünün kaynağı zamanla değişebilmektedir. Türkiye'de bir dönem statü göstergesi meslek iken daha sonraları para ve zenginlik daha önemli bir statü sağlar olmuştur (Zencirkıran, 2020, s. 88). Aynı sebeple toplumlar sürekli değiştiğinden yaşlıların toplumdaki statü ve rolleri de değişmektedir (Arpacı, 2016, s. 14).

Toplumsallaşma sürecinde öğrenilen ve kişinin sahip olduğu statünün gereği olan davranışları yapmasının beklenmesine toplumsal rol denir. İster kazanılmış olsun isterse atfedilmiş olsun statünün gereği olan toplumsal roller, sahip olunan statünün gereği olan temel davranış kalıplarını ifade eder (Schaefer, 2013, ss. 101–103). Kişinin yaşına, mesleğine, yaşam içinde elde ettiği konuma göre değişen toplumsal rolleri vardır. Toplum, bireyden toplumsal rolüne uygun davranmasını beklemektedir. Toplumsal rollere göre toplumun beklediği davranışlar değişmektedir (Zencirkıran, 2020, ss. 86–88).

Yaş, kişisel farklılıkların önüne geçen ana statü özelliği gösteren atfedilmiş bir statüdür (Schaefer, 2013, s. 294). Bireyin sahip olduğu statü ve toplumsal rollerin yaşla da ilgisi bulunmaktadır. Dolayısıyla kişinin içinde bulunduğu yaşam evresine bağlı olarak statü ve toplumsal rollerinde de değişim olmaktadır. Yaşlı bireylerin değişen toplumsal rollerine uyum sağlayarak aktif şekilde hayata katılımları, mutlu bir yaşlılık dönemi geçirmelerine de olanak sağlar (İçli, 2016, s. 42).

Yaşlıların toplumda sahip olduğu statü toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bazı toplumlarda yaşlılık bilgelik kaynağı olarak saygı duyulan bir konumdayken, bazı toplumlarda ise sağlık sorunları ve yetersizlik olarak değerlendirilerek düşük statü kaynağı olabilmektedir. Çin'de mesleklerin önünde kullanılan yaşlı kelimesi, saygı

göstergesi olarak değerlendirilir. Örneğin "yaşlı öğretmen" nitelemesi Çin'de bir saygı ifadesidir (Schaefer, 2013, s. 100).

Batı toplumlarında yaşlının statüsünün, geleneksel toplumlara göre daha düşük olduğu düşüncesi yaygındır. Modernleşme ile kişisel bilgi ve becerilere olan ihtiyacın azalması, üretim süreçlerinde çalışacak genç insanlara olan ihtiyacın artması, yaşlı bireylerin bu toplumlardaki statüsünü düşürmüştür. Tarım ağırlıklı geleneksel toplumlarda ise üretimin planlaması ve geniş ailenin yönetimi gibi konularda yaşlının deneyimlerinden yararlanılması yaşlı bireye daha yüksek bir statü elde etme imkânı sağlamıştır (Ersoy, Okçay ve Özkahraman, 2015 Akt. Kalınkara, 2016, s. 29).

Türkiye'nin modernleşme süreci açısından yaşlıların toplumsallaşma süreçlerine bakıldığında, bugün kentlerde yaşayan yaşlılar çoğunlukla kır yaşamında toplumlaşan bireyler veya kır yaşamında toplumsallaşmış ailelerin ikinci kuşak kentli çocuklarıdırlar (Kalaycı ve Özkul, 2018, s. 98). Bu durum Türkiye gibi modern ve geleneksel özelliklerin bir arda görülebildiği toplumlarda yaşlının statü ve rolleri ile ilgili farklı tanımlamalar olmasına sebep olmuştur (Özkul ve Kalaycı, 2020, s. 128). Türkiye'de yaşlılık, saygı değer bir konum olarak değerlendirildiği gibi, iş ve sosyal hayatta daha az görülmesi beklenen, ailedeki yeri ve konumu açısından bakım ihtiyaçlarına odaklanılan düşük statülü bir konumda da değerlendirilebilmektedir.

Toplumsal yaş, her toplumun kendine özgü kültürüyle bağlantılı olarak oluşan ve kronolojik yaşın ilerlemesi ile bireyden beklenen rolleri, yaşlılık ile ilgili o toplumun değer ve normlarını ifade eder. Toplumların yapısı, yaşlıya bakışlarını da belirlemektedir. Japonya ve Çin gibi bazı toplumlar geleneksel olarak yaşlılığı bilgelik kaynağı ve tarihsel bellek olarak değerlendirmişlerdir. Amerika ve İngiltere'de gençlik ve güzelliğe verilen değer gibi sebeplerle yaşlılık bağımlılık olarak değerlendirilmiştir (Giddens, 2012, s. 222).

Bireyler yaşlanmanın bireysel etkileriyle tanışmadan önce yaşadıkları toplumdaki yaşlılık algısını ve yaşlılığa bakışı öğrenir ve bundan etkilenirler. Toplumun yaşlılık

ile ilgili algısı, kalıp yargılar, yaşlı ve yaşlanma ile ilgili toplumsal değerler, yaşlılığın toplumsal bir olgu olduğunu gösterir (Akçay, 2015, s. 77).

Yaş ve yaşlanmanın kişiler üzerindeki etkisi toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyete göre de değişmektedir. Yüksek toplumsal sınıftaki bireyler yaşlılığın toplumsal etkilerinden, emeklilik sonrası statü kayıplarından ve değişen aile içi rollerden daha az etkilenmektedirler. Emeklilik yaşına gelmiş fakat çalışmaya devam eden orta veya alt sınıf yaşlı bireyler yaş ayrımcılığına maruz kalabilmektedir. Fakat yüksek statüdeki yaşlı yöneticiler ve siyasiler açısından böyle bir durum söz konusu olmamaktadır (Baran ve diğerleri, 2005, s. 28). Yine tabakalaşmanın etkisi olarak huzurevi tercihi ve memnuniyetinde yaşlının toplumsal sınıfı etkili olmaktadır. Toplumda yüksek statü sağlayan meslek mensubu olan ve yüksek gelir düzeyine sahip yaşlılar, yaşlılık dönemi öncesi kendilerini yaşlılığa hazırlamaları, bireysel özgürlüklerine daha fazla değer vermeleri, huzurevi tercihinin birçoğu için kendi tercihleri olması gibi sebeplerle huzurevinde daha mutlu bir yaşam sürebilmektedirler.

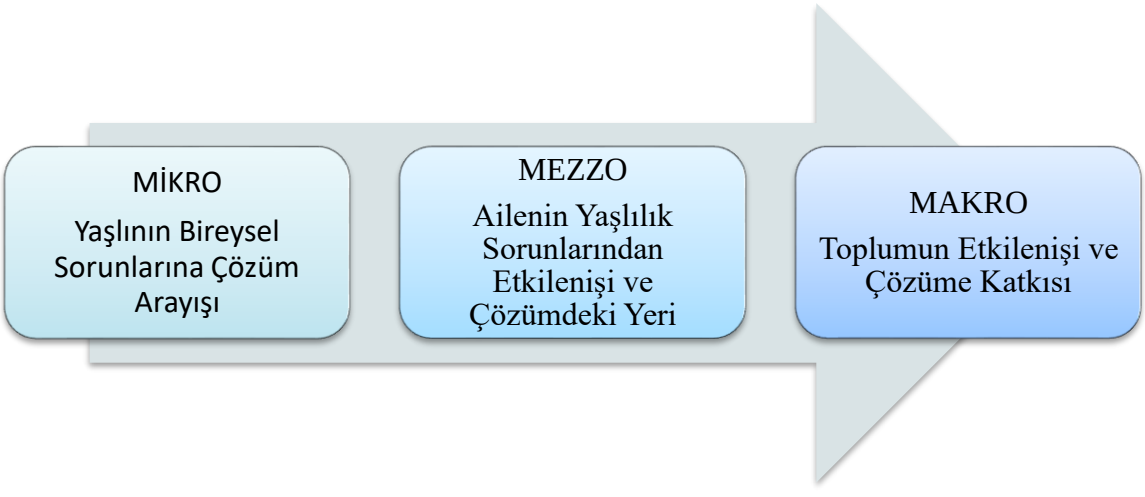
Toplumsal yaşlanma, toplum içinde yaşlı bireylerin sayısının artmasını ifade eder. Yaşam süresinin uzaması ve doğurganlığın azalması ile toplumsal yaşlanma hızı artmaktadır. Yani toplumsal yaşlanma toplumun demografik yapısındaki değişim ile ortaya çıkmaktadır. Tufan, toplumsal yaşlanma olgusuna yaşlanma ile ortaya çıkan bireysel sorunların toplumsal yansımaları açısından bakılması ve böylece toplumsal yaşlanmanın toplumsal bir sorun olarak ele alınması gerektiği üzerinde durmaktadır (Tufan, 2014, s. 7).

Toplumsal yaşlanma; demografik değişimden kaynaklanan makro gelişmelerin sebep olduğu, mikro ve makro sonuçları bulunan bir olgudur. Toplumsal yaşlanma başta sağlık sistemindeki gelişmeler, teknoloji ve bilimin insan hayatını kolaylaştırması, görece toplumun önemli bir bölümünün sağlıklı beslenme ve temel gıda maddelerine ulaşımının kolaylığı gibi bireyin doğrudan etkisinin bulunmadığı makro gelişmelerin bir sonucudur. Yine demografik yapının değişimi ve toplumsal yaşlanmanın ortaya çıkmasında ikinci bir etmen olan azalan doğum oranlarının ortaya çıkmasında modern

yaşam, kentleşme, ekonomi gibi makro etkilerin ağırlıkta olduğu söylenebilir. Görüleceği gibi toplumsal yaşlanma, birçok toplumsal sebebin ortaya çıkardığı demografik değişimin bir sonucudur. Dolayısı ile demografik değişim, toplumu etkilediği kadar toplumsal yaşlanmanın ortaya çıkmasında önemli bir etkisi olmayan fakat bu durumun sonuçlarından en çok etkilenen yaşlı ve onun bireysel sorunlarının çözümü açısından da önemlidir. Bu bağlamda toplumsal yaşlanma olgusunun yaşlının bireysel sorunlarının sebeplerinden olduğu unutulmamalıdır. Toplumsal yaşlanma olgusunun ortaya çıkardığı sorunlardan toplum kadar yaşlı bireyinde etkilendiği dikkate alınmalıdır.

Yaşam seyri boyunca yaşlanma sürecinde olan bireyin kimlik kazanma sürecinin nasıl olduğunu anlamlandırmak için ne bireyi ne de toplumu önceleyen bir yaklaşım içinde olmak gerekir (P. Ö. Erol, 2011, s. 64). Bakış açımızı toplumsal yaşlanmamın sonuçları ve toplumsal yaşlanmanın ortaya çıkışına çevirirken, birey ve toplumun iç içe geçmiş yapısını dikkate alarak incelemek doğru bir yaklaşım olacaktır. Söz gelimi yaşlının bakımı birinci derecede bireysel bir sorundur. Bu sorundan en çok etkilenecek olan yine yaşlı bireyin kendisi ve sonrasında ailesidir. Daha sonra ise bu bireysel sorunun toplumsal yansımaları ortaya çıkmaktadır. Çözüm arayışlarında ise öncelikle yaşlı bireyin memnuniyeti, sonrasında ailenin desteklenmesi ve sonrasında ise toplumsal etkilerinin değerlendirilmesi bir yaklaşım olarak kabul edilebilir.

Şekil 5.1: Toplumsal yaşlanma sorunlarına bakış açısı

5.1.2. Geçmişten geleceğe yaşlılığın sosyal tarihi

Yaşlılar tarihin eski dönemlerinden günümüze kadar yaşadıkları toplumların değer yargıları, ekonomik imkânları, dini inanışları ve kültürlerinin etkisi ile farklı tutum ve davranışlara maruz kalmışlardır. Tarihin uzun seyri içinde antik çağlardan başlayarak içinde bulundukları topluma göre farklı konum ve statülere sahip olmuşlardır. Bu bölümde yaşlılığın tarih içindeki seyri, yaşlıların içinde yaşadıkları toplumlardaki algılanış ve değerlendirilişine göre bir ayrıma tabi tutulmuştur. Bu sınıflandırmada yaşlılık, kronolojik bir gruplandırmadan ziyade yaşlığın söz konusu dönemdeki algılanışı ve yaşlıların kendilerini değerlendirişi üzerinden ele alınmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda yaşlılığın sosyal tarihini dört başlıkta incelemek mümkündür. Bunlar;

- Antik dönemde yaşlılık
- Geleneksel toplum yapısında yaşlılık
- Geçiş döneminde yaşlılık
- Bilişim çağı toplumlarında yaşlılık

Eski çağlarda yaşam koşullarındaki zorluklar ve hastalıklar gibi sebeplerle insanların genç denebilecek yaşlarda yaşamları son bulmaktaydı. Avcı toplayıcı toplumlarda yaşlılar kendilerine bakabildikleri sürece yaşayabiliyorlardı. İlkel avcı toplayıcı toplumların yaşam tarzı, hızlı yer değiştirmeyi ve hareketli olmayı gerektiriyordu. Bu hayat tarzına uyum sağlayamayanlar grup için bir yük oluşturuyordu. Bu sebeple ilkel avcı toplayıcı toplumlarda yaşlılara kendilerine bakabildikleri ve sağlıklı oldukları sürece değer verilmiştir. Fakat sağlık sorunları artınca onlardan kurtulmak istenmiştir (Tezcan, 1989).

Yaşam koşullarındaki zorluklar ve kıt kaynaklar sebebiyle bazı toplumların yaşlanan ve artık iş yapamayacak kadar hastalanan kişileri farklı yöntemlerle ölüme terk ettikleri görülmüştür. Örneğin Amerikan yerlilerinden Krov, Kril ve Hopi Kızılderilileri yaşlılarını kabile dışındaki kulübelere terk etmişlerdir. Eskimolar ise kendilerine bakamayan yaşlıları kayıkla açılmaya zorlamışlar veya büyük kar kütleleri arasına bırakmışlardır (Zastrow, 2016, s. 638). Antik Yunan'da ise yaşlılara yönelik olumsuz tutumlar bulunmaktaydı. MÖ. 446-386 yılları arasında yaşayan ünlü

komedya yazarı Aristofanes'in oyunlarında özelliklere yaşlı kadınlara yönelik küçümseme ve alay etmenin bulunduğu davranışlar yer almaktadır (Segal, 2020, s. 16).

Anadolu'da Paleolitik Dönem (M.Ö. 900.000 – M.Ö.10.000) ile Mezolitik Döneme (M.Ö.10.000 – M.Ö. 8.000) ait insan kemiklerinden ömür uzunluğu ile ilgili bir veri elde edilememiştir. Fakat Neolitik Döneme ait insan kalıntıları üzerinde yapılan çalışmalarda, Anadolu'da farklı yerleşim yerlerinde farklı ömür uzunlukları olduğu anlaşılmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında çevresel koşulların ve yaşam şartlarının farklı olmasının etkisi olduğu söylenebilir. Yaşanılan yerin su kenarında olmasına bağlı olarak sıtma ve bulaşıcı hastalıkların daha fazla görülmesi, iklim şartları, beslenme imkânları gibi konulardaki farklılıklar sebebiyle aynı dönemde farklı yerleşim yerlerindeki ömür uzunlukları değişebilmektedir. Mezopotamya'da Neolitik Dönemle birlikte başlayan yerleşik hayat ve tarımsal faaliyetlerle gıda maddelerine ulaşımın kolaylaşması, insanların ömürlerinin bir miktar uzamasını sağlamıştır. Eski Anadolu'da hijyen ve bulaşıcı hastalıklar gibi sebeplerle yüksek çocuk ölüm oranları görülmüştür. Örnek olarak Neolitik Dönem toplumlarından Çayönü yerleşkesinde 0 - 5 yaş ölüm oranı % 67.3 olarak hesaplanmıştır. Çevresel şartların iyi olduğu Eski Tunç Çağı toplumlarından Samsun İkiztepe yerleşkesinde ise 0 - 5 yaş çocuk ölüm oranı % 18.79 olarak hesaplamıştır. Bebek ve çocuk ölüm oranlarının yüksek olduğu Anadolu toplumları için yaşam beklentilerinin de düşük olacağı söylenebilir. Neolitik döneme ait yerleşim birimlerinden Diyarbakır Çayönü, Aksaray Aşıklıhöyük ve Konya Çatalhöyük' te bulunan ve yaş tayini yapılabilen yetişkinlerin ortalama yaşı 32.97'dir. Eski Tunç Döneminde, Çanakkale Truva, Eskişehir Küçükhöyük, Adana Karataş, Samsun İkiztepe' de yapılan kazılarda bulunan ve yaş tayini yapılabilen yetişkinlerin ortalama yaşı ise 36.02 olarak hesaplanmıştır. Yine Anadolu'da araştırmacıların farklı zamanlarda ve farklı yerleşim birimlerinde yaptıkları kazılarda ortalama yaş; sırayla Demir Çağı (M.Ö. 1200 – 750) için 32, Helenistik Dönemde (M.Ö. 333 – 30) 39.62, Roma Döneminde (M.Ö. 30 – M.S. 395) 33, Orta Çağ için Malatya Değirmentepe, Van Karagündüz, Elazığ Tepecik' de yapılan araştırmalarda 41.68 olarak tespit edilmiştir. Neolitik Dönemle birlikte Dünya'da ilk yerleşik hayatın Mezopotamya'da görülmesi ve bu toplumların tarım yapmaya başlayarak ürettikleri tahılları kış için

saklamayı öğrenmeleri ile yaşam koşullarının iyileşmesi dünya nüfusunda o zamana kadar görülmemiş bir artış olmasına sebep olmuştur (Akın, 2007, ss. 37–38).

Yaşlıların toplum içindeki konumlarındaki ilk değişim avcı toplayıcılıktan yerleşik hayata geçilmesi ile birlikte gerçekleşmiştir. Avcı toplayıcı toplumlarda kaynakların kıt olması, yaşam şartlarındaki zorluklar gibi sebeplerle işe yaramadığı veya kendine bakacak durumu olmadığı düşünülen yaşlılar yalnız bırakılmış veya ölüme terk edilmiştir. Bu durum avcı toplayıcı toplumlarda yaşlılara karşı olan tutumun olumsuz olduğunu göstermektedir. Yerleşik hayata geçilmesi ve tarımın öğrenilmesi ile yaşlılar, toplumların hafızasını oluşturmaya başlamışladır. Yaşlıların toprak mülkiyeti ve üretim araçlarını ellerinde tutmaları ise bu dönemde yaşlıların toplum içindeki statülerinin yükselmesini sağlamıştır (Özkul ve Kalaycı, 2020, s. 130).

Geçmiş yüzyıllarda çok az sayıda insan günümüzde yaşlı olarak kabul ettiğimiz yaşlara ulaşabilmekteydi. Eğitim imkânlarının çok kısıtlı olduğu bu eski dönemlerde yaşlılar, bilgi ve birikim kaynağı olarak değerlendirilmiştir (Güleç ve Tekbaş, 1997, s. 370). Ömrün uzamasından önceki bu dönemlerde uzun yaşamak nadir olduğundan ve okul ile kitap gibi kaynakların sınırlı olmasından dolayı kültürel ögeler olan şarkı, türkü, efsane ve deneyimlerin nerdeyse tek aktarıcısı ve taşıyıcısı yaşlılardı (Öztürk, 2020, s. 6).

İlk çağlarda birçok düşünür yaşlılık ile ilgili düşüncelerini dile getirmişlerdir. Eflatun (M.Ö. 427-347) Popliteia isimli eserinde yaşlılıktan bahsederek bugün de kabul gören bir görüş olan yaşlılığın nasıl geçeceğinin gençlik ve erişkinlik dönemlerindeki hayat tarzına bağlı olduğunu söylemiştir. Hipokrat (M.Ö. 460-377) yaşlılık döneminin başlangıcı olarak 56 yaşı kabul etmiştir ve yaşlılığı tanımlarken yaşlılık döneminde ortaya çıkan fiziksel değişiklikler ile sağlık sorunlarına vurgu yapmıştır (Güleç ve Tekbaş, 1997, s. 370). Romalı düşünür ve devlet adamı olan Cicero (M.Ö. 106-43), yaşlılık konusuyla ilgilenmiş ve 62 yaşında ölümünden bir yıl önce Yaşlı Cato veya Yaşlılık Üzerine isimli eserini yazmıştır. Düşünür eserinde yaşlılığın insan vücudunda ortaya çıkardığı fizyolojik değişikliklere değinmiştir. Cicero ’ya göre yaşlılık

döneminin aktif olarak geçirilmesi çok önemlidir. Ona göre insanlar gençlik dönemlerinde kendilerini bir işe adarlarsa, yaşlılıklarında da o işi devam ettirerek daha aktif bir yaşlılık geçirebilirler. Cicero yaşlanmaya karşı fiziksel ve bedensel olarak aktif olmanın dinç bir yaşlılık geçirilmesini sağlayacağını dile getirmiştir (Özdemir, 2019, ss. 282–289).

Orta çağda ise yaşlılara yönelik olumsuz tutum ve toplumsal dışlanma görülmeye devam etmiştir. Yaşlılık kaçınılması gereken ve istenmeyen bir dönem olarak değerlendirilirken diğer taraftan yaşlılar toplumun dezavantajlı kesimleri olarak da değerlendirilmiştir (Özkul ve Kalaycı, 2020, s. 142).

Yaşlılığın bir grubun adı olarak kabul edilmesi toplumda yaşlı sayısının artmaya başladığı dönem olan endüstrileşmeyle başlamıştır. Yaşam süresinin uzaması ile toplumda yaşlı sayısının artması, yaşlılığın ne zaman başlayacağının belirlenmesini önemli hale getirmiştir (Tufan, 2014, s. 40). Yaşlılık ile artan sağlık sorunları, geliştirilen sosyal sigorta sistemleri gibi sebeplerle emekliliğin başlangıcının bir diğer açıdan yaşlılığın başlangıcının belirlenmesi önemli bir soru olarak ortaya çıkmıştır.

"Geleneksel toplumda, dayanışma, din, gelenek ve tarımsal özellikler toplum yapısını ve aile düzenini etkileyen başat faktörlerdir" (E. Yıldırım, 2016a, s. 73). *"Geleneksel aile ise geleneksel toplum döneminde geçerli olan bir aile tarzıdır*" (E. Yıldırım, 2016a, s. 71) Bu dönemde yaşlılar kendisine saygı gösterilen toplumsal statüsü yüksek bireyledir. Bilgeliğin kaynağı olarak kendisine danışılan bir konumdadırlar.

Modern toplum yapısı ile yaşlı birey geleneksel aile yapısından kaynaklı birçok rolünü kaybetmiştir. Artık yaşlı, modern insan tarafından bilgi ve bilgeliğin kaynağı, her sorunda danışılması gereken bir otorite ve onay merci olarak görülmemektedir. Aksine bir köşede oturması ve geri kalan zamanını bu şekilde geçirmesi beklenen, kendi ile ilgili meselelerde bile fikrinin alınmasına gerek duyulmayan edilgen bir hayat tarzı dayatılan bir konumdadır. Çağımız yaşlısı bir şekilde bakılması gereken, muhtaç,

toplum ve ailesi tarafından maddi ve manevi olarak desteklenmesi gereken birey olarak algılanmaktadır.

Yaşlılık ile ilgili problemlerin toplum ve yaşlı birey açısından en fazla hissedildiği dönem modern toplum yapısı içinde yer alan, geçiş dönemi olarak ifade ettiğimiz süreç olduğunu düşünmek mümkündür. Geçiş dönemi yaşlıları olan günümüz yaşlı bireyleri, teknolojik gelişmelerle, adapte olmalarının zor olacağı kadar geç bir dönemde tanışmışlardır. Geçiş dönemi yaşlıları, bilimin teknolojiye dönüşümü ve beraberinde toplum yapısında meydana getirdiği değişimleri, elektriğin evlerde kullanımını, telefonun yaygınlaşmasını, televizyon ve ulaşım araçlarındaki gelişmeleri aşama aşama yaşamları içinde deneyimlemişlerdir. Fakat teknolojik gelişmenin hızını inanılmaz şekilde artırdığı günümüzde ise yaşlılık dönemini yaşamaktadırlar. Teknolojideki hızlı değişim toplumları da etkilemiştir. Geleneksel toplum, modern topluma evrilmiştir. Ama yaşlı bireyler modern toplum insanına dönüşmemişlerdir. Onlar ömürlerinin uzun bir süresini geçirdikleri geleneksel toplum yapısı ile artık değişmiş olan yeni toplum düzeni arasında sıkışmış bir durumdadırlar. Bu sebepten dolayı geçiş dönemi yaşlıları olarak tanımladığımız günümüz yaşlıları bio-psiko-sosyal olarak en zor dönemi yaşayan insanlardır.

Gelecekte yaşlı nüfus ve yaşadığı çevrede önemli değişiklikler olabilir (Arpacı, 2005, s. 31). Çocuk sayısının azalacağının beklenmesi, iş gücüne katılımın ve özellikle kadın istihdamının artamaya devam etmesi, hane halkının sayısının azalması, teknolojik gelişmeler geleceğin yaşlılarının yaşam tarzları ve yaşlılığı algılayışlarında da farklılıklar ortaya koyacaktır.

Geleceğin yaşlıları niceliksel olarak farklılık gösterdikleri gibi nitelik olarak da farklı olabilirler. Aileye, çocuklarına bakışları ve yaşlılığı algılayışları bugünün yaşlı bireylerinden farklı olabilir. Sosyal durumları ve değerleri bugünün yaşlılarından farklı olabilir (Heinze, 2017, ss. 315–332). Bu farklılıklar geleceğin yaşlı bireylerine bugünün 65 yaş üstü nüfusuna sunulan kamusal ve kurumsal hizmetlerde de farklılıklar olmasını gerektirecektir (Wrıght, 2020, s. 127). Eğitim düzeyindeki artış

ve okullaşma ile birlikte geleceğin yaşlılarının eğitim düzeyi daha yüksek olacaktır. Eğitim düzeyindeki artışın uyum sağlama becerisini arttırdığı, eğitimli bireylerin daha esnek yapıya sahip olduğu ve daha hızlı ve uygun tepkiler ortaya koydukları tespit edilmiştir. Eğitim seviyesindeki artış geleceğin yaşlısını da olumlu yönde etkileyecektir (Tufan, 2003, s. 92). Hayata bakış, algılayış ve değerlerdeki bu farklılıklar sebebiyle geleceğin yaşlı kuşaklarının kendi sorunlarıyla başa çıkmada daha aktif olacakları söylenebilir (Tufan, 2003, s. 24).

Bilişim çağı toplumu yaşlılarının bugünün genç ve çocuklarının yaşlılık dönemi olacağı düşünülebilir. Bu dönem yaşlıları, muhtemelen en az lise mezunu, sosyal güvence ve emeklilik aylığına sahip, bugünün toplumunu tanıdığı gibi yaşlılık yıllarında toplum ve dünyadaki değişim ve gelişmenin farkında olan yaşlılar olacaktır. Ve belki de bugünün bir sorunu olan, içinde yaşadığı döneme yabancılaşmış, çocuklarının ilgisine bağımlı, kendisini kenara itilmiş hisseden yaşlılar yerine; bireyselliği ve özgür yaşam tarzını seven, hayatını anaokulundan emekliliğe kadar kurumsal ilişkiler içerisinde geçirmiş olmasının verdiği sosyal alışkanlık ile yaşlılık döneminde kendisine ücret karşılığı bakan veya kurumsal bakım sağlayan kişilerle anlamlı ilişki geliştirebilen, geleceğin getireceği ve bugün ne olduğunu bilmediğimiz teknolojik gelişmeler sayesinde, çocuklarıyla uzakta bile olsalar iletişimini koruyan ve bu durumu psiko- sosyal olarak kabullenmiş bireyler olabilirler.

5.1.3. Modern toplumlarda yaşlının yeni konumu

Modernlik 17. yüzyılda Avrupa'daki gelişmeler ile başlayan ve sonrasında tüm dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam şekli ve örgütlenme biçimlerini ifade eder (Giddens, 2012, s. 9). Modernliğin toplumsal yapı üzerindeki etkileri açısından bakıldığında, toplum üzerinde geleneksel toplum yapısına göre farklılıkları meydana getirdiği görülür. Modernliğin yaygınlığı ve yoğunluğu gelenekselden moderne dönüşümede etki etmektedir. Yaygınlık açısından modernlik, küresel boyutta toplumsal bağlantılar kurulabilmesi ile olurken, yoğunluk bağlamında ise modernlik insanların günlük yaşamlarına kadar yaptığı değişim ile gözlemlenebilir. Modernliğin

toplumsal etkilerinden bir diğeri geleneksel toplum yapılarında görülmeyen değişimin hızı ve değişimin küresel bir özellik göstermesidir (Giddens, 2012, ss. 12–14).

Modern toplum kavramı, toplumları incelerken yapılan bir sınıflandırmanın parçasıdır. Yani eğer bir modern toplumdan söz ediyorsak diğer taraftan modern olmayan (geleneksel toplum) toplumda var demektir. Modern ve geleneksel toplum kavramlarını klasik sosyoloji kuramcıları açısından incelediğimizde; Tönnies, Durkheim, Simmel, Marks ve Weber' in yaklaşımlarına değinmemiz gerekir. Klasik sosyoloji teorisyenleri olan Tönnies, Durkheim, Simmel, Marks ve Weber modernleşme ile ortaya çıkan toplumsal değişmeyi bir bütün olarak değil bakış açılarına göre belirli açılardan değerlendirmişlerdir (Kaya, 2012, s. 130).

Geleneksel ve modern toplum kavramsallaştırmasının temeli büyük oranda Ferdinand Tönnies' in (1855-1936) cemaat ve cemiyet tipolojisindeki ayrıma dayanmaktadır. Toplumlardaki değişimi, toplumsal ilişkiler açısından inceleyen Tönnies 'in cemaat ve cemiyet ayrımına benzer yaklaşımlar sonrasında gelen bazı sosyologlar tarafından da kullanılmıştır (Kaya, 2012, s. 114).

Tönnies toplum sınıflandırmasında kullandığı Gemeinschaft – Gesellschaff kavramları ile geçmiş toplumlar ve tanık olduğu sanayi çağı toplumu arasındaki farklılıkları, toplumsal ilişkileri açısından ele almıştır. Topluluk, cemaat olarak çevrilen Gemeinschaft kavramı ile Tönnies, ilişkilerin kişisel, sürekli ve samimi olduğu, statülerin atfedildiği, coğrafi hareketliliğin sınırlı olduğu, toplumsal kontrolün aile ve din tarafından desteklenen kesin ahlaki ve kültürel değerlere dayandığı sanayi öncesi toplumların ilişkilerini ifade etmektedir. Bu toplumlarda ekonomi, tarım ve toprağa dayalı olduğundan ve bunun sonucu olarak toplumsal hareketlilik fazla olmadığından dolayı bireyler birebirlerini tanırlar, bu toplumlar kan ve akrabalık bağları ile birbirlerine bağlı olan küçük toplumlardır. Toplum, cemiyet olarak çevrilen Gesellschaff kavramı ise Tönnies' in sanayi sonrası kent yaşamı toplumsal ilişkilerini tanımlamak için kullandığı kavramdır. Gesellschaff, ilişkilerin kişisellikten uzak olduğu ve daha çok rasyonel faydalara dayandığı, yüksek hayat standardı ve statü için insanların birbiriyle rekabet içinde olduğu, kültür ve dinin birey üzerinde etkisinin

daha az olduğu ve birden fazla kültürün bir arada yer aldığı kent yaşamı ilişkilerini ifade etmektedir. Tönnies' in kent yaşamı ve köy yaşamı üzerinden değerlendirdiği cemaat – cemiyet kavramsallaştırmasının toplumsal ideal tipler olduğu söylenebilir. Çünkü köyde bir miktar cemiyet özellikleri ve kent toplumu içinde de cemaat özelliklerinin biraz bulunduğu kabul edilebilir (Slattery, 2014, ss. 58–62).

Durkheim' a (1858-1917) göre "*her topluluk zaman içinde ilerleyerek toplum halini alır. Topluluk ile toplum arasındaki farkı belirleyen değişken, insan ilişkilerinin niteliğidir*" (Kongar, 1999, s. 101). İnsan ilişkilerini ise toplumların iş bölümü ve teknolojileri belirler. Gelişen teknoloji ile iş bölümü artar. Artan iş bölümü ise insan ilişkilerinin ve toplumun örgütlenişinin değişimine neden olur (Kongar, 1999, s. 101). Durkheim çalışmalarında, geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçişi ve kırsal toplumların, kentli sanayi toplumuna dönüşümü konularını açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda toplumsal dayanışma ve iş bölümü kavramlarını temele almıştır. Durkheim toplumsal düzenin ortaya çıkmasında ve geleneksel toplum ile modern toplumun arasındaki farkları açıklamak için mekanik dayanışma ve organik dayanışma kavramlarını ortaya atmıştır. Durkheim'ın geleneksel toplum yapısını açıklamak için ortaya koyduğu mekanik dayanışmada, insanların genellikle aynı işi yapmalarından dolayı iş bölümünün basit olduğu, ortak bir hayat tarzı, adet ve ritüellerin olduğu ve bireyselliğe yer olmayan toplumları ifade eder. Mekanik dayanışmalı bu geleneksel toplumlarda, Durkheim' in kolektif bilinç olarak ifade ettiği ve bireylerin davranışlarını düzenleyen ve kontrol eden değerler ve ahlak kuralları hâkimdir. Sanayileşme ve kentleşme ile birlikte iş bölümünde farklılaşma ortaya çıkmaktadır. Durkheim' in organik dayanışma olarak kavramsallaştırdığı bu toplum yapısında, farklı meslekler, alt kültürler, hayat tarzları ile benzerliklerin yerini farklılıklar almaktadır. Kişisel ilişkiler resmi ilişkilere evrilir ve toplumsal denetimin kaynağı olan aile ve dinin yerini devlet ve hukuk almaktadır. Bu modern sanayi toplumlarını bir arada tutan ise karmaşık iş bölümüdür. Modern toplumda hiç kimse kendisine yetemez ve yaşamını idame ettirebilmek için diğer bireylerin sunduğu uzmanlaşmış hizmetlere ihtiyaç duyar (Slattery, 2014, ss. 114–118).

George Simmel (1858-1918) toplumun ilişkilerden, etkileşimle bir araya gelen ve birbirine bağlı bireylerden oluştuğunu düşünür. Ona göre modern öncesi toplumlarda

bireyler küçük bir toplumsal çevrede yaşamaktaydılar. Bu küçük toplumsal çevre bireyi sıkı bir denetim altında tutmaktadır. Modern öncesi toplumda ilişkiler işlevsel amaçlara bağlı olmaktan çok sadakate dayanmaktaydı. Yine modern öncesi toplumlarda üstün, ast üzerinde tahakkümü söz konusudur. Üst olan ast üzerinde kişilik, ekonomik ve hukuksal olarak tahakküm kurmaktadır. Modern toplum yapısında ise temel olarak birey birçok küçük ve büyük tanımlanmış çevrenin içinde yer almaktadır. Bu çevrelerde birey farklı konumlarda yer alır ve çevreler bireyin kişiliği üzerinde bir baskı oluşturamazlar. Birey bu çok çeşitli çevreler içinde yer aldıkça kendi öz benliğinin farkına vararak özgürlüğün bilincine varmaya başlar. Modern dünyada astlık üstlük ilişkisi devam etmekle birlikte üst olan astı tamamen baskılayamaz. Üstün tahakkümü belli bir işlev ve zamana bağlıdır ve bireyin kişiliği üzerinde bir baskı unsuru değildir. Simmel' in modern öncesi dönem ile modern dönem arasındaki farklılaşma görüşü, homojen yapıdan heterojenliğe, geleneksel grupların tahmin edilebilir rutinlerinden çok boyutlu ve birçok grubun içinde yer alınan dünya arasındaki değişimi anlatır (Coser, 2008, ss. 167–180).

Marks'ın toplum anlayışına göre toplumsal örgütlenme ekonomi temeline dayanır. Ekonomik çıkarlara bağlı olarak toplumsal sınıflar arasında bir çatışma söz konusudur (Wallace ve Wolf, 2018, s. 123). Ona göre insanlar temel bir çıkar duygusuna sahiptir ve eğer kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiyorlar ise toplumsal sistem tarafından çıkarları konusunda aldatılmaktadırlar. Marks toplumdaki farklı kümeler arasındaki çıkar çatışmalarına odaklanır. Ona göre geçerli olan fikirler ve ideolojiler, egemen olan sınıfın çıkarlarını yansıtmaktadır (Wallace ve Wolf, 2018, s. 112). Marks'ın görüşüne göre toplumsal değişimin temeli üretim şekline dayanmaktadır. Çünkü toplumların nasıl örgütlendiği üretim şekline bağlıdır (Wallace ve Wolf, 2018, s. 125). Toplumlar, üretim ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan sınıfsal çatışmalar sonucu ortaya çıkan bazı aşamalardan geçmek zorundadır. Marks' a göre insanlık antik, derebeylik, burjuva toplumu ve komünist toplum aşamalarından geçmek zorundadır (Kongar, 1999, s. 129). Ekonomik rejime göre sınıflandırılan bu toplumlardan antik, derebeylik ve burjuva üretim tarzları batı tarihinin izlerini taşırken bir diğer toplum aşaması olarak söylediği Asya üretim biçimi ise batı tarihi dışında görülmektedir. Marks' a göre antik toplumda üretim biçimi kölelik, derebeylik toplumunda toprak köleliği ve burjuva toplumunda ise ücretli çalışma ile belirginleşir.

Komünist üretim biçimi, her ne şekilde olursa olsun sömürünün ortadan kalktığı, üretimdeki çalışanların üretim araçlarının mülkiyetini de ellerinde bulundurdukları bir toplumdur (Aron, 2010, s. 116). Toplumu üretim ilişkilerine göre aşamalı olarak tasnif eden Marks'ın çatışmacı yaklaşımı modern toplumu sınıf mücadelesi ve çatışması üzerinden incelemiştir (Kaya, 2012, s. 125).

Comte geçmiş toplumlar ile döneminin sanayi toplumları arasındaki farkı ortaya koymaya çalışır. Marks'ın odak noktası, geçmiş toplumlar ile var olan arasındaki farklılıklar yerine modern toplumların temel özelliği olarak gördüğü kapitalizmdir. Mark açısından emekçiler olan proletarya ile üretim araçlarını ellerinde tutan burjuva arasındaki çatışma, modern toplumun başta gelen olgusudur. Marks tüm toplumları ezilenler ve ezenlerinin mücadelesi olarak değerlendirir ve bu durumu Komünist Manifesto' da her toplumun tarihi sınıf kavgası tarihidir şeklinde ifade eder (Marx ve Engels, 2013, s. 25). Ona göre modern kapitalist toplum içinde çelişkiyi barındırır. Üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasında çelişki olduğunu söyleyen Marks' a göre üretim araçları artmasına ve çeşitlenmesine rağmen bu durum mülkiyet ilişkilerine ve gelir dağılımına yansımamaktadır. Kapitalist toplumda burjuvazi zenginleşirken emekçiler daha fazla fakirleşmektedir. Marks kapitalist modern toplumun barındırdığı çelişkiler sebebiyle ortaya çıkan sınıfsal çatışmanın bir sonucu olarak devrim ile son bulacağını ileri sürmüştür (Aron, 2010, ss. 111–116).

Max Weber (1864-1920), modern toplum ile ilgili çalışmalarında, sanayi toplumunun özelliklerini ve kapitalizmin temel özelliklerini belirlemeye çalışmıştır. Modern toplumda gücün kaynağı rasyonel bir temele dayanır. Modern toplumda geleneksel toplumlarda görülen kişilere bağlı otorite kaynağı yerine yasalar ve düzenlemelere bağlı hukuki otorite hâkimdir. Weber' e göre modern sanayi toplumları düzgün işleyebilmek için etkin örgütsel yapılara ihtiyaç duyarlar. Weber 'in modern yönetim anlayışına göre bürokrasi, hedeflere ulaşmak için çok sayıda insanın çalışmasının rasyonel bir şekilde hiyerarşik olarak örgütlendiği yapıdır (Slattery, 2014, ss. 41–44). Weber' in modernlik incelemeleri bürokrasi, rasyonalite, kapitalizm, otorite, meşruiyet gibi kavramlara dayanır (Kaya, 2012, s. 129).

Geleneksel toplum ile modern toplum arasındaki farklılıkların yaşlılar üzerinde de yansımaları olduğu söylenebilir. Geleneksel toplum yapısında yaşlının büyük saygı gören, toplumda ve ailede söz sahibi olan konumu, modern toplum yapısının getirdiği değişim ile yaşlının hem toplumda hem de aile de yetki kaybına uğraması sonucunu ortaya çıkarmıştır (Giddens, 2012, s. 218). Türkiye açısından endüstrileşme, kentleşme, kırdan kente hızlı bir şekilde gerçekleşen göç hareketleri, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi modernleşmenin etkilerinin görülmesi ile aile yapılarında, yaşam tarzlarında, tüketim alışkanlıklarında, toplumun kültür yapısında, günlük yaşamda ve toplumun demografik yapısında birçok değişiklik ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak geleneksel aile yapısı, akrabalık ilişkilerindeki farklılaşmaya bağlı olarak yaşlının toplum içerisindeki algılanışında da değişim olmuştur (Özkul ve Kalaycı, 2020, s. 146).

Modernleşme ile birlikte toplumlarda teknoloji, tıp ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak bireylerin yaşam koşullarında sürekli bir değişim görülür. Yaşam koşullarındaki değişimin yaşam tarzları ve beklentileri üzerinde de etkileri olmuştur. Bu durum ise yaşlanma ve yaşlılığı etkilemiştir (Tufan, 2003, s. 38). Modernleşme süreci ile ortaya çıkan kentleşme, göç hareketleri, eğitim ve toplumlarda görülen demografik değişim yaşlı nüfusun artmasında da rol oynamıştır (Tufan, 2003, s. 42). Modernleşme ile birlikte çocuk ve yaşlı bireyler toplum açısından getirdikleri bakım sorumlulukları sebebiyle bir yük olarak algılanmaya başlamıştır. Çocuk genellikle hoşlanarak bakılan bir yük iken, yaşlı ise bakımı zorunlu olan bu sebeple kaldırılması zor olan bir yük olarak görülmeye başlanmıştır. Yük olarak görülen çocuğun sayısını azaltmak modern toplum bireylerinin elinde olduğundan doğum oranları azalmaya başlamıştır. Fakat artan yaşlı nüfus için aynı şeyi söyleyemeyiz (Tufan, 2003, s. 72). Modernleşme süreci toplumdaki bütün bireyleri, hayatı algılama, yaşam tarzı, iş bölümü, çalışma hayatı, toplumsal dayanışma biçimi, ikamet şekli gibi birçok açıdan etkilemiştir. Toplumun bir parçası olan yaşlı bireylerde bu değişim sürecinden etkilenmektedirler (Kalaycı ve Özkul, 2018, s. 94). Bunun sonucu olarak geleneksel toplumdan modern topluma geçiş yaşlının toplamdaki konumunu olumsuz etkilemiştir.

Sanayi toplumu ile ortaya çıkan bir diğer farklılaşma ise geleneksel toplum özelliklerinden olan mobilitenin az olduğu ve yakın ilişkilerin görüldüğü, herkesin birbirini tanıdığı sosyal çevrenin değişimidir. Modern toplum yapısı ile nüfusun büyük bir kısmı şehirlerde yaşamaktadır. Kent yaşamının ortaya koyduğu çekirdek aile modeli ve ilişkilerin daha çok resmi olduğu yaşam tarzı, bireylerin sosyal çevrelerini de etkilemektedir.

> "*Aile yapısının küçülmesi çekirdek aile modelini beraberinde getirmiş ve anne, baba ve çocuklardan oluşan aile yapısında yaşlı bireylerin yerini kısıtlamıştır. Bu durum yaşlı bireylerde ruhsal ve psikolojik sorunlara yol açabilir"* (Bulduk ve Say Şahin, 2020, s. 158).

Yaşlılık döneminde bireyler için daha önemli bir konuma yükselen; akraba ilişkileri, komşuluk ve aile bireyleri ile olan yakın bağları modern yaşam tarzı yaşlıya sunamamaktadır.

Kentleşme modern toplumun olgularından birisidir. Kentleşmenin toplumun bütün bireyleri üzerinde etkileri olduğu gibi yaşlı bireyler üzerinde de olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Genç nüfusun kır yaşamından uzaklaşarak kentlere göç etmesi ile köylerde kalan yaşlıların yalnızlaşması göçün ve kentleşmenin yaşlı üzerindeki olumsuz etkilerindendir. Bu durum köylerdeki yaşlı bireylerin bakım sorununu ortaya çıkarmaktadır. Kent yaşamının olumlu yönü ise sunduğu sağlık ve sosyal destek mekanizmaları, ayrıca giderek artan erişilebilirlik ve yaşlı dostu kentler çalışmaları ile yaşlının daha fazla sosyal ve sağlık imkânına sahip olmasıdır. Ayrıca başarılı yaşlanma ve yaşlının toplum içinde görünürlüğünü arttırma amaçlı yaşam boyu öğrenme projelerine ulaşım, kent yaşamında kır yaşamına göre daha mümkün görülmektedir (Gönüllü, 2020, s. 152). Yaşa dayalı ayrımcılık anlamına gelen yaşçılık;

> "*…belirli bir yaş grubundaki bireylerin negatif ve basmakalıp yargılar içine sıkıştırılarak ötekileştirildiği bir ayrımcılık biçimi. Bir diğer değişle, yaşçılık her yaş grubuna yönelik olarak karşımıza çıkabilen, kronolojik yaşa dayalı bir ayrımcılıktır"* (Çayır, 2012 Akt. Tunçer, 2020, s. 145).

Yaşlılar toplumsal statüsüne göre değişmekle birlikte yaş ayrımcılığına maruz kalabilmekte, bir köşede oturması ve geri kalan zamanını böyle geçirilmesi beklenen, kendi ile ilgili meselelerde bile fikrinin alınmasına ihtiyaç duyulmayan, edilgen bir hayat tarzı dayatılan bir konumda olabilmektedir.

Yaşlılık ve yaşlının sorunlarını, yaşlıların toplumdan ve ailelerinden beklentilerini anlamak için konuyu değişen aile yapısı ve modern yaşam tarzı açısından değerlendirmek mümkündür. Yaşlı ve toplum arasındaki ilişkide; çatışmacı yaklaşım açısından bakıldığında bir çatışma veya yapısal – işlevselci yaklaşım açısından sapma görmek mümkündür. Yaşlı ve toplum arsındaki bu süreç her toplumun kendi yapısal dinamiklerine göre "denge veya uyum" şeklinde sonuçlanabilir. Bu konuda önemli olan ne kadar sürede belirleneceğini bilmediğimiz toplumda yaşlının yeni konumunun oluşmasında, ömürlerinin son evresini geçiren bireylerin psiko- sosyal yönden iyilik hallerinin sağlanmasıdır.

Kapitalist modern sistemin her şeyi metalaştırması ve insanların bakış açılarını maddi kar- zarar bağlamında görecek şekilde kodlaması sebebiyle, yaşlı bireyler toplum ve aile için bir yük olarak görülmeye başlanmıştır. Çalışma hayatının katı kurallarla sınırlandırılması, emekliliğin olumsuz bir yönü olarak yaşlı bireyden çalışma hayatından çekilmesinin ve bir köşede oturmasının toplum tarafından bir baskı unsuru olarak kullanılması, uzun yıllar verimli olabilecek insanların kendilerini işe yaramaz hissetmelerine sebep olduğu söylenebilir. Oysaki Anadolu'nun birçok yerinde ilerlemiş yaşlarına rağmen bedenen çalışan insanları görmek mümkündür. Köylerde bu durum normal olarak karşılanmakta, çalışmak övülmekte ve yaşlılık döneminde böyle bir hayat tarzı temenni edilmektedir. Ayrıca, emeklilik sonrası köye dönüşlerde, bireylerin kişisel mutluluklarını kent yaşamı içinde sürdürebilmelerinin artık mümkün olmadığını düşünmelerinin etkisi olduğu söylenebilir. Kent ve kır yaşamındaki bu görüş ve anlayış farkı da göstermektedir ki yaşlı memnuniyetsizliğinde başat sebeplerden biri; metropol şehirlerdeki kent yaşamının ve kent toplumunun yaşlıya bakışı ve beklentilerinden kaynaklanmaktadır.

Modern yaşam tarzı ile yaşlının geleneksel aile yapısından kaynaklı birçok rolü kaybettiği açıktır. Artık yaşlı, modern insan tarafından bilgi ve bilgeliğin kaynağı, her sorunda danışılması gereken bir otorite ve onay merceği olarak görülmemektedir. Çağımız yaşlısı bir şekilde bakılması gereken, muhtaç, toplum ve ailesi tarafından maddi ve manevi olarak desteklenmesi gereken konumda görülmektedir.

5.1.4. Toplum temelli yaşlılık sorunlarının çözümünde bakış açısı

Yaşlıların karşılaştığı sorunlardan birçoğu toplumsal sebeplerin ortaya çıkardığı ve toplumsal bir yaklaşım ile çözülebilecek bireysel sorunlardır. Yaşlılığı ister insan yaşamının bir dönemi veya insan hayatındaki yaşamsal bir süreç olarak görelim sonuçta bir kategorizasyon gerçekleştirmekteyiz. Olaylar, olgular ve durumları anlamak yorumlamak ve birbiriyle ile kıyaslamak gibi amaçlar için gerçekleştirilen kategorilere ayırmanın ortaya çıkardığı olumsuz sonuç ise genellemedir. Bireylerin hayatlarının belirli bir dönemini yaşlılık dönemi kavramı ile kategorileştirmekteyiz. Yaşlılığı değerlendirmek için yaptığımız bu kategorizasyonda unutulmaması gereken nokta, yaşlılık ile ilgili sorunlar genellikle toplumsal sebeplerden ötürü ortaya çıkmakla birlikte bireylerin hayatlarında meydana getirdikleri etki ve sonuçlar kişiye özgüdür.

Farklı sosyo-ekonomik tabakalara mensup iki yaşlı bireyin, yaşlılık döneminde ekonomik olarak gelirinin azalması sorununa bakışları farklı olabilir. Üst-orta gelir grubuna mensup yaşlı, gelir seviyesindeki azalışın etkilerini yaşlılık dönemi öncesindeki hayat standardına erişememek şeklinde görürken. Alt gelir seviyesinde olan yaşlı birey ise temel gıda ve barınma ihtiyaçlarını karşılamaktaki yaşadığı zorlukları ekonomik zorluklar olarak değerlendirebilir. Görüleceği gibi yaşlılıkta gelir azalması probleminin farklı sosyal tabakadaki yaşlılarda ortaya çıkardığı sorunun algılanışı yine bireyin içinde bulunduğu sosyal tabakaya bağlı olarak farklı algılanabilir. Toplumun bu iki yaşlı için sunması gereken çözüm önerisi bireye özgü olmalıdır. Üst- orta gelir grubuna mensup olan ve yaşlılık döneminde ekonomik olarak sorunlar yaşadığını düşünen yaşlılar için yaşlılık dönemi öncesinde yaşlılığa hazırlık

ve farkındalığın artırılması yönünde eğitimler ve bu döneme özel gelir arttırıcı bireysel birikim araçları geliştirilebilir. Alt gelir seviyesindeki bireylerin yaşlılık döneminde karşılaştığı ekonomik zorluklar ile ilgili ise gelir desteği, vergi muafiyeti ve gelir elde edebilecekleri hobi işleri yapmak gibi çözümler geliştirilebilir. Görüldüğü gibi yaşlılık ile ilgili birçok sorunun kaynağı toplumsal iken çözümleri ise genellikle bireysel bir yaklaşım ile değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmeyle toplumdaki yaşlıların hayat memnuniyetlerinin artırılmasına da katkı sunmuş olacaktır.

5.2. YAŞLILARIN EKONOMİDEKİ YERİ

"Ekonomik faaliyetler, her toplumda sosyal yaşamın değişmez bir parçası olup; bireyin ve toplumun fiziki varlığının güvence altına alınmasına hizmet eder"(Erkan, 2013, s. 4). Genel ekonomi yaklaşımı yaşlılığı işgücüne katılım, sağlık hizmeti harcamaları, emeklilik ve sosyal güvenlik sistemi açısından değerlendirmektedir. Ekonomi, olabildiğince fazla bireyin iş gücü piyasası içinde yer almasını ve bireylerin sistemde üretici – tüketici denkleminin her iki yanında da bulunmasını amaçlamaktadır. Yaşlılığı demografik olarak değerlendiren ekonomi kurumu için bu bağlamda öne çıkan kavram, nüfusun yaşa göre dağılımında ekonomik ilişkiler içinde yer alabilen yaş aralığını ifade eden üretken nüfus olmaktadır. Bu bağlamda *"üreticilik niteliğini henüz kazanmayan çocuk nüfusuyla üreticilik niteliğini yitiren yaşlı nüfus oranları, sadece tüketici olmaları bakımından, ekonomik çözümlemede çok önemlidir"*(Hançerlioğlu, 1993, s. 293).

Sosyoloji açısından ekonomi insan ilişkilerinden ayrı değerlendirilemez. Ekonomik etkinlikler ve yaşam şekilleri birbirinden sürekli etkilenmektedir. Öyle ki Weber kapitalizmin ortaya çıkışını Protestan ahlakı ile ilişkilendirerek ekonomi ve insan topluluklarının değer ve kültürleri arasındaki bağı ortaya koymaya çalışmıştır. Yaşlılığın konu ile ilintisi açısından bakıldığında, geçmişten günümüze ekonomik sistemlerin geçim ekonomisinden piyasa ekonomisine, oradan da kapitalist ve ulus devlet müdahaleli oldukça karışık bir yapıya evrilmesi ile insanlar için bu değişim ve dönüşüm; aile, yaşam tarzı, kültür ve çalışma hayatında değişimleri beraberinde getirmiştir. Hiç şüphesiz bu değişimden yaşlı bireylerde etkilenmiş ve etkilenmektedir.

Ekonomi ve insan topluluklarının karşılıklı etkileşimi ile ortaya çıkan kompleks yapı içinde yaşlı birey; köy hayatından, göçten, sosyal güvenlik sisteminden, kurumsallaşan ekonomik sistemden, kentleşmeden ve ekonomi ile bağlantılı birçok diğer parametreden direkt olarak etkilenmiştir.

Bireylerin çalışma hayatı içinde olmalarında öncelikli sebep maddi kazanç elde etmek olsa da çalışmanın bireyin yaşamı üzerindeki etkisi bundan daha fazladır. Bir iş veya mesleğin seçiminde bireylerin öncelikleri farklılık gösterebilir. Mesleğin sağladığı statü bazıları için mesleğin getirdiği kazançtan daha önemli olabilir. Bu sebeple çalışmaya atfedilen anlam ve verilen önemin birçok boyutu vardır. Bir iş veya meslek; bireyin sosyalleşmesi, psikolojik olarak kendisini iyi hissetmesi, sahip olduğu bedensel ve zihinsel kapasitesini kullanarak kendini gerçekleştirmesi ve bireyin kendisini değerli hissetmesini sağlar. Toplumsal olarak ise kişinin sahip olduğu işi sosyal çevresini, nerde yaşayacağını, alışkanlıklarını, hobilerini, yaşam stillerini belirler (Akçay, 2015, s. 208).

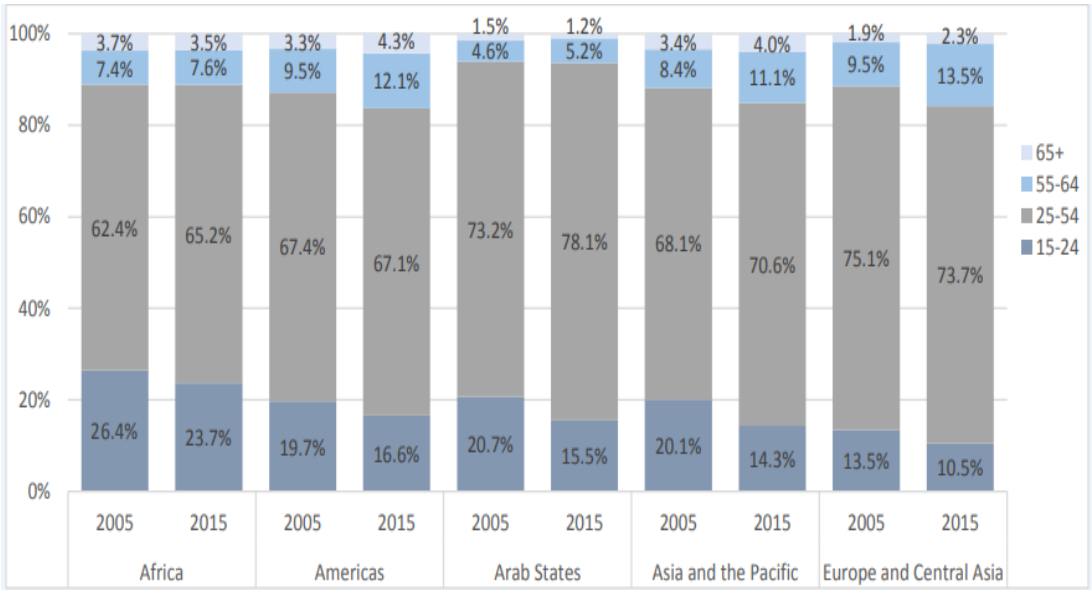
Sanayi devrimi öncesi dönemde, toplumda bireyler bir sosyal güvenlik sistemi tarafından desteklenmedikleri için çalışma yaşamından çekilme ve emeklilik gibi olgular söz konusu değildi. Bu sebeple yaşlıların üretim sürecinden çekilmeleri ve emekli olmaları tarihsel açıdan yeni bir olaydır (Tufan, 2014, s. 60).

Nüfus yaşlanmasının ekonomi üzerinde makro ve mikro etkileri olmaktadır. Yaşlı nüfusun artışına bağlı olarak artan sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları, değişen tasarruf ve yatırım politikaları, işgücü piyasasının yapısında meydana gelen değişiklikler makro etkileri oluşturur. Nüfus yaşlanması ile ortaya çıkan değişen bireysel tüketim tercihleri ve tasarruflar ise mikro etkileri meydana getirir (Stephenson ve Scobie, 2002 Akt. Gençtürk, 2020, s. 83).

Toplumların demografik değişiminin ekonomi üzerindeki etkisi, 65 yaş üzeri bireylerin işgücü piyasasındaki oranlarındaki değişime bakarak görebiliriz (Akçay, 2015, s. 174). Şekil 4.2'de, 2005 - 2015 yıllarında işgücünün Afrika, Amerika, Arap

Devletleri, Asya ve Pasifik, Avrupa ve Orta Asya bölgelerinde yaş gruplarına göre dağılımı gösterilmiştir. Tüm bölgelerde 15-24 yaş arası grubun toplam işgücü içindeki payının azaldığı görülmektedir. Afrika bölgesi hariç tüm bölgelerde 55-64 ve 65 yaş üstü iç gücü oranlarının toplamı 2005 yılına göre artış göstermiştir. 55- 64 ve 65 yaş üstü yaş gruplarına bakıldığında, yaşlı işgücünde en fazla artışın Amerika, Asya ve Pasifik ile Avrupa bölgelerinde olduğu görülür.

Şekil 5.2: İşgücünün yaş gruplarına göre dağılımı (2005 ve 2015)

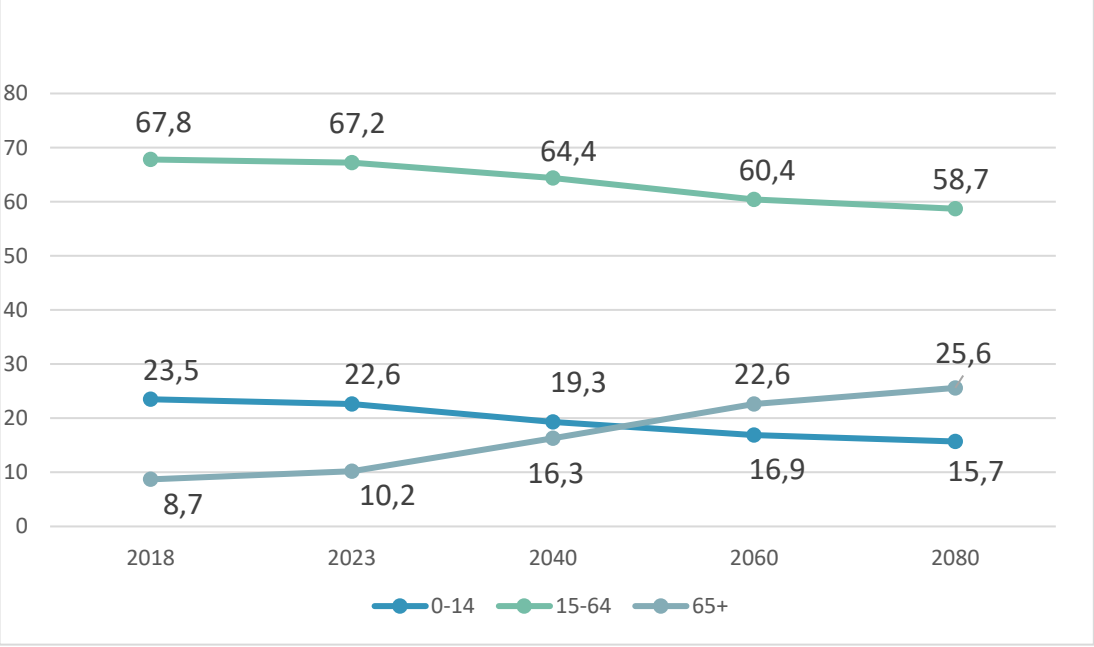
Kaynak: (Gammarano, 2018)

İş gücü yapısındaki demografik değişimde; beklenen yaşam süresinin uzaması, ekonomik zorluklar, deneyimli ve kalifiye insan gücüne olan ihtiyacın artması, bireylerin eğitim, evlilik ve iş hayatına katılımının daha geç yaşlarda gerçekleşmesi etkili olmuştur. Sonuç olarak iş gücü içinde daha yaşlı bireylerin oranları artmaya devam edecektir. Türkiye açısından yaşlıların çalışmaya devam etmelerindeki en önemli nedenlerden biri düşük emeklilik ücretleri ve ekonomik zorluklardır. Yaşlıların bir bölümü emekli olduktan sonra gelir azalması sebebiyle ortaya çıkan ekonomik zorluklarla mücadele edebilmek için çalışma hayatı içinde yer almaya devam etmektedirler (Akçay, 2015, s. 175).

Ülkelerin nüfus yapısı güncel politikalar ve geleceğe dönük planlamalar açısından önemlidir. Çocuk ve genç nüfus oranı fazla olan ülkelerde eğitim politikaları bu grubun kalkınmaya yapacağı katkı dikkate alındığında önemli bir yer tutar. Yaşlı nüfusun artışı ise sağlık ve bakım politikalarının öneminin artmasına sebep olacaktır (Yertüm, 2021, s. 17). Türkiye genç nüfusa sahip olma özelliğini kaybederek nüfus yaşlanma sürecine girmek üzeredir (Yertüm, 2021, s. 32).

Şekil 4.3' deki TÜİK verileri ve projeksiyonlarına bakıldığında 2023 yılı ile birlikte Türkiye'de çalışma çağındaki 15- 64 yaş arasındaki nüfusun toplam nüfustaki oranı düşmeye başlarken, bağımlı nüfus olarak nitelendirilen 65 yaş ve üzeri nüfusun toplam nüfus içindeki payı artmaya başlamaktadır. Verilerin de gösterdiği gibi ilerleyen yıllarda Türkiye için bakım ekonomisi ve sağlık harcamaları alanındaki politikaların öneminin artacağı söylenebilir.

Şekil 5.3: Türkiye yıllar ve yaş gruplarına göre nüfus oranları

Kaynak: TÜİK Nüfus projeksiyonları 2018-2080 verilerinden derlenmiştir.(TÜİK, 2018)

5.3. YAŞLILARIN EKONOMİYE KATKISI

Yaşın ilerlenmesi, iş hayatında genellikle kişilerin verimliliklerinin düşüşüne sebep olarak değerlendirilmektedir. Yaş ilerledikçe bireylerde fiziksel ve zihinsel gerileme olduğu ve yaşlı çalışanın yeniliklere uyum sağlayamadığı yönündeki düşünceler bu olumsuz bakışın sebebini oluşturmaktadır. Yaşlanmayla birlikte bireylerin güç ve yeteneklerinde değişimler olmaktadır. Bu değişimlerin bir kısmı yaşlanma ile birlikte olumlu olurken bazı yetenekler ise yaşlanmadan olumsuz etkilenmektedir. Yaşlanma ile oluşan fiziksel güçte azalmanın iş yaşamında olumsuz etkileri bulunabilmektedir. Fakat yaşlı çalışanlar kontrol, dikkat ve koordinasyon konusunda gençlerden daha iyi bir performans gösterebilmektedirler. Yaşlanmaya bağlı olsun veya olmasın çalışma yaşamında yaşlı çalışanlara yönelik olumsuz tutumlar çoğunlukla yaşlı ayrımcılığına dayanmaktadır. Yaşlı çalışanlar genelleme yapılmadan, kendi beceri ve yetenekleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir (Akçay, 2015, ss. 193–195).

Yaşlı birey ailesi ve yakınları için önemli bir destek mekanizmasıdır. Yaşlılar ekonomik olarak ellerindeki kaynakları çocukları ile paylaşmakta ve onlara maddi destek sağlayabilmektedirler. Yaşlılar çalışan çocuklarının hayatlarına önemli bir katkı olarak torunlarının bakımını üstenmektedirler (UN, 2019, s. 25). Yaşlıların toplumda sadece alıcı değil verici de olduğunu gösteren kuşaklar arası dayanışma örneği olarak torunlarına bakan yaşlılar, özellikle kadınların çalışma hayatında yer almalarına katkıda bulunmaktadırlar (Tufan, 2003, s. 116). Ücretsiz işgücü olarak torunların bakım sorumluluğunun üstlenilmesi, ekonomi açısından çok önemli bir konu olan çalışma çağındaki insan gücünün ekonomide katma değer üretmesine sağladığı katkı açısından önemlidir. Özellikle düşük ücretli işlerde çalışan kadınların özel bakıcı ücreti ödeyerek iş hayatı içinde yer almaları mümkün değilken, yaşlı ebeveynlerinin sağladı destek ile iş gücü piyasasında yer alabilmektedirler.

Yaşlıların çocuklarına sağladığı ve sadece alıcı değil verici konumda olduğu dönemler genellikle ileri yaşlılık dönemini ifade eden “dördüncü yaş” dışındaki yaşlılar tarafından sağlanmaktadır. İleri yaşlılık dönemi yaşlılığın fiziksel gerileme ve sağlık

sorunlarının arttığı dönemi olması sebebiyle yaşlıların gençlere sağladığı bilişsel ve duygusal desteğin daha çok "üçüncü yaş" döneminde sağlandığı söylenebilir (Kruse ve Schmitt, 2017, ss. 619–636).

Yaşlılar boşanan çocuklarının karşılaştıkları zorluklar karşısında ekonomik desteğin yanında psikolojik destek te sağlamaktadırlar. Yaşlılar, sağlık sorunları yaşayan ve günlük ihtiyaçlarını kendileri karşılayamayan eşlerinin günlük işlerini yapmalarında yardımcı olmaktadırlar. Yatağa bağımlı durumda olan eşlerinin sağlık takibi, öz bakımı ve günlük ihtiyaçlarının karşılanmasında birinci derece sorumluluk almaktadırlar. Yaşlıların bakım ihtiyacı olan eşleri ile ilgilenmeleri, devletlerin sağlık ve bakım harcamalarını önemli ölçüde düşürmektedir (Giddens, 2012, s. 236).

Yaşlıların aktif olarak çalışma hayatı içinde yer almalarının bireysel olarak da yaşlıların toplumsal hayata katılımları açısından önemli olduğu düşünülebilir. Bu tespiti yaparken, yaşlı bireyin çalışma hayatında yer almaya devam etmesinin kendi tercihi mi yoksa ekonomik zorluklardan kaynaklı bir zorunluluk mu olduğu sorusu önemlidir. Çünkü Türkiye'de çalışma hayatı içinde olan yaşlıların yüksek bir oranı tarım sektöründe istihdam edilmekte ve düşük gelir ve sosyal güvenceden yoksun olarak çalışmaktadırlar. Çalışan yaşlıların zorunluluk veya kendi tercihleri açısından değerlendirilmesi Türkiye'de çalışmanın sınıfsal boyutunu da göstermektedir. Zira iyi eğitimli ve beyaz yakalı yaşlı çalışanlar bir tercih olarak iş yaşamı içinde bulunurken, gelir seviyesi düşük yaşlılar bir zorunluluk olarak ve bedenen çalışmaya devam etmektedirler (Arun, 2020).

Çalışma yaşamındaki yaşlıların çalışmaya zorunlu olarak devam etme nedenlerinden bir diğeri de emeklilik ile birlikte ortaya çıkan gelir azalmasıdır. Emeklilik ile birlikte ortaya çıkan gelirdeki düşüş, yaşlının emeklilik öncesindeki maddi birikimine de bağlı olarak çalışma hayatından çekilmesine engel olabilmektedir. Gelirdeki azalmaya sağlık sorunları ile artan sağlık giderleri eklendiğinde ise yaşlı çalışma hayatında yer alamamakta, düşük gelir ve artan ihtiyaçları sebebiyle hayat şartları daha zor bir hal almaktadır. Gelir azalmasının yaşlının aile içi ilişki, rol ve toplumsal statüsü açısından

da olumsuz bir etkisi olmaktadır. Geleneksel ve geniş aile yapısında aile reisi konumumda olan yaşlı için gelir azalması, aile içi otorite kaybına sebep olabilmektedir. Gelir seviyesi düşük olan yaşlılar içinde en kırılgan grubu yaşlı kadınlar, sosyal güvencesi olmayanlar ve kimsesiz yaşlılar oluşturmaktadır. Çocuğu olmayan veya kimsesiz yaşlılar ilerleyen süreçte evsiz kalma riskiyle karşı karşıya kalabilmektedirler (Arpacı, 2005, s. 121).

5.4. YAŞLILIKTA EMEKLİLİK

Kavram olarak emeklilik; yasaların öngördüğü belirli bir süre çalışma yaşamı içinde bir kurumda çalışan kişilerin, kurumdan ayrılması ve çalıştığı süreye karşılık aylık olarak bir gelir elde etmesidir (Akçay, 2015, s. 199). 19. Yüzyılın sonlarına kadar insanlar sağlıkları el verdiği sürece çalışmak zorundaydılar. Kişilerin çalışma hayatından çekilmelerinin temel belirleyicisi sağlık durumlarıydı. Yüzyılın sonunda ekonomik ve siyasi gelişmeler ile kamu emeklilik sistemi ortaya çıkmıştır (Şentürk, 2018, s. 231).

Emeklilik ve sosyal güvenlik açısından özellikle dünya nüfusu içinde artan yaşlı nüfus oranları, sistemin dengesini bozan bir durum olarak değerlendirilmektedir.

> "*Dünyadaki gelişmiş ülkelerin genelinde son dönemlerde yaşlı bağımlılık oranlarının sürekli bir biçimde artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Yaşlı bağımlılık oranı belirli bir yaşın üzerindeki nüfusun (genellikle 60 ya da 65 yaş olarak kabul edilmektedir), çalışan nüfusa (15-59 veya 20-64 yaşlar arası) oranından oluşmaktadır. Bu artıştan dolayı aktif nüfustan elde edilen prim gelirlerinin yaşlılık sigortasını karşılama bakımından yetersiz kalmaktadır"* (Acar ve Kitapcı, 2008).

Çünkü emeklilik sistemi, giderlerin karşılanması için aktif çalışan nüfusu kaynak olarak değerlendirilmektedir. Artan yaşlı nüfus oranları ile emekli sayılarının artması ve sistemin bu durumu karşılamada zorlanması sebebiyle birçok ülke emekli yaş sınırını yükseltmiştir. Yine yaşlılığın beraberinde getirdiği sağlık sorunları ise sosyal sigorta sistemini baskılayan bir unsur olarak değerlendirilmekte ve çözüm olarak

yaşlılık sigortası, bakım sigortası gibi geliştirilen yeni yaklaşımlarla bireylerin yaşlanmadan önce yaşlılıkları için birikim yapmaları teşvik edilmektedir. Görüldüğü gibi ekonomi kurumunun yaşlılık olgusuna bakışı daha çok demografik değişim sonucu artan yaşlı nüfusun etkisi ile ortaya çıkan ve sistemin işlerliğinin sağlanması için bir gider kalemi olarak değerlendirilen yaşlılık sorunlarının sistemin dengesini bozmadan çözümü şeklindedir.

Sosyoloji, yaşlılık ve ekonomiyi; toplum içinde yaşlı bireyin sosyo-ekonomik durumu ve sorunları açısından değerlendirir. Emeklilik, ülkemizde emeklilik yaşının 60 yaş ve kademeli olarak artışı şeklinde düzenlenmesi sebebiyle bireyin yaşlılık dönemi gerçeğidir.

Yaşlılık ile ilgili kuramlardan yaşamdan geri çekilme kuramı ve aktivite kuramı emekliliğin yaşlı üzerindeki etkisini irdelerler. Yaşamdan geri çekilme kuramı, yaşlılık dönemini bireyin toplumdan çekilmesi, daha sakin ve dingin bir hayat sürmesi gerektiği şeklinde yorumlamaktadır. Kuram, yaşlılık ile yaşamdan geri çekilmenin yaşlı ve toplum için görece olumlu sonuçları olduğunu vurgulamaktadır. Yaşamdan geri çekilme kuramına göre emeklilik süreci, yaşlının karmaşık ve hızlı çalışma hayatı ve sosyal çevresi ile olan etkileşiminden geri çekilmesinin ilk aşamasıdır. Aktivite kuramına göre ise yaşlılık döneminde ortaya çıkan psikolojik, sosyal ve sağlık ile ilgili zorlukları yaşlının hayattan çekilmesini gerektirmez. Emeklilik sonrası dönemde iş ile ilgili roller bırakılmış olması, bireyin sosyal hayattan geçilmesini gerektirmez. Çünkü yaşlı birey ancak aktif bir yaşantı ile emeklilik ve yaşlılık dönemi kayıpları ile baş edebilir (Varışlı, 2021, s. 340).

Emeklilik her bireyin yaşamında köklü ve kesin değişiklikler yapan bir dönemdir. Emeklik kişisel, ekonomik, toplumsal, yasal boyutları olan bir kavramdır. Emeklilik özünde kişisel bir olgu olmakla birlikte, etkileri ekonomik ve toplumsal olarak kişilerin özelliklerine göre ortaya çıkmaktadır. Kişinin ekonomik durumu, toplumsal statüsü, yaptığı iş, kişisel hobileri, ailesi gibi birçok konu nasıl bir emeklilik dönemi geçirileceğini belirlemektedir (Akçay, 2015, s. 200). Emeklilik psikolojik olarak da

bireyler üzerinde etkisi olan bir dönemdir. Çalışma hayatı ve mesleği, hayatının merkezinde olan ve hayatı boyunca işi dışında herhangi bir aktivite veya hobi edinmemiş bireyler için emeklilik, psikolojik olarak bireyi yıpratmaktadır. Anlam kayıpları ve ait olma duygusunu kaybeden birey, kendini boşlukta ve işe yaramaz hissetmektedir (Şentürk, 2018, s. 231).

Birey çalışma hayatı içinde kendisinin verimli olduğunu düşünüyorsa, çalışma yaşamı içinde olmayı kendisini gerçekleştirmenin bir yolu olarak değerlendiriyorsa ve emeklilik planları yapmıyorsa, kendini üretken bir kişi olarak değerlendirdiği söylenebilir. Böyle bir birey kronolojik yaşından dolayı zorunlu emekli yapıldığında, emeklilik süreci psikolojik olarak bir yıkıma sebep olabilir (Gönüllü, 2020, s. 82). Birçok ülkede 65 yaş zorunlu emeklilik yaşı olduğundan bireyler sağlık durumları imkân tanısa bile zorunlu olarak emekli olmak ve çalışma hayatından çekilmek zorundadırlar. Aktif iş yaşamından çekilmek zorunda olan birey için emeklilik, yaşlandığını göstermektedir (Şentürk, 2018, s. 231). Bu durumda bireyi, kendisine bakışı ve yaşam memnuniyeti açısından olumsuz etkilemektedir. Emeklilik, toplumda yaşlıya yönelik olabilen olumsuz tutumların pekişmesine de sebep olabilmektedir (Wrıght, 2020, s. 132).

Emekliliğin bireyler üzerindeki etkisi toplumların gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak değişir. Çalışma yaşamı; bireyin sosyal çevresi, sağladığı mesleki kimliği ve roller açısından önemlidir. Sanayileşme ve kentleşme ile bağlantılı olarak emeklilik, kişinin sosyal yaşamı, rol ve statü kaybı nedeniyle bireyi etkilemektedir (Akçay, 2015, s. 203). Bireylerin meslekleri kendilerini algılamasını ve toplumun bireye bakış açısını etkilemektedir. Birey açısından yaptığı meslek, benlik imgesinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Emeklilik ile birlikte, çalışan insan rolünden emekli birey rolüne geçiş bir uyum sorununu da beraberinde getirebilmektedir (Örnek ve diğerleri, 1992 Akt. Güleç ve Tekbaş, 1997, s. 372). "*Emekli olmuş bireylerin toplumdaki yerlerini tekrar saptamaları gerekmektedir"*(Sığın, 2016). Kırda veya kentte yaşıyor olması, mesleği, statüsü, bireyin emeklilik sonrası toplumdaki yerini belirlemesinde ve kendini yeniden ifade etmesinde önemli parametrelerdir. Köyde yaşan bir çiftçinin emekli olması, maddi gelirinde bir miktar artış sağlayan emekli aylığı dışında günlük

yaşantısında önemli bir değişikliğe sebebiyet vermeyecektir. Sosyal çevresi içinde yine kendini çiftçi olarak tanımlayacak ve zorlayıcı başka bir sebep olmaması durumunda hayatını idame ettirdiği işi yapmaya devem edecektir. Kentte yaşayan birey ise kendini yaptığı meslek ile tanımlamasında artık "emekli" ön ifadesi ile sunacaktır. Emekli olan bireyin; mesleği, toplumsal statüsü, sosyal çevresi ve maddi durumuna göre bazı sorulara cevap vermesi gerekecektir:

> *"Emekli birey yeni bir işe mi girecektir, yoksa çalışma hayatı boyunca biriktirdikleri ona yetecek midir? Yeni bir işe girmesi durumunda söz konusu çalışma ortamına uyum süreci nasıl olacaktır, çalışmamayı tercih ederse boş zamanlarını nasıl değerlendirecektir"* (Sığın, 2016).

Emeklilik cinsiyete göre bireylere etkisi değişen bir kavramdır. Özellikle geleneksel toplumlarda bir kadının dul olması ile bir erkeğin dul olması arasında toplumsal hayat içinde farklar olduğu gibi aynı şekilde emekli olanın erkek veya kadın olmasının da bireye etkileri farklı olmaktadır. Türkiye gibi geleneksel ve modern hayat tarzlarının birlikte yaşandığı toplumlarda emekliliğin cinsiyete göre etkisi daha karmaşık olmaktadır. Özellikle geleneksel toplumlarda emekli olan kadın, evine, kadınlıkla ilgili rollerine, torun bakımına odaklanmakta ve yoğun geçen iş hayatının stres ve sıkıntıları olmadan geleneksel rollerini yerine getirmeye devam etmektedir. Emekli olan erkek için süreç daha zorlu olabilmektedir. Geleneksel, ataerkil toplum düzeninde kendini ev dışında konumlandıran, sahip olduğu iş ile özdeşleşen erkek için işin kaybı anlamına gelen emeklilik, hayatında önemli bir boşluk oluşmasına sebep olmaktadır. Dul ve emekli olan erkekler açısından sürece yalnızlıkta eklenmekte ve böylece emeklilik ve yaşlılık dönemi daha zor geçmeye başlamaktadır (Varışlı, 2021, ss. 333–343).

Emeklilik döneminde kayıpların kazançlardan daha ağır bastığı görüşü, günümüzde eleştirilen bir bakış açısıdır. Emeklilik sonun başlangıcı olarak değil kalan ve verimli değerlendirilebilecek zamanın başlangıcı olarak ele alınabilir (Akçay, 2015, s. 204). Emeklilik sonrası zamanın verimli ve bireyin mutlu olabileceği şekilde değerlendirebilmesinde, bireye düşen sorumluluklar olduğu gibi toplumlar ve devletlere düşen sorumluluklarda vardır. Bireyin kendisini emeklilik dönemine

ekonomik, psikolojik ve kişisel gelişim konusunda hazırlaması bu dönemin bir kriz dönemine dönüşmesini engelleyebilir. Ekonomik olarak emeklilik dönemi gelir azalışının etkilerini en aza indirebilmek için çalışma hayatı içindeyken tasarruf yapılabilir. Bireyin gençlik yıllarında iş yaşamı dışında bir sosyal çevresi olması ve hobiler edinmesi ise emeklilik döneminde hedefsiz ve yalnızlık ile karşı karşıya kalmasına engel olabilir. Toplum açısından ise emeklilik döneminde bireylerin ve yaşlıların sosyal hayata katılımının teşvik edilmesi önemlidir. Devletler açısından ise emekli bireylerin çalışma hayatı dışında geçirecekleri bu dönemde sosyal hayat içinde yer alabilecekleri alternatifler üretilmesi, ekonomik olarak zorlanmayacakları bir emekli maaşına sahip olmalarının sağlanması konuları devletlere düşen sorumluluklardandır.

Emekliliğin hak edilebilmesi için bir yaş sınırının olması, sosyal güvenlik sisteminin işlerliğinin sağlanması açısından bir zorunluluktur. Fakat dünyada ve Türkiye' de artan yaşlı nüfus, ilerleyen yıllarda çalışma çağındaki nüfusta da düşme olacağını göstermektedir. Nüfus projeksiyonları bize yaşlı nüfusun beceri ve yeteneklerinden daha uzun bir süre yararlanılmasının gerekeceğini göstermektedir. Bu bağlamda farklı ülkelerde bugün de örnekleri görülen yaşlıların esnek çalışması, evden çalışması ve danışman olarak yeteneklerinden yararlanılması gereken dönemler ilerleyen yıllarda Türkiye içinde bir gereklilik halini alacaktır.

5.5. DEĞİŞEN AİLE YAPISI VE YAŞLILIK

5.5.1. Aile ve yaşlı

Aile, akraba bağları ile birbirlerine bağlı olan ve yetişkin üyelerin çocukların bakım sorumluluğunu üstlendiği insan topluluklarıdır. Akrabalık, soy yoluyla ya da evlenme ile kurulan bağdır (Giddens, 2012, s. 246). Bireyin toplumla olan bağını kuran ve toplumun devamını sağlayan temel kurum olan aile, bireyin doğumdan başlayarak ölene kadar tüm hayatını etkilemektedir (Dikeçligil, 2012, s. 24).

Birçok aile tipi olmakla birlikte temelde aile yapıları geniş ve çekirdek aile olarak ikiye ayrılabilir. Geniş aile, anne- baba, çocuklar, büyükbaba, büyükanne, amca, teyze, hala gibi aile bireylerinin bir arada yaşadığı aile tipidir. Sanayi öncesi toplumlarda daha çok görülen bu aile tipinde aile içi iş bölümü görülür. Çekirdek aile, anne, baba ve çocuklardan oluşur. Geniş aileden türemiş olan çekirdek aile, küçük boyutu ile sanayi toplumlarının hızlı yaşam tarzına ve karmaşık yapısına daha uygundur. Sanayi öncesi toplumlarda geniş aile yapısının genel olarak daha yaygın olmasında ekonomin tarıma dayalı olması etkili olmuştur. Makineleşmenin olmadığı bu dönemde tarımsal faaliyetler insan gücü ile yapılmaktaydı. Bu sebeple ailenin fazla bireyden oluşması istenen bir durumdu. Aile fertlerinin sayısının fazla olması, büyük arazilerin ekilebilmesi, fazla hayvana bakılabilmesi ve aile içi iş bölümünü kolaylaştırması açısından istenen bir durumdu (Zastrow, 2016, ss. 257-258).

Sanayi devrimi sonrası gelişmelerin aile yapılarına ve ailenin işlevlerine önemli etkileri olmuştur. Sanayi devrimi sonrası makineleşme ile tarımda insan ihtiyacı azalmaya başlamıştır. Küçük aile işletmelerinin yerini alan büyük ölçekli işletmeler ve teknolojik gelişmeler ile ortaya çıkan fabrikalar, küçük aile işletmeleri ve atölyelerinin yerini almaya başlamıştır (Zastrow, 2016, s. 258). İnsanlar köylerde iş gücüne olan ihtiyacın azalması ile sanayi kuruluşlarının bulunduğu alanlara çalışmak için göç etmeye başlamışlardır. Sanayileşmeyle ortaya çıkan kentleşme ile şehir nüfusları artmaya başlamıştır. Şehir yaşamı gereği ailenin üretim işlevi kaybolarak aile bireyleri ev dışında ücretli işlerde çalışmaya başlamışlardır. Geniş ailede iş gücü olarak değerli olan çocuklar, kurumsal eğitiminde gelişmesi ile aile için bir yük olmaya başlamıştır. Bunu sonucu olarak aileler daha az çocuk sahibi olmaya başlamışlardır. Geniş ailede aile içi iş bölümü nedeniyle kalabalık olmak bir avantaj iken, kentin fiziki imkânları ve çalışma koşulları daha küçük nüfusa sahip çekirdek aileyi işlevsel hale getirmiştir.

Çekirdek aile yapısı her toplum ve dönemde görülmekle birlikte sanayileşme ve kentleşmenin etkisi ile daha baskın bir aile tipi haline gelmiştir. Bu durum çekirdek aile yapısının modern dönemler öncesinde görülmediği anlamına gelmemektedir. Ayrıca çekirdek ailenin sanayi devrimi ve sonrasındaki modernleşmenin kaynağını oluşturan batı toplumlarına has bir aile tipi de değildir (E. Yıldırım, 2016a, s. 71).

Kentleşme ve modern hayat tarzı aile bireylerinin rollerinde de değişimi getirmiştir. Özellikle kadının aile dışında çalışması ve kamusal alanda görünürlüğünün artması ile ev içi işlerde geleneksel yaşam tarzının değişimi ve çocuk bakımının bir sorun olarak ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Türkiye açısından daha çok ekonomik zorluklarla bağlantılı olan kırdan şehre göç ve kadının farklılaşan görevleri; aile yapısının değişimi, çocuk sayısının azalması ve aile fertlerinin yaşlı anne ve babaları ile olan ilişkilerini de etkilemiştir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010, s. 32).

Toplumların değerleri, inanç ve düşünce kalıpları ile kültürünü içinde barındıran aile, üstlendiği roller ve işlevler ile toplumlun özelliklerini yansıtır. Toplum için önemli bir yapı ve değer olan ailede modernite ile ortaya çıkan sorunlar ve değişimin toplumda da yansımaları bulunmaktadır. Aynı şekilde toplumda meydana gelen bir değişimden ailenin etkilenmemesi mümkün değildir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010, ss. 30–31). Toplumsal değişimler ile ailenin yapısı ve işlevlerinde değişimler olduğu gibi bireylerin aileye bakışında da değişim olmaktadır. Bazı toplumlarda aile kutsanırken bazılarında ise bireyi sınırlandıran, modası geçmiş olarak değerlendirilebilmektedir (E. Yıldırım, 2016a, s. 62).

Küreselleşme ile dünyanın her yerinde geleneksel geniş aile ve modern çekirdek aile yapılarının birlikte görüldüğü söylenebilir. Yerel kültürün oluşturacağı farklar dışında genel çizgileri ile aynı özellikleri gösteren modern çekirdek aile yapısının ortaya çıkmasında; sanayileşme, işin aile dışına çıkması ve bireyin kendi emeğine yabancılaşması, bilginin kullanımının siyasi sınırları aşması etkili olmaktadır. Teknolojinin ve popüler kültürün üretim ve dünyaya dağıtım merkezi olan batı toplumları, bu kaynaklar ile diğer toplumların kültürlerini etkilemektedir. Öyle ki yerel olması en önemli özelliklerinden birini teşkil eden kültür de küreselleşmektedir. Bu etmenlerin sonucu olarak aile de batı merkezli modern aileye evrilmeye başlamıştır. Bununla birlikte;

> *"Din, ideoloji, ekonomik sistem, siyasal yapı, demografik etkenler, tarihsel ve kültürel belirleyenler vb. daha pek çok unsur, hem toplumsal yapıya*

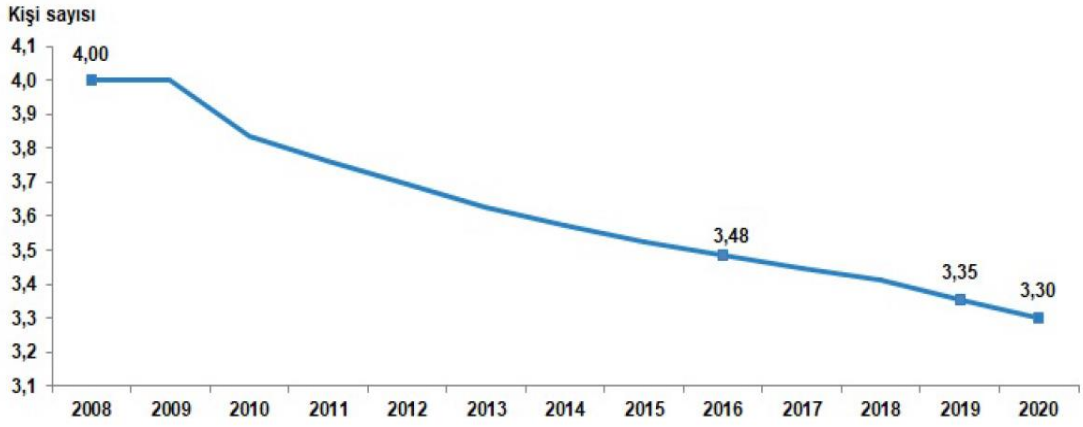
> *kimlik ve hayatiyet kazandırırken, hem de ailenin üstlendiği ve ifa ettiği görevlerin belirlenmesinde etkili olmaktadır"* (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010, s. 31).

Sonuç olarak dünyanın birçok yerinde modern çekirdek aile yapısı ile geleneksel ailenin birlikte bulunduğu gözlemlenebilir.

Geleneksel aile değişime uğramakla birlikte tamamen geleneksel özelliklerinden kopmadan modernleşerek devam edebilmektedir. Modern yaşam tarzı ile geleneğin aile üzerindeki etkisi bazı yerlerde kaybolurken bazı yerlerde devam etmektedir. Modernleşen ailelerde geleneğin izlerini görmek mümkündür. Ancak modern kültür öğeleri toplumlarda hâkim konumda olduğundan aileleri etkileyen başat aktör halindedir. Bu sebeple modern aile teriminin bu aileler için uygun bir tanımlama olduğu söylenebilir. Yıldırım tarafından İstanbul'da yapılan aile değerleri araştırmasında modernleşen ailelerin yaşlılarını huzurevine göndermeye olumlu baktıkları görülmüştür. Ancak aynı araştırmada ailelerin çocuklarının din eğitim almalarını istedikleri ve bu açıdan geleneksel davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir (E. Yıldırım, 2016a, s. 73).

Türkiye gelişmekte olan bir ülke olması sebebiyle, hem gelişmiş ülkelerdeki aile tipi özelliklerinin hem de az gelişmiş ülkelerdeki aile tipi özelliklerinin görüldüğü ailelerin bulunduğu söylenebilir (Baran ve diğerleri, 2005, s. 33). TÜİK adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre Türkiye'deki hane halkı sayılarındaki değişime bakıldığında 2008 yılında ortalama 4 olan oranın 2020 yılında 3,3 kişi seviyesine gerilediği görülmektedir. Modernleşmenin etkilerinin görüldüğü Türkiye'de aile, küçülmeye devam etmekle birlikte geleneksel değerlerinden tamamen uzaklaşmadığı da söylenebilir (Kalaycı ve Özkul, 2018, s. 99).

Şekil 5.4: Yıllara göre ortalama hane halkı büyüklüğü 2008-2020

Kaynak: (TÜİK, 2021c)

Aile sürekliliği olan fakat değişimlerde geçiren bir kurumdur. Aile, toplumlar ve aynı toplumun içindeki farklı bölgelere göre özellikleri değişiklik gösterebilen bir kurumdur. Pek çok işleve sahip olan ailenin tarihi süreçler içinde işlevlerinde bazı değişimler yaşanmıştır. Ailenin işlevlerinin bazıları zaman içinde ortadan kalkarken, bazı işlevleri ise farklı toplumsal kurumlar tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır. Eğitim, sosyal, ekonomik ve kültürel olmak üzere birçok görevi yerine getiren aile, zamanla ekonomik üretimin kaynağı olmaktan çıkmış, eğitim ile ilgili birçok işlevi eğitim kurumları tarafından yerine getirilmeye başlanmış, dini işlevleri din adamları ve dini kurumlar tarafından yapılmaya başlanmıştır. Ailenin değişen işlevleri sonucu modern toplumlarda ailenin psikolojik destek işlevi önem kazanmıştır. Aile bireyleri arasındaki sevgi ve güven ilişkisi, aile üyelerine psikolojik tatmin sağlamaktadır. Ailenin bireylere sağladığı duygusal destek ise aile üyesi bireylere moral desteği ve zorluklar karşında mücadele azmi sağlayarak önemli psikolojik işlevler yerine getirmektedir (Çağan, 2016, s. 86).

Ailedeki modernleşme kaynaklı bir diğer değişim, bireyselliğin daha önemli hale gelmesidir. Geleneksel aile, üyelerinden aile ve toplumu kendi öznelerinin önüne koymasını bekleyen, sadakate dayalı bir yapıdır. Modernleşme sonrası kültür ve ilişkiler ağı, insanların kendi öznelerini öncelemelerine ve başarılı olmak için bireysel bakış açısının önemli olduğu bir rekabet ortamının oluşmasına sebep olmuştur.

Sanayileşme ile işin aile dışına çıkması ve çocukların küçük yaşlardan itibaren aile dışındaki eğitim kurumlarına gitmeleri bireyselleşmenin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerdendir. Modern yaşam tarzıyla aile üyeleri arasındaki kolektif bilinç zayıflatmıştır. Sosyal medya, televizyon ve internet gibi araçlar ise kısıtlı bir zaman diliminde bir arada bulunan aile fertlerinin bu zamanı verimli geçirmelerini engelleyerek aile üyeleri arasındaki dayanışma ve paylaşımın azalmasına sebep olmuştur. Sonuçta aile üyeleri arasındaki bağın zayıflaması ile boşanmalar artmakta ve yaşlı bireyler kendilerine yer bulamadıkları bu aile yerine huzurevini tercih etmeye başlayabilmektedirler. Aile üyelerinin bireyselleşmesinin yaşlıyı olumsuz etkilediği ve yaşlı bireyler açısından da olumsuz sonuçları olduğu söylenebilir (E. Yıldırım, 2016b, s. 125).

Yaşlı açısından dayanışma ve güvenlik sağlama önemli işlevlerdendir. Aile içi dayanışma, yaşlının yaşlanmanın getirdiği bazı zorluklarla başa çıkmasında bir destek mekanizması oluşturarak yaşlı bireyin bu zorluklarla daha kolay başa çıkabilmesini sağlamaktadır (Gençtürk, 2020, s. 79). Ailenin yaşlı açısından bir diğer önemli işlevi güvenlik sağlamasıdır. Yaşlanmanın biyolojik etkilerinden olan bireylerin güç ve kuvvetlerinin azalması ve zihinsel kapasitelerinde meydana gelebilen azalma, yaşlıyı toplum içindeki kötü niyetli insanlara karşı savunmasız bir duruma düşürebilmektedir. Yaşlığın bu dezavantajları sebebiyle, yaşlılıkta yeni sosyal bağlar ve ilişkiler geliştirerek insanlara güvenmenin daha zor olduğu söylenebilir. Sarı'nın da ifade ettiği gibi aile, yaşlı bireylere güvenli bir alan oluşturarak güven duygusu içinde yaşamalarını sağlamaktadır (Sarı, 2013, s. 23).

Türkiye'de kentlerde yaşayan çekirdek aile üyelerinin büyükbaba ve büyükanne ile olan bağlarının devam ettiği bilinmektedir. Yaşlı ebeveynler, çocuklarına ve torunlarına maddi destek sağlayabilmektedir. Yaz aylarını torunları ile birlikte geçirmekte ve geniş ailenin özelliklerinden bazıları esnekte olsa devam edebilmektedir. Geçiş dönemi çekirdek ailesi denen bu aile tipi Türkiye'de yaygın olarak bulunmaktadır (Sarı, 2013, s. 24).

Yaşlı bakımı sorunlarında aile bireylerinin birbirleri ile olan ilişkilerinde, geçmişte yaşlı anne babaları ile olan iletişim ve duygusal bağları, kültürleri, değerleri gibi birçok etmenin etkisi olduğu söylenebilir. Aile içinde yaşlı ile birlikte yaşamak ve yaşlı bireyin bakım sorumluluğunu üstlenmek noktasında ise ailenin değerleri, kültürü yanında öncelikleri de etkili olmaktadır. "*Ailevi sistem içinde yüksek düzeydeki amaçlar, düşük düzeydeki amaçların önceliklerini belirler ve doğası gereği daha az kendini gözden geçirme ve amaçlardan vazgeçme eğilimindedir"* (K. Canatan, 2016, s. 47). Modern yaşam tarzı ile ailenin öncelikleri değişerek daha iyi yaşam imkânlarına erişmek, aile bireylerinin toplum içindeki konumlarını yükseltmek için çaba göstermeleri ve maddi imkânlara sahip olmak gibi konular daha öncelikli hale gelmiştir. Bu amaçlara ulaşabilmek için aile bireylerinin eğitimine yatırım yapmak, iyi bir konut, araba vb. metaların elde edilmesi, ailenin diğer amaçları haline gelmektedir.

Emeklilik sonrası aktif çalışma yaşamından çekilme ve yıllar içinde çocukların evden ayrılmaları sonrası mekân olarak yaşlının kendi evinin önemi artmaktadır. Yaşlının biriktirdiği anı ve yaşanmışlıklarının merkezini oluşturması açısından yaşlının evi, onun için özgüveni artırmakta ve iyi hissetmesini sağlamaktadır. Bu açıdan sağladığı aidiyet duygusu ile yaşlının evi, kurumsal bakım ile önemli bir farkı oluşturmaktadır (Tufan, 2003, s. 119).

Tablo 5.1: Aile tipine göre hane halkı oranı, 2014-2020

	Toplam hanehalkı içindeki oranı (%)						
Hanehalkı Tipleri	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tek kişilik hanehalkı	13,9	14,4	14,9	15,4	16,1	16,9	17,9
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	67,4	66,9	66,4	66,1	65,3	65,1	65,2
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	14,1	14,3	14,2	14,2	14,1	13,9	13,5
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	45,7	44,8	44	43,5	42,3	42	42
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	7,6	7,8	8,2	8,5	8,9	9,2	9,7
Baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	1,5	1,6	1,7	1,8	1,9	2	2,2
Anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	6,1	6,2	6,5	6,7	7	7,2	7,5
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	16,7	16,5	16,3	16	15,8	15	14
Çekirdek hane bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	2,1	2,2	2,4	2,5	2,8	3	2,8

Kaynak: (TÜİK, 2021c)

Tablo 4.1'de görüleceği gibi Türkiye'de çocuk bulunmayan çekirdek aile, eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile ve geniş aile oranları azalmaktadır. Tek kişinin yaşadığı haneler, tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan aile tipi oranında ise artış olduğu görülmektir (TÜİK, 2021c). Demografik dönüşüm ile aile yapındaki değişim Türkiye'de tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Aile yapısının değişimi ve modern çekirdek ailenin yaygınlaşması ile aile içinde yaşlının rolü ve işlevi değişmiştir. Aile içi iş bölümünde işlevsiz kalan yaşlılar, göç süreci dışında kalarak çocukları ile kentlere göç etmemiş ve kırsalda yaşamını devam ettirmiştir. Sonuç olarak aile yapısının değişiminin en önemli sonucunun yaşlı bakımında tampon bir kurum olan ailenin bu özelliğinden uzaklaşmaya başlaması olduğu söylenebilir (İ. Koç, Eryurt, Adalı ve Seçkiner, 2010, s. 58).

Türkiye'de doğudan batıya gidildikçe artan huzurevi sayısı ile yine doğudan batıya gidildikçe Türk aile yapısındaki gelenekselden modern çekirdek aileye doğru olan dönüşüm arasındaki benzerlik yaşlının ailedeki konumunda meydana gelen değişimi anlamamız açısından önemli bir veridir.

Yaşlının ailedeki konumunun değerlendirilmesinde modernite ile değişen aile tipiyle sınırlandırmak ve aile yapısını geleneksel – geniş aileden modern çekirdek aileye değişen bir yapı olarak idealize etmek, durumun tespitinde yetersiz bir yaklaşım olabilir. Temelinde ekonomik işlevlerin zorlayıcı etkisi ile oluştuğu düşünülen göç, kentleşme gibi toplumsal süreçlerin bir sonucu olarak değerlendirilen değişen aile yapısı ve ailede yaşlının yeri, bu temel kurumların değişimi dışında aile üyelerinin psikolojik durumları ve bir birleriyle olan sağlıklı iletişimleri açısından da belirlenmektedir.

Türkiye'de geleneksel aile değerlerinin aile bireyleri tarafından halen kabul gördüğü düşüncesi genel kabul görmektedir. Türkiye'de yaşlı ve genç kuşaklar arasındaki destek mekanizması karşılıklı olarak işlemektedir. Destek vereni belirleyen ise sahip olunan imkânlar ve değerlere göre değişmektedir. Yaşlı birey maddi olarak durumu iyi ise çocuklarına destek olmakta ve torun bakımına destek olabilmektedir. Çocukların yaşlılara olan desteği ise daha çok psikolojik, bakım, sağlık ve günlük işlere yardım şeklinde olmaktadır. Birden fazla kuşak aynı evde yaşıyorlar ise kuşaklar arası desteğin daha yoğun olduğu söylenebilir. Türk ailesinde, ailede erkek ve kadın rolleri yaşlı bakımı açısından değerlendirildiğinde, geleneksel Türk aile yapısında ihtiyaçların dışarıdan karşılanması erkek rolü olarak görülmektedir. Kadının rolü ise genellikle ev içi işlerin organizasyonu ile ilgilidir. Bu bağlamda yaşlı bakımının da geleneksel aile yapısında bir kadın rolü olarak görüldüğü söylenebilir (Alpar ve Yener, 1991 Akt. Kalaycı ve Özkul, 2018, s. 102).

Türkiye'de yaşlının aile tarafından bakımının üstlenmesi halen her sosyal sınıfta yaygındır. Kuşaklar arası dayanışma örneği olarak çocukların yaşlı anne ve babalarının evlerine yakın oturularak destek verilmesi yaygın bir tercihtir. Türkiye'de ilerleyen yıllarda aileler yaşlı yakınlarına bakmak isteseler bile, genç nüfusun azalacak olması, çalışma hayatına katılımın artması ve sosyal hareketliliğin etkisi ile bu durumun daha da zorlaşacağı söylenebilir (Duben, 2020, ss. 114–116).

5.5.2. Barınma sorunu ve yaşlının ikilemi

İnsanın içinde yaşadığı ev; barınma, emniyet, mutlu ve güvende olduğunu hissettiği bir mekân, yaşam kalitesi ve sosyal statüsünün bir göstergesi, aile etkileşiminin ve hatıraların yaşandığı bir yaşam ünitesidir. Yaşlı açısından konut, başta aidiyet ve güven duygusunun yaşandığı mekândır. Ayrıca konut bireylere gizlilik, bağımsızlık, ev içerisindeki yaşantı ve objeler üzerinde kontrol imkânı sağlar. Yaşlılıkla ortaya çıkan fiziksel, sosyal ve psikolojik değişimler bu duruma uygun bir sosyal çevre ve fiziksel mekân gerekliliklerini arttırabilmektedir (Arpacı, 2005, s. 55).

Yaşlı için birinci destek mekanizması aile olmakla birlikte, eğer yaşlının ailesiyle kalması ekonomik veya sağlık sorunları gibi zorunlu sebeplere bağlı ve hem yaşlı hem de ailenin diğer üyelerinin birlikte yaşamak gerçekte tercihleri değilse, aile içi uyumsuzluklar görülebilmektedir. Yaşlı birey ile aile fertleri arasında ortaya çıkabilen sorunlar ise aile içi huzuru bozabilmektedir (Arpacı, 2005, s. 110).

Yaşlının konut ve barınma konusundaki memnuniyeti, öncelikle yaşlı bireyin yaşayacağı yeri seçme sürecinin işleyişi ile ilgilidir. Yaşlının hayatı ile ilgili verilen kararlarda iplerin artık elinde olmadığı düşüncesine kapılmasına neden olan edilgen bir anlayış, yaşlı memnuniyetinin en baştan sağlanamamasına sebep olmaktadır. Yaşlı bireyin hayatından memnun olmasında kendi seçimlerini yapabilme imkânına sahip olması önemli bir etkendir. Yaşlının ailesiyle birlikte veya kurumsal bakımda hayatını idame ettirmesinde memnuniyet durumunu ilk şekillendiren, hayatı ile ilgili bu önemli kararın kim tarafından ve hangi şartlar altında verildiğidir. Yaşlı birey, kendi hayatı ile ilgili bu kararı ekonomik, sosyal veya psikolojik zorlayıcı bir sebep olmadan tamamen kendi değerlendirmesi ile verebiliyor ve verdiği bu kararı uygulama veya uygulamama noktasında kendini yeterli görüyorsa, verdiği barınma tercihinden memnuniyet duyacaktır. Fakat yaşlılıktan bağımsız olarak herhangi bir bireyin hayatı ile ilgili aldığı bir kararda ekonomik, sosyal, psikolojik zorlayıcı bir sebep olmaksızın karar vermesi pek mümkün değildir. Bireylerin yaşam içinde kendilerince büyük ya da küçük kararlarda toplumsal ve ekonomik faktörler her zaman söz konusu olacağına göre

yaşlının hayatı ile ilgili kendi değerlendirmesinde memnuniyetin ilk adımı olan kendi karalarını özgürce alabilmesi noktasında nasıl bir süreç işlemektedir?

Bireyler yaşamları süresince çocukluk döneminden başlayarak steril bir toplumsal alan ve şartlarda yaşamadığının farkına varmaya başlamaktadır. Birey, aile içerisinden başlayarak ekonomik, sosyal, toplumsal, biyolojik ve bilişsel bazı kısıtlayıcı etmenler ile yaşadığını öğrenir. Örneğin çocukluğunda sahip olmak istediği bir oyuncağa erişemediğinde, çok çalışmasına karşın kazanmak istediği okula yerleşemediğinde, yaşadığı toplum ve sosyal çevrenin etkisiyle yapmak istediği bir şey için adım atamadığında yaşamın karmaşık ve iç içe geçmiş şartları ile yüzleşir. Yıllar ilerledikçe kendi hayat çizgisinde bazı şartları zorlayacak ve istediğini gerçekleştirecek, bazı noktalarda ise kabullenmek zorunda kalacaktır. Yaşlı bireylerin birçoğu hayatın akışı içinde karşılaştığı bu gibi zorluklar karşısında karar alırken nasıl bir değerlendirme yapmaları gerektiğini ve bu zorlayıcı sebeplere rağmen kendilerini en çok memnun edecek kararı nasıl verebileceklerini bilmektedirler. Uzun yıllar boyunca alınmak zorunda olan birçok karar ve durum, yaşlıya deneyim kazandırmıştır. Hayat bir öğretmen olarak yaşlı bireylerin birçoğuna kendisi ile ilgili vermesi gereken bir kararda nasıl mutlu olacağını öğretmektedir.

Barınma ve hayatını idame ettirme tercihi konusunda, yaşam deneyimine sahip yaşlılara sağlanması gereken fırsat ise kendi karalarını özgürce verebilmelerini sağlayacak ekonomik ve psiko-sosyal imkânların sağlanmasıdır. Hayatını kendi evinde, çocukları ile birlikte veya kurumsal bakım altında geçirme tercihinde yaşlıya birden fazla seçeneği değerlendirebileceği imkânlar sağlanmalıdır. Bu tercihi yapabilecek ekonomik ve sosyal imkânlara sahip yaşlı birey, kendisi ile ilgili memnun olacağı kararı verebilecektir. Bu sayede nerede mutlu olacağını kendisi değerlendirecektir.

Toplumların modernleşmesi yaşlıların yaşam düzenlemelerini de etkilemektedir. Ailelerin yapısında ve destek mekanizmalarında değişimler olmaktadır. Sağlıklı ve aktif yaşlanma; konut kalitesi ve erişilebilirlik imkânları ile doğrudan ilişkilidir. Dünya

genelinde yaşlıların yaşadığı konutlar, toplu taşımaya ulaşım ile yaşlıların fiziksel ve sağlık sorunları gibi kırılgan yapılarına uygun erişilebilir düzenlemelerden uzak tasarlanmaktadır (UNFPA, 2012).

> *"Ülkemizde 1950'lerden itibaren başlayan kırdan kente göç yaşlı refahını etkilemiştir. Özellikle kırılgan yaşlılar için çocuklarının yokluğunda kişisel bakım bir sorun teşkil etmektedir. Çocukları ile kente göç eden yetişkinler ise kente uyum sorunu yaşamakta, kentin yarattığı fırsatlardan yararlanamamaktadır. Kırsal kesimde yakın çevresi ile ilişkilerinde arkadaşlık ve psikolojik rahatlık söz konusu iken kentte aile üyelerine daha bağımlı bir yaşam sürdürmektedirler"* (Kalınkara, 2016, s. 31).

Göç, konut ve barınma ihtiyaçlarını etkileyen önemli bir olgudur. Nüfusun artışı, hayat standartlarının göreceli olarak zorlaşması, toplumun ve bireylerin yaşam olanakları konusundaki normlarının değişimi nedeniyle insanların doğdukları yerde bu norm ve imkânları bulamamaları, işsizlik, yüksek tahsil ve sonrasında meslek hayatının devamı için şehir değiştirme gereksinimleri gibi sebepler iç göçü meydana getirmiştir. Bireyler yalnız veya çekirdek aile olarak gittikleri yerlerde nispeten küçük evlerde yaşamaya başlamışlardır. Toplumsal değişimin insanların önceliklerini belirlediği bu tabloda yaşlının yeri ve konumu neresidir? Yaşlının ikilemi de tam olarak burada başlamaktadır.

Türkiye' de modernleşme ve sanayileşmenin etkisi ile geleneksel – geniş aileden, çekirdek aileye doğru bir geçişin olduğu kabul edilmektedir. Fakat dönüşüm esnasında anne, baba ve çocuklardan oluşan ve daha küçük olan bu çekirdek ailenin içinden çıktığı ve köklerinin bulunduğu geniş aile ile ilişkilerinin hala devam etmesi Türkiye'de yaygın bir gerçekliktir. Bazı ailelerde köyle bağlantının devam ettiği, büyükanne ve büyükbaba desteği ile torunlara bakıldığı, hatta ekonomik yardım alındığı geniş aile bağlarının esnekte olsa devam ettiği görülmüştür. Geçiş dönemi çekirdek aile yapısı Türkiye'de yaygın olan bir durumdur (Toğrul, 1990 Akt. Sarı, 2013, s. 24).

"Ailevi sistem içinde yüksek düzeydeki amaçlar, düşük düzeydeki amaçların önceliklerini belirler" (K. Canatan, 2016, s. 47). Hayat şartlarının zorlukları nedeniyle

yaşlı anne ve babalar öncelik listesinde evlatları tarafından geri sıralara atılmak zorunda kalabilmektedir. Yaşlılar doğup büyüdükleri, evlatları ve akrabalarının bir kısmının göç etmesi sebebiyle artık tenhalaşmaya başlayan evleriyle, çoğunlukla küçük apartman dairesinde hayat mücadelesi veren çocukları ve onlara yük olmak düşüncesinden kaynaklı duygusal baskı arasında kalmaktadır.

Çocuklarının yanında kaldığında, onların hızlı yaşantı ve zorluklarına bir yükte kendisinin olduğunu düşünmekte, ömrünü tanıdık bir çevrede, genellikle de köy evi veya küçük bir yerleşim biriminde geçirdiğinden, bu yeni yerde mekân aidiyeti ve adaptasyon sorunları yaşamaktadır. Kendi evinde yaşamayı seçtiğinde ise komşu ve akrabalarının ölüm, göç gibi sebeplerle artık köyü terk etmelerinden dolayı yalnızlıkla karşı karşıya kalmaktadır. Yaşlılığın getirdiği sağlık sorunları ve azalan nüfus sebebiyle güvenlikle ilgili endişelerle baş etmek zorunda kalmaktadır.

Günümüz yaşlı bireyleri ve aileleri bu soruna kış aylarında çocuklarının yanında kalarak yaz aylarında ise doğup büyüdükleri köylerine yerleşerek bir çözüm bulmuşlardır. Bu yaşayış tarzı ülkemizde yaygın olarak görülmektedir. Yaşlı bu yaşam şekli ile kışın evlatlarının yanında kalarak onlara olan özlemini gidermekte, torunlarının bakımında (okula götürülüp getirilmesi, anne çalışıyor ve yaşlı, çocuk sorumluluğunu alabilecek durumda ise çocuk bakımı gibi) işlevleri yerine getirmektedir. Maddi olarak kendi imkânları dâhilinde evlatlarına destek olmaktadır. Yaz aylarında ise kendi evine dönmekte ve bu yaşam biçimini benimseyen diğer komşu ve akrabaları ile buluşmakta, kendi mekânında yaşamanın psikolojik tatminini hissetmektedir.

Yaşlıların bu ikilemin içinde şartlara uyum sağlamış görünen mutlu yaşamları, eşlerden birinin vefat etmesi veya bakıma muhtaç duruma gelmesi ile değişmekte ve yaşlı açısından gerçek sorun bu durumda başlamaktadır. Modern yaşamın zorlukları içinde hayat mücadelesi veren ve sabah saatlerinde çocukların okula, ebeveynlerin ise işe gitmesi ile akşama kadar boş kalan evlerde bakıma muhtaç yaşlıya kim bakacaktır? Türkiye'nin yaşlılık sorunları içindeki temel problemlerden birisini bu durum

oluşturmaktadır. Yaşlı bakımı konusunda aileleri ve yaşlı bireyleri mutlu edecek bir model ile bakım hizmetleri modellerinin çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

5.5.3. Ailede yaşlıya yer açmak

Yaşlılık ile bireylerde meydana gelen fiziksel, psikolojik ve sosyal değişimler, yaşlı açısından bazı zorlukları beraberinde getirildiği gibi topluma yansımaları da olmaktadır (Baran ve diğerleri, 2005, s. 29). Yaşlının günlük yaşamını kendi başına idame ettirememesi, psikolojik olarak daha duygusal bir yapısının olması, ekonomik olarak ihtiyaçlarını karşılayacak bir gelire sahip olmaması ve çalışamaması gibi kişiden kişiye değişebilecek birçok bireysel konunun toplum ve yaşlının ailesine de etkileri olmaktadır.

Yaşam tarzları ve ailenin işlevlerinde meydana gelen değişim kuşaklar arası ilişkilerin içeriğinde bazı değişimlere sebep olmaktadır (Tufan, 2003, s. 110). Kadının iş yaşamına katılması yaşlı bakımındaki geleneksel bakım rolünü etkiletmektedir. Kadının iş hayatında daha fazla yer alması ve demografik değişim süreci geleneksel anlamda evde yaşlı bakımı imkânlarını zorlaştırmaktadır (Duben, 2020, s. 110). Ailenin yaşlıya bakım desteği ve ekonomik destek sağlamasında maddi imkânları önemli bir konudur. Eğer ailenin yaşlıya destek vermesi sonucu aile yoksulluk ile karşı karşıya kalmak durumunda ise yaşlı bakımını üstlenmek istemeyecektir (Tufan, 2003, s. 110).

Bakım hizmetleri ve organizasyonu devletler açısından da önemli bir maliyeti oluşturmaktadır. Devletin desteği ile yaşlının evinde ailesi yanında bakımının ekonomik olarak daha düşük maliyetli olması, özellikle batılı gelişmiş devletlerin evde bakım hizmet modelini tercih etmelerinde etkili olmuştur. Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısı ve halen toplum bireylerini etkileyen geleneksel kodları, yaşlının evde ailesi ile yaşaması gerektiği anlayışının toplumda yaygın olmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple evde yaşlı bakımı öncelikli hedef olarak değerlendirilmelidir (Gürboğa ve Karakuş, 2015, s. 114).

Yaşlıların kurumsal bakımı tercih etmelerinde ailelerine yük olmak istememeleri önemli bir sebeptir. Ekonomik zorluklar aşıldığında ise yaşlıların çoğunun tercihi aileleri ile birlikte yaşamak olacaktır. Yaşlının mümkün olduğunca ailesi ve sosyal çevresinden koparılmaması yaşlı memnuniyeti için öncelikli bir konudur. Fakat bunu gerçekleştirebilmek için ailenin ekonomik sorunlarının çözümü ve bakım desteği mekanizmaları ile desteklenmesi gerekir. Bu da sosyal refah devleti olmanın gereğidir (P. Ö. Erol, 2011, s. 252).

"*Akrabalık insan toplumunun temel düzenleyici ilkelerinden birisidir*" (Marshall, 1999, s. 12). Akrabalık ilişkileri bireylerin toplumsal davranış kalıplarını öğrenmelerinde ve kültür aktarımında önemli roller oynamaktadır. Akrabalık sisteminin yaşlılar, ebeveynler ve çocuklar olmak üzere üç kuşağı içerecek şekilde korunması günümüzde azalan aile içi ilişkileri ve destek mekanizmaları açısından önemlidir (F. Tekin, 2013, s. 253). Bu bağlamda yaşlının aile içindeki varlığının devamı, yaşlıların torunlarına ve çocuklarına yaptıkları kültürel aktarımı, deneyim paylaşımı, ailenin yaşayabileceği krizlerde arabulucu ve sakinleştirici tavırları gibi birçok durumda olumlu ve yapıcı sonuçları vardır.

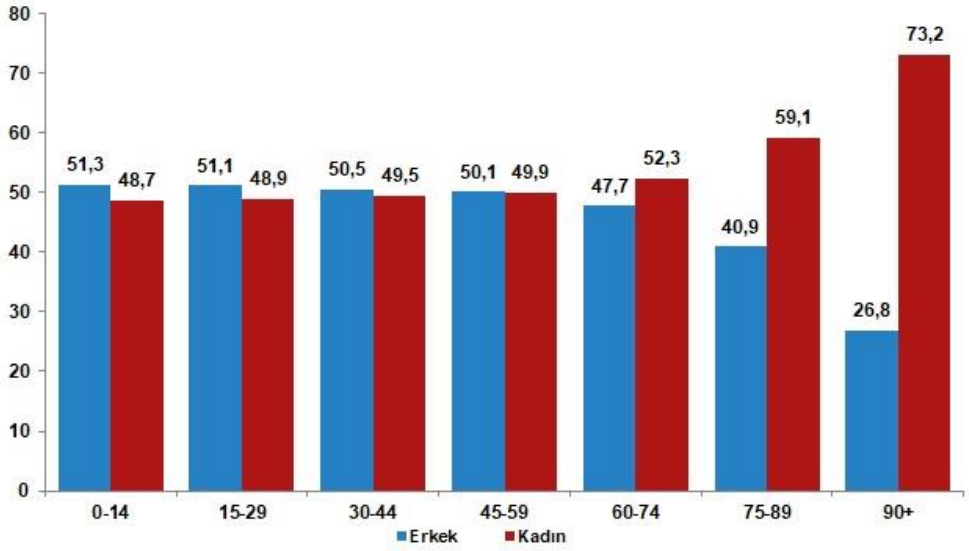
Toplum ve ailede yaşlıya yeniden yer açmak ve yaşlının sorunlarına çözüm aramak için bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirme yapmak gerekir. Yaşlıyı değerlendirirken mental ve fiziksel olarak gerilemiş olması, kronolojik yaşının ilerlemiş olması ve sağlık sorunlarındaki yaşa bağlı artışlar gibi tek taraflı bakış açısı yerine; ailenin yaşlıya bakışı, yaşam alanları ve sosyal çevre ile yaşlı ilişkisi irdelenmelidir. Örnek olarak geleneksel aile yapısında çocuklar ev içerisinde yaşlılarla birlikte yaşamakta ve anne, babalarının yaşlı ebeveynlerine davranışlarını, tutumlarını, yaşlı bireyin aile ve toplum içindeki yerini kültür aktarması yoluyla öğrenmekteydiler. Günümüz toplumunda baskın aile tipi olan çekirdek aile yapısı içinde yaşlı ebeveynlerinden uzakta bazen farklı bir şehirde yetişen çocuklara bu kültürel öğeler nasıl aktarılacaktır? Anne ve babaların hafta sonları çocukları ile yaptıkları huzurevi ziyaretlerini çocuklarında gördükleri bu eksiklik sebebiyle yaptıkları bir girişim olarak değerlendirmek mümkündür. Yapılması gereken yukarıda değindiğimiz gibi bütüncül bir yaklaşımla aile ve bireylerin birbirlerine yaklaşmalarının sağlanmasıdır. Bunun

için eğitim sisteminden, konutların düzenlenmesine kadar birey odaklı (çocuk/yaşlı) bir yaklaşım geliştirmek gerekir.

5.5.4. Yaşlı bakımı kadınlar tarafından yapılmaktadır

Kadının toplumsal cinsiyet farklılıkları yaşlılık döneminde devam etmektedir. Kadının yaşamının bu son evresi biyolojik süreçlerinde etkisi ile erkekten farklı seyretmektedir. Beauvoir kadının bu dönemini iki cinsiyetin ötesinde üçüncü cinsiyet olarak adlandırılabileceğini söylemektedir (Esgün, 2020, s. 55). Türkiye'de toplam nüfusun % 49.9'unu kadınlar ve % 50.1'ini erkekler oluşturmaktadır. Erkek ve kadın nüfus oranındaki bu oransal denge 60 yaş ve üzeri nüfusta değişiklik göstermektedir. Şekil 4.5'de görüldüğü gibi 60-74 yaş grubunda %52.3 olan kadın nüfus oranı ileri yaş grubu olan 90 ve üzerinde ise %73.2' ye yükselmektedir (TÜİK, 2022).

Şekil 5.5: Cinsiyete ve yaş grubuna göre nüfus oranı (%), 2021

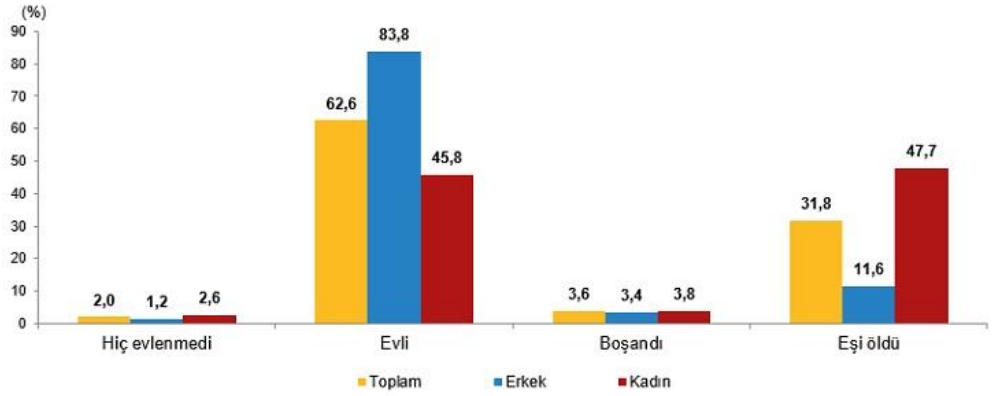

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Türkiye'de yaşlı nüfusun cinsiyete göre dağılımında kadın yaşlıların sayısının erkek yaşlılardan fazla olduğu görülür. Bu durum Türkiye için yaşlılığın kadınlaşması sürecinin başladığını göstermektedir. Yaşlılığın kadınlaşmasının sonucu olarak nüfus

içinde dul yaşlı kadınların sayısı artmaktadır (Tufan, 2014, s. 68). Türkiye' de 60 yaş üzeri nüfusun medeni durum ve cinsiyete göre yaş dağılımına bakıldığında, yaşlı kadınların % 2.6' sının hiç evlenmediği, % 45.8' inin resmi nikâhlı evli, %3.8'inin boşanmış ve %47. 7' sinin ise eşi ölmüş olduğu görülür (TÜİK, 2021a).

Şekil 5.6: Medeni durum ve cinsiyete göre yaşlı nüfus, 2020

Kaynak: (TÜİK, 2021a)

Geleneksel toplumlarda kadının eşinin ölümü sonrası evlenmesinin hoş karşılanmaması dul ve yaşlı kadın sayısının artmasındaki diğer bir sebeptir. Kadınlar yaşlılık döneminde yalnız veya çocuklarının evlerinde yaşamaktadırlar. Erkeklerde ise özellikle genç yaşlılık döneminde eşlerinin ölümü ile tekrar evlenme, kadınlara göre daha sık görülmektedir. Kadınların birçoğu orta yaşlarda yaşlı anne ve babalarının sorumluluğunu üstlenirken yaşlılıklarında ise torunlarının bakımı ile ilgilenmektedirler (Duben, 2020, s. 113).

Türkiye'de sosyal politika anlayışı olarak ve aynı zamanda geleneksel yapı gereği yaşlı bakımı aile içinde değerlendirilmektedir. Bu durum yaşlıyı edilgen ve aile içinde tek taraflı bir alıcı konumuna indirgemektedir (Arun, 2020, s. 98). Geleneksel aile yapısının gereği olarak ailenin maddi olarak desteklenmesi ile yaşlı bakım sorunu çözüme kavuşmamaktadır. Türkiye açısından yaşlı bakımında aile önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Fakat bakımın aileyi destekleyerek verilmesi yaklaşımı sorunlu bir bakış açısıdır. Ailenin desteklenmesi ile anne baba ve çocukların yaşlı sorumluluğunu paylaşmaları beklenmektedir. Ancak uzun çalışma süreleri, okul gibi

sebepler yaşlının bakım yükünün önemli bir kısmının kadının sırtında olmasına sebep olmaktadır (Arun, 2015 Akt. Hablemitoğlu, 2016, s. 134).

Kadınlar iş yaşamında daha fazla yer almaya başlamaktadır. Çalışma yaşamında artan kadın istihdamı ise yaşlı bakımında önemli bir yeri olan kadınların sayısının azalmasına sebep olacaktır (Tufan, 2003, s. 26). Öte yandan hem iş hayatı içinde yer alan hem de evde bakım sorumluluğu olan kadınlar, bu ağır yükten manevi ve psikolojik olarak etkilenmektedirler (Tufan, 2003, s. 115). Kadının ev dışı işlerde artan görünürlüğü ve yaşlı nüfus artışının devam edecek olması yaşlı bakımı sorunlarını arttıracaktır.

Yaşlılıkta karşılaşılan ve yaşlı bireyleri etkileyen önemli sorunlardan biri de sağlık sorunları ve sonucunda yatağa bağımlı hale gelmektir. Yaşlı bireyler, sağlıklarını kaybettiklerinde bir daha iyileşemeyeceklerine ilişkin düşünceleri ve yatağa bağımlı şekilde yaşayan bazı yaşlıları görmelerinin etkisi ile yatağa bağımlı yaşama endişesi taşımaktadırlar. Öyle ki Türkiye'de yaşlılar arasında "üç gün yatak sonra ölüm" şekilde olan ve ölümü yatağa bağımlı olmaya tercih ettiğini ifade eden bir temenni yaygın olarak dillendirilmektedir.

Geleneksel aile yapısı içinde torunları ile ilgilenen ve ailesine destek olmaya çalışan yaşlının yaşantısı sağlık sorunları ve uzun süre hastane yatışları gibi durumlarla değişmektedir. Sağlık durumu değişen, tedavi sonrası hastaneden bakıma muhtaç bir durumda evine veya ailesinin yanına dönen yaşlı ve ailesi için bu yeni durum, uyum sağlama güçlükleri ve bazen bir kriz şeklinde kendini göstermektedir.

Yaşlı için birçok işlev kaybıyla sonuçlanan bu sağlık problemleri, yaşlının psikolojik olarak büyük bir yıkıma uğramasına, kendini aciz ve diğer insanlar için bir yük olarak değerlendirmesine sebebiyet vermektedir. Ortaya çıkan bu yeni durumdan en çok etkilenen yaşlı olmaktadır. Yaşlı, sağlığıyla ilgili kaygılarla birlikte, çevresinde bakım sorumluluğu olan eşi veya çocuklarının aile içinde kendisinin bakımı ile ilgili olumsuz veya olumlu konuşmalarına şahit olmakta ve durumu nedeniyle edilgen bir tavır almak

zorunda kalmakta, toplumda ve ailedeki saygınlığını kaybedeceği gibi düşüncelerle psikolojik olarak da etkilenmektedir.

Aile açısından yatağa bağımlı yaşlıya bakıldığında, o güne kadar ailesiyle veya kendi evinde kalan ve kendi ihtiyaçlarını asgari düzeyde de olsa karşılayabilen yaşlı bir sorun oluşturmamaktadır. Aile modern yaşamın hızı içinde yaşantısını sürdürmektedir. Yaşlı birey ailenin günlük aktiviteleri içinde sorun teşkil etmemekte, toplumun genel olarak kendisinden beklediği rolü oynamakta, evde oturmakta, torunları ile ilgilenmekte, elinden geliyorsa ev işlerine yardım etmekte, erkek yaşlı ise çevresindeki akranları ile kahvehane, lokal gibi mekanlarda sosyalleşmektedir. Uyum içinde görünen ve akıp giden ailenin yaşamı, yaşlı bireyin düşmesi veya ani bir şekilde geçirdiği bir sağlık sorunu sebebiyle dramatik bir şekilde değişmektedir. Ve ailedeki krizin ilk başlangıcı yaşlının hastaneye yatışı ile olmaktadır. Hastanede yaşlı bireylerin uzun yatış süreleri aile bireyleri açısından sorun olmaya başlamakta, iş yeri izinleri, çocukların okul ve ev düzenleri, yaşlının çocukları arasında bakım yükümlülüğü ile ilgili yaşanan sorunlar ortaya çıkmaya başlamaktadır.

Hastaneden çalışma hayatıyla ilgili sorunlar, günlük yaşam döngüsünün uzun süreli değişimi, aile içi bakım yükümlülüğü ile ilgili çatışmalar sebebiyle yıpranmış bir şekilde eve dönen aile bireylerini bakım konusunda bilgi ve deneyim eksikliğinden kaynaklanan sorunlar beklemektedir. Türkiye'de yaşlı bakımı daha çok kadınlar tarafından gerçekleştirildiğinden kadın yaşlının durumu erkek yaşlıya göre nispeten daha iyi durumdadır. Erkek aile bireylerinin daha çok iş hayatı içinde olmaları sebebiyle ev dışında olmaları, erkek yaşlının bakımının gelini veya kızı tarafından yapılması sorununu ortaya çıkarabilmektedir. Bu durum hem yaşlı için hem de bakımı gerçekleştirenler için bir sorun olmakla birlikte zorunluluklar sebebiyle çaresiz katlanılan bir olgudur.

Türkiye'de yukarıda karşılaşılan olgu ile aileler kendileri mücadele etmek zorundadır. Türkiye'de evde sağlık hizmetleri uygulamasına geçilmiş olmasına rağmen bu hizmetler evde bakım hizmetleri yerine geçebilecek hizmetler değildir. Aile ve Sosyal

Hizmetler Bakanlığı tarafından bakım destek parası uygulaması ile aileler desteklenmektedir. Fakat sağlanan maddi destek bakım gereksinimi olan yaşlının ve onunla ilgilenen aile fertlerinin sorunlarının çözümü açısından yeterli görülmemektedir. Bakımı üstlenen aile fertleri bakım yükünün zorlukları sebebiyle kendilerine vakit ayıramamakta, bakımı tek başlarına yapmak zorunda kalmaları durumunda fiziksel olarak yıpranmaktadırlar.

5.6. YAŞLILIKTA KURUMSAL BAKIM

5.6.1. Türkiye'de kurumsal bakım anlayışı

Bakıma muhtaçlık, günlük rutin yaşam aktivitelerini başka birinin desteği olmadan gerçekleştirememe durumunu ifade etmektedir. Bakıma muhtaç bireyler, yeme içme, kıyafetlerini giyebilme, öz temizliğini yapabilme gibi temel günlük aktiviteleri yerine getirebilmede farklı derecelerde zorluklar yaşayabilmektedirler.

Bakım hizmeti bir haktır ve toplumun tüm kesimlerini etkileyen bu sürecin tıbbi, sosyal, psikolojik ve finansal yönleri bulunmaktadır (Duben, 2020, s. 100). Bakım ihtiyacının ortaya çıkması ile yaşlı bireyi, ailesini ve toplumu ilgilendiren farklı boyutları olan problemler ortaya çıkmaktadır. Yaşlı birey açısından; tıbbi, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar ve ailenin bakım yükü kaynaklı; finansal, sosyal ve psikolojik ihtiyaçları ortaya çıkmaktadır. Toplum açısından ise yaşlı ve aile için sağlanması gereken destek mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir (Tufan, 2003, s. 64).

Ivan Illıch yaşadığı toplum açısından kurumsallaşmanın toplumsal hayat üzerindeki etkisi üzerinde durmuştur. Ona göre kurumsallaşma öncesi toplumsal hayatın sade ve kişisel yapısı ile;

> *"...kişinin kendi evinde doğması, kendi evinde ölmesi ve bir arkadaşının mezarı yanına gömülmesi son derece normal bir yaşam düzeniydi. Kişinin yalnızca ruhsal ihtiyaçları kilise kurumu tarafından giderilirdi. Şimdi ise yaşamın evde başlayıp evde sona ermesi sefaletin ya da çok özel bir imtiyazın işareti haline gelmiştir" (Illıch, 2016, s. 15).*

Kurumsallaşmanın ve modern hayat tarzının bir sonucu olarak iş odaklı yaşam tarzından zaman odaklı bir yaşam tarzına geçiş yapılmıştır. Modern toplum içinde bireyin kendisi ve ailesinin yapması gerekli görev ve sorumluluklar katı bir şekilde belirlenmiştir. Okul, iş, boş zaman aktiviteleri gibi gün içinde yapılanlar, günün zaman dilimleri şeklinde planlanmasını gerekli kılan bir yaşam tarzını ortaya çıkarmıştır. Toplum yapılarının değişimiyle birey ve aile tarafından gerçekleştirilen birçok rol ve görev kurumlar eliyle yapılmaya başlanmıştır. Kurumlar doğumdan ölüme kadar insan hayatının her dönemine müdahil olmaktadır. Resmi kurumlara olan ihtiyacın ortaya çıkması ve artması konusunda Ivan Illıch, bakımevlerinin hizmetlerinden yaralananlara düşkünlük psikolojisini aşıladığını söylemektedir (Illıch, 2016, s. 73). Kurumlar sundukları hizmetle ilgili olarak hizmet alanların bu hizmetin tüm ön şartlarına sahip oldukları kabulü ile çalışırlar. Bir huzurevi yaşlı sakinlerinin sosyal veya ekonomik yoksunluk sebebiyle kendine başvurduğu kuralından hareket etmektedir. Huzurevi kurgusunda yaşlı bireyin, bir hayat tarzı olarak huzurevi imkânlarından faydalanmak isteyeceği ile ilgili bir öngörüsü bulunmaktadır. Bu da tüm yaşlılar için bir genellemeye gidilmesi sorununu ortaya koymaktadır. Oysaki yaşlılık kişiye özel bir dönemdir ve imkânları, zorlukları ile yaşlı birey bu durumu kendisi deneyimlemektedir. Kurumsal yapıların genellemeye olan yatkın süreçleri yaşlı memnuniyeti açısından bakıldığında bir sorun oluşturabilmektedir.

Türkiye'de kurum bakımının tarihsel süreçte ortaya çıkması ve gelişmesi aciz, kimsesiz ve muhtaçlara bakım ve barınma imkânı sağlanması amacıyladır. *"Yaşlı bakım evleri, kuruluş itibariyle sadece kimsesiz ve hiçbir geliri olmayan yaşlılara hizmet vermek için düşünülmüş kurumlardır"* (Demirbilek, 2005, s. 225). Bu anlayış çağdaş kurumsal bakım kuruluşlarının kurgulandığı dönemlerde de devam etmiştir. Öyle ki Huzurevleri İle Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliğinin (2001) kabul koşullarının sayıldığı Madde 53'te "*Sosyal ve/veya*

ekonomik yoksunluk içinde bulunduğu sosyal inceleme raporu ile saptanmış olmak" ibaresi yer almaktadır. Bir yaşlının huzurevine kabul edilmesi için bakım ve barınma imkânlarını kendisinin karşılayamadığı ekonomik yoksunluk veya bakımını üstenecek bir aile yakının bulunmaması veya aile yakının bakım desteği vermek istememesi sonucu ortaya çıkan sosyal yoksunluk içinde olması gerekmektedir. Görüleceği gibi huzurevlerinin kurgulanışında temel argüman muhtaç olmaktır. Bu anlayışın temel sebebi yaşlının ailesi ile birlikte yaşaması gerektiği konusundaki Türkiye'de yaygın olan geleneksel anlayıştır.

Toplumun değişen yaşam tarzları ve aile yapısı ile özellikle kentli, eğitimli kesimler tarafından kurum bakımı tercih edilebilir bir bakım modeli olarak görülmeye başlanmıştır. Özellikle çocukları çalışan ve kendisi yaşlılığında ekonomik olarak bağımsız olan yaşlılar çocuklarına yük olmamak için kurum bakımına olumlu bakabilmektedirler (Demirbilek, 2005, s. 225).

Gelişmiş ülkeler ile Türkiye arasında yaşlıya sunulan hizmetler ve politikalar açısından farklılıklar bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde sosyal çevre ve aile odaklı yaşlı bakım yöntemlerinin desteklenmesi ve tıbbi bakım ihtiyacının artması durumunda kurum bakımına geçilmesi şeklindeki uygulama yaygındır. Bu kapsamda yaşlıların kendi hayatlarını idame ettirebilecekleri küçük evler üretilerek ve eve hizmet götürülerek yaşlının sosyal çevresi içinde yaşaması sağlanmaya çalışılmaktadır. İlerleyen yaşlarla birlikte yaşlı kendi hayatını idam ettiremeyecek bir hastalığı olması durumunda kurumsal bakıma alınmaktadır (Arpacı, 2005, s. 115).

Türkiye'de yaşlının barınma ihtiyacının geleneksel olarak ailesi tarafından sağlanması esastır. Kurumsal bakım ise bakacak kimsesi olmayan veya maddi sıkıntı içinde olan yaşlılar için düşünülmüştür. Değişen aile ve yaşam tarzları, kentleşme ve göç gibi olgular yaşlı bakımında alternatif çözümlerin üretilmesinin zorunlu kılmaktadır. Özellikle büyük kentlerde kurumsal bakım ihtiyacının karşılanması amacıyla özel ve devlet eliyle huzurevleri açılmıştır. Özel sermaye ile oluşturulan kurumsal bakım kuruluşlarının genellikle mimari olarak yaşlı bakımı için tasarlanmadığı söylenebilir.

Resmi huzurevleri ise sosyal ve ekonomik yoksunluk içinde olan yaşlı bireyleri barındırılması ve rehabilitasyonu amacıyla hizmet vermektedir. Farklı yaşam tarzları ve statülerden gelen yaşlılara farklı yaklaşımlarla hizmet sunan kurumsal bakım kuruluşları bulunmamaktadır (Arpacı, 2005, s. 115).

Gelişmiş ülkelerde huzurevleri, ileri yaş grubundaki yaşlıların barınması için planlanmaktadır. Türkiye'de yaşlı bakımı ve barınması konularında kademeli bir sistem bulunmaması ve bu konuda bir politika geliştirilmemesi sebebiyle 60'lı yaşlardan başlayarak yaşlı bireylere ev sahipliği yapmaktadır (Arpacı, 2005, s. 115). Türkiye'de özellikle son zamanlarda yapılan modern ve kaliteli hizmet ile otel konforunda huzurevleri yapılmıştır. Fakat bu mekânlar ev ortamından uzak mekânlardır. Her ne kadar tek kişilik odalar bulunsa da bireyin özel alanı ve yalnız kalabilme imkânları sağlanamamaktadır. Yaşlılar, kurumların işleyiş kuralları gereği eşya mahremiyeti konusunda da sorunlar yaşayabilmektedir. Bu kuruluşlar sağladıkları imkânlarla yaşlıları fiziksel olarak memnun etmekle birlikte insan- mekân ilişkisi yönünden yeterli olamadıkları söylenebilir.

Yaşlıları, yaş grupları açısından ve dezavantajları sebebiyle kurumsal yapı içinde barındırmak yaşlının kendisini izole edilmiş, toplumdan koparılmış ve toplumun geri kalanından farklı olarak algılamasına ve toplumla bütünleşememesine neden olabilir. Diğer yandan sağladığı etkinlik, aktivite ve gezi programları, kamu görevlileri ve toplumun farklı kesimleri tarafından gerçekleştirilen ziyaretler ile yaşlılar evlerinde gerçekleştiremeyecekleri sosyal etkileşim ve bağlantılar da kurabilmektedirler.

Kurumsal bakım hizmetleri prosedürler ve standartlar temelinde şekillenmiştir. Bir huzurevinin işleyişi belli kurallara göre yürütülmektedir. Kurumsal bakım hizmetlerinin amacı yaşlıların hayat memnuniyetleri ve topluma katılımlarının arttırılması olmakla birlikte kurumsal hizmetin doğası gereği yaşlıların bireysel isteklerine cevap veremez ve çoğu zaman yaşlıya istediği şeyi gerçekleştirmesi noktasında esnek bir alan oluşturamaz. Kurum bakımında, kalabalık bir mekânda

yaşayan yaşlıların birbirleri ve çevreleri ile uyumlu olmaları anlayışının zorunlu olması, yaşlıların bireysellikleri ve esnekliğin sağlanamamasının temel nedendir.

Aile bakımı altındaki yaşlı bireyin bakım yükü, ailenin özellikle genç nesillerine önemli sorumluluklar yüklemektedir. Ailenin tüm fertlerinin yaşam düzenlemelerinde önemli değişiklikler meydana getiren yaşlı bakımı, zamanla bakıcı stresi denen ve aile bireylerinde tükenmişliğe sebebiyet veren durumun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Yaşlı ile bakımı sağlayanlar arasındaki duygusal bağlılık, bakım yükü sorumluluğunun getirdiği evden ayrılamamak, günlük rutinin bakım görevine göre planlanması ve aile için bir bakım destek mekanizmasının bulunmaması sebebiyle zamanla yaşlı ve bakım verenler arasındaki ilişkiyi de olumsuz etkilemektedir (Baltaş, 2000, s. 184).

Yaşlı bakımında, ailelerin değişen yaşam alışkanlıkları ve zorluklarının dikkate alınması gereklidir. Yaşlının ailede yaşamını idame ettirmesi, aile bireyleriyle anlamlı ilişkileri olması, aidiyeti ve güçlü duygusal bağlar sebebiyle mikro boyutta tercih sebebi olabilir. Fakat bu idealin dışında aile ile yaşlı arasında geçmişten gelen ve yıllar içinde biriken sorunlar sebebiyle hem yaşlı hem de aile birlikte yaşamayı tercih etmeyebilmektedir. Yine yaşlının ailenin diğer fertleri ile yaşadığı ev içi uyum sorunları, yaşlının kır yaşamına alışkın olması nedeniyle şehirlerdeki küçük apartman dairesinin kurallarına ve ev düzenine ayak uydurmakta yaşadığı sorunlar olabilmektir. Bu gibi sorunlar yaşayan yaşlılar ile aileleri için ise kurumsal bakımı tercih etmek yaşlı ve ailesi için daha doğru bir tercih olabilmektedir. Görülebileceği gibi aile içinde veya kurumsal bakımda yaşlının yaşamını devam ettirmesinde farklı dinamikler etkili olabilmektedir. Her birey tek ve özeldir. Sorunları ve sorunlar karşısında verdikleri tepkiler farklıdır. Bu sebeple kurumsal bakım, aile bakımı veya bu ikisinin birleşiminden oluşan karma bakım modellerinin çeşitlendirilmesi ve yaşlının barınma / bakım konusunda tercih edebileceği farklı seçenekler ortaya konulmalıdır.

Hayat sonu hizmetleri kurumsal bakım ve aile bakımı arasındaki farklardan biridir. Her yaşlı hayatının son anlarını sevdikleri ile birlikte geçirmek ve dünyadan onların

desteği ile ayrılmak ister. Yaşlılar geçmişte kendi evlerinde ve yataklarında aileleri yanlarındayken hayattan ayrılmaktaydılar. Fakat günümüzde kurumsallaşma ve sağlık hizmetlerine ulaşımın artması ile ölüm genellikle hastanelerde veya kurumsal bakım kuruluşlarında gerçekleşmektedir. Türkiye'de hastanelerde ve kurumsal bakım kuruluşlarında yaşlıların ölüm anında sevdikleri ile birlikte olması ve dini telkin alması yönünde hayat sonu hizmet açısından bir planlama veya uygulama bulunmamaktadır. Huzurevinde yaşamını sürdürürken ortaya çıkan sağlık sorunlarına bağlı olarak ölümü tıp bilimince beklenen yaşlıların, yakınlarının refakatinde hayata gözlerini kapatması imkânı huzurevleri ve hastanelerde bulunmamaktadır. Kurum mahremiyeti anlayışı gereği birçok yaşlı yataklarında yanlarında dini telkinde bulunacak bir profesyonel ya da sevdikleri bir kişi olmadan, insan kalabalığının olduğu binalarda yalnız olarak hayata gözlerini kapatmaktadırlar (Seedsman, 2017, ss. 557–578).

5.6.2. Yaşlılıkta sosyal ilişkiler ve huzurevi

Sosyal ilişkiler bireylerin bir arda bulunmanın ötesinde anlamlar içerir. Ortak bir amaç ve karşılıklı paylaşım, anlam üretme ve alışveriş, sosyal ilişki sistemlerini oluşturmaktadır. Yaşlılıkta sosyal ilişkilerin şekillenmesinde anlamlılık, duygusallık, önceki yıllardaki yaşanmışlıklar ve yaşlılık döneminde destek bulma konuları önemli hale gelmektedir (A. Canatan, 2016, s. 144). Yaşlılık döneminde aile ve eş sosyal ilişkilerde öne çıkmaktadır. Duygusal desteğin sağlanması, anılar ve bakım desteği konularında birincil öneme sahip aile ve eşin özellikle ileri yaşlılık dönemlerinde yaşlı için önemi daha da artmaktadır. İleri yaşlılık dönemi ile yaşlının sosyal ağlarında değişim meydana gelmeye başlayabilmektedir. Özellikle arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinde ölüm ve hastalık gibi sebeplerle meydana gelen azalma ileri yaşlılık döneminde eş ve ailenin yaşlı açısından önemini arttırmaktadır.

Aile ve huzurevindeki sosyal ilişkilerde farklılıklar bulunmaktadır. C.H. Cooley' in birincil ilişikler ve ikinciler ilişkiler sınıflandırması açısından aile ve huzurevine bakıldığında, aile birincil sosyal ilişkileri ihtiva ederken huzurevindeki sosyal ilişkiler ise ikincil ilişkiler olarak nitelendirilebilir. Birincil sosyal ilişkiler akrabalık ilişkileri

temelli, duygusal, içten, sıcak ilişkileri ve güçlü grup bağlarını içerir. Birincil ilişkiler güvene dayalıdır ve uzun süreli ilişkilerdir (A. Canatan, 2016, s. 143). Birincil ilişkilerde aidiyet ve ortak kimlik söz konusudur. Grup üyeleri birbirine önem verir. Bu ilişkilerde amaç bir şey elde etmek değildir. Aile ilişkileri bu türden ilişkilerdir. İkincil ilişkilerde ise resmi, kişisel olmayan ve genellikle geçici ilişkilerdir. Hedef ve amaç odaklıdır. Huzurevindeki sosyal ilişkileri bu türden ilişkilerdir. Yaşlı, kuruluş çalışanları ile yarı resmi bir ilişki geliştirmektedir ve bu ilişki yaşlının ihtiyaçlarının profesyonel olarak karşılanmasını içerir. Yaşlı açısından ise barınma ve diğer ihtiyaçlarının bir ücret karışığında veya ücretsiz devlet tarafından sağlandığı, hizmet verenler ile kurduğu amaç odaklı bir ilişki söz konusudur. Yaşlı ve diğer yaşlılar arasındaki ilişkide ise aidiyet ve yakınlık içermeyen belli bir amaç (barınma ve bakım) için bir araya gelmiş bireylerin ilişkisi söz konusudur. Zamanla bazı yaşlılar arasındaki ilişkinin arkadaşlık ve dostluk kurulması ile değiştiği söylenebilir. Fakat genel olarak huzurevinin sosyal ilişki özelliklerinin Cooley' in sınıflandırmasındaki ikincil ilişkiler olduğu söylenebilir.

Huzurevi, çalışanlar ile yaşlılar arasındaki samimi ve yakın ilişkiyi sınırlandırır. Huzurevi bir kamu kurumu olarak yasalar, yönetmelikler ve kamu düzenin işleyiş kuralları çerçevesinde hizmet vermektedir. Yaşlı bireylerin huzurevi içinde en iyi hizmeti alması ve haklarının korunması için personelin sorumluluklarının belirlenmesi bir zorunluluktur. Sorumlulukların dağıtılması organik dayanışmanın bir gereği iken, sorumluluk ve bu sorumluluğu üstlenen sorumlu arasındaki yasal kurallar bütünü ise bürokrasinin gereğidir. Sorumlu – sorumluluk ilişkisi tüm resmi kurumsal yapılar için bir zorunluluk ve devlet yapısının düzgün bir şekilde işlemesi için bürokrasinin bir gereği olduğu da söylenebilir.

Huzurevi personeli ile yaşlı arasındaki ilişkinin düzenlenmesinde de yukarıda ifade ettiğimiz bürokratik kurallar bütünü etkili olmaktadır. Kurallar, sınırlılıklar ve sorumluluklar yaşlı birey ile personel arasında gerçek manada bir yakın ilişkinin oluşmasında önemli denetleyicilerdir. Bu durumun sebeplerinden birisi de yaşlı ve personel arasındaki iş sözleşmesidir. İş sözleşmesi görünür olmasa bile taraflar, birbirlerinin bulunduğu konum ve iş prosedürleri ile ilgili yeterince bilgiye sahiptirler.

Huzurevinde kalan bir yaşlı, odasını kimin temizlemesi gerektiğini, teknik bir arıza durumunda kime iletmesi gerektiğini, sosyal veya maddi bir sorunla karşılaştığında kimden yardım istemesi gerektiğini veya huzurevinden izinli olarak ayrılmak istediğinde izni kimden alması gerektiğini bilmektedir. Yaşlı birey huzurevine ilk yerleştiği günden itibaren kuruluşun işleyişi ile ilgili kendisine verilen uyum eğitimi ve diğer yaşlı bireyler ile çalışan personelin kendisine yaptığı geri dönüşlerle huzurevi işleyiş kurallarını öğrenmektedir. Söz gelimi odasının temizliği ile ilgili bir sorunu teknisyene ileten yaşlıya, teknisyen tarafından bu sorunu kime iletmesi gerektiği söylenmektedir. Huzurevindeki işleyiş kuralları, personel ile yaşlı arasındaki gerçek manada yakın ilişkiyi sınırlandırmaktadır. Bireyler karşılıklı olarak samimi bir ortamda paylaşımda bulunsalar bile profesyonel iş tanımları doğrultusunda davranmaktadırlar. Örneğin Ayşe Teyze, Ahmet Bey'le sohbet ederken veya ona bir şeyler ikram ederken, Ahmet Bey'in huzurevinde görevli bir bakıcı personel olduğunu bilmektedir. Ve bu bilgi ilişkilerinin belirleyici bir yönünü oluşturur. Bu belirleyiciliği anlamak için yaşlının kuruluş müdürü veya sosyal çalışmacı olarak görev yapan bir çalışanla olan ilişkisi açısından karşılaştırmalı bakılabilir. Kuruluş müdürü ile olan ilişkisinde Ayşe Teyze daha resmi bir dil tercih edecek, kendi sorunlarını ifade etse bile kuruluş müdürünün kişisel hayatı ile ilgili bilgiler almak istediğinde soruları daha yüzeysel kalabilecektir. Bu durum yaşlının kuruluştaki çalışanlar arasındaki statü farklılıklarının bilincinde olarak ilişkilerini düzenlediğini gösterir.

Huzurevi, yaşlının iyilik halinin sağlanması için görev tanımları ve paylaşımının kurallarla belirlendiği, sistem içinde çalışan her görevlinin üstüne düşen görevi yapmasının beklendiği bürokratik bir yapıdır. Yaşlılar bu yapı içinde kendileri de dâhil görev, sorumluluk ve hakların farkındadırlar. Personeller açısından bakıldığında da yaşlı ile olan kişisel ilişkilerini huzurevi kuralları dışına çıkmadan sürdürmeleri hem huzurevi yönetimi tarafından beklenir hem de çalışan personel yaşlı ile olan kişisel ilişkisinde profesyonelliğin ötesinde yakın bir ilişki kurmasının kendisi açısından ileride sorunlar oluşturabileceği gerekçesiyle kurallar içinde kalmak isteyecektir. Bu durum da huzurevi çalışanları ile yaşlılar arasındaki samimi ve yakın ilişkiyi sınırlandırmaktadır.

5.6.3. Dünyada kurumsal yaşlı bakım modelleri

Huzurevi ve yaşlı bakımevleri, kurulması ve işletilmesindeki yüksek maliyetler sebebiyle Avrupa'da yaşlı bakımında en son tercih edilen yaşlı bakım modelleri halini almıştır. Kurumsal yaşlı bakımında huzurevi modeli yerine evinde yaşlının bakımı ve ailesi ile birlikte yaşlının bakımının desteklenmesini içeren evde bakım hizmeti, hem maliyet hem de yaşlı memnuniyeti açısından daha fazla tercih edilmektedir. Huzurevleri ise yaşlı bakımında son çare olarak değerlendirilmektedir (Karadağ ve Akyıldız, 2019, s. 592). Yaşlı nüfusun artışını beraberinde getiren demografik dönüşüm, Avrupa'yı da etkilemektedir. Artan yaşlı nüfus, azalan iş gücü ve insan ömrünün uzaması ile uzun dönemli bakıma olan ihtiyaçta artmaktadır. Bu durumun sonucu olarak yaşlı bakımı, gelişmiş Avrupa devletlerinin ekonomileri için bile bir yük oluşturmaya başlamıştır.

Avrupa'da tarihsel olarak ihtiyaç sahibi ve yoksul yaşlıların barındırılması amacıyla ortaya çıkan kurumsal bakım kuruluşları, sosyal refah anlayışındaki değişim, kurumsal bakımın pahalı bir hizmet olması ve bu bakım modelinden istenilen verimin alınamaması gibi sebeplerle azalma göstermiştir (İçağasıoğlu Çoban, 2005). Türkiye'de ise kurumsal yaşlı bakımında ilk planlanan kurumsal bakım modeli huzurevleridir. Huzurevleri sosyal ve ekonomik olarak yoksunluk içinde olan yaşlı bireylerin barınması için planlanmıştır. Sonrasında ise özel sektör tarafından kurulan yaşlı bakım merkezleri, maddi imkânları olan fakat kendisi ile ilgilenecek bir yakını olmayan veya yaşlının kendi tercihi olarak yaşamayı seçtiği yaşlı bakım kuruluşları olarak ortaya çıkmıştır.

Yaşlılara yönelik sosyal politikalar ve hizmet modelleri planlanırken toplumun kültürü, sosyo-ekonomik yapısı ve maliyet belirleyici etkenlerdir (Durgun, 2015, s. 29). Yaşlının toplum içindeki yeri ve konumunun geleneksel aile yapısında bilginin ve deneyimin aktarımının kaynaklarından olmaları sebebiyle önemli olduğu bugün bilinen ve kabul edilen bir gerçektir. Fakat yaşlının konumunun günümüzdeki değişimi ile yaşlı, toplumda dezavantajı ile tanımlanır olmuştur. Geçmişte yaşlı, yaşının ileri olması sebebiyle değil, içinde bulunduğu yoksulluk veya ihtiyaç sahibi olarak

değerlendirilmiştir. Buna bağlı olarak da toplumsal kurumlar yaşlının yaşlılık ile bağlantılı sorunlarına göre düzenlenmemiştir. Daha çok yoksul ve ihtiyaç sahibi tüm kesimlere sunulan hizmetler ile birlikte hizmet sunulmuştur. Bu durumda, sağlık imkânlarının bugün ki seviyelerde olmaması sebebiyle bakıma muhtaç sayısının günümüze göre düşük olması ve insan ömrünün günümüzden kısa olması etkili olmuştur.

1980 sonrası İngiltere'de uygulanan devletin işlevinin ve bürokrasinin azaltılması ile kamu harcamalarının sınırlandırılması yönündeki neoliberal politikalarla yerel yönetimler tarafından sunulan yaşlı bakım hizmetleri azalırken özel sektörün bu alandaki payı artmaya başlamıştır. Özellikle özel huzurevlerinde kalan yaşlılara yönelik emeklilik ödemesi alanların masraflarının devlet tarafından karşılanması şeklindeki uygulama, özel sektörün bu alandaki payının artmasında etkili olmuştur. Yaşlı bakımında özel sektöre verilen destekler ile yıllar içinde kamuya ait yaşlı bakım kuruluşlarının kapasitesi azalırken özel huzurevlerinin kapasitesi artmıştır. 1980 yılında yaşlı bakım kuruluşları içinde kamu huzurevlerinin oranı %60, gönüllüler tarafından kurulan huzurevlerinin oranı %30 ve özel huzurevlerinin payı ise %10 civarındadır. 2005 yılında ise gönüllüler tarafından kurulan huzurevlerinin oranı % 20 ve kamu huzurevlerinin oranı %10 seviyesine gerilerken özel huzurevlerinin oranı ise %70'e yükselmiştir. İngiltere'de özel sektöre verilen destekle birlikte büyük şirketler yaşlı bakım alanında söz sahibi olmuştur. İngiltere'de yıllar içinde toplam nüfus içinde yaşlı sayısının artması ile yaşlılara verilen kamusal maddi destekte kısıtlamalara gidilmeye başlanmıştır. Huzurevi ücretlerinde yıllar içinde gerçekleşen artışlar ve kamu mali desteğinde yapılan kısıtlamalar sonucu 1996 yılında 550.000 ile en yüksek seviyeye ulaşmış olan yatak kapasitesi daha sonraki süreçte azalmaya başlamıştır. 2005 yılı itibariyle azalmaya başlayan yatak kapasitesinin artan yaşlı nüfus ve kamu desteğindeki kısıtlamalara bağlı olarak 2020 yılı sonrası içinde azalmaya devam edeceği öngörülmektedir (Çadır, 2017, ss. 9–32).

İngiltere, Sosyal Servis Yasası ile kurumsal bakım hizmetlerinde ev ortamının sağlanması ve bu kuruluşların toplumla bağlantılarının daha kuvvetli olması amaçlanmıştır. Yine yasanın ortaya koyduğu diğer yaklaşım ise kurumsal bakım

anlayışına alternatif olarak toplum içinde yaşlı bakımının desteklenmesidir. İngiltere yaşlı bakımında kurumsal bakım maliyetleri ve ortaya çıkan olumsuzluklar nedeniyle korunaklı konutlarda yaşlının kendi evinde bakıldığı özel konutlara ağırlık vermiştir. Shelteredh Housing olarak adlandırılan bu konutlar; yaşlıların aynı bahçeye bakan ve ortak kullanım alanlarının da bulunduğu, sorumlu bakıcının bulunduğu özel konutlardır. Korunaklı konutları, zaman zaman destek ihtiyacı bulunan yaşlıların güvenlik, ısıtma, temizlik gibi günlük ihtiyaçlarını karşılamalarında desteklendikleri genellikle apartman daireleridir. İngiltere'de uygulanan bir başka model ise ailenin yaşadığı konuta ek olarak yapılan ayrı giriş olan müstakil yaşlı konutudur (Granny Annex).Yaşlının hem bağımsız yaşamasını hem de desteğe ihtiyaç duyduğunda ailesinden gerekli yardımı alabilmesini amaçlanmaktadır. Bu konutlar özel olarak hizmet modeli için üretilmiş olması yaşlının vefatı sonrası ailenin konuttan ayrılması ile ilgili sorunları olan bir modeldir (Durgun, 2015, ss. 34–41).

Almanya'da yaşlı bakım hizmeti sunumunda maddi yardım, bakım desteği veya hem maddi yardım hem de bakım desteği konularını içeren karma hizmet sunumunu içeren destek mekanizmaları bulunmaktadır. Almanya'da yaşlı bakımında sağlık ve sosyal hizmet ile ilgili yaşlının ihtiyaçlarının birlikte değerlendirildiği bütüncül bir yaklaşım ile hizmet sunumu uygulanmaktadır (Doğan, 2014, s. 31). Almanya'da yaşlı bakımı, evde bakım ve yatılı kurum bakımı şeklinde kademeli bir yapıdadır ve bu sistem zorunlu olarak uygulanmaktadır. Almanya'da yaşlı bakım kuruluşları; yaşlılar evi (Altenwohnheim), huzurevi (Altenheim) ve bakımevi (Pflegeheim) şeklindedir. Yaşlılar evi aynı bina komplesi içindeki küçük dairelerden oluşmaktadır. Huzurevleri gündelik yaşamlarını idame ettirmede zorluklar çeken yaşlıların barındırıldığı kuruluşlardır. Uzun süreli bakım ihtiyacı olan yaşlıların bakımları ise bakımevlerinde sağlanmaktadır (Doğan, 2014, s. 115). Almanya'da yaşlı bakım hizmetleri içinde yer alan gündüz yaşam merkezleri modelinde yaşlı bireyler kendi evlerinde yaşamlarını idame ettirmektedirler. Gün içerisinde gündüz yaşam merkezlerine götürülerek burada uzman personel tarafından sağlık, sosyal ve boş zamanlarını değerlendirme imkânları sunulmaktadır. Bir diğer uygulama olan evde bakım merkezleri ile yaşlıların sosyal çevrelerinden kopmadan sağlık, bakım, yemek servisi, alışveriş yardımı gibi hizmetleri kendi evlerinde almaları sağlanmaktadır. Yaşlılar evi ise Almanya'da özel

kuruluşlar tarafından sunulan bir hizmettir. Yaşlılar evi 5 ile 7 kişi arasında değişen yaşlının bir arada bakıcı gözetiminde kaldıkları kuruluşlardır. Huzurevine göre yaşlı sayısının azaltıldığı ve bakım imkânlarının arttırıldığı kurumsal bakım hizmetidir. Yaşlı rezidansları ise apartman dairelerinin bir veya birkaç katının yaşlılara ayrılması ve burada temizlik ve bakım hizmetlerinin sunulmasını içeren hizmet modeli olarak Almanya'da uygulanmaktadır (Doğan, 2014, ss. 36–38).

Almanya'da kurumsal bakım hizmeti pahalı bir hizmettir ve yaşlıların mümkün olduğu sürece evlerinde bakımlarının sağlanması, aileleri ve sosyal çevrelerinde yaşamlarını idame ettirmeleri hedeflenmektedir. Kurumsal bakım hizmetlerinin finansmanı ise bakım sigortası aracılığı ile karşılanmaktadır. Almanya'da uygulanan bakım sigortası kurumsal bakım giderlerinin tamamını karşılamamaktadır.%75'lik bir kısmı bakım sigortası ile karşılanan giderlerin geri kalanı yaşlı tarafından ödenmektedir. Almanya'da yaşlının evde ailesi yanında bakımı desteklenmekle birlikte ailenin yaşlı bakımını üstlenmesi Alman toplum yapısına çokta uygun bir anlayış değildir. Almanya'da 18 yaşını dolduran gençlerin bağımsız bir yaşam tercihlerinin olması ve yıllarca ebeveynlerinden ayrı yaşadıktan sonra onların yaşlanması ile aynı evde yaşamak istemeyecekleri düşünülmektedir. Alman Devleti yaşlı bakımını ailenin üstlenmesi noktasında yaptığı teşviklerle evde yaşlı bakımını desteklemektedir. Bu amaçla aileye bakım parası, bakım sağlayan bireyin hastalanması veya tatile çıkması durumunda kısa süreli bakıcı desteği, yaşlı bakımı konusunda eğitim ve danışmanlık hizmetleri gibi destek mekanizmaları oluşturulmuştur (Çağlar, 2015, s. 123).

Alman kültüründe genç yaşlardan itibaren ailesi dışında bireylerle aynı evi paylaşmak böylece giderleri azaltmak yaygın bir yaşam şeklidir. Yine ailelerin evlerinin bir odasını kiraya vererek giderlerini azaltma yoluna gitmeleri şeklinde uygulamalar bulunmaktadır. Bu yaşam şeklinin yaşlılıktaki uygulaması ise yaşlı birlikte yaşam evleridir. Birlikte yaşam evleri devlet, kilise veya özel kuruluşlar tarafından kurulabilmektedir. Bu evlerde yaşlılar yaşamlarının sonuna kadar kalabilmekte ve daha düşük maliyetlerle yaşamlarını sürdürebilmektedirler. Birlikte yaşam evinde kalan yaşlıların kendi günlük aktivitelerini yapabilmeleri beklenmektedir. Hastalanmaları durumunda kısa süreli bakım desteği sağlanmakta ve yaşlıların uzun

süreli bakım ihtiyaçlarının ortaya çıkması durumunda ise bakım evlerinde kalmaları gerekmektedir (Çağlar, 2015, s. 128).

İsveç' in yaşlı bakım hizmetlerinde önemli bir yeri vardır. Bunda İsveç' in önemli bir sosyal refah devleti olmasının etkisi bulunmaktadır.1950'lerle birlikte yaşlı bakımında temel model alarak kurumsal bakım anlayışını benimseyen İsveç'te artan yaşlı nüfus, maliyetler ve yaşlı bakım evlerinde yaşanan skandallar sonrası evde bakım hizmetlerine ağırlık verilmeye başlanmıştır (Sundström ve Johansson, 2005 Akt. Taşçı, 2010, s. 187).

İsveç'te 1993 yılında çıkarılan yerel yönetimler yasası ile yaşlılara hizmet sunumunda yetki belediyelere verilmiştir. Yaşlılara sunulan hizmetler kademelendirilerek, yaşlının en uzun süre evinde hizmet alması amaçlanmıştır. İsveç'te yaşlı bakım uygulaması evde bakım desteği ve kurumsal bakım olarak ikiye ayrılmaktadır. Politika olarak yaşlının kendi evinde bağımsız yaşaması temel hedef olduğundan yaşlı mümkün olan en uzun süre evinde bakılmaktadır. Yaşlının evde bakımının mümkün olmadığı durumlarda kurumsal bakım hizmeti sunulmaktadır (Ceylan, 2015, ss. 110–111).

İsveç'te bakıma ihtiyaç duyan yaşlıların bilgilendirilmesi, yönlendirilmesi ve aldıkları hizmetler konusunda düşüncelerini ileterek süreçlere katılım sağlamaları amacıyla yaşlı temsilcisi uygulaması bulunmaktadır. Yaşlı temsilcileri hizmet sunumundan sorumlu belediyelerde çalışmakla birlikte belediyeden bağımsız bir pozisyonda görev yapmaktadırlar. İsveç'te, yaşlılara yönelik olarak; acil durumlara ulaşabilecekleri ve 24 saat sağlık hizmeti alabilecekleri Acil Yardım Merkezi hizmeti, engelli yaşlıların kendi evlerinde daha rahat ve erişilebilir yaşam alanlarının oluşturulması amacıyla Konut Düzenleme Dairesi tarafından yaşlının evinde kapıların genişletilmesi, otomatik kapı ve aydınlatma, asansör hizmeti gibi hizmetler sunulmaktadır. Ayrıca sosyal hayatın içinde daha çok yer almak isteyen fakat engeli sebebiyle ulaşımda sorunlar yaşayan yaşlı bireylere özel tasarlanmış araçlarla ulaşım hizmeti sunulmaktadır (Stockholmsstad, 2009 Akt. Ceylan, 2015, ss. 112–113).

İsveç'te yaşlılara evde bakım hizmeti kapsamında sunulan hizmetler; gündüz aktiviteleri, yakınlarına bakan ailelerin yükünü hafifletmek amacıyla ayda belirli bir saat yaşlıya ücretsiz bakım sunulmasını içeren geçici süreli bakım hizmeti, yine yaşlının belirli bir süre kurum bakımına alınması ve böylece bakım veren ailenin yükünün azaltılmasını hedefleyen kısa süreli bakım hizmeti ve evde yaşlıya bakım veren ailenin maddi olarak desteklendiği evde bakım parası yardımı hizmetleri sunulmaktadır (Stockholmsstad, 2009 Akt. Ceylan, 2015, s. 115).

İsveç'te kurumsal bakım hizmeti kapsamında 65 yaş üstü yaşlıların kalabildiği, yaşlılara göre tasarlanmış yaşlı konutları, 75 yaş üzeri yaşlılar için tasarlanmış olan ve alarm sistemi ve güvenlik görevlisinin bulunduğu güvenli konutlar şeklinde yarı kurumsal denebilecek yaşlı bakım modelleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra huzurevleri ve yatağa bağımlı yaşlıların kaldığı yaşlı bakımevi hizmet modelleri de bulunmaktadır (Stockholmsstad, 2009 Akt. Ceylan, 2015, s. 116).

5.6.4. Uluslararası ve ulusal mevzuatta yaşlılık

Yaşlının aile dışında yasal bir güvence altına alınması ihtiyacı aile yapısının değişimi ile ailenin toplum açısından bir üretim birimi olma özelliğini kaybetmesi ile ortaya çıkmıştır. İlk olarak Almanya'da Bismarck döneminde yaşlılık ve sakatlık sigortası yasası uygulanmaya başlanmıştır. Öncelikle işçileri kapsayan yasa sonrasında memurları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Yasa ile çalışma yaşamı, hastalık durumunda tedavi ve yaşlılıkta ise bakımın güvence altına alınmasını hedeflemiştir (Güleç ve Tekbaş, 1997, s. 372).

Uluslararası düzeyde yaşlıların korunması ile ilgili çalışmaların Dünya genelinde toplumların yaşlanmasının bir fenomen olarak ortaya çıkması ile gündeme geldiği söylenebilir. Bu kapsamda ilk çalışmalar Birleşmiş Milletler bünyesinde gerçekleştirilmiştir. BM tarafından yaşlılıkla ilgili kabul edilmiş herhangi bir sözleşme bulunmamaktadır. Yaşlılık ile ilgi düzenlemeler diğer dezavantajlı gruplara ait düzenlemeler içerisinde doğrudan ya da dolaylı olarak yer almaktadır. BM İnsan

Hakları Evrensel Beyannamesinin herkesin iyi şartlarda yaşama hakkı ve sosyal güvenlik hakkını düzenleyen 25. Maddesinde yaşlılık; kişinin geçimini sağlayamamasını ortaya çıkarabilecek durumlardan biri olarak sayılmıştır. BM'nin 1969 yılında yayınladığı Toplumsal Gelişme ve Kalkınma Bildirgesinin 11. Maddesinde, yaşlılık dolayısıyla geçimini sağlayamayan kişilere yönelik sosyal güvenlik ve toplumsal yardım sistemlerinin kurulması gerektiği yer almıştır (Gökçe Karaca, 2019, s. 257). BM tarafından 1982 yılında toplanan Yaşlılık Dünya Kurulu (World Assembly on Ageing) sonucunda ortaya çıkan Viyana Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı (Vienna International Plan of Action on Ageing) yaşlı hakları ile ilgili ilk uluslararası belgedir. Eylem planı ile hükümetlere yaşlılık ile ilgili istatistiklerin toplanması, yaşlılık alanında eğitim ve uzmanlaşma, yaşlıların barınma, sağlık, eğitim, konut hakkı ve sosyal refah gibi birçok alanda 62 tavsiye niteliğinde karara yer verilmiştir (Gökçe Karaca, 2019, s. 43). BM'nin 16 Aralık 1991 yılında kabul ettiği Yaşlı Bireylere İlişkin BM İlkeleri ile ülkelerin yaşlılık ile ilgili uymaları önerilen ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkeler; her yaşlı sosyal hayata katılma, bağımsız yaşama, bakım hizmetine ulaşma, kendini gerçekleştirme ve itibarlı bir hayat yaşama hakkına sahiptir (Gökçe Karaca, 2019, s. 258). 2002 yılında Madrid'de gerçekleştirilen Uluslararası Yaşlanma Asamblesi sonrası Dünya Sağlık Örgütü uzmanları tarafından hazırlanan Madrid Yaşlılık Üzerine Uluslararası Eylem Planı ile yaşlıların toplumlarında saygın, güvenli ve tüm haklara sahip bir yaşam sürmelerini garanti altına almak amaçlanmıştır. Bu kapsamda belirlenen hedefler şunlardır:

a) Yaşlıların insan hak ve temel özgürlüklerinin tanınması,
b) Yaşlıların toplumun sosyal, ekonomik ve politik yaşamına tam katılımlarının sağlanması,
c) Yaşlılara kişisel gelişim ve eğitim imkânlarının sağlanması,
d) Yaşlılara yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması,
e) Yaşlılara yönelik sosyal, sağlık ve destek hizmetlerinin artırılmasının sağlanması (Oktay Koçoğlu ve Bilir, 2002).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982) Madde 10'da herkesin ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu, kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu ve devletin bu eşitliğin yaşama geçmesinden sorumlu olduğu yer almaktadır. Aynı maddeye 2010

yılında yapılan düzenleme ile çocuklar, yaşlılar, özürlülükler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gazileri için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olmayacağı ek fıkra olarak eklenmiştir. Madde 61'de ise; yaşlıların korunmasının devletin görevi olduğu ve yaşlılara yapılacak maddi yardım ve diğer hakların kanun ile düzenleneceği yer almaktadır (T.C. Anayasasının bazı maddelerinde değişiklik, 2010).

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ile korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilerle ilgili sosyal hizmetler ve bu faaliyetleri yapmakla sorumlu teşkilatın görev ve sorumlulukları düzenlenmektedir. Kanuna göre ihtiyaç sahibi yaşlı; "*sosyal veya ekonomik yönden yoksunluk içinde olup korunmaya, bakıma ve yardıma ihtiyacı olan yaşlı"* (Sosyal hizmetler kanunu, 1983) olarak tanımlanmaktadır. Kanunda yaşlılara verilecek kurumsal bakım kuruluşları olarak; yaşlıların korunması ve barındırılması, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yatılı sosyal hizmet kuruluşları olan huzurevleri ile yaşlıların sosyal hayata katılımlarını arttırmak amacıyla gündüzlü sosyal hizmet kuruluşları sayılmaktadır (Sosyal hizmetler kanunu, 1983).

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun (1976) ile herhangi bir gelir veya aylık hakkı bulunmayan, sigortalı olmayı gerektiren bir iş kolunda çalışmayan veya nafaka gibi bir gelire sahip olamayan 65 yaşını doldurmuş yaşlılara aylık bağlanmaktadır. Bu yaşlılara aylık bağlanabilmesi için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından muhtaç olduklarına karar verilmesi ve aylık alındığı sürece muhtaçlık hâlinin devam etmesi gerekmektedir. Bağlanacak aylığı hesaplanmasında (4.387) gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımından bulunacak tutar dikkate alınmaktadır.

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Yönetmeliği ile bu merkezlerde kalacak olan 60 yaş üzeri yaşlıların belirlenmesi, bu merkezde verilecek hizmetlerin niteliği ile görev alacak personelin görev ve sorumlukları belirlenmiştir.

Huzurevi ve Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliğinin 53. Maddesine göre kabul şartları şunlardır:

> *"a) Huzurevine kabul şartları:*
> *60 yaş ve üzeri yaşlarda olmak,*
> *Kendi gereksinimlerini karşılamasını engelleyici bir rahatsızlığı bulunmamak yeme, içme, banyo, tuvalet ve bunun gibi günlük yaşam etkinliklerini bağımsız olarak yapabilecek durumda olmak,*
> *Ruh sağlığı yerinde olmak,*
> *Bulaşıcı hastalığı olmamak,*
> *Uyuşturucu madde ya da alkol bağımlısı olmamak,*
> *Sosyal ve/veya ekonomik yoksunluk içinde bulunduğu sosyal inceleme raporu ile saptanmış olmak"* (Huzurevleri ile huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, 2001).
>
> *"b) Merkezlere kabul koşulları:*
> *1) 60 yaş ve üzeri yaşlarda olmak,*
> *2) Bedensel ve zihinsel gerilemeleri nedeniyle süreli ya da sürekli olarak özel ilgi, desteğe, korunmaya ve rehabilitasyona gereksinimi olmak,*
> *3) Ruh sağlığı yerinde olmak,*
> *4) Bulaşıcı hastalığı olmamak,*
> *5) Uyuşturucu madde ya da alkol bağımlısı olmamak,*
> *6) Sosyal ve/veya ekonomik yoksunluk içinde bulunduğu sosyal inceleme raporu ile saptanmış olmak"* (Huzurevleri ile huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, 2001).

Gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri tarafından açılan ve açılış şartları, işletilmesi ile ilgili kurallar, Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği ile düzenlenen yatılı yaşlı bakım kuruluşları, resmi yaşlı bakım kuruluşları dışında yatılı yaşlı bakım hizmet sunmaktadır.

5.6.5. Türkiye'de kurumsal yaşlı bakım modelleri

Türkiye ve Dünya' da yaşlı nüfus içinde bakım ihtiyacının tespit edilebilmesi ile ilgili genel geçer bir yöntem bulunmamaktadır. Türkiye'de Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından bakım ihtiyacının tespitinde tahmini bir oran olan illerin nüfusunun %10'u dikkate alınmaktadır. Yaşlı bakım ihtiyacının tespitinde net bilimsel veriler bulunmaması sebebiyle istatistiki bilgiler, demografik ve kültürel yapı dikkate alınarak planlamalar yapılmaktadır (Gürboğa ve Karakuş, 2015, s. 109).

Yaşlı bireylerin bakımı ve yardım edilmesi görevi ilk olarak 1930 yılında çıkarılan Belediye Kanunu ile belediyelere verilmiştir.1963 yılında ise Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurularak yaşlılara yönelik hizmetlerin planlanması ve yürütülmesi görevi verilmiştir (Güleç ve Tekbaş, 1997, s. 376). 1981 yılında yaşlılara yönelik politikalar ve hizmetler Başbakanlığına bağlı olarak kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından gerçekleştirilmeye başlanmıştır. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve bakanlık bünyesinde Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurularak yaşlılara hizmet sunulmaya başlanmıştır. SHÇEK döneminde yaşlılarla ilgili hizmetler daire başkanlığı seviyesinde iken Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması ile genel müdürlük düzeyine çıkarılmıştır (Özmete ve Hussein, 2017, s. 31).

2018 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleştirilerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kurulmuştur.2021 yılında ise iki bakanlık tekrar ayrılarak başta engelli, yaşlı, çocuk ve kadınlarla ilgili politikalardan sorumlu olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı oluşturulmuştur.

Türkiye'de yaşlı bakımında kurumsal bakım hizmetleri, huzurevleri ve huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri adıyla sunulmaktadır. Kişiler tarafından kurulan yaşlılara yönelik bakım kuruluşları ise özel huzurevleri ve özel yaşlı bakım merkezleridir. Bunun dışında vakıflar ve dernekler tarafından kurulan bakımevi, yaşlı konukevi, dinlenme evi, yaşlılar köşkü gibi farklı isimlerde yaşlı bakım kuruluşları bulunmaktadır (Karakuş, 2018, s. 132).

2016 yılında hayata geçirilen Yaşlı Destek Programı (YADES) ile Büyükşehir Belediyelerinin yaşlı bakımı konusunda gerçekleştirmek istedikleri projelere maddi destek sağlanmaya başlanmıştır. YADES ile yaşlı kurumsal bakımında huzurevi dışında hizmet modeli çeşitliliğinin arttırılması hedeflenmiştir. 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Güçsüz, Kimsesiz, Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanuna göre yaşlılara maddi destek sağlanmaktadır. Maddi destekten yaralanmak için

sosyal güvenlik kurumundan herhangi bir gelir veya maaş almamak şartıyla her türlü gelirleri esas alınmak suretiyle yaşadıkları hane içinde kişi başına düşen ortalama gelirleri, asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden az olması gerekir. Ödemeler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığı ile yapılmaktadır (Özmete ve Hussein, 2017, s. 31).

Sağlık Bakanlığı tarafından özellikle yaşlı bireylere evlerinde sağlık hizmeti sunulmaktadır. Evde sağlık hizmetleri yönetmeliğinde evde sağlık ve sosyal bakım hizmetlerinin birlikte bütünleşik olarak sunulması planlanmakla birlikte evde sosyal bakım hizmetlerinin kuramsal ve sağlık hizmetleri ile bütünleşik sunumu şeklinde bir uygulama henüz bulunmamaktadır (Özmete ve Hussein, 2017, s. 31).

Türkiye'de yaşlılara hizmet sunulan kurumsal bakım modelleri şunlardır:

1. Huzurevi ve Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri:

> *"Huzurevi:60 yaş ve üzerindeki yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak, bakmak ve bu kişilerin sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşunu, Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi: Yaşlı kişilerin yaşamlarını sağlık, huzur ve güven içinde sürdürmeleri amacıyla, kendi kendilerini idare edebilecek şekilde rehabilitasyonlarının sağlandığı, tedavisi mümkün olmayanların ise sürekli olarak özel bakım altına alındığı yatılı sosyal hizmet kuruluşunu […] ifade eder"* (Huzurevleri İle Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, 2001).

Türkiye'de huzurevleri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olarak yaşlılara hizmet sunmakla birlikte belediyelere, vakıflara ve derneklere bağlı olarak faaliyet gösteren huzurevleri de bulunmaktadır. Ayrıca şahıslar tarafından Bakanlık izni ve denetimi altında özel huzurevi ve bakım merkezleri de faaliyet göstermektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesindeki huzurevleri içerisinde oluşturulan özel bakım üniteleri ile huzurevinde kalmakta iken zamanla sağlık durumlarında değişme olan ve yatağa bağımlı hale gelen yaşlı bireylerin bakımları gerçekleştirilmektedir.

2. Yaşlı Yaşam Evleri: 2012 yılında hayata geçirilen yaşlı yaşam evleri hizmet modeliyle kendi gündelik işlerini ve öz bakımlarını gerçekleştirebilen yaşlıların en fazla 6 kişilik konutlarda yaşamlarını idame ettirmeleri sağlanmıştır. Yaşlı yaşam evinde yaşlıların yemek, bulaşık, temizlik gibi günlük işlerinin yapılması amacıyla bir bakıcı personel 24 saat görev yapmaktadır. Yaşlı yaşam evleri ile yaşlıların kurumsal bakım dışında genellikle huzurevlerine yakın veya aynı mahalle içinde kiralanan apartman dairelerinde yaşamlarını sürdürmeleri ve böylece sosyal hayatın içinde yer almaları hedeflenmiştir. Yaşlı yaşam evleri uygulaması halen yaygın bir hizmet modeli halini almamıştır.

3. Evde Bakım Hizmetleri: Evde bakım hizmetinin içeriği ve sunulacak hizmetler konusunda uluslararası düzeyde bir uygulama birliği bulunmamaktadır. Evde bakım hizmeti sunan ülkeler kendi sosyo-kültürel ve ekonomik şartlarına göre evde bakım hizmetini şekillendirmiştir. Evde bakım hizmetleri her yaş grubundaki uzun süreli bakım ihtiyacı olan bireyleri kapsamaktadır. Evde bakım hizmetlerinin:

- Hastane çıkışı evde bakım hizmetlerini içeren ve 30 günle sınırlı olan sağlık hizmetleri,
- Bireyin 6 aydan daha uzun süre bakım ihtiyacı olduğunda evde uzun süreli tıbbi bakım ve sosyal bakımın birlikte sunulduğu hizmetler,
- Aile ve farklı meslek alanlarında uzman kişilerin birlikte verdiği hizmetler şeklinde uygulamaları bulunmaktadır (Yılmaz ve diğerleri, 2010).

Evde bakım hizmeti sunulan ülkelerin farklı uygulamaları olmakla birlikte evde bakım kapsamında verilen hizmetler, hemşirelik hizmeti, destek sağlık hizmetleri, gündüz/ gece bakımı, kişisel bakım, ev işlerine yardım, sosyal destek, gıda ve beslenme hizmetleri ve danışmalık hizmetlerini kapsamaktadır. Hemşirelik hizmeti ile bireyler evlerinde düzenli aralıklarla ziyaret edilmektedir. Destek sağlık hizmetleri kapsamında psikoterapi, fizik tedavi, meşguliyet ve konuşma terapisi gibi hizmetler sunulmaktadır. Kişisel bakım hizmetleri ile bireyin banyo yaptırılması ve giyinmesi gibi günlük aktivitelerine destek olunmaktadır. Sosyal destek hizmeti ise bireyin faturalarının ödenmesi, alışveriş desteği ve sosyalleşmesine yardım edilen hizmetleri içermektedir (Yılmaz ve diğerleri, 2010).

Türkiye'de evde bakım hizmetleri henüz bütüncül bir bakış açısı ile ilgili tüm kurumların koordine edildiği bir sistemde sunulamamaktadır. Evde tıbbi bakım hizmetleri Sağlık Bakanlığı tarafından verilen ve hemşirelik hizmetlerini içeren bir sistemdir. Evde bakım hizmetleri kapsamında gerçekleştirilen ev işlerine yardım ise bazı belediyelerin bünyelerinde kurdukları yaşlı ve engelli birimleri tarafından gerçekleştirmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ise evde bakım hizmeti veren ailelere maddi destek sağlanmaktadır.

5.6.6. Türkiye'de huzurevi sayıları, dağılımları ve kapasiteleri

Kurumsal yaşlı bakım hizmetlerinin planlanmasında Türkiye'de ne kadar bakıma ihtiyacı olan yaşlı bulunduğu ve bunların ne kadarlık bir kısmı için kurumsal yaşlı bakımı hizmetine gereksinim duyulacağının belirlenmesi gerekmektedir. Türkiye'de yaşlı kurumsal bakım kapasitesinin belirlenmesinde yol gösterici olacak herhangi bir bilimsel yöntem uygulanmamaktadır. İstatistik verileri ile geleceğe dönük yapılan nüfus projeksiyonları ve illerin sosyal ve kültürel özelliklerine göre yatılı kuruluş ihtiyaçları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Esasen Türkiye'deki yaşlı bakım kuruluşlarının sayısı ve kapasiteleri Avrupa ortalamalarının çok altındadır. Bu duruma yaşlı bakımında alternatif bakım yöntemlerinin istenilen seviyede yaygın olamaması eklendiğinde kamu yaşlı bakım kuruluşlarına olan talep fazla olmaktadır. Kamunun sunduğu hizmetler yanında özel sektör tarafından da yatılı yaşlı bakım kuruluşları kurularak Türkiye için yatak kapasitesinin arttırılması sağlanmıştır.

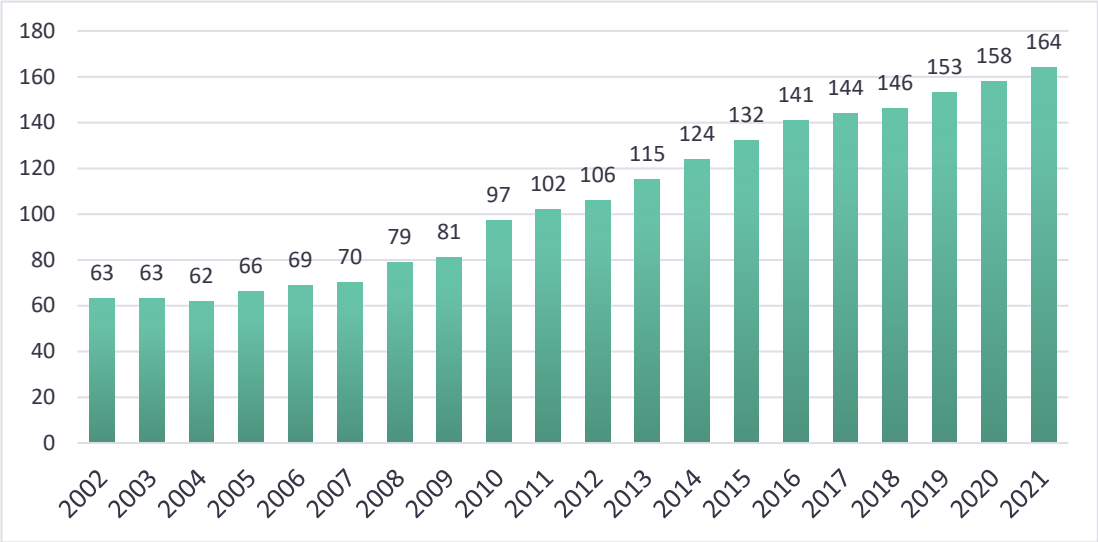
Uzun süreli yaşlı bakımının planlanmasında bölgelerin ihtiyaçları, toplumsal yapısının değerlendirilmesi ve hangi hizmet modelinin uygulanması gerektiği ile ilgili olarak verilere dayalı boylamsal araştırmaların temel alınması gerekmektedir. Böylelikle sunulacak hizmetin başarısı ve kamu idaresinin kaynak kullanımında verimliliğin arttırılmasını sağlanacaktır (Arun, 2018, s. 60).

Türkiye'de yaşlı bakım kuruluşlarının dağılımı incelendiğinde nüfusun yoğunluğu ve bölgesel farklılıkların etkisi ile daha çok batı bölgelerinde ve büyükşehirlerde yoğunluğun fazla olduğu görülmektedir. Bazı doğu ve güneydoğu illerinde ise yaşlı yatılı bakım kuruluşu bulanmamaktadır (Gürboğa ve Karakuş, 2015, s. 110). Bu durumda Türkiye'nin doğu illerinde geleneksel aile yapısının ve geniş ailelerin daha yaygın bulunmasının etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca bu iller iç göçün fazla görüldüğü ve dolayısıyla yaşlı nüfus yoğunluğunun daha az olduğu illerdir.

Türkiye'de Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yoğunlaşan iş olanakları ve yine batı bölgelerde eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin daha iyi bir noktada olması, doğudan batıya göç olgusunun sebeplerindendir. Yaşlı nüfusun doğu ve batı bölgeler arasındaki fark göstermesinde iç göç hareketleri etkili olmuştur. Doğu ve güneydoğu bölgelerinde iç göçe dâhil olmayan ileri yaştaki yaşlılar, nüfusun yoğunluğunun az olduğu bu bölgelerde ileri yaştaki yaşlı oranını arttırmışlardır (Tufan, 2014, s. 77).

Türkiye'de yaşlı nüfusun yıllar içinde artışına paralel olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı da kurumsal yatılı yaşlı bakım kuruluşları ve kapasitelerini arttırmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı huzurevleri sayısı 2002 yılında 63 iken 2021 yılında 164'e ulaşmıştır (ASHB, 2021, s. 61). Aşağıdaki grafikte 2002- 2021 yılları arasında bakanlığa bağlı olarak açılan huzurevleri sayları görülmektedir.

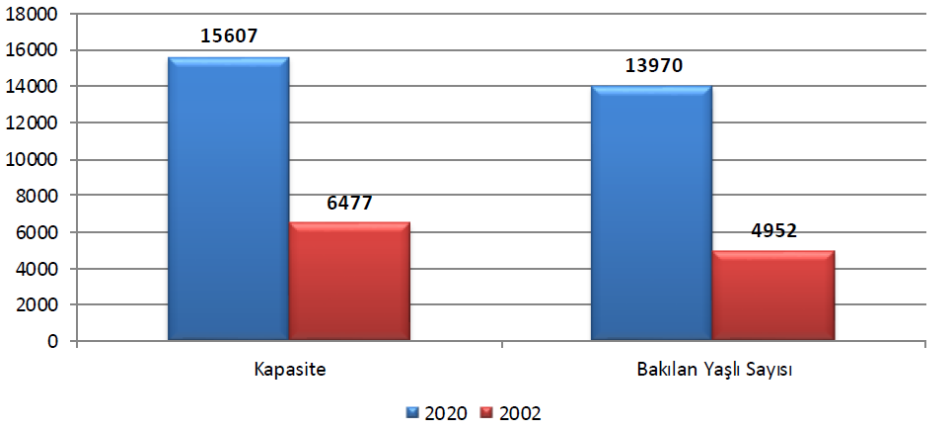
Şekil 5.7: Huzurevi sayıları 2002-2021

Kaynak: (ASHB, 2021, s. 61)

Bakanlığa bağlı huzurevlerinin sayılarının artmasına paralel olarak yatak kapasitelerinde de artış sağlanmıştır. Aşağıdaki grafikte 2002 ve 2020 yıllarında Bakanlığa bağlı yaşlı bakım kuruluşlarının kapasiteleri ve fiilen kalan yaşlı sayıları gösterilmiştir.

Şekil 5.8: Yıllara göre bakanlığa bağlı huzurevleri kapasitesi ve bakılan yaşlı sayısı, 2002-2020

Kaynak: (EYHGM, 2020, s. 22)

Bakanlığa bağlı olarak hizmet veren huzurevlerinde kalmakta olan yaşlı sayısı 2002 yılında 4.952 iken bu sayı 2020 yılında 13.970 olmuştur. Huzurevi kapasitesi ise 2002 yılında 6.477 iken 2020 yılında 15.607 olmuştur (EYHGM, 2020, s. 22).

Türkiye'de yaşlı bakımında özel huzurevlerinin de önemli bir payı bulunmaktadır. Kasım 2021 itibariyle 267 özel huzurevi veya yaşlı bakım merkezi hizmet modelinde, yaşlı bakım hizmeti sunan özel kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların kapasitesi ise 17.544'tür (ASHB, 2021, s. 62). Özel huzurevleri ile Aile Bakanlığına bağlı huzurevleri kapasiteleri açısından birebirine çok yakındır. Bu durum yaşlı bakımında kamu ve özel teşebbüs imkânlarının birlikte değerlendirilerek uzun süreli bakım ihtiyacının karşılanmaya çalışıldığının bir göstergesidir. Aşağıdaki tabloda kamu özel ve diğer kurumlara ait huzurevleri sayısı ve kapasiteleri gösterilmiştir.

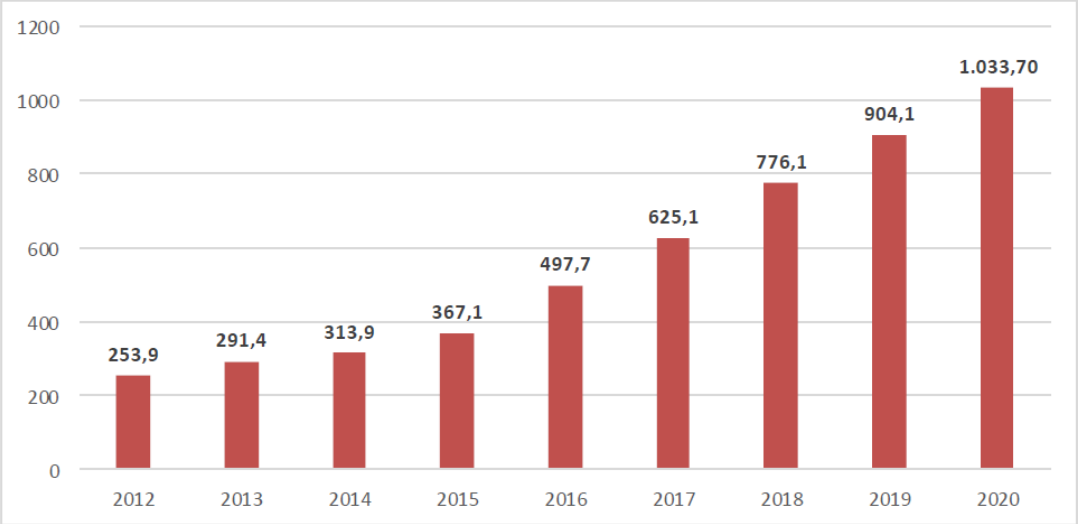
Tablo 5.2: Huzurevi sayıları ve kapasiteleri

Yatılı bakım huzurevleri 2021 (KASIM)	Huzurevi sayısı	Kapasite	Bakılan kişi sayısı
Bakanlığımıza Bağlı Huzurevleri	164	17032	12623
Diğer Kamu Kuruluşlarına Ait Huzurevleri (MEB, Belediyeler)	21	2957	1720
Özel Huzurevleri	267	17544	11465
TOPLAM	452	37.533	25.808

Kaynak: (ASHB, 2021, s. 62)

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı huzurevlerinin artışı bu kuruluşların ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan harcamalarında artmasına sebep olmuştur. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yaşlı bakım hizmetleri kapsamında harcanan ödenek miktarı 2012 yılında 253,9 milyon TL iken, 2020 yılında bir milyar 33 milyon TL seviyesine çıkmıştır (EYHGM, 2020, s. 23). Aşağıdaki grafikte 2012 – 2020 yılları arasında huzurevlerine yaşlı bakım hizmetleri kapsamında yapılan harcamaları görülmektedir.

Şekil 5.9: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yıllara göre yaşlı bakım harcamaları (milyon TL)

Kaynak: (EYHGM, 2020, s. 23)

5.7. YAŞLI BAKIMINDA HİZMET MODELLERİNİN ÇEŞİTLENDİRMESİ

Toplumun tüm kesimleri için bir hak olan bakım hizmeti, tıbbi bakımın yanında sosyal ve finansal bakımı da içine almaktadır (Arun, 2020, s. 100). Yaşlının ihtiyaçlarının karşılanmasında aile temelli bir yaklaşım ile hizmet sunulması, yaşlının ve ailesinin bakım hizmeti konusunda desteklenmesi, yaşlı bakım politikaları açından doğru bir yaklaşım olacaktır (Baran ve diğerleri, 2005, s. 4).

Yaşlı bakımında, yaşlının nerde yaşmak istediğinin belirlenmesi önemli bir adımdır. Tüm bireyler gibi yaşlılarda kendilerini iyi hissettikleri, aidiyet duygusu geliştirdikleri, yaşamaktan mutlu oldukları yerde yaşamlarını sürdürmek isteyecektirler (Tufan, 2003, s. 121). Yaşlılarda toplumun diğer fertleri gibi dışlanmadan, ayırımcılığa maruz kalmadan, bireysel düşünceleri ile hayatlarına yön verme hakkına sahip olabilmelidir.

Ev, bireyin kendini rahat ve güvende hissettiği, kararlarını istediği gibi uyguladığı, tercihlerine göre dayayıp döşeyebildiği, anılar biriktirdiği yerdir. Toplumun

çoğunluğu için olduğu gibi yaşlılar içinde ev bir bina olmanın dışında bir yuvadır. Yaşlının evi, yaşlı fiziksel ve algısal olarak gerilemiş olsa bile kendisini iyi hissetmesine katkı sağlar. Konut ve sosyal çevre bireyin bağımsızlığının temel şartlarındandır. Yaşlının evi, güven duygusunu yaşadığı, tanıdığı insanlar içinde bulunduğu ve alışkanlıklarını sürdürebildiği sosyal çevreyi de barındırır. Yaşlının bakımı gibi genellikle yaşlının edilgen olduğu sorunlar sebebiyle, yaşlının evinden, alıştığı ortamdan kendi isteği dışında ayrılması, belki bakım ile ilgi sorunlarını çözecektir fakat yaşlının yaşamından memnun olmasını sağlayamayacaktır. Yaşlı zorunluluk olarak tercih ettiği kurumsal bakımda evine özlem duyarak günlerini geçirecektir (Tufan, 2003, s. 135).

Türkiye'de toplumsal yapıda değişim süreci ile birlikte ailenin önemi devam etmektedir. Bu sebeple aile yanında bakımı ifade eden informel bakım yaklaşık %85 gibi büyük bir orandadır. Türkiye'de yaşlı bakımında informel bakım ağırlığını korumaya devam etmektedir (Karakuş, 2018, s. 162).

Yaşlı bakım politikasının oluşturulmasında yaşlı bireylere, sağlık, sosyo- ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarına uygun alternatifler sunulması gerekmektedir. Finansal olarak yaşlı bakımının sürdürülebilirliği açısından da evde bakımdan kurumsal bakıma uzanan kademeli bir yaşlı bakım hizmeti sistemi ortaya konulmalıdır. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yaşlılara sunulan bakım hizmetinin çeşitlendirilmesi politikasının gereği olarak Evde Bakım ve Gündüz Hizmetleri Daire Başkanlığı oluşturulmuştur. Evde Bakım ve Gündüz Hizmetleri Dairesinin başlıca görevleri şunlardır:

> - *"Yaşlıların ve bakıma ihtiyacı olan engellilerin, yaşamlarını evlerinden ve sosyal çevrelerinden ayrılmadan sürdürebilecekleri sosyal desteklerin verilmesi için gerekli mekanizmaları planlamak…,*
> - *Engelli ve yaşlı bireylerin aktif ve bağımsız yaşam sürmeleri için ev ortamlarının iyileştirilmesini sağlayacak çalışmalarda bulunmak,*
> - *Engelli ve yaşlı bireylerin yatılı bakım kuruluşlarına yerleştirilmeksizin, kendi sosyal çevrelerinden, ailelerinden ve/veya evlerinden ayrılmadan bakım hizmetlerine ve evde bakıma destek hizmetlerine ulaşabilmelerine ilişkin politikaları geliştirmek, planlamak, bu konularda yaşanan*

> *sorunları ve çözüm yollarını araştırmak"* (Evde bakım ve gündüz hizmetleri dairesi başkanlığı, 2022).

Yapılan çalışmalarda da görüleceği gibi yaşlı bakımında aile yanında bakım, kurumsal bakım, evde bakım desteği gibi uygulamalar geliştirilerek yaşlıların bakımlarının sağlanması amaçlanmaktadır. Fakat yaşlının sosyal çevresinde bakımının sağlanması konusunda yaygın bir şekilde uygulanan ve tüm ülkede yaygınlaştırılan bir sistem henüz oluşturulmamıştır.

> *"Yaşlı bakım ihtiyacının giderilmesine ilişkin hizmet modellerinin alternatif oluşturacak şekilde aynı kalite, standart ve yeterlilikte, yaygın şekilde uygulanamamakta, bazı hizmet modelleri ise ya hiç başlatılamamış ya da yeterince yaygınlaştırılamamış, yeterli alternatifler geliştirilememiştir. Örneğin, evde bakım ve gündüzlü bakım hizmetleri daha çok yerel yönetimlerce verilmekte, ancak uygulamalarda ortak bir standart bulunmamakta ve bütün belediyelere yaygınlaştırılamamaktadır. Kurumsal yaşlı bakımda sıra sorunu bulunmaktadır"* (Karakuş, 2018, s. 163).

Yaşlı bakım hizmetlerinin istenilen çeşitlilikte ve kalitede sunulabilmesi, farklı hizmet modelleri ile yaşlılara alternatifler sağlanması amacıyla bakım hizmetleri için sunulan maddi kaynağın arttırılması ve oluşturulacak fonlar aracılığıyla desteklenmesi gerekmektedir (Karakuş, 2018, s. 163). Türkiye'de yıllar itibariyle yaşlı bakım kuruluşları ve kapasiteleri artmakla birlikte kurumsal yaşlı bakım talebi de artmaya devam etmektedir (Karakuş, 2018, s. 127).

Türkiye'de uzun süreli bakımda, bakım gören bireyler ve bakım veren aileler, ulaşılabilir, kaliteli ve etkin bir şekilde planlamış yeni bakım modellerine ihtiyaç duymaktadır. Yaşlı bakım hizmetlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve maliyetleri düşürmek için bakım hizmetinin yaşlının bulunduğu yerde sunumunu ifade eden yerinde yaşlanma politikaları birçok hükümet tarafından öncelikli hizmet sunum modeli olarak tercih edilmeye başlanmıştır. Fakat yaşlının yerinde yaşlanması yaşlı dostu çevre ve bütüncül bakım hizmeti anlayışından bağımsız olarak değerlendirilemez (Eyüboğlu, 2021, s. 70). Bakım hizmeti sunumunda yaşlının düşünceleri, ailenin sağlık ve sosyal bakım konuları ile mali konularda desteklenmesi,

bakım hizmetinin sunulduğu mekânın ergonomik olarak yaşlı bakımına uygun olması gibi birçok başlık birlikte değerlendirilerek bakım hizmeti planlanmalıdır.

5.8. YAŞLI BAKIM MODELİNİN BELİRLENMESİNDE YAŞLININ TERCİHİ VE KISITLAMALARIN ETKİSİ

Yaşlının yaşam düzenlemesinde tercihler ve kısıtlamalar etkili olmaktadır. Çoğu yaşlı için tercih edilen yaşam düzenlemeleri, gerçek yaşam düzenlerinden farklı olabilir. Yaşlının yaşam düzenlemesinin belirlenmesinde, sağlık sorunları, gelir seviyesi, akraba ve ailesi ile olan ilişkisi, kırsalda veya kentte yaşaması, kültürel normlar ve gelenekler ile dini inanışlar etkili olmaktadır (UN, 2020, s. 7). Yaşlıların tercih ettikleri yaşam düzenlemesi ile gerçek yaşam düzenlemesi arasında farkların ortaya çıkmasında kısıtlamaların belirleyici olduğu söylenebilir.

Yaşlı birey yaşamını kendi evinde, bağımsız bir şekilde sürdürmeyi tercih edebilir. Fakat sağlık sorunları sonucu ortaya çıkan uzun dönemli bakım ihtiyacı, yaşlının artık kendi başına yaşamını devam ettirmesini mümkün kılmayacaktır. Bu durumda sağlık sorunları kaynaklı kısıtlama, yaşlının yaşam düzenlemesinde temel belirleyici unsur haline gelecektir. Uzun dönemli bakım ihtiyacı ortaya çıkan fakat bağımsız yaşamı tercih eden bu yaşlı, muhtemelen kendi evinde yaşamayı, bakım hizmetini evinde almayı tercih edebilir. Bu durumda yaşlıyı kısıtlayan ikinci faktör olarak yaşlı bakımında bakıcı maliyetlerinin çok yüksek olması gelebilir. Bir diğer kısıtlayıcı etken ise yaşlının ailesinde bakımı üstlenebilecek bir bireyin bulunmaması (evdeki yetişkinlerin çalışıyor olması gibi) veya bakım yükünü tek başına veremeyecek yaşlı bir eşin varlığı başka bir kısıtlama olarak ortaya çıkabilir. Sonuç olarak bağımsız yaşamı tercih eden fakat sağlık ve maddi kısıtlamaları olan yaşlı bireye yönelik olarak sunulması gereken bir hizmet modeli geliştirilmelidir. Bu model yaşlının kendine ait özel bir alanda yaşadığı ve aynı zamanda sağlık ve sosyal bakım imkânlarına da sahip olabileceği yarı kurumsal olarak ifade edebileceğimiz birlikte yaşam sitesi modeli olabilir. Birlikte yaşam sitesi modeli ile yaşlı bakımını, yaşlının ailesi veya eşi üstlenirken profesyonel bakım hizmeti desteği aldığı bir yaklaşımdır.

Başka bir örnekte, uzun dönemli bakım ihtiyacı ortaya çıkan yaşlı bireyin tercihi geniş ailesi ile kaldığı evden ayrılmadan yaşamını sürdürmek olabilir. Fakat ailenin bakıcı tutarak evde bakım hizmeti almaya maddi imkânları bulunmayabilir. Bu durumda yaşlının tercihi ve kısıtlamaları dikkate alınarak yaşlının evinde, ailesi ile birlikte kalmaya devam edeceği ama aynı zamanda bakım hizmeti ve sağlık hizmetinin mobil olarak (gezici bakım ekipleri) sunulduğu evde bakım hizmeti, yaşlı için en uygun düzenleme olabilir.

Yine ailesi ile birlikte yaşamını sürdürmek isteyen sağlıklı bir yaşlı, aile fertlerinin gün içinde okul ve iş gibi sebeplerle evde olamamaları ve bu sürede yaşlının kendi kişisel ihtiyaçlarını karşılamada zorlanması, yalnızlık ve sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılayamaması gibi kısıtlamalar ile karşılaşabilir. Bu durumda ise yaşlının tercihi ve kısıtlamaları göz önünde bulundurularak, yaşlıların gün içinde sabahtan akşam saatlerine kadar vakit geçirebilecekleri, sosyalleşebilecekleri, kişisel ihtiyaçlarının karşılandığı akşam ise evlerine dönebilecekleri ulaşımlarının kuruluş tarafından sağlandığı gündüzlü bakım merkezi en uygun seçim olabilir.

Başka bir durumda ise yaşlının önemli sağlık sorunları sebebiyle sürekli sağlık ekipleri tarafından takiplerinin gerektiği bir kısıtlamada ise yaşlı bakım merkezleri yaşam düzenlemesi açısından yaşlıya sunulabilir.

Kendisiyle ilgilenecek bir yakını olamayan veya ailevi sebeplerle bakımı çocukları tarafından üstlenilmeyen yaşlılar için ise kısıtlamaları dikkate alınarak bir hizmet modeli sunulmalıdır. Bu yaşlılardan bazılarının tercihleri kendi evin yaşamak olabilir fakat yemek hazırlama, bulaşık yıkama, çamaşır yıkama vb. günlük temel faaliyetlerini yerine getirmede zorluklar yaşayan, yalnız yaşadığı için güvenlik kaygıları olan bireyler için ise tercih ve kısıtlamaları dikkate alındığında huzurevleri bakım modeli tercih olarak sunulabilir.

Görüleceği gibi yaşlıların tercihlerini şekillendiren birçok kısıtlama bulunmaktadır. Yaşlının yaşam düzenlemesi tercihi ile kısıtlamalar dikkate alınarak yaşlıya en uygun

yaşam düzenlemesi sunularak yaşlının memnuniyeti sağlanabilir. Bunun için ise bakım hizmeti modellerinin çeşitlendirilmesi, yaygınlaştırılması ve kalitesinin arttırılması gerekmektedir.

5.9. YAŞLI BAKIMINDA KARMA MODEL: BİRLİKTE YAŞAM SİTESİ

Yaşlılık döneminde hayat memnuniyeti açısından konut ve çevrenin önemi artmaktadır. Yaşlı evinde ve tanıdığı çevrede kendini güvende hissetmektedir ve bu çevreden ayrılmak istememektedir. Yaşlı için konutu ve çevresi bağımsızlığının göstergesidir. Bu sebeple yaşlıların mümkün olan en uzun sürelerde kendi evinde ve sosyal çevresinde kalmaları sağlanmalı, kurumsal bakım hizmetinin sunulduğu huzurevleri bundan sonra dikkate alınmalıdır (Tufan, 2003, s. 140).

> *"Yaşlının ailesi ile birlikte yaşaması desteklenirken yaşlının aile kaynaklı sorunlarda yaşayabileceği unutulmamalıdır. Ailesi ile birlikte yaşayan yaşlılarda, "gelirini bağımsız kullanamama, aile üyelerinin belirlediği kurallara göre yaşamını sürdürme ve psikolojik bağımlılık gibi sorun ya da sorunlar ortaya çıkabilmektedir"*(Kalaycı ve Özkul, 2018, s. 104).

Yaşam düzenlemesinin belirlenmesinde yaşlı tercihi dikkate alınarak yaşlının ailesi kaynaklı olabilecek kısıtlamalarda göz ardı edilememelidir. Yaşlıya yaşamını ailesi ile birlikte sürdürmek istememesi veya ailesinin yanından ayrılmak istemesi durumunda kendi bağımsızlığını kaybetmeden hizmet alabileceği bir hizmet modeli de sunulmalıdır.

> "*Yaşlılık döneminde bireylerin özelliklerine bağlı olarak barınmaya yönelik gereksinme ve beklentiler farklılaşmaktadır. Bu nedenle, her yaşlı bireyin barınmaya yönelik ortak ve tek çeşit barınma tercihi olması pek mümkün değildir. Barınma tercihleri, yaşlı bireylerin sosyo-ekonomik özellikleri, sağlık durumu, fizyolojik, algısal, zihinsel ve bilişsel özellikleri, kültürel özellikleri, yaşam biçimleri, vb. pek çok faktöre bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Barınma ihtiyacının karşılanmasında dikkat edilmesi gereken en temel husus, yaşam alanlarının bireylerin ihtiyaç ve isteklerine uygun olarak düzenlenmesidir. Aktif ve kaliteli bir yaşlılık süreci geçirebilmeleri için bireylerin yaşadıkları ortamın onların*

gereksinim ve beklentilerine yönelik tasarlanmış olması önemlidir" (Eyüboğlu, 2021, s. 15).

Yaşlı bakım hizmetinde karma model, yaşlının bakımının profesyonel bakıcılar ile ailenin birlikte üstlendiği bir yaklaşımı ifade etmektedir. Kurumsal bakım yaşlı ile ailesi arasında mesafe oluşmasına sebep olabilmektedir. Yaşlıya ailenin bakım vermesinde ise aileyi psikolojik, sosyal ve ekonomik olarak etkileyen bir süreç ortaya çıkabilmektedir. Her iki yaşlı bakım modelinin zorluklarını yaşayan bakım ihtiyacı olan yaşlı için yeni bir yaklaşım geliştirilmesi gerekmektedir. Yaşlı bakım hizmetlerini çeşitlendirmek amacıyla önerilen ve karma bir bakım modeli olan Birlikte Yaşam Sitesi modeli; yaşlı bireyler ve ailelerinin aynı bina içinde yaşadıkları, yaşlıların temizlik, yemek ve öz bakım gibi ihtiyaçları ile sağlık takiplerinin bu güvenlikli site içinde yapıldığı, yaşlının bakımının yaşlı yakınları ve profesyonel personelin ortak şekilde üstlendiği bakım modeli yaklaşımıdır. Karma bakım modeli, yaşlı bakımında daha az maddi yük getirdiğinden dolayı devletlerin bakım için harcadığı giderlerin azalmasına katkı sağlamaktadır.

"Yaşlı insanların bakıma ihtiyaç duymaları, aileleri ve toplum tarafından daha fazla desteklemelerini gerektirmekte ve sosyal bakım önem kazanmaktadır. Sosyal bakım modelinin temelini yaşlılar ve yaşlının yardıma duyduğu ihtiyaç oluşturmaktadır. Bu model hem formel hem de informal destek faaliyetlerini içermektedir. Yaşlıların informal bir sistem olarak aileleri tarafından bakılması gerektiğinde ailelere formel organizasyonlar yolu ile tamamlayıcı destek sağlaması en uygun çözüm olarak önerilmektedir"(Baran ve diğerleri, 2005, s. 33).

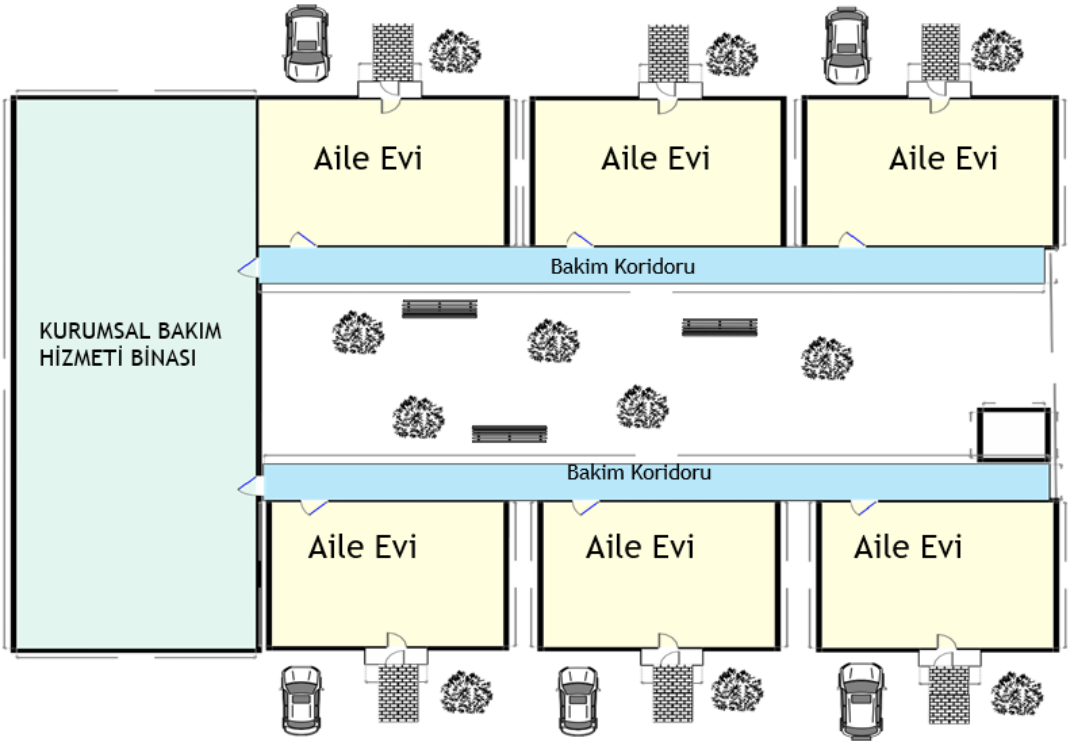
Türkiye henüz uygulama alanı bulunmayan karma model ile bakım hizmet modelleri arasında kademeli geçişi öngören yaklaşımla bakım alanında bir sistem oluşturmalıdır. Yaşlı ve ailesinin tercihleri, sağlık ve sosyal bakım ihtiyaçları dikkate alınarak evde bakım hizmetleri – karma modelli bakım hizmetleri ve kurumsal bakım hizmetleri şeklinde bir sıralama ile bakım hizmeti sunulmalıdır. Bu sayede yaşlılara sunulan hizmetlerde çeşitlilik sağlandığı gibi aktarılan kaynağın verimli kullanılması ve en yüksek yaşlı memnuniyeti sağlanmış olacaktır.

Birlikte Yaşam Sitesi hizmet modeli, uzun süreli bakım ihtiyacı olan, özel bakım hizmeti alması gereken bireylere hizmet sunumu için uygun bir yapıdır. Yatağa bağımlı, uzun süreli bakım ihtiyacı olan yaşlılara; sağlık hizmeti, gündüz/ gece bakımı, kişisel bakım, ev işlerine yardım, sosyal destek, gıda ve beslenme hizmetleri ve danışmalık hizmetlerinin bütüncül bir yaklaşımla sunulması gerekmektedir. Söz konusu hizmetler huzurevlerinde ve ülkemizde henüz sistemli ve yaygın olarak uygulanmasa da evde bakım hizmetlerinde de sunulmaktadır. Hizmet modellerini birbirlerinin alternatifi olarak değerlendirmemek gerekir. Yaşlının istekleri ve kısıtlamaları dikkate alınarak en ideal olan hizmet modelinde bakım hizmeti sunulmalıdır. Bunun içinde yaşlı birey ve ailesine bir birinden farklı özellikleri bulunan bakım hizmeti modelleri sunulmalıdır.

Birlikte yaşam sitesi hizmet modelinin uzun süreli bakım ihtiyacı bulunan yatağa bağımlı veya rehabilitasyon ihtiyacı bulunan yaşlı bireyler için uygun bir model olabileceğini belirtmiştik. Yaşlı bireyin aile profili açısından ise model; yaşlı bakımdan sorumlu aile fertlerinin çalışma hayatı içinde olması sebebiyle gün içerisinde yaşlının bakımı ile ilgilenecek kimsenin olmadığı veya yaşlı bakımını üstlenen aile ferdinin bakım hizmeti sunumunda yalnız kalması veya bakımı üstleneninde yaşlı olması gibi durumlarda uygun bir hizmet sunumudur.

Bakım modeli olarak önerilen Birlikte Yaşam Sitesi hizmet modeli; ailenin, bakım ihtiyacı olan yaşlı ile birlikte yaşadığı aile evleri, kurumsal bakım ile aile evleri arasında bağlantıyı sağlayan bakım koridoru ve kurumsal bakım desteğinin sunulduğu kurumsal bakım biriminden oluşmaktadır. Aile evleri müstakil ve bitişik nizam şeklinde sıralanan evlerden oluşmaktadır. Aile evlerinin zemin katında yaşlıya ait oda ve banyo bulunur. Yine evin zemin katında diğer aile fertlerinin kullandığı ortak yaşam alanı (salon) ve mutfak yer alır. Evin üst katı ise yatak odalarından oluşmaktadır.

Şekil 5.10: Birlikte yaşam sitesi hizmet modeli genel kroki örneği

Birlikte yaşam sitesi hizmet modelinin bölümlerinden olan kurumsal bakım binası ile aile evleri arasındaki bağlantı bakım koridoru ile sağlanır. Bakım koridoru, kurumsal bakım hizmetinin sağlanması amacıyla ilgili personelin aile evine girmesini sağlayan, sıcak ve soğuk hava şartlarından etkilenmeyecek şekilde tasarlanan bir bağlantı koridorudur. Bakım koridoru aynı zamanda gün içinde kurumsal bakım binasında hizmet alması gereken yaşlıların kurumsal bakım binasına ulaştırılmalarını sağlamaktadır.

Birlikte yaşam sitesinin diğer bölümü ise kurumsal bakım binasıdır. Kurumsal bakım binasında idareci, sosyal servis görevlileri, sağlık servis görevlileri, temizlik ve bakım personelleri görev yapmaktadır. Kurumsal bakım binasında yaşlıların gün içinde bakım hizmeti almalarına olanak sağlayacak bölümler yer alır. Yaşlıların ilaç, yemek ve bakımlarının evlerinde mi yoksa kurumsal bakım binasında mı gerçekleştirileceği ailenin ihtiyaçları dikkate alınarak kurumsal yapıdaki ilgili meslek elemanları tarafından hazırlanacak bireysel bakım planı ile belirlenir.

Hizmet modelinde esas olan yaşlıya ailenin bakım verirken kurumsal destek sağlanmasıdır. Bu sebeple öz bakım, temizlik, yemek, ilaç gibi uygulamalarda sorumluluğun ailede olması fakat kurumsal destek ile ailenin bakım yükünün hafifletilmesi esastır. Ailesi gün boyu çalışmak durumunda olan yaşlı bireyler hariç yaşlıların kendi evlerinde bakım hizmeti alması esastır. Ailelerin bakım yükünü hafifletmek amacıyla belirlenen sürelerde yaşlının kurumsal bakım binasında bakımının yapılarak aileye sosyalleşmesi ve dinlenmesi konusunda fırsat tanınır. Yaşlının hastaneye sevkinde ve hastane yatışlarında, belirlenen kurallar çerçevesinde yaşlı refakatinin aile ve kurumsal bakım personelinin birlikte sağlaması esastır. Bu amaçla refakat hizmeti günün belirli saatlerinde aile tarafından sağlanırken, ailenin iş durumu göz önünde bulundurularak belli saatlerde ise kurumsal bakım birimi tarafından sağlanır.

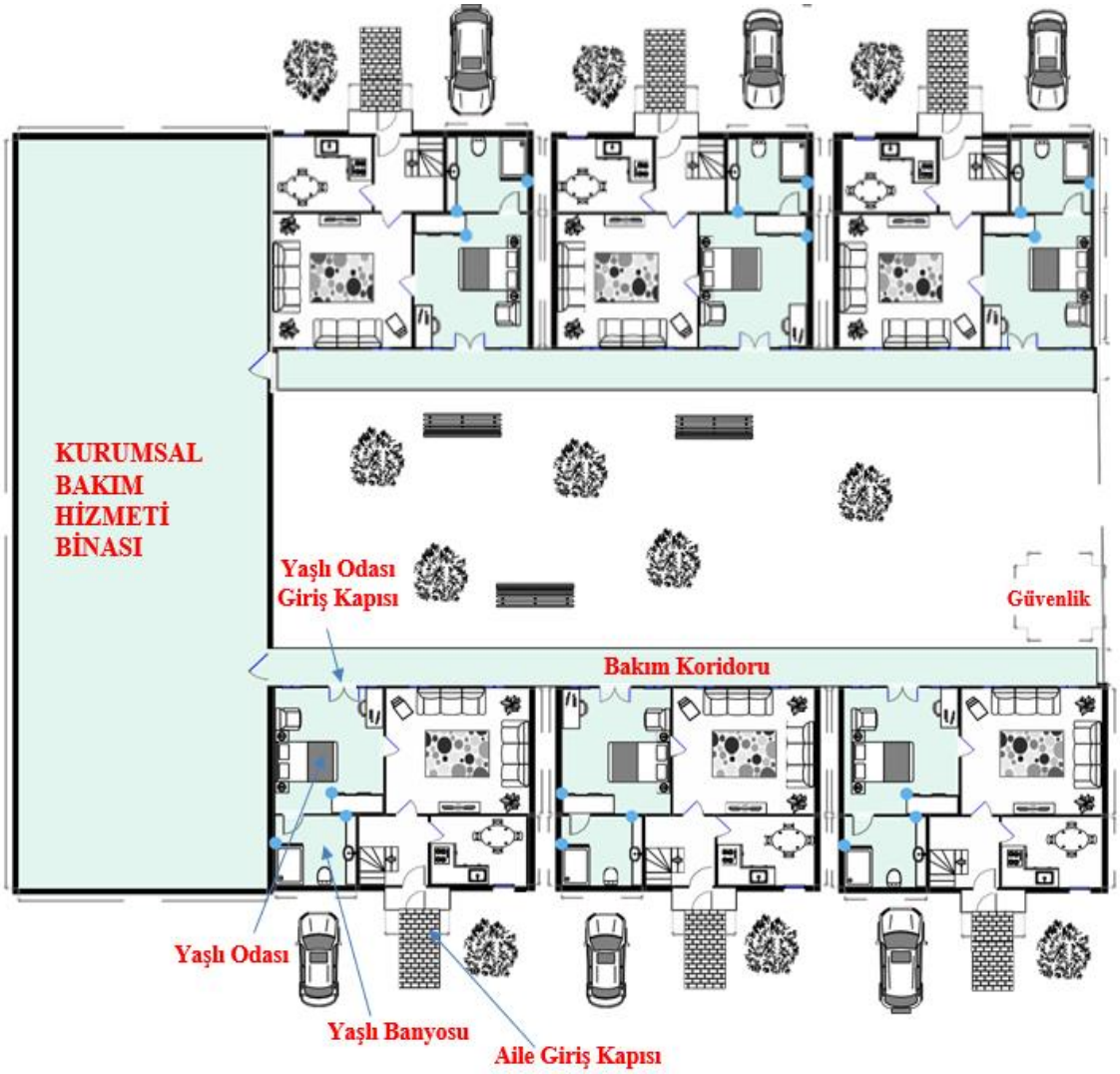
Birlikte yaşam sitesi tüm birimleri ile (Aile evleri, iç bahçe, güvenlik, bakım koridoru, kurumsal bakım binası) bir kamu kuruluşu değildir. Birlikte yaşam sitesinin kamu denetiminde olan bölümleri; bakım binası, güvenlik ve bakım koridorudur. Aile evleri ve iç bahçe alanı Bakım Sitesinde yaşayan ailelerin yaşam alanlarıdır. Aileler, aile evlerinden sosyo-ekonomik durumlarına göre ücretsiz veya düşük bir kira karşılığında kalabilirler. Yaşlının vefatı sonrası ise ailenin aile evinden çıkması için aile fertlerinin işi ve çocuklarının okulları dikkate alınarak makul süreler belirlenebilir.

Kurumsal bakım hizmetinin sağlanacağı ve aile evleri ile kurumsal bakım birimi arasında bağlantıyı sağlayan bakım koridorunun aile evi içerisinde yaşlı odasına direk bir kapıyla bağlantısı bulunmaktadır. Kurumsal bakım birimi personeli her türlü bakım ihtiyaçları konusunda aileye desteği bu alan aracılığı ile sağlayacaktır. İlgi personeli evin diğer bölümlerine ulaşımını engelleyecek mekanik ve elektronik önlemler bulunmalıdır.

Birlikte yaşam sitesinin uygulanmasındaki zorluklardan en önemlisi, aile evleri içerisindeki yaşlı odasında bakımın sunulacak olması sebebiyle oluşabilecek mahremiyet sorunlarıdır. Bu sorunların aşılması için ise kurumsal bakım

personellerinin aile evlerine giriş, hizmet sunuş ve ayrılışları ile ilgili kesin ve katı kurallar belirlenmelidir. Modelin bir diğer dezavantajlı kısmı ise bakım veren ailenin kendi yaşama alanından taşınarak birlikte yaşam sitesine yerleşecek olmalarıdır. Birlikte yaşam sitesi, sosyal çevresi ile ilişkisi yatağa bağımlı olması sebebiyle azalmış olan yaşlı bireyin, ailesi ile olan yaşamının devam etmesini amaçlamaktadır. Yatağa bağımlı yaşlı bakımı, uzun süreler devam eden ve aile bireylerini yıpratan bir süreçtir. Bu süreçte aileler en çok öz bakımın yapılması, banyo yaptırılması, hastane yatışları ve bakım verenin evden ayrılamaması gibi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorluklar dikkate alındığında ailelerin Birlikte Yaşam Sitesine taşınmak isteyecekleri söylenebilir. Aşağıda birlikte yaşam sitesi hizmet sunumu modeli ile ilgili örnek krokilere yer verilmiştir.

Şekil 5.11: Birlikte yaşam sitesi hizmet modeli zemin kat genel kroki örneği

Şekil 5.12: Birlikte yaşam sitesi hizmet modeli 1. kat genel kroki örneği

6. BULGULAR

Araştırmada, elde edilen veriler içerik analizi yöntemlerinden olan tümevarımcı analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma verilerine göre 27 kod tespit edilmiştir. Tespit edilen bu kodlar ise 7 tema altında toplanmıştır. Araştırma kapsamında belirlenen kodlar ve temalara aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 6.1: Temalar ve kodlar

Temalar	Kodlar
Huzurevinde Yeniden Toplumsallaşma	Uyum
	Tahmini Toplumsallaşma
	Yaşam Tarzı
Yaşlıların Sosyal İlişkileri	Sağlık Durumu Farklılıkları
	Özlem
	Kişisel Mekân
	Sosyal Yoksunluk
	Kültürel Farklılıklar
Genel Ziyaretler	Mutluluk
	Özel Hayat İle İlgili Sorular
	İkram
	Yakınlık ve Süreklilik
	Yoğunluk
Personelin Yaşlılık Olgusu Farkındalığı	Kayıp Sonrası Yas süreci
	Beklenti
	Profesyonel Bakış
	Endişe
Personelin Yaşlılık Tercihleri	Huzurevinin Kurumsal Yapısı
	Huzurevi Yaşamının Avantajları
	Bağımsız Yaşam
	Ailem ve Çocuklarım
Personelin Sosyal Çevresinin Huzurevine Bakışı	Huzurevi Algısı
	Bakım Şartları ve Kabul Şartları
	İşin Takdir Edilmesi
Birlikte Yaşam Sitesi İle İlgili Düşünceler	Talep Fazlalığı
	Çocuklarla Yaşam
	Yaşlı Ailesi İle Yaşanacak Sorunlar

6.1. HUZUREVİNDE YENİDEN TOPLUMSALLAŞMA

Bireyler yaşamlarını sürdürmek için içinde bulundukları çevre ve topluma uyum gösterirler. Toplumsal uyum, bireyin çevresiyle ve içinde yaşadığı toplumla barışık bir şekilde yaşamasına olanak sağlar. Toplumsal değişim; fiziksel çevre faktörleri, iktisadi yapı, bilim ve teknolojide meydana gelen değişimler, kültürde meydana gelen değişim, modernleşme, küreselleşme ve toplumun nüfus yapısındaki değişimler gibi faktörlerin etkisi ile toplumsal yapıda meydana gelen farklılaşmalardır (Süzgün Şahin ve Yorgancılar, 2019, s. 64). Toplumsallaşma tüm yaşam boyunca devam eder ve bireyin topluma uyum sağlamayı öğrenmesi yanında bireyler toplumsallaşma ile kendi toplumsal rol ve yükümlülüklerini yeniden belirleyebilmektedirler. Bu sebeple toplumsallaşma, bireyin değişen rol ve yükümlülüklerinde temel etken olan toplumsal değişme ile ilintili bir süreçtir (Marshall, 1999, s. 761). Toplumsallaşma makro bakış açısıyla kültürün bir nesilden diğerine aktarılmasını ifade ederken, mikro sosyolojik yaklaşım açısından ise uygun davranışın ne olduğunu öğrenmemizi sağlar. Toplumsallaşma süreci doğumdan ölüme kadar devam eder ve bu süreçte ailemizden, arkadaşlarımızdan, öğretmenlerimizden, sosyal çevremizden, sokaktan, filmlerden, internetten birçok şey öneniriz (Süzgün Şahin ve Yorgancılar, 2019, s. 65).

Türkiye'nin modernleşme süreci açısından yaşlıların toplumsallaşma süreçlerine bakıldığında, bugün kentlerde yaşayan yaşlılar çoğunlukla kır yaşamında toplumlaşan bireyler veya kır yaşamında toplumsallaşmış ailelerin ikinci kuşak kentli çocuklarıdırlar (Kalaycı ve Özkul, 2018, s. 98). Bu bağlamda kent yaşamına uyum zorlukları yaşayan bu yaşlılar için kurumsal bakım kuruluşlarında hayatlarını sürdürmek ise yeniden toplumsallaşma sürecini beraberinde getirmektedir.

> *"Yeniden toplumsallaşma, kişinin eski davranış biçimlerinden vazgeçmesi ve yeni davranış biçimlerini yaşamındaki değişimin bir parçası olarak kabul etmesi sürecine atfen kullanılır. Yeniden toplumsallaşma, genellikle, bireyi dönüştürmek için açık bir çabanın sarf edildiği çocuk ıslahevleri, tedavi grupları, hapishaneler, din değiştirme ortamları ve politik aşılamanın yapıldığı kamplar gibi ortamlarda gerçekleşir. Yeniden toplumsallaşma süreci bireyde genellikle hatırı sayılır bir strese yol açar"* (Schaefer, 2013, s. 91).

Huzurevinde toplumsallaşma sürecinin kişinin davranışlarının değiştirilmesini ifade eden yeniden toplumsallaşma kavramı ile benzer ve farklı yönleri bulunmaktadır. Huzurevinde toplumsallaşma yeniden toplumsallaşmadan farklı olarak bireyin topluma uyum sağlayamaması sebebiyle davranış değişikliklerini içermez. Fakat yeniden toplumsallaşma sürecinde olduğu gibi kurumsal bakımın gerektirdiği yeni davranış biçimlerinin öğrenilmesi ve bu öğrenme sürecinin getirdiği stres açısından yeniden toplumsallaşma sürecine benzemektedir. Bu sebeple "huzurevinde yeniden toplumsallaşma" araştırma verilerine göre temalardan biri olarak belirlenmiştir. Araştırma verilerine göre huzurevinde yeniden toplumsallaşma teması altında yer alan kodlar ise uyum, sosyal çevre ve yaşam alışkanlıkları olarak belirlenmiştir.

6.1.1. Uyum

Katılımcıların, yaşlıların huzurevine yerleşmeden önceki yaşam tarzlarının huzurevi memnuniyetlerine etkisinin tespiti amacıyla sorulan soruya verdikleri cevaplarda hem kır yaşamında toplumsallaşmış yaşlıların hem de kent yaşamında toplumsallaşmış yaşlıların huzurevi yaşamına uyum sağlamada sorunlar yaşadığı görülmektedir.

- *Bence önceki yaşantılarının etkisi var. Büyükşehirden gelen yaşlılar burada mutlu olamayabiliyorlar. Burada şehrin imkânları kısıtlı, şehirde fazla etkinlik yok, en azından büyükşehir gibi değil. Bu durumda büyükşehre alışmış yaşlı burada memnun olamayabiliyor (KK.10).*
- *Huzurevine gelen bir yaşlı buranın kuralarına kesinlikle uymayı reddediyor. Yani burada kendi evinde olduğu gibi yaşamak istiyor (EK.5).*
- *Önceki yaşamında köyde yaşamış, geliyor buraya alışık olmadığı bir yer, tuvaleti kullanmakta zorluk yaşayabiliyor, insanlarla ilişkisi az olabiliyor (KK.4).*
- *Özellikle köyde yaşamış, askerlik dışında evinden ayrılmamış yaşlı buraya gelince bir afallıyor tabi (EK.13).*

- *Ama şehir hayatından gelen okumuş kültürlü insanları da memnun edemediğimiz zamanlar olabiliyor. Onların beklentileri fazla oluyor, eski yaşamlarında olduğu gibi hareketli ve çocuklarıyla birlikte yaşam istiyorlar. Ama burada daha sakin bir yaşam var (KK.1).*

Yaşlılık dönemi öncesinde daha bağımsız bir yaşam tarzı benimsemiş olan yaşlıların huzurevi yaşamına uyum sağlamaları daha kolay olabilmektedir. Geleneksel toplum yapısı gereği daha çok ev dışında olan, çalışıp para kazanma sorumluluğu gereği toplumda daha fazla sosyalleşen erkek bireyler, günlerinin önemli bir bölümünü ev işleri ve çocuk bakım ile geçiren ve nispeten küçük bir sosyal çevrede yaşamını idame ettirmiş olan kadınlara göre huzurevi yaşamına daha kolay uyum sağlayabilmektedirler.

- *Yaşantısını bir yere kadar bireysel olarak sürdürmüş olanlar, çocuklarının yanına sadece ziyarete 3, 5 günlük gidenler, biraz daha dışarıya alışkın olabiliyor. Farklı yerlere uyum sağlayabiliyorlar (KK.9).*
- *Erkekler daha sosyaller, geçmişte de dışarıda bir kahve kültürü var ya bir ortam olduğunda uyum sağlayabiliyorlar (KK.11).*
- *Para kazanan, dışarıda gezen, markete giden erkek, kadının kıyafetini alan bile belki erkek. Kadın her zaman evde, erkek ise her zaman dışarıda olduğundan uyum sağlaması tabi ki normal (KK.8).*
- *Erkekler bu konuda daha çabuk uyum sağlıyor (KK.6).*

6.1.2. Tahmini toplumsallaşma

Tahmini toplumsallaşma, kişinin gelecekteki toplumsal ilişkileri için prova yaptığı toplumsallaşma sürecidir. Bireyler içinde bulundukları toplumun normlarına, değerlerine ve henüz edinmedikleri statülerle ilişkili davranış kalıplarına aşina olmak için tahmini toplumsallaşma sürecini geçirirler. Yetişkinlik dönemine hazırlık, çocukluk ve ergenlik dönemindeki tahmini toplumsallaşma ile başlar ve yaşam süresince yeni sorumluluklara hazırlanırken devam eder. Bireyler yeni bir işe veya

okula başlayacaklarında o yer ile ilgili bilgi edinmeye çalışarak kendisini bu yeni çevreye hazırlamaya çalışmaktadır (Schaefer, 2013, s. 90). Yaşlıların huzurevine gelmeden önce huzurevi yaşamı konusunda bilgi sahibi olmaları böylece tahmini toplumsallaşma sürecini geçirmeleri huzurevinden daha memnun olmalarını sağlamaktadır.

- *Yakınları huzurevi diyerek getirmiyor. Onlar aslında en büyük hatayı yapıyorlar. Hastane, fizik tedavi merkezi böyle söyleyerek getirebiliyorlar. Geldiklerinde ve buranın huzurevi olduğunu öğrenince bir şaşkınlık yaşıyorlar. Ön yargıdan dolayı içlerine kapanıp üzülüyorlar. Çocuklar attı bizi buraya diye. Alışıp, iyi bir yer olduğunu görene kadar altı ay geçiyor (EK.7).*
- *Sonrasında memnun kalıyorlar ama (KK.5).*
- *Yaşlı yakınlarından sen burada dur 15 gün sonra seni alacağız diyenler oluyor (EK.1).*
- *Yaşlı buraya kabul edilmeden önce hem yaşlı ile hem de yakını ile ayrı ayrı ayrı sosyal çalışma yapılmalı bence. Yaşlıyı buraya bir ön hazırlık psikolojisi ile getirmek lazım. Öncesinde yaşlıya niçin huzurevine geldiği anlatılması lazım (EK.4).*
- *Fakat her yaşlıya bunu anlatamazsın. Sağlık durumundan dolayı (KK.11).*
- *Benim çok dikkat ettiğim bir konu var bilmiyorum arkadaşların dikkatini çekti mi? Kendi razısı ile gelen daha mutlu. Kendi isteyerek bu kapıyı çalan daha mutlu. Ama buraya mecburen gelenlerin psikolojilerini düzeltmek için çok uğraşıyoruz (EK.8).*
- *Yaşlıların adaptasyonu kişiden kişiye değişebiliyor. Kiminin ki uzun sürüyor kiminin ki kısa. Mesela ailesinin yanında kalmak isteyip de bakılmadığı için getirilenler çok zor alışıyor. Ama kendisi gelmek isteyip ailesi yanında değil de yalnız yaşamak isteyeneler daha çabuk alışıyor (KK.10).*

6.1.3. Yaşam tarzı

Yaşam tarzı kavramı, *"kent yaşamı ve kırsal yaşam arasında olduğu gibi farklı yaşama biçimlerini* (Marshall, 1999, s. 815)" ifade eder. Yaşlıların geçmişten gelen yaşam tarzları ve alışkanlıkları, toplumsal yaşamın zorunlu olduğu huzurevinde yaşlılar arasında çatışmaya sebep olabilmektedir.

- *Televizyon tercihlerinde farklılıklar oluyor, biri haber izlemek isterken diğeri Esra Erol'u izlemek istiyor (EK.5).*
- *Kimi de hiç televizyon izlemek istemiyor. Başım ağrıyor diyor (EK.9).*
- *Mesela bazı yaşlılar radyodan sürekli müzik dinliyor (EK.10).*
- *Kırsal kesimden gelen bir insanın yaşam tarzı ile şimdi buradaki yaşam tarzı çok farklı. Niye farklı, köyde bir düzeni yok köydeki işin durumuna göre yemek saatlerini ayarlamak zorundadır. Bu yüzden buradaki düzene alışması zaman alıyor. Bu durumda yaşlıyı fazlaca etkiliyor. Mesela sabah kahvaltı saatinde kalkmak istemeyen yaşlılarımız oluyor. Geçmişten gelen alışkanlıkları değiştirmek yaşlıyı önüne örülmüş bir duvardan atlatmak gibi bir şey. Huzurevi yaşamına geçişleri zor oluyor. Çünkü buradaki yaşantının belirli kuralları var. Mesela 8-9 arası kahvaltı ama yaşlı kahvaltıyı saat 11'de yapıyordu belki. Öğle yemeği yememeye alışmış ama akşamda 4'te yiyor gibi (EK.6).*
- *Kuruma gelmeden önce bir alışılmışlık var. Burada bunu istiyorlar, elimizden geldiğince bu istekleri karşılamaya çalışıyoruz ama bazen buranın kurumsal bir yer olması nedeniyle olmuyor (EK.12).*
- *Gece kontrollerinde kapının açılmasından rahatsızlık duyanlar olabiliyor sonrasında buna alışıyorlar ama biraz zaman geçmesi gerekiyor (KK.11).*
- *Mesela yaşlı öğretmen, belli bir hayat standardında yaşamış, köyden gelen bir kişi ile aynı odada veya yan yana odalarda kalıyorlar. Biri çıkıyor günaydın diyor öteki hiç bir şey demeden gidiyor. Kendi aralarındaki ilişkileri de etkiliyor bu tahsil farkı (KK.8).*

Huzurevine yerleşmeden önceki yaşam tarzlarına benzer etkinlik ve faaliyetler, yaşlıların huzurevi yaşamına uyum süreçlerine olumlu katkı yapmaktadır.

- *Geçmişteki alışkanlıkları burada devam ettiğinde bahçede çalıştıklarında psikolojik rahatlama oluyor yani (EK.2).*
- *Bahçede çalışmaya başlayan bir yaşlımız var önceden hiç konuşmazdı hayata küsmüştü, bahçe işleri ile uğraşmaya başlayınca morali düzeldi (EK.3).*
- *Çünkü eski yaşamı ile özdeşleştiriyor. Az da olsa eski hayatına yakın yaşıyo böyle olunca (EK.2).*

6.2. YAŞLILARIN SOSYAL İLİŞKİLERİ

Huzurevinde kalan yaşlıların yaşlılığa bağlı sağlık sorunları, duyma ve konuşma güçlükleri, demans gibi bilişsel seviyelerini etkileyen rahatsızlıklar yaşlıların sosyal ilişki kurmalarını olumsuz etkilemektedir. Yaşlıların kendi kişisel mekânları olan evlerinden ayrılmaları ve huzurevinde mekân aidiyeti sorunları yaşamaları, ailelerine ve çocuklarına olan özlemleri, kuruluştaki diğer yaşlı bireyler ve personelle olan ilişkilerini belirleyen temel etkenlerdendir. Yaşlılar arasındaki kültürel farklılıklarda sosyal ilişkilerini etkilemektedir.

Katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde; sağlık durumu farklılıkları, özlem, kişisel mekân, sosyal yoksunluk ve kültürel farklılıklar kodları belirlenmiştir. Belirlenen bu kodlar ile ilgili tema olarak ise huzurevindeki yaşlıların sosyal ilişkileri belirlenmiştir.

6.2.1. Sağlık durumu farklılıkları

Yaşlıların huzurevine kabul şartları, Huzurevi ve Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliğinin 53. Maddesinde;

> "… *kendi gereksinimlerini karşılamasını engelleyici bir rahatsızlığı bulunmamak…, ruh sağlığı yerinde olmak, bulaşıcı hastalığı olmamak…* (Huzurevleri ile huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, 2001)"

şeklinde sıralanmıştır. Fakat huzurevinde kalan yaşlıların sağlık durumlarında değişlik olduğunda, yarı veya tam bağımlı duruma geldiklerinde bakımlarının sağlanması amacıyla huzurevleri içerisinde Özel Bakım Üniteleri oluşturulabilmektedir. Bu durumda ise farklı bilişsel ve sağlık durumu olan yaşlı bireyler aynı huzurevinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Sağlık durumlarının farklı seviyelerde olması ise yaşlıların sosyal ilişki kurmalarını zorlaştırabilmektedir.

- *Esas sorun normal yaşlı ile özel bakım yaşlısının karışık olması. Yatalak veya demanslı yaşlı ile sağlıklı yaşlının beraber aynı salonda oldukları zamanlar olabiliyor (KK.3).*
- *Biri sabah sohbet etmek istiyor diğeri konuşamıyor. Ya da sohbette süreklilikte olmuyor (KK.2).*
- *Aklı başında olan kızıyor onun dengesiz hareketlerine konuşmalarına (KK.3).*
- *Kulakları duymuyor çoğunun ve bu iletişimlerini de etkiliyor (KK.7).*
- *Zamanla sağlıklı yaşlının kulakları duymayan yaşlıyla konuşmak için bir çabası olmuyo (KK.2).*

6.2.2. Özlem

Toplumun çoğunluğu için olduğu gibi yaşlılar içinde ev bir bina olmanın dışında bir yuvadır. Ev, yaşlı birey fiziksel ve algısal olarak gerilemiş olsa bile kendisini iyi

hissetmesine katkı sağlar. Konut ve sosyal çevre bireyin bağımsızlığının temel şartlarındandır. Yaşlının evi, güven duygusunu yaşadığı, tanıdığı insanlar içinde bulunduğu ve alışkanlıklarını sürdürebildiği sosyal çevreyi de barındırır. Yaşlının bakımı gibi genellikle yaşlının edilgen olduğu sorunlar sebebiyle yaşlının evinden alıştığı ortamdan kendi isteği dışında ayrılması belki bakım ile ilgi sorunlarını çözecektir fakat yaşlının yaşamından memnun olmasını sağlayamayacaktır. Yaşlı zorunluluk olarak tercih ettiği kurumsal bakımda evine özlem duyarak günlerini geçirecektir (Tufan, 2003, s. 135). Yaşlının evine, ailesine ve geçmiş yaşamına olan özlemi ise huzurevinde diğer yaşlılarla ve personellerle kurduğu sosyal ilişkileri etkilemektedir. Geçmişe ve ailelerine olan özlemleri yaşlıların huzurevi yaşamını daha geç kabullenmelerine ve huzurevine geçici bir konaklama yeri olarak bakmalarına sebep olmaktadır. Bu ise diğer yaşlılar ve personeller ile kurduğu sosyal ilişkileri geçici ilişkiler olarak görmelerine neden olmaktadır. Geçici olarak kurdukları sosyal ilişikler ise yaşlıların anlamlı sosyal ilişkiler geliştirme süreçlerini geciktirmektedir.

- *Burada ne kadar iyi ilgilensen de illaki ailelerini arıyorlar. Sonuçta oğluyla kızıyla olmak istiyor (EK.1).*
- *Köyden gelen yaşlılar, her zaman köylerine dönmek istiyorlar burası onlara kapalı bir alan gibi geliyor. Her ne kadar güzel bir bahçesi olsa da kendi köyündeki havayı, suyu, ağacı arıyor. Komşularını arıyor, onlarla sohbeti özlüyor (KK.9).*
- *Sağlık olarak ileri gitmediği gibi hafızasında bile yaşlının geçmiş yaşamı var. Geçmiş yaşamını özlemesi, sağlığının bozulması, yaşlıyı ileriye dönük memnun etmemizi zorlaştırıyor. Çünkü aklı geçmişte ya ben eskiden şöyle yapardım gibi. Bir tane yaşlımız var hala patates ekim zamanı geldi, hayvanlar dışarıda kaldı gibi geçmişe özlemleri çok fazla (EK.6).*
- *Birde eskiden yapamadığı hayalleri aklında olanlar var. Ben cami yaptıracam diyen var mesela (EK.9).*
- *Bahçede yaz geleli çalışan amcalar var içeriye girmiyorlar çünkü geçmişte böyleymiş bu onları mutlu ediyor (EK.6).*

- *Geçmişe dönük olarak ben eskide şu işi yapardım. Fırıncıydım ne güzel ekmekler yapardım gibi söylüyorlar (KK.6).*
- *Eskiden yaptıkları bağ bahçe işleri (KK.10).*
- *Erkekler eşlerinin vefatı sonrası kimsenin yanında kalamadıktan sonra buraya geliyorlar. Doğal olarak bence erkekler dışarıdaki yaşantıyı daha çok özlüyorlar gibi geliyor bana. Çünkü erkekler daha özgür yaşıyorlar ya (KK.9).*

6.2.3. Kişisel mekân

Kişisel mekân; "*psikolojik ve sosyolojik boyutları olan içerisinde mahremiyet, aidiyet, kimlik, egemenlik alanı gibi mekânsal davranış biçimlerinin şekillendiği görsel olarak algılanabilen fiziksel mekân"*dır (Tunçok*, 2010, s.16)*. Kişisel mekân bireye mekânsal mahremiyeti sağlamaktadır. Irwin Altman'a göre mekânsal mahremiyet, kişinin kendi iç dünyasına çekilme veya toplum içinde yer almakla ilgili seçici kontrolünü ifade eder (Gifford, 1997 Akt. Tunçok, 2010, s.18). Fiziksel egemenlik alanı olarak kişisel mekân ise kişiye kendini güvende ve bir yere ait hissetmesini sağlar. Kişisel mekân, kişiye aidiyet sağlayarak kişinin mekân üzerden sahiplenme ve kendi kişisel kimliklerini tarif etme olanağı sağlar. Kişi aidiyet duygusunu yitirdiğinde bulunduğu mekânlarla duygusal bir bağ kuramaz, bu mekânlara kendisinden bir iz bırakamaz, diğer bir deyişle kişiselleştiremez, dolayısıyla kişisel bellek ve mekân arasında geçmişten geleceğe sürekli bir ilişki kurabilmek neredeyse olanaksızlaşır (Tunçok, 2010, s.20).

Huzurevi fiziksel olarak yaşlılara ait olan odalar ve yaşlıların farklı ihtiyaçlarının karşılandığı; dinlenme salonları, yemekhane, etkinlik alanları, sağlık servisi ve sosyal servis gibi bölümlerden oluşmaktadır. Yaşlı odaları, tek kişi veya daha fazla kişinin kalabildiği, yaşlıların kişisel eşyalarının bulunduğu bölüm iken yaşlıların ihtiyaçları için oluşturulan diğer bölümler ise tüm yaşlıların ve bazen personelinde kullanabildiği genel alanlardır. Buna göre huzurevlerinde yaşlı odalarının, yaşlıların kişisel mekânları olduğu söylenebilir. Fakat huzurevi işleyişinde kişisel mekân olarak yaşlı odası ile genel kullanım alanı arasındaki sınır net değildir. Kişisel mekânın sağladığı

mekânsal mahremiyet, yaşlı odasında tam anlamıyla sağlanamaz. Çünkü gün içerisinde ve hatta gece saatlerinde personelin görevleri gereği yaşlının odasına girerek iş sorumluluklarını yerine getirmesi gerekir. Örnek olarak sağlık görevlisi günün belli saatlerinde yaşlı odasını ziyaret ederek ilaçlarını vermekte, oda temizlik görevlileri belirli saatlerde odanın temizliğini yapmakta, birden fazla yaşlının bulunduğu odalarda diğer yaşlının bakım gereksinimleri gereği odada personel bulunmakta ve gece saatlerinde görevli personel yaşlının sağlık durumunu kontrol için odaya girmektedir. Huzurevindeki bu günlük rutin işleyiş, yaşlı açısından bakıldığında mekânsal mahremiyet ihlali olarak değerlendirilebilir.

Huzurevinde hizmet sunumunda, iki veya üç kişilik odalarda kalan yaşlılar açısından kişisel mekân aidiyeti sorunları yaşanabilmektedir. Kişisel mekân aidiyeti, kişinin mekânı sahiplenmesi, mekân üzerinde egemenlik kurması ve mekânı kişiselleştirebilmesine bağlı olarak gelişmektedir. Huzurevinde birden fazla yaşlının kaldığı odalarda ise ortak kullanılan televizyon, buzdolabı gibi araç-gereçler ile lavabo, mutfak gibi bölümleri sahiplenemeyen, kişiselleştiremeyen ve egemenlik kuramayan yaşlı kişisel mekân aidiyeti sağlayamamakta böylece odayı paylaştığı diğer yaşlılar ile çatışma ortaya çıkabilmektedir.

Katılımcılar, yaşlıların huzurevinde yaşadığı kişisel mekân ile ilgi sorunları; yaşlıların odalarını paylaşmak istemediklerini, kendi odaları dışındaki başka yaşlılarla daha iyi anlaşabildiklerini söyleyerek vurgulamışlardır.

- *Kimse bir yabancı ile aynı odayı paylaşmak istemiyor. Toplu kullanım alanlarında yaşamak sorun olmuyor ama kişisel alanında kendine ait olmasını istiyor (KK.9).*
- *Özellikle paylaşmak istemiyor (KK.6).*
- *Yaşlı önce iyi anlaşabileceği bir yaşlıyla kalmak istiyor sonra aynı oda içerisinde yaşamaya başlayınca anlaşmazlıklar ortaya çıkıyor. Ama kendi odasında olmayan yaşlı arkadaşı ile ilgilenen yakın arkadaş olan yaşlılar var (EK.5).*

- *Babamla ölene kadar ben ilgilendim bazen takılırdım ihtiyar seni huzurevine götüreyim mi? derdim. Götür ama ben orada 100 kişinin içinde nasıl yaşarım. Ben 2- 3 kişi ile ömrümü geçirmeye alışmışım derdi. Ben o kalabalıkta zorlanırım derdi (EK.8).*

6.2.4. Sosyal yoksunluk

Huzurevinde kalmakta olan ve özellikle sosyal yoksunluk çeken yaşlılar, aileleri ve yakın çevrelerinden göremedikleri ilgiyi huzurevinde her gün yanlarında olan personellerden beklemektedirler. Bu durum bazı yaşlıların, personelin yaşlıyla kurduğu profesyonel iş sorumluluğu gereği olan sosyal ilişki dışında daha yakın bir ilişki beklediklerini göstermektedir.

- *Odadaki bir yaşlı ile ilgilenirken diğer yaşlı bir ayrım yaptığımız duygusuna kapılabiliyor. Başka bir yaşlının odasına daha çok girildiğinde ve diğerinin odasına daha az girildiğinde onun odasına girdiniz benim odama girmediniz, onunla konuştular benimle konuşmadılar, ona bir şey verdi bana vermedi gibi aralarında kıskançlık olabiliyor (KK.8).*
- *Özel bakım yaşlıları ile daha fazla ilgilenmemiz gerektiği için mesaimizin önemli bir kısmı bu bölümde geçiyor. Bu durumda onlarla daha fazla ilgilendiğimiz şeklinde tepki gösterebiliyorlar(KK.4).*
- *Sevgi yoksunluğundan kaynaklanıyor. Çocuklarıyla, torunlarıyla birlikte zaman geçirmeleri gereken dönemde eş yok çocuklarda bırakmış, zaten çocuğunun bıraktığını torun ne kadar arar sorar. Hiç bir şekilde sevgi olmayınca o ilgi ve sevgiyi bizden bekliyorlar. Bunu da bize kıskançlık olarak yansıtıyorlar (KK.2).*
- *Sağlıkçı olmayan personellere hastalıklarını duyurarak bizim ilgilenmemizi her daim sormamızı bekliyorlar (KK.3).*
- *Çünkü ellerinin altında sadece biz varız (KK.2).*
- *Erkek yaşlılar arasında kıskanma huyu çok yok (KK.5).*

- *Erkekler arasında yapılan bir ikramda sorun yaşanmazken kadınlar arasında diğer yaşlıya onu verdiniz de bana niye bunu verdiniz şeklinde sorunlar oluyor (EK.4).*
- *Bazı yaşlılar bizleri evlatları yerine koymak istiyor. Benim artık evladım yok sizler benim evladımsınız diyenler oluyor (KK.6).*
- *Bazıları torunları yerine koyuyor (KK.10).*
- *Covid sebebiyle 14 günlük vardiya uygulamasında onları daha iyi anladım. İnsan çocuklarından ayrı olunca daha duygusal oluyor.14 günlük vardiya sonunda 28 gün gelmiyorduk o zaman arkamızdan ağlayan yaşlılar oluyordu. Düşündüm, onlar bizi aileleri gibi görüyorlar (KK.11).*

6.2.5. Kültürel farklılıklar

Aynı sosyal çevreden gelen veya geçmişteki yaşam tarzları birbirine yakın olan yaşlılar birbirleriyle daha iyi anlaşabilmektedirler.

- *Normalde herkes bir biriyle iyi anlaşıyor. Fakat birebirleriyle anlaşmalarında karakter, yetişme tarzı etkili oluyor. Çünkü söz gelimi Ahmet'in yaşantısı ile Mehmet'in yaşantısı bir değil, çünkü tek kesimden insanımız yok. Yani şehirden gelen bir insanla köy yaşantısından gelen insanın yaşantısı, bakış açısı bile birbirinden farklıdır. Herkes kendi kesiminden insanlarla anlaştıklarından onlarla oturup konuşuyorlar. Köyden gelen bir çiftçi ile memur emeklisinin hayata bakış açısı farklıdır (EK.6).*
- *Bence herkes anlaşabildiği kafasına göre birilerini bulabiliyor (EK.6).*
- *Yaşlıların birileri ile olan ilişkisi kişiden kişiye değişiyor bence. Bazı yaşlıların yakın arkadaşları, arkadaşlıkları oluyor. Bence bu durumu kişinin karakteri belirliyor (KK.10).*
- *Yaşlı aynı dili konuşabildiği kişiyle arkadaş olmak istiyor (KK.9).*

- *Birililerini tamamlayan yaşlılar iyi anlaşabiliyor. Mesela bir amcamız başka bir amcamızın günlük işlerinde yardımcı oluyor, destek oluyor buda aralarında arkadaşlık ve dostluğu geliştiriyor (EK.12).*

6.3. GENEL ZİYARETLER

Katılımcılardan elde edilen verilere göre genel ziyaretler teması içerisinde; mutluluk, özel hayat ile ilgili sorular, ikram, yakınlık ve süreklilik, ziyaretçi yoğunluğu kodları belirlenmiştir.

6.3.1. Mutluluk

Yaşlılar huzurevine bireyler, gruplar veya sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdikleri genel ziyaretlerden mutlu olmaktadırlar.

- *Yaşlılarımız genel ziyaretlerden mutlu oluyor. Bir çiçek bile olsa mutlu oluyorlar (EK.7).*

6.3.2. Özel hayat ile ilgili soruları

Huzurevine gelen ziyaretçilerin yaşlıların huzurevine niçin geldiği veya aile ilişkileri ile ilgili soruları yaşlıları rahatsız edebilmektedir.

- *Yaşlıları genel ziyaretlerde çocukların nerde gibi kişisel sorular kendilerine sorulduğunda rahatsız oluyorlar (KK.7).*
- *Ziyaretçiden hoşlanıyorlar, hoşlanmıyor değiller. Ama ziyaretçilerin sordukları sorulardan ve yaklaşımlarından rahatsız olabiliyorlar (KK.4).*

6.3.3. İkram

Ziyaretçilerin getirdikleri ikramlar veya hediyeler yaşlıları memnun etmektedir.

- *Bayan yaşlılar hediye verilecek deyince daha çok ziyaretçilerle görüşmek isteyebiliyor (KK.5).*
- *Erkeklerde aynı yapıyor (EK.1).*
- *Ziyaretçiler bir hediye getirirlerse mutlu oluyorlar (EK.5).*
- *Gelen ziyaretçiden bir hediye getirmelerini bekliyorlar (EK.10).*
- *Hediye bekliyorlar (KK.4).*

6.3.4. Yakınlık ve süreklilik

Gelen ziyaretçiler ile yaşlılar arasında ortak bir iletişim alanının olmaması veya yaşlıların ziyaretçilerin tekrar ziyarete gelmeyecekleri konusundaki düşünceleri yapılan ziyaretlerin verimli olmaması ve gerçek anlamda bir paylaşımın gerçekleşmemesine sebep olabilmektedir.

- *Gelen ziyaretçilerde süreklilik olmaması, tek seferlik ziyaret olması, yaşlılarda ziyaretlerin geçici olacağı şekildeki bir düşünce oluşturdu (EK.5).*
- *Gelen ziyaretçilerin verdikleri randevulara uymamaları, zamanında gelmemeleri ve yaşlıları bekletmeleri onları rahatsız ediyor (EK.5).*
- *Gelen sadece gelmek için geliyor. Yaşlıda bu durumun zamanla farkına varıyor ve görüşmekte gönülsüz oluyor (EK.6).*
- *Ziyaretin devamlılığı olmayacağını belirli görevi yerine getirmek için geldiklerini düşünüyorlar (KK.9).*
- *Ziyaretin daha çok yakınları tarafından olmasını bekliyorlar (KK.1).*

6.3.5. Ziyaretçi yoğunluğu

Önemli gün ve haftalarda gerçekleştirilen yoğun ziyaret programları yaşlıların yorulmalarına ve ziyaretçilerle görüşmek konusunda isteksiz olmalarına sebep olabilmektedir.

- *Fiziksel hareketliliği çok istemeyen yaşlılar ziyaretler üst üste gelince rahatsız oluyorlar (KK.11).*
- *Ziyaretlerin belirli günlerde yoğunlaşmasından memnun olmuyorlar (KK.8).*
- *Anneler günüde olsun hep üst üste ziyaretler oluyor (KK.3).*
- *Böyle olunca çoğu da görüşmeye inmek istemiyor (EK.8).*
- *Bazen yaşlılardan misafirlere ayıp olmasın en azından kısa bir süreliğine inelim diyerek rica ediyoruz (EK.3).*
- *Biz yukarıdan aşağıya yaşlıları zor indiriyoruz. Genel ziyarete gelmişler diyoruz. Ben namaz kılacağım, abdest alacağım diyerek inmek istemiyorlar (KK.7).*
- *Ziyaretten sıkılabiliyorlar (EK.1).*
- *Aynı gün içerisinde yoğun bir ziyaretçi programı olursa da istemiyorlar (KK.7).*
- *Aşırı ziyaret olduğunda kafaları ses kaldırmadığı için istemiyorlar (KK.8).*
- *Özellikle belirli günlerde gerçekleşen yoğun ziyaretler onları yoruyor. Bu durumdan hoşlanmıyorlar. Kendi akrabaları, tanıdıkları gelirse mutlu oluyorlar. Kendi akrabalarına karşı bir özlemleri olduğundan onları görmekten mutlu oluyorlar. Ama genel ziyaretleri çok samimi bulmuyorlar bence (KK.4).*

6.4. PERSONELİN YAŞLILIK OLGUSU FARKINDALIĞI

Huzurevinde çalışan personel işleri gereği yaşlıların yaşadığı sorunları daha fazla fark etmektedirler. Toplumda artan yaşlı nüfusu ve huzurevine olan talebin yıllar içinde artarak devam etmesi, personelin huzurevinde yaşlılık konusunda düşünmelerine neden olmuştur. Özellikle huzurevinde çalışmaya başladıkları ilk aylarda yaşlıların yaşadıkları sorunlardan ve ölüm gibi olgulardan daha çok etkilendiklerini fakat zamanla bu duruma alıştıklarını ifade etmişlerdir. Huzurevinde çalışmak bazı personelin kendi yaşlılık dönemi ile ilgili endişe duymalarına bazı personelin ise çocuklarının yaşlılık döneminde kendileri ilgilenecekleri konusunda beklentilerinin azalmasına neden olmuştur.

Katılımcılardan elde edilen verilere göre yaşlılığın farkındalığı teması içerinde; kayıp sonrası yas süreci, beklenti, profesyonel bakış ve endişe kodları belirlenmiştir.

6.4.1. Kayıp sonrası yas süreci

Ölüm olgusu yaşlıları daha çok etkileyen bir olgudur. Yaşlı olmak kişinin ölüme daha yakın olduğu düşüncesine kapılmasına ve başka birinin ölüm haberinden daha fazla etkilenmesine neden olmaktadır. Bu sebeple kurumsal bakımda ölüm sonrası diğer yaşlıların bu durumdan etkilenmemeleri için normal hayat rutinine dönülmesi gerekir.

- *İlk göreve başladığımda birinin vefatı sonrası huzurevinin normal hayata dönmesi beni çok etkilemişti. Çünkü bizim evimizde mahallemizde cenaze olunca tv hemen kapatılırdı. Sonra bende alıştım (KK.1).*
- *Ağır hasta olan yaşlılar için dua ediliyor tabi ama sonra normal hayata dönülüyor (KK.3).*

6.4.2. Beklenti

Kurumsal bakım hizmetlerinde çalışmak personelin yaşlılık olgu ile ilgili düşüncelerini etkilemiştir. Personeller, yaşlıların huzurevi yaşamı konusunda yeterince bilgi sahibi olduklarından toplumda olan olumsuz huzurevi algısına sahip değillerdir. Ayrıca toplumdaki çocukların anne babalarına bakmaları gerektiği şeklindeki toplumsal normun değişmeye başladığını ve kendi yaşlılık dönemlerinde bu beklenti içinde olmayacaklarını ifade etmişlerdir.

- *Çok şey değişti. Şimdi iş olarak yapmak yaşlıların sorunlarını daha fazla düşünmeme sebep oldu. Öncesinde yaşlıları görürdüm ama nasıllar ne gibi sorunları var diye aklıma gelmezdi(EK.9).*
- *Düşününce hepimiz evlat yetişirdik ve ne kadar fedakârlık yaptık. Biz burada olduğumuzdan evlatlarımızdan bir beklentimiz yok ama dışarıdan birine sor bakalım çocuklarımızdan beklentim yok yaşlanınca huzurevine giderim diyen çok az olacaktır. Bizler burayı biliyoruz. Yaşlıların sorunlarını, sağlık konusunda görüyoruz ve buna göre fikirlerimiz şekilleniyor.*

  Benim ailelimden birisine sorasınız oda aşağı yukarı aynı şekilde düşünür. Çünkü benden burası hakkında bilgi alıyor. Ama burayı bilmeyen, hiçbir bilgisi olmayan ben anneme babama baktım onlarda bana baksın diyorlar. Biz burada olduğumuzdan benim elim ayağım tutarken emekli olunca huzurevine giderim diyoruz (KK.9).

6.4.3. Profesyonel bakış

Personel, huzurevinde kalmakta olan yaşlıların kişisel sorunlarından psikolojik olarak etkilenmemek için yaptıkları için profesyonel bir iş olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

- *Ben ilk çalışmaya başladığımda bir yaşlı vefat etmişti. O zaman hüngür hüngür ağlamıştım. Ama şu anda bir yaşlının vefatı beni o ilk gün gibi etkilemiyor. Normal bir durum hayatın içinde gibi geliyor (EK.10).*
- *Zamanla duygusal bakmıyorsun, işin olduğu için herhâlde insan alışıyor (EK.9).*
- *Burada çalışmaya yeni başladığımda sağlık çalışanı bir arkadaşım huzurevi nasıl diye sormuştu. Bende yakınları aramayan yaşlıların beni çok üzdüğünü söylemiştim. Arkadaşım bana karıştırmamak gerekiyor demişti. Huzurevinin sorunlarını mesaide bırakman gerekiyor demişti. Neden böyle dersen ben hastanede yeni çalışmaya başladığımda benim duygusallaştığımı gören başhekim kapıdan çıktığında normal hayatına dönmelisin demişti. Mesela bu öğüt bana çok faydalı gelmişti. Çünkü insanız onların sorunları bizi vicdanen etkiliyor ve üzüyor. Sürekli bu modda kalarak çalışmak çok zor (EK.11).*

6.4.4. Endişe

Huzurevinde kalmakta olan yaşlıların aileleri ile olan sorunlarını ve yaşadıkları sağlık sorunlarını gören personel kendi yaşlılık dönemlerinin nasıl bir zorluk getireceği konusunda endişelere kapılabilmektedir.

- *Burada çalışmaya başladıktan ve onların hayatlarına çocukları ile olan ilişkilerine baktıktan sonra bende kendi yaşlılığıma karşı bir endişe oluştu. Acaba benim çocuklarım ile yaşlılıktaki ilişkim nasıl olacak diye (EK.13).*
- *Burada çalışmaya başladığımda bu insanların çocukları neden ilgilenmiyorlar diye düşündüm. Burada özel bakımdaki demanslı yaşlıları görünce Allah'ım aklımı almadan canımı al diye dua ettim (KK.10).*
- *Yaşlılık hiç gelmesin. Benim için yaşlılık korkutucu bir şey (KK.6).*

- *Biz burada bir kenara itilmiş yaşlıyı gördüğümüzden dolayı yaşlılıktan korkabiliyoruz. Oysa yaşlılık böyle olmak zorunda değil, gezen, sinemaya, tiyatroya giden aktif yaşlıyı hiç görmediğimiz için burada bakışımız bu şekilde (KK.9).*

6.5. PERSONELİN YAŞLILIK TERCİHLERİ

Katılımcılar, yaşlılıkta aileleri yanında veya kurumsal bakımda kalmak konusunda yapacakları tercihlerde, huzurevinin bir kurumsal yapı olmasına ve huzurevinde kalmanın avantajlarına odaklanmaktadırlar. Yaşlılık dönemleri tercihleri konusunda katılımcıların büyük bir çoğunluğu bağımsız yaşama vurgu yapmışlardır. Bu durum huzurevinde kalabileceğini söyleyen katılımcıların huzurevinde tek kişilik odada yaşamak isteyeceklerini vurgulamalarından anlaşılmaktadır. Erkek katılımcıların tamamı huzurevinde yaşamayı öncelikli bir seçenek olarak ifade ederken, kadın katılımcıların birinci önceliği kendi evleri veya aileleri ile yaşamak olmuştur. Türkiye'de yaşlı bakımı daha çok kız çocukları veya gelinler tarafından sağlanmaktadır. Bakımın daha çok kadınlar tarafından sağlanmasının zorluklarının farkında olan erkek katılımcılar, yaşlılık dönemlerinde huzurevinde kalmayı tercih etmişlerdir.

Katılımcılardan elde edilen verilere göre personelin yaşlılık tercihleri teması içerisinde yer verilen kodlar şunlardır; huzurevinin kurumsal yapısı, huzurevi yaşamının avantajları, bağımsız yaşam, ailem ve çocuklarım.

6.5.1. Huzurevinin kurumsal yapısı

Huzurevinin kurumsal bir yapı olması sebebiyle bazı kurallarının olması personelin yaşlılık dönemleri konusunda huzurevi tercihlerinde belirleyici olan bir faktördür.

- *Ben yaşlılığımda huzurevinde kalmak istemem. Çünkü çok kuralları var. Yemeğin saati var. Bireysellik burada az (KK.5).*
- *Özgür olamıyorum yani. (KK.4)*
- *Aynen kurumdayım ve kurumun da kuralları var. Yani gece bile odalarına girip kontrol yapıyoruz (KK.5).*
- *11'de geliyor uykuya düşkün ama kahvaltı bitmiş. Sonra diğer yaşlının konuşması hoşuna gitmese de burada her zaman karşılaşmak zorunda kalıyor. Onun için ben bakım azda olsa da çocuklarımın yayınını isterim (EK.1).*

6.5.2. Huzurevi yaşamının avantajları

Huzurevinde görev yapan personel, kendi yaşlılık dönemleri ile ilgili tercihlerinde huzurevinde yaşamanın avantajlarına odaklanmaktadırlar.

- *Baktığın zaman çoluk çocukla yüz göz olacağıma buraya gelirsin. Huzurevi olarak düşünürsen burasının avantajları var; sağlık olsun, bakım olsun. Gelininle, çocuğunla, kızınla ters düşeceğine buraya gelmek daha iyi (EK.5).*
- *Yatalak değilsem burada kalmak isterim. Elin ayağın tutuyorsa dışarı çıkarsın gezersin. Yatalaksan çocuklarımın yanı başımda olmasını onların benimle ilgilenmesini isterim (EK.3).*
- *Her şeyin ayağına geliyor, ilaçların dağıtılıyor, banyon yaptırılıyor ben tercih ederim (Ek.2).*
- *Ben yaşlılığımda burada kalmak istiyorum (EK.4).*
- *Bizim yaşlılık dönemiminiz de buralara olan talebin daha da artacağının düşünüyorum. Çünkü şimdiki çocukların anne babalarına bakacağını düşünmüyorum (EK.7).*
- *İleride muhtemelen huzurevine talep çok olacak fakat karşılayacak yerin olmayacak (EK.6).*

- *Ben elden ayaktan düşmeden buraya yerleşmeyi ve kimseye muhtaç olmadan burada yaşayıp ölmeyi planlamıyor değilim açıkçası (EK.11).*
- *Yaşlandık diyelim ben huzurevini tercih ederim (EK.13).*

6.5.3. Bağımsız yaşam

Katılımcılar, yaşlılık dönemlerinde bağımsız yaşama odaklanmaktadır. Bu sebeple yaşlılık dönelerinde sağlık durumları el verdiği sürece kendi evlerinde yaşayacaklarını belirten katılımcılar olmuştur. Bazı katılımcılar ise huzurevini tercih edeceklerini fakat kendilerine ait tek kişilik odada kalmayı tercih edeceklerini söyleyerek bağımsız yaşama vurgu yapmaktadırlar.

- *Ben evimde kendimce bir düzenim olmasını isterim. Kurumda olacaksam da kendime ait tek kişilik bir oda olmasını isterim (KK.7).*
- *Çocuklarıma yük olmamak için burayı isterim. Ama aynı zamanda onlardan da ayrı olmak istemem (KK.10).*
- *Durabildiğim son raddeye kadar kendi evimde kalmak isterim. Ama onları kendimden bıktırmaktansa buraya gelmeyi tercih ederim (KK.8).*
- *Ben ailelimle sonuna kadar kalmaya çalışırım. Eğer muhtaç duruma gelirsem yüksek standartlara sahip bir huzurevinde kalmak isterim (KK.11).*
- *Ben elim ayağım tuttuğu müddetçe evimde kalmayı isterdim. Bakıma ihtiyacım olursa da bakıcı tutup evimde kalmak isterim. Burada kalırsam da özel oda isterim (KK.4).*
- *Burası benim için daha mantıklı. Şöyle düşünelim evladın var evlendirdin seçim yaptırabilir misin? Eşi dedi ki annen var, baban var ben onlarla mı ilgileneceğim çocuklarla mı bu durumda evladına seçim yaptırma şansın var mı? Ben evladımı böyle bir durumda bırakmak istemem. Ben niye evladımın eşi ile arasını bozayım, ben huzurevine gideyim bakacaksa ilgilenecekse gelsin burada baksın, haftada bir*

götürsün veya gelsin burada ziyaret etsin. Ama bu ikilemde bırakırsam bu seferde onun yuvası bozulacak (EK.6).

- *Çoğu da böyle bence (EK.10).*
- *Yaşlı, kızın yayınına varsam damat sıkılıyor. Oğlanın yanına varsam gelin sıkılıyor diyor (EK.9).*
- *Sürdürebildiğim kadar bireysel olarak kendi evimde yaşamak isterim. Ama eğer tek başıma sürdüremeyecek kadar sağlık sorunlarım olursa tek kişilik odada huzurevinde kalabilirim. Yaşlılıkta sosyalleşme olanağı buralarda daha fazla, eğer yalnız kalacaksam kapımı kimse çalmayacaksa tatbikî burayı isterim. Burada bir sürü ziyaretçi geliyor o bile insanın zihnin durağanlaşmasını engeller (KK.9).*

6.5.4. Ailem ve çocuklarım

- *Kalabildiğim kadar kendi evimde sonrasında ihtiyacım olursa çocuklarımın yanında kalmayı tercih ederim (KK.1).*
- *Ben burada olsun, evde kendi yaşlılarım olsun çok iyi baktığımı biliyorum. Ama ben iyi baktım diye benim çocuklarımda bana iyi bakacak diye bir kaide yok. Onun için ben bakım ihtiyacı olacak duruma gelmeden ölmek isterim. Burada kalmak istemem çünkü bir bayram sabahı normal bir çalışan olarak mesaiye geliyorsun onların bayram sabahlarında mahzun olduklarını gördüğümde ne buraya gelip böyle mahzun olayım ne de çocuklarıma muhtaç olayım diyorum (KK.2).*
- *İlk beklentim kızlarım sonra huzurevi (KK.6).*
- *Gücüm yettiğince kendi evimde yaşarım. Gücüm yetmediği yerde çocuklarımın desteği ile özel bakıcı ile ama huzurevleri bence büyük nimet (KK.10).*
- *Torunlarımıza bakma imkânımız olursa o bile bize zevkle yaşantımızı devam ettirme imkânı sağlar (KK.9).*

6.6. PERSONELİN SOSYAL ÇEVRESİNİN HUZUREVİNE BAKIŞI

Katılımcıların sosyal çevresi; yaşlılara nasıl davranıldığı, kuruluşa kabul şartları ve huzurevinde yaşam ile ilgili sorular yöneltmektedirler. Katılımcıların yakınları personelin yaptığı işin zorluğu üzerinde durmaktadırlar.

Katılımcıların verdileri cevaplara göre personelin sosyal çevresinin huzurevine bakışı tema olarak belirlenmiştir. Belirlenen kodlar ise şunlardır; huzurevi algısı, bakım şartları ve kabul şartları, işin takdir edilmesi.

6.6.1. Huzurevi algısı

Katılımcıların aileleri, toplumun bazı kesimlerinde olan olumsuz huzurevi algısına sahip değillerdir. Yakınlarının huzurevinde çalışıyor olması katılımcıların ailelerinin huzurevi ile ilgi düşüncelerini olumlu yönde etkilemektedir.

- *Ailemiz dışında sosyal çevremiz çalışırken yaptığımız işi vicdanla yapıp yapmadığımızı sorguluyorlar. Aman yavrum iyi bakın olanlara diyorlar (KK.8).*
- *Genelde yaşlılara kötü davranılıyor mu diye soruyorlar (KK.9).*
- *Basındaki eskiden farklı yerler ile ilgili yaşlılara kötü davrananların görüntülerinin etkisi hala toplumda sürüyor. Birde benim çocuklar bayramlarda ziyaretçileri geliyor mu diye merak ediyorlar. Birde huzurevine sadece çocuğu olmayanlar mı girebilir diye birisi sormuştu. Açıklayınca şaşırmışlardı (KK.6).*

6.6.2. Bakım şartları ve kabul şartları

Katılımcıların sosyal çevreleri huzurevinde bakım ve kabul şartlarını merak etmektedirler. Yaşlıların huzurevinde nasıl bir yaşamlarının olduğu ise bir diğer merak ettikleri konudur.

- *Bazıları da bayan yaşlılara da siz mi bakıyorsunuz diye soruyor. Merak ediyorlar (EK.8).*
- *Bize de soruyorlar onu (KK.1)*
- *Yaşlının altını siz mi alıyorsunuz diye soruyorlar (EK.8).*
- *Yemeklerini siz mi yediriyorsunuz diye soruyorlar (KK.1).*
- *Devlet paralarının hepsini mi alıyor diye soruluyor (KK.8).*
- *Sadece parası olanlar mı kalabiliyor diye soruluyor (KK.10).*
- *Hiç parası olmayan nasıl kalıyor (KK.8).*
- *Para ödeyen ile ücretsiz kalan arasında bakım açsından bir fark var mı diye soruyorlar (KK.5).*
- *Maaşı olmayan giremiyor mu? Maaşı olanın tüm maaşını alıyor musunuz? Evini barkını devlet alıyor mu? Kötü bakılıyor mu? Gibi çok yanlış ve farklı algılar var toplumda huzurevine dair. Kabul şartlarını, bakımı anlatıyoruz şaşırıyorlar. Devlet hiç geliri olmayanı da alıyor, hatta yaşlı aylığı da bağlıyor diyoruz. Duyunca inanamıyorlar (KK.10).*
- *Orada evlenen var mı? diye soruyorlar (EK.5).*

6.6.3. İşin takdir edilmesi

Katılımcıların aileleri yaptıkları işin manevi olarak da değerli olduğunu düşünmekte ve takdir etmektedirler.

- *Benim ailem gururla söylüyor. Benim kızım huzurevinde çalışıyor. Çünkü evlatlarının merhametli olduğundan iyi bir insan olduğundan eminler herhâlde (KK.8).*
- *Sizin işiniz zor. Bakıma ihtiyacı olanlara bakıyorsunuz, hayır duası alıyorsunuz, çok sevap alıyorsunuz şeklinde (KK.3).*
- *Ailemiz dışında sosyal çevremiz çalışırken yaptığımız işi vicdanla yapıp yapmadığımızı sorguluyorlar. Aman yavrum iyi bakın olanlara diyorlar (KK.2).*

- *Çok dua alıyorsunuz diyorlar (EK.5).*
- *Bazıları hem dünyalık hem de ahirettik çalıyorsunuz diyorlar. Ne kadar moraliniz bozuk olsa da onlara yansıtmayın diyenlerde oldu. Ne güzel bir işiniz var (KK.7).*
- *Nasihat ediyorlar (KK.1).*

6.7. BİRLİKTE YAŞAM SİTESİ İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELER

Katılımcılara önerilen bakım hizmet modeli ile ilgili kroki örnekleri gösterilerek modelle ilgi temel bilgiler verilmiştir. Katılımcılar, yaşlının ailesi ile birlikte yaşayacağı ve burada aileye bakım personelinin destek verdiği hizmet sunum modelinin uygulanabilir olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar, modelin hayata geçmesi durumunda sosyal hayatın içinde şehir merkezine yakın bir yerde uygulanması gerektiğini belirtmişlerdir.

Katılımcıların modelin uygulanması ile ilgili dikkat ettikleri diğer konu ise modele kabul edilecek yaşlı ve aile profili olmuştur. Bazı katılımcılar, aileye gelir testi uygulanarak belli bir gelirin altındaki ailelere ücretsiz şekilde modelin sunulması gerektiğini söylemiştir. Katılımcılardan bazıları ise modelin ücret karşılığında gelir düzeyi yüksek ailelere sunulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu ise modelin sunumunda ailelerden mutlaka ücret alınması gerektiğini, ücret alınmaması durumunda talebin karşılanamayacağını ifade etmişledir.

Katılımcılar modelin uygulanması durumunda yaşlının yakınları ve bakım hizmeti desteği verecek olan personel arasında bakım sorumluluğunun paylaşımı, yaşlının bez ve ilaç giderlerinin karşılanması gibi konularda sorunlar yaşanabileceği üzerinde durmuşlardır.

- *Büyük şehirle için ideal bir sistem. Çalışan fazla olduğundan (KK.1).*
- *Yerin iyi seçilmesi lazım (KK.11).*

- *Çocukluların okulu olacağından (KK.8).*

6.7.1. Talep fazlalığı

Katılımcılar Birlikte Yaşam Sitesi Modeli ile ilgili olarak kabul şartlarına odaklanmışlardır. Hizmet modelinden yararlanacak yaşlı profili ve ücret ile ilgili olarak öneriler sunmuşlardır. Modelin hayata geçmesi durumunda talebin yüksek olacağını belirtmişleridir.

- *Eğer ücret alınmazsa bu seferde talep çok yüksek olur (KK.8).*
- *Eğer ücret alınmaz ise talebi karşılayamayız. Ücret standardı huzurevi gibi kademeli olmalı (KK.11).*
- *Kabul standartları ağır bakım ve engelli olmalı kronik rahatsızlık şeker kolesterol kabul edilmemeli ancak o zaman talep sınırlandırılabilir (KK.8).*
- *Kriter olarak en az % 80 bakıma ihtiyacı olan yaşlılar alınmalı. Ancak o zaman talep azaltılabilir. Aile için mahremiyet sorun olmaz çünkü aile mecburen evine bakıcı aldığında da bırakıp yaşlısını gidiyor (KK.11).*
- *Kendi kendini finanse edebilecek bir ücret planlanmalı (KK.8).*
- *Maliyetin düşürülmesi amacıyla mutlaka devlet kira bedeli almalı (KK.6).*
- *Ev ücreti olmalı fakat normal ev kirasının 3 te 2'si gibi olmalı. Böylece insanlar için avantajlı olabilir (KK.9).*
- *Yaşlının bakımında ev kirası ve bakım malzemesi desteğinde ailenin gelir testi yapılmalı. Yaşlıya ailenin bakacağı, personelin destek vereceği aileye iyi anlatılmalı (KK.10).*

6.7.2. Çocuklarla yaşam

Hizmet modelinin avantajlarından biri olarak yaşlının ailesi ile birlikte yaşamasının yaşlıya sağlayacağı yaşam memnuniyeti üzerinde durmuşlardır.

- *Güzel bir proje olabiliyorsa niçin olmasın. Kendimde çocuklarımın yanında böyle yaşlanmayı isterim. Versinler çocuklarım eve benim emekli maaşımı ama torunlarımın yanında olayım neden olmasın (KK.8).*
- *Temizlikleri, bakımları, yemeleri ayrı bir sorun. Öyle olmaktansa getiririm böyle bir kuruma değil mi? (KK.3)*
- *Özellikle mahremiyet konusunda yaşlılar çok utanıyorlar ilk kez banyo yapmak için yanlarına girdiğimizde çok çekiniyorlar. Benim yanımda yaşlının kızı da olsa yaşlı daha rahat hissedecek, kendini güvende hissedecek (KK.8).*

6.7.3. Yaşlı ailesi ile yaşanacak sorunlar

Katılımcılar hizmet modelinin dezavantajı olarak profesyonel bakım hizmet veren personel ile yaşlının ailesi arasında yaşanabilecek bakım hizmeti sunumu konusundaki sorunlara vurgu yapmışlardır.

- *Daha profesyonel bir hizmet aslında (KK.8).*
- *Zamanla yaşlının ailesi kendi yapabilecekleri bakım işleri ile ilgili olarak da çağırmaya başlayacaktır (EK.5).*
- *Aile, diğer komşunun yaşlısının yemeğini de yediriyormuşsunuz diyebilir (EK.6).*
- *Bakıcı var hadi biz gidelim onlar ilgilensin diyebilir aile (EK.8).*
- *Zaten sen bakıcısın sen bakmalısın diyebilir aile (KK.2).*
- *Aile, benim toplantım var 2 saat daha bak diye suiistimaller olabilir (EK.4).*

- *Bence hem evinde olması hem de profesyonel bakım alması yaşlıyı daha mutlu eder (EK.6).*
- *Aile yaşlı ve bakıcının bir arada olmasındaki en büyük sorunun görev ve çalışma ile ilgili sınırların belirlenmesi oluşturul bence. Mesela yaşlı yakını bakım esnasında destek vermek istemeyebilir. Profesyonel bakımı bilmediğinden bakıcıyla birlikte bakım yaparken zorlanabilir. Yani bu durumun çözümü için ise mutlaka herkesin görev sorumluluğunun çok iyi bilmesi gerekir (EK.13).*
- *Yaşlı yakını kaynaklı sorunlar çok olabilir. Mesela bir yaşlı vardı huzurevinde, yaşlıya doktor bazı ilaçlar yazmış ama yaşlı yakını bitkisel ne olduğu belli olmayan ilaç takviyeleri almış gelmiş benim anneme bunları kullanacaksınız diyor. Şimdi huzurevinde kurallar olduğundan bu durumun çözümü kolay. Ama bu modelde zor gibi. Onun için buraya alınacak yaşlı belirlenirken ailesine de bakılmalı (EK.2).*
- *Nasıl olsa yaşlıyla ilgileniyorlar diyerek bırakıp bırakıp gitmek isteyebilirler (KK.10).*
- *Yaşlı bakımı çok zor olduğundan burada bile ailelerden sosyal destek almakta zorlanıyoruz. Hastaneye yattığında yaşlı ailesi kesinlikle destek vermek istemeyebiliyor (KK.9).*
- *Bu sistemde kurallar net olmalı ama yaşlı kabulünde en az 2 yıl yaşlısına evinde bakım verenlerden alım yapılmalı. Böylece yaşlı bakımını bilen bakmak isteyen ve sunulan imkânları suiistimal etmeyecek aynı zamanda yaşlısını ve bakım ihtiyacını karşılama niyeti ve isteği olan aileler alınmış olur (KK.10).*

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tez çalışmamız ile demografik olarak dünyada ve Türkiye'de artan yaşlı nüfus, aile yapısının değişimi, kentleşme ve göç olgusu ile yaşlının toplumdaki konumunun değişimi sonucu yaşlı bakımında bir hizmet modeli olarak yaygınlaşan huzurevlerinde görevli personelin; yaşlılık olgusuna ve yaşlıların yaşadıkları sorunlara bakışlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Yaşlı bakımında aile ile kurumsal bakımın birlikte değerlendirileceği bir model önerisi ortaya konularak, geliştirilen model ile ilgili huzurevi çalışanlarının görüşleri alınarak katkı sağlamaları istenmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda ortaya konulan araştırma sorularına verilen cevaplara göre belirlenen tema ve kodlarla ilgili değerlendirmelere aşağıda yer verilmiştir.

- **Huzurevi personeline göre yaşlıların kurumsal bakım hizmetleri tercihleri ile kurumsal bakım memnuniyetlerini etkileyen faktörler**

Yaşlının huzurevinde kalmaya başlaması, kurumsal yaşlı bakım kuruluşunda yaşam kurallarının öğrenildiği bir toplumsallaşma sürecini beraberinde getirmektedir. Katılımcılara göre yaşlının huzurevine uyum sağlamasında hem kır yaşamından gelen hem de kent yaşamından gelen yaşlı bireyler sorunlar yaşayabilmektedir. Kent yaşamında toplumsallaşmış yaşlı bireyler farklı bir şehirdeki huzurevine yerleştiğinde şehrin olanaklarının daha önce yaşadığı şehirden farklı olması durumunda uyum sorunları yaşayabilmektedir. Kır yaşamından gelen yaşlı bireyler ise şehir merkezlerinde bulunan huzurevinde şehir yaşamına adaptasyon sorunlarıyla karşı karşıya kalabilmektedirler. Huzurevinde toplumsallaşma sürecinde yaşlıları etkileyen diğer bir uyum sorunu ise geleneksel toplum yapısında toplumsallaşmış özellikle kadın yaşlıların daha dar bir sosyal çevresi olması nedeniyle huzurevinin kalabalık yapısına uyum sağlamada sorunlar yaşamalarıdır. Bu bağlamda geleneksel toplum yapısından gelen erkek yaşlıların yaşlılık öncesinde ev dışı işlerle daha çok ilgilenmeleri ve bağımsız bir yaşam tarzına daha alışkın olmaları sebebiyle huzurevinin kurumsal yapısına uyum sağlamaları kadın yaşlılara göre daha kolay olabilmektedir. Huzurevinde kalmakta olan yaşlıların toplumsallaşma sürecini kolaylaştıran ve huzurevi memnuniyetlerini arttıran bir diğer konu ise yaşlıların huzurevine gelmeden

önce huzurevinde yaşamak konusunda bilgilendirilmeleri ve huzurevi yaşamı konusunda önceden bilgi toplamalarıdır. Huzurevine yerleşmeden önce huzurevi yaşamı konusunda yaşlıların bilgi sahibi olmaları, kendilerini bu yeni yaşam şartlarına hazırlamaları ve tahmini toplumsallaşma sürecini geçirmeleri durumunda huzurevine alışmaları daha kolay olmaktadır. Yaşlıların geçmişten gelen yaşam alışkanlıkları ise huzurevi yaşamında yaşlıların diğer yaşlılarla veya huzurevi kurallarına uyumda sorunlar yaşamalarına sebep olabilmektedir. Yaşlıların huzurevinde sunulan etkinlik ve faaliyetlerle geçmiş yaşam alışkanlıkları ve meslekleriyle ile bağlantılı çalışmalar yapabilmeleri ise huzurevi yaşamına uyum sürecine olumlu katkı sağlamaktadır.

Yaşlıların huzurevi yaşamındaki sosyal ilişkilerini etkileyen birçok faktör vardır. Huzurevinde kalan yaşlıların sağlık durumu farklılıkları, ailelerine ve geçmişe duydukları özlem, mekân aidiyeti sorunları yaşamaları, huzurevinde kalmakta olan diğer yaşlılar ile aralarındaki kültürel farklılıklar gibi sebepler yaşlıların sosyal ilişkilerini etkilemektedir. Huzurevindeki yaşlıların farklı sağlık sorunları birbirleriyle olan iletişimlerini sınırlandırabilmektedir. Özellikle işitme sorunları yaşayan veya bilişsel kapasitesinde demans gibi bazı hastalıklar sebebiyle azalma olan yaşlıların diğer yaşlılar ile olan iletişimleri olumsuz etkilenebilmektedir. Yaşlının evine, ailesine ve geçmiş yaşamına olan özlemi ise huzurevinde diğer yaşlılarla ve personellerle kurduğu sosyal ilişkileri etkilemektedir. Geçmişe ve ailelerine olan özlemleri yaşlıların huzurevi yaşamını daha geç kabullenmelerine ve huzurevine geçici bir konaklama yeri olarak bakmalarına sebep olmaktadır. Bu ise diğer yaşlılar ve personeller ile kurduğu sosyal ilişkileri geçici ilişkiler olarak görmelerine neden olmaktadır. Geçici olarak kurdukları sosyal ilişikler ise yaşlıların anlamlı sosyal ilişkiler geliştirme süreçlerini geciktirerek yaşlılar arasındaki sosyal ilişkinin gelişmesi sürecini geciktirebilmektedir. Yaşlıların huzurevi yaşamında karşılaştıkları bir diğer sorun ise mekân aidiyeti ve kişisel mekânın oluşturulmasıdır. Huzurevleri toplu yaşanan kurumsal yapıya sahip yerler olmaları sebebiyle yaşlı bireylere sınırları kesin çizgilerle belirlenebilen kişisel mekânlar sağlayamamaktadır. Bu durumda ise yaşlıların mekân ve eşya üzerinde egemenlik duygusu oluşmamaktadır. Kişisel mekân oluşturmak isteyen ve yaşlı odasındaki eşya üzerinde egemenlik kurmak isteyen yaşlı bireyler arasında sorunlar yaşanabilmektedir. Bu durum ise yaşlıların aralarındaki

sosyal ilişkiyi olumsuz etkileyebilmektedir. Yaşlıların aileleri ile yaşadıkları sorunlar ve iletişim eksikliği bazı yaşlıların huzurevinde görevli personel ile yakın sosyal ilişkiler geliştirmelerine neden olmaktadır. Yaşlıların sosyal ilişkilerini belirleyen bir diğer faktör ise kültürel farklılıklardır. Aynı sosyal çevreden gelen veya geçmişteki yaşam tarzları birbirine yakın olan yaşlılar birbirleriyle daha iyi anlaşabilmektedirler.

Huzurevleri, toplumda dezavantajlı, kimsesiz veya yakınları tarafından ilgilenilmeyen kişilerin kaldığı mekânlar olarak algılanabilmekte ve toplumumuzda yaşlıya duyulan saygının gereği olarak bireyler, gruplar, dernekler ve kamu görevlileri tarafından sık sık ziyaret edilmektedir. Yaşlıların, dışarıdan gelen ve herhangi bir yaşlının yakını olmayan ziyaretçiler ile olan temaslarındaki tutumları, yaşlıların gelen ziyaretçiler üzerinden huzurevi algılarını da ortaya koymaktadır. Bazı yaşlılar gelen ziyaretlerden memnun olmaktadır. Gelen ziyaretçilerin getirdikleri ikramlar yaşlıları memnun etmektedir. Fakat gelen ziyaretçilerin yaşlıların özel hayatları hakkında sordukları sorular, yaşlının ziyaretçilerle ortak bir konu üzerinden sosyalleşememesi, yapılan ziyaretlerin sürekliliğinin olmaması, huzurevinde kalmakta olan yaşlıların toplumun huzurevine bakışlarının olumsuz olduğunu düşünmelerine sebep olabilmektedir.

Huzurevinde kalmakta olan yaşlıların kurumsal bakım hizmetlerinden memnun olmalarında birçok etken belirleyicidir. Yaşlının yaşlılık dönemini nerede ve nasıl geçireceği; aile ilişkileri, yaşlının ekonomik durumu, eğitimi, sosyal statüsü, kültürel ve dini değerleri gibi birçok konudan etkilenmektedir.

Yaşlının hayat memnuniyetinin sağlanmasında kendi seçimlerini yapabilme imkânına sahip olması önemli bir etkendir. Yaşlının ailesiyle birlikte veya kurumsal bakımda hayatını idame ettirmesinde memnuniyet durumunu ilk şekillendiren, hayatı ile ilgili bu önemli kararın kim tarafından ve hangi şartlar altında verildiğidir. Konut ve barınma tercihi, öncelikle yaşlı bireyin yaşayacağı yeri seçebilmesi konusundaki sürecin işleyişi ile ilgilidir. Yaşlılık öncesinde yaşantısını bireysel olarak sürdürmüş olan yaşlılar, yaşlılık döneminde de kendi barınma tercihleri konusunda söz sahibi

olabilmektedirler. Kendi hayatları ile ilgili söz sahibi olan bu yaşlıların kurumsal bakıma daha hızlı uyum sağladığı ve daha fazla memnun oldukları söylenebilir.

Göç; konut ve barınma ihtiyaçlarını etkileyen önemli bir olgudur. Nüfusun artışı ve hayat standartlarının göreceli olarak zorlaşması, toplumun ve bireylerin yaşam olanakları konusundaki normlarının değişimi, insanların doğdukları yerde bu norm ve imkânları bulamamaları, işsizlik, yüksek tahsil ve sonrasında meslek hayatının devamı için şehir değiştirme gereksinimleri gibi sebepler iç göçü meydana getirmiştir. Bireyler yalnız veya çekirdek aile olarak gittikleri yerlerde nispeten küçük evlerde yaşamaya başlamışlardır. Konut ve barınma olanakları ise yaşlı bireyin aile yanında kendine ait bir alanda yaşama imkânlarını kısıtlamaktadır. Ekonomik imkânlarla doğrudan ilişkili olan konut tercihi, yaşlının kurumsal bakımı tercih etmesinde önemli etkenlerden biridir.

Yaşlının barınma tercihini belirleyen bir diğer faktör ise yaşlının çocuklarının yanında kaldığında onların yaşam zorluklarına bir yükte kendisinin olduğunu düşünmesidir. Yine yaşlı bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri sosyal çevrelerinden ayrılmak istememeleri ve kurumsal bakımda aidiyeti ve uyum sorunları yaşayacaklarını düşünmeleri, tercihlerini ve kurumsal bakım memnuniyetlerini de etkilemektedir.

Yaşlıların kurumsal bakım tercih ve memnuniyetleri geleneksel yaşam tarzından da etkilenmektedir. Yaşlının sosyal çevresinin kurumsal bakıma olumsuz bakışı, yaşlının kendisini huzurevine bırakılmış hissetmesine, böylece memnun olmamasına sebep olabilmektedir. Modern yaşam tarzına sahip, çocuklarından bağımsız bir yaşantıyı tercih eden ve hayatı ile ilgili kararları kendisi alan, ekonomik bağımsızlığı olan veya yaşlılık öncesi yaşamında toplumda yüksek statülü bir mesleğe sahip yaşlı bireyler ise kurumsal bakım hizmetlerinden daha fazla memnun olabilmektedirler.

Bireylerin toplumsal rollerini belirleyen toplumsal statüleri, yaşlılık dönemindeki davranışlarını da şekillendirmektedir. Toplumun yaşlılığa genel olarak bakışı toplumsal yaş olarak ifade edilir. Yaşlılık ve yaşlanmanın bireysel etkileri; toplumsal

statü, toplumsal sınıf ve cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Bireylerin huzurevini tercih nedenleri ve huzurevinden memnuniyetlerini sahip oldukları statü, sınıf ve cinsiyet önemli ölçüde etkilemektedir. Toplumda yüksek statü sağlayan meslek mensubu olan ve yüksek gelir düzeyine sahip yaşlılar, yaşlılık dönemi öncesi kendilerini yaşlılığa hazırlamaları, bireysel özgürlüklerine daha fazla değer vermeleri, huzurevi tercihinin birçoğu için kendi tercihleri olması gibi sebeplerle huzurevinde daha mutlu bir yaşam sürebilmektedirler.

- **Huzurevlerinde görevli personelin yaşlılık olgusuna bakışı ve personelin sosyal çevresinin huzurevleri hakkındaki değerlendirmeleri**

Türkiye demografik geçiş döneminin son aşaması olan düşük doğum ve ölüm oranlarının etkisi ile toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranın arttığı bir ülkedir. Türkiye'de nüfusun yaşlandığının göstergelerinden olan doğuşta beklenen yaşam süresi ve ortanca yaş artmaktadır. Yine nüfusun yaşlanmasının toplum üzerindeki etkisini ifade eden çalışma çağındaki her yüz kişiye düşen yaşlı sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranı da artmaktadır. Türkiye 65 yaş üzeri nüfusun toplam nüfusa oranına göre yapılan sınıflandırmaya göre yaşlı toplumlar arasındadır ve TÜİK nüfus projeksiyonlarına göre 2025 yılında çok yaşlı toplum sınıfına geçecektir. Nüfus ile ilgili veriler, toplumda değişen aile yapısı, kadının iş hayatında daha fazla yer alması ve kırdan kente göç olgusu ile birlikte değerlendirildiğinde geleceğin yaşlı bireylerinin yaşlılık dönemlerinde sosyo-ekonomik destek ihtiyaçlarının artarak devam edeceğini söyleyebiliriz.

Toplumsal değişimin etkisi ile dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kurumsal yaşlı bakım hizmetleri yaygınlaşmıştır. Önceleri sosyal ve ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan bireylerin bakımlarının sağlanması amacıyla oluşturulan huzurevleri, zamanla yaşlı bireylerin bağımsız yaşamlarını sürdürdükleri ve kendi tercihleri olarak yerleştikleri mekânlar haline de gelmiştir. Toplumda geleneksel yaşam tarzı ve değerlerine sahip yaşlılar ile yine aynı değerleri paylaşan bireylerin, yaşlıya aile fertlerinin bakması gerektiği konusundaki kabulleri sebebiyle huzurevine karşı

olumsuz bir bakış söz konusudur. Fakat ailenin işlevleri ve yapısında meydana gelen değişim, evin aile fertlerinin akşam bir araya geldiği bir mekân haline gelmesi gibi sebepler, yaşlı bakımının aile içerisinde sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Yine yaşlı birey ile aile fertleri arasında bakım sorumluluğunun getirdiği zorluklar sebebiyle yaşanan sorunlarda kurumsal yaşlı bakımına olan bakışı etkilemektedir. Değişen yaşam tarzı ve aile yapısı, yaşlılık döneminin bireyler tarafından bir sorun olarak değerlendirilmesine ve yaşlılık dönemi gelmeden nasıl bir yaşlılık istendiği ile ilgili düşünülmesine sebep olmuştur.

Huzurevinde görevli bakım ve sağlık personeli, huzurevinde kalmakta olan yaşlıların yaşadıkları sorunları görmektedirler. Bu durum personelin yaşlılığı yaşanan zorluklar açısından değerlendirmelerine sebep olmaktadır. Görevli personeller kendi yaşlılık dönemlerinde de aynı sorunları yaşayabilecekleri düşüncesi ile yaşlılık dönemlerinin zorluklarla geçebileceği endişesini taşımaktadırlar. Kurumsal bakım hizmetlerinde çalışmak personelin yaşlılık olgusu ile ilgili düşüncelerini etkilemiştir. Huzurevi personelleri, huzurevi yaşamı konusunda yeterince bilgi sahibi olduklarından toplumda olan olumsuz huzurevi algısına sahip değillerdir. Ayrıca toplumdaki çocukların anne babalarına bakmaları gerektiği şeklindeki toplumsal normun değişmeye başladığını düşünmektedirler. Huzurevi personeli kendi yaşlılık dönemleri yaşam tercihleri ile ilgili olarak huzurevi yaşamının sağladığı sağlık, bakım, güvenlik ve sosyal çevre gibi imkânlarına vurgu yapmaktadırlar. Personelin huzurevinde görev yapmaları sebebiyle yaşlılık ve yaşlılık sorunlarına bakışlarına karşı bir farkındalığının olduğu söylenebilir. Huzurevinde çalışmak, huzurevine ölüm olgusu ile karşılaşmak, yaşlıların çocukları ve akrabaları ile olan sorunlarına veya onlar tarafından ihmal edilmelerine şahit olmak personelin bu durumlardan etkilenmelerine ve üzülmelerine sebep olabilmektedir. Personel huzurevinde göre yaptıkları sırada yaşlıların yaşadıkları bu ve benzeri sorunlar karşısında psikolojik olarak etkilenmemek için yaptıkları işin profesyonel bir iş olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Huzurevinde görev yapan bazı personel, kendi yaşlılık dönemleri ile ilgili tercihlerinde huzurevinde yaşamanın avantajlarına odaklanmaktadırlar. Özellikle huzurevinin sağlık ve bakım konusunda yaşlılara sağladığı imkânlar üzerinde durmaktadırlar.

Huzurevinin kurumsal bir yapı olması sebebiyle bazı kurallarının olması ise personelin yaşlılık dönemleri konusunda huzurevi tercihlerinde belirleyici olan diğer bir faktördür. Bu kapsamda personelden bazıları huzurevinde günlük aktivitelerin belirli saatlere göre gerçekleştirilmesini dezavantaj olarak görmektedirler. Personel yaşlılık dönemi tercihleri konusunda, huzurevinde kişisel mekân ve bağımsız yaşam konularında yaşayabilecekleri sorunlara da değinmişlerdir. Buna göre araştırmaya dâhil olan erkek katılımcılar yaşlılık dönemlerinde huzurevi yaşamın avantajlarına vurgu yaparak yaşlandıklarında huzurevinde kalabileceklerini söylemişlerdir. Kadın katılımcıların yaşlılık dönemleri ile ilgili birinci tercihleri, kendi evlerinde bağımsız olarak yaşamak ve çocukları ile iletişimlerinin devam edeceği bir yaşam tarzı olmuştur. Tüm katılımcıların yaşlılık dönemleri tercihlerinde vurguladıkları konu ise bağımsız yaşama isteği olmuştur. Huzurevinde yaşamayı tercih edeceklerini belirten katılımcılar tek kişilik odada kalmak isteyeceklerini, ailelerinin desteği ile yaşamlarını sürdürmek isteyen katılımcılar ise kendi evlerinde bu desteği almak istediklerini belirtmişlerdir.

Katılımcılar ailelerinin toplumun bazı kesimlerinde olan olumsuz huzurevi algısına sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Yakınlarının huzurevinde çalışıyor olması katılımcıların ailelerinin huzurevi ile ilgi düşüncelerini olumlu yönde etkilemektedir. Huzurevinde çalışan personelin sosyal çevreleri toplumdaki olumsuz huzurevi algısının etkisi ile yaşlılara nasıl davranıldığı konusunda sorular yönetmektedir. Yine personelin sosyal çevresi huzurevinde yaşlıların günlük yaşamları, huzurevinde kalmakta olan yaşlıların aileleri ile ilişkileri, huzurevine kabul şartları ve huzurevine kabul edilen yaşlıların maddi durumlarını merak etmektedirler. Personelin sosyal çevresi yaşlı bakımının zorlukları üzerinde durarak personeli yaptıkları işin zorluğu ve manevi değeri sebebiyle takdir ettiklerini ifade etmektedirler.

- **Yaşlı bakımında aile ve kurumsal bakımın birlikte yer aldığı karma hizmet modeli olarak Birlikte Yaşam Sitesi modelinin yaşlıların hayat memnuniyetlerine katkısı**

Yaşlı bakım hizmetinde karma model; yaşlının bakımının profesyonel bakıcılar ve ailenin birlikte üstlendiği bir yaklaşımdır. Kurumsal bakım, yaşlı ile ailesi arasında mesafe oluşmasına sebep olabilmektedir. Yaşlıya ailenin bakım vermesinde ise aileyi psikolojik, sosyal ve ekonomik olarak etkileyen bir süreç ortaya çıkabilmektedir. Hizmet modellerini birbirlerinin alternatifi olarak değerlendirmemek gerekir. Yaşlının istekleri ve kısıtlamaları dikkate alınarak en uygun hizmet modelinde bakımının yapılması ideal olanıdır. Bunun için de yaşlı bireyler ve ailelerine en uygun hizmetin ulaştırılabilmesi amacıyla, bir birinden farklı özellikleri bulunan bakım hizmeti modelleri sunulmalıdır.

Birlikte Yaşam Sitesi hizmet modelini değerlendiren katılımcılar modelin uygulanabilir olduğu kanaatinde olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar hizmet modeli ile ilgili olarak; modelden yararlanacak yaşlı profili, modelin uygulanacağı bölge ve konum, modelin işleyişi ile ilgili yaşanabilecek sorunlar, modelden yaralanacak ailelerin eğitimi konuları üzerinde durmuşlardır. Katılımcıların konuyla ilgili görüşlerine göre Birlikte Yaşam Sitesi hizmet modelinin uygulanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır:

- Modelin temel amacı, kendi öz bakımlarını ve günlük ihtiyaçlarını karşılamada zorluk yaşayan yaşlılara ve bu yaşlıların bakım sorumluluğunu üstenen ailelere günlük yaşamlarında destek olmaktır. Bu sebeple modelden ağır engelli ve yatağa bağımlı yaşlılar ve ailelerinin yaralanması uygun olacaktır.
- Model özellikle aile fertlerinin çalışma yaşamı içinde daha fazla yer aldığı büyük şehirlerde yaşamlarını sürdüren yaşlılar için uygundur.
- Model, yaşlıların ve ailelerinin diğer fertlerinin birlikte yaşayacağı konutlar ve bakım desteğinin verileceği kurumsal bölümden oluşmaktadır. Bu sebeple modelin uygulanacağı yerin konumunun diğer aile fertlerinin iş, okul ve günlük işlerini rahatlıkla karşılayabilecekleri bir konumda olması gerekir.
- Model temel olarak ailenin yaşlı bakımını üstlenmeye devam ettiği fakat yaşlı bakımı konusunda yaşadığı sağlık ve bakım konusundaki zorluklar

başta olmak üzere yaşlı bakımı kaynaklı diğer sorunlarda da destek olunduğu bir yaklaşım ile hizmet sunacaktır. Yaşlının ailesi ve ilgili personellerin birlikte yaşlı bakımını gerçekleştireceği bu yaklaşımda, aile ve personelin sorumlulukları ve sınırlarının net bir şekilde belirlenmesi, aile ve personel arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması açısından önemlidir. Bu amaçla, modelden yaralanacak yaşlılara, tüm aile fertlerine ve görevli personellere modelin işleyişi, modelin uygulama kuralları, sorumluluklar ve iletişim konularında eğitim verilmelidir.

Yaşlı bireyin yaşadığı sağlık sorunları yaşam tercihlerinde belirleyici olabilmektedir. Yaşlı, ailesi ile birlikte ayın evde yaşamını sürdürürken ortaya çıkan sağlık sorunları kaynaklı bakım ihtiyacı, yaşlının kim tarafından ve nerede bakılacağı ile ilgili sorunu ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'de yaşlı bakımı genellikle ev hanımı olan yaşlının kızı veya gelini tarafından veya yaşlının eşi tarafından sağlanmaktadır. Fakat uzun yıllar sürebilen kronik rahatsızlıklara bağlı bakım yükünün aile içinde karşılanması, aile fertlerini yıpratan ve psikolojik, sosyal ve sağlık açısından zorlayan bir süreç olabilmektedir. Evde yaşlı bakımını üstlenen aile fertleri sosyal yaşantılarını yaşlı bireye göre düzenlemek zorunda kalmaktadır. Yine bakım yükünün etkisi ile uzun süre evden ayrılamayan yaşlı yakını, psikolojik olarak da tükenmektedir. Yaşlının banyo ve öz bakım gereksinimlerinin karşılanmasında bakım verenin yaşadığı fiziksel zorluklar ise bakım verenin bel ve sırt sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir. Aile içi yaşlı bakımında zorluklarla karşı karşıya olan bir diğer taraf ise bakım alan yaşlının kendisidir. Sağlık sorunları ve günlük ihtiyaçlarını karşılayamamanın verdiği sıkıntıları birebir deneyimleyen yaşlı birey açısından da bu süreç zorluklarla dolu olabilmektedir.

Yaşlı bakım politikalarının oluşturulmasında yaşlı bireylerin, sağlık, sosyo- ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarına uygun alternatifler sunulması gerekmektedir. Finansal olarak yaşlı bakımının sürdürülebilirliği açısından da evde bakımdan kurumsal bakıma uzanan kademeli bir yaşlı bakım hizmeti sistemi ortaya konulmalıdır. Bakım hizmeti sunumunda yaşlının düşünceleri, ailenin sağlık ve sosyal bakım konuları ile maddi

konularda desteklenmesi, bakım hizmetinin sunulduğu mekânın ergonomik olarak yaşlı bakımına uygun olması gibi birçok başlık birlikte değerlendirilerek bakım hizmeti planlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Acar, İ. A. ve Kitapcı, İ. (2008). Sosyal güvenliğin demografik boyutu: Türkiye'deki emeklilik sistemindeki değişim. *Maliye Dergisi*, 154, 77–98. Erişim adresi: https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/6.ibrahimAttilaACAR.ismailkiTAPCI.pdf

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). *Türkiye'de aile değerleri araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *Engelli ve yaşlı istatistik bülteni kasım 2021*. Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/95543/eyhgm_istatistik_bulteni_kasim_2021.pdf.

Akçay, C. (2015). *Yaşlılık ve emeklilik kavramlar, kuramlar, sorunlar*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Akın, G. (2007). *Her yönüyle yaşlılık*. Ankara: Palma Yayıncılık.

Aron, R. (2010). *Sosyolojik düşüncenin evreleri (Korkmaz Alemdar Çev.)*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Arpacı, F. (2005). *Farklı boyutlarıyla yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.

Arpacı, F. (2016). Geçmişten günümüze yaşlılık. *Yaşlılık sosyolojisi* içinde (Ceylan, Harun., ss. 1–18). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Arun, Ö. (2018). Türkiye'de yaşlanma çalışmaları dün, bugün, yarın. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 8*(2), 41–61. doi:10.13114/MJH.2018.409

Arun, Ö. (2020). Eşitsiz yaşlanmak Türkiye'nin serüveni, alanın niteliği ve yaşlanma gündemi. *Cogito hasta bir dünyada yaşlanmak* içinde (Öztürk, Şeyda., C. 98, ss. 89–106). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Baltaş, Z. (2000). *Sağlık psikolojisi: Halk sağlığında davranış bilimleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Baran ve diğerleri. (2005). *Yaşlı ve aile ilişkileri araştırması Ankara örneği*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Baştürk, Ş. (2017). Türkiye'de nüfus ve demografik yapının değişimi. *Dünden bugüne Türkiye'nin toplumsal yapısı* içinde (Zencirkıran, Memet., ss. 301-334). Bursa: Dora Yayıncılık.

Bezy, J. M. (2021). Life expectancy. *Encyclopedia Britannica.* Erişim adresi: https://www.britannica.com/science/life-expectancy.

Bulduk, M. F. ve Say Şahin, D. (2020). Yaşlılık döneminde sosyal ilişkiler ve kuşaklararası ilişkiler. *Yaşlılık sosyolojisi* içinde (Say Şahin, Deniz., ss. 157-174). Bursa: Ekin Yayınevi.

Büyükyörük, N. (2020). Toplumsal yapı ve yaşlılık. *Yaşlılık sosyolojisi* içinde (Say Şahin, Deniz., ss. 207-222). Bursa: Ekin Yayınevi.

Çadır, M. (2017). İngiltere'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetlerin Dönüşümü: Huzurevi Sektörüne Genel Bir Bakış. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *17*(39), 9–32. doi:10.21560/spcd.v17i33911.336023

Çağan, K. (2016). Ailenin işlevleri. K. Canatan ve Y. Ergün (Ed.), *Aile sosyolojisi* içinde (ss. 83–89). İstanbul: Açılım Kitap.

Çağlar, T. (2015). *Türkiye ve Almanya'da karşılaştırmalı yaşlı bakım model ve uygulamaları*. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Canatan, A. (2016). Yaşlılıkta sosyal ilişkiler ve huzurevi. *Yaşlılık sosyolojisi* içinde (Ceylan, Harun., ss. 139–154). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Canatan, K. (2016). Aile hakkında kuramsal perspektifler. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile sosyolojisi* içinde (ss. 31–48). İstanbul: Açılım Kitap.

Çağlar, T. (2015). *Türkiye ve Almanya'da karşılaştırmalı yaşlı bakım model ve uygulamaları*. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Ceylan, H. (2015). *Yaşlılık ve refah devleti*. İstanbul: Açılım Kitap.

Coser, L. A. (2008). *Sosyolojik düşüncenin ustaları tarihsel ve toplumsal bağlamlarında fikirler (*Himmet Hülür, Serhat Toker, İbrahim Mazman Çev.*)*. Ankara: De ki Basım Yayım.

Demirbilek, S. (2005). *Sosyal güvenlik sosyolojisi*. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Dikeçligil, F. B. (2012). Aileye dair kabullerin ezber bozumu. *Muhafazakar düşünce*, 8(31*)*,21–52. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/52980

Doğan, B. (2014). *Almanya'da yaşlı bakımı ve yaşlı Türk göçmenler: Berlin örneği*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Duben, A. (2020). Kuşaklar ve nüfus yaşlanması:aile, devlet ve piyasa. *Cogito hasta bir dünyada yaşlanmak* içinde (Öztürk, Şeyda., C. 98, ss. 107–119). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Durgun, B. (2015). *Yaşlılık ve yaşlılara sunulan hizmetler*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2020). *2020 Yılı yaşlı nüfus istatistikleri bülteni.* Erişim adresi:https://aile.gov.tr/media/89041/yasli_nufus_istatistik_bulteni.pdf.

Erdem, O. N. (2017). *Türkiye'de Kamu Emeklilik Sistemlerinin Aktüeryal Modellemesi*.(Uzmanlık tezi). T.C. Kalkınma Bakanlığı. Ankara. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/OsmanNuriErdem.pdf

Erkan, H. (2013). Ekonomi sosyolojisinin kuramsal temelleri. V. Bozkurt ve F. Güneş (Ed.), *Ekonomi sosyolojisi* içinde . Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Erol, P. Ö. (2011). *Sosyolojik perspektiften demografik yaşlanma: Toplumsal, ekonomik ve politik alanlarda yaşlı failliği.*(Doktora tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Erol, S. I. (2016). Küresel bir sorun olarak demografik dönüşüm: nedenleri, etkileri ve alınması gereken önlemler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (37), 75–123. https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/27089/283289 adresinden erişildi.

Esgün, T. G. (2020). "Çirkin tekrarlar" ı bırakmak: Tante Rose, yaşlılık ve Beauvoir. *Cogito hasta bir dünyada yaşlanmak* içinde (Öztürk, Şeyda., C. 98, ss. 54–72). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Evde Bakım ve Gündüz Hizmetleri Dairesi Başkanlığı. (2022). Evde bakım ve gündüz hizmetleri dairesi başkanlığı.(2022, 11 Nisan). *Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/eyhgm/sayfalar/teskilat-yapisi-evde-bakim-ve-gunduz-hizmetleri-dairesi-baskanligi/*.

Eyüboğlu, H. (2021). *Yaşlılık, yerinde yaşlanma ve konut*. (Yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Gammarano, R. (2018). *ILOSTAT Spotlıght on works statıstıcs may 2018*. Geneva.

Gençtürk, Z. (2020). Yaşlanan toplumun sorunları üzerine bir değerlendirme. *Yaşlılık Sosyolojisi* içinde (Say Şahin, Deniz.). Bursa: Ekin Yayınevi.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gökçe Karaca, N. (2019). Uluslararası ilke ve standartlar bağlamında yaşlı hakları ve sosyal hizmet uygulamaları. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, *9*(2), 255–274. doi:10.32331/sgd.658637

Gönüllü, C. (2020). *Yaşlılık sosyolojisi*. İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.

Görgün Baran, A. (2018). Aile ve yaşlanma. *Aile sosyolojisi* içinde . Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Güleç, M. ve Tekbaş, Ö. F. (1997). Sağlık perspektifinden yaşlılık. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi,(17),* 369–378. Erişim adresi: https://www.turkiyeklinikleri.com/article/tr-saglik-perspektifinden-yaslilik-7179.html

Gürboğa, C. ve Karakuş, B. (2015). Türkiye'de yaşlılara yönelik kurumsal bakım ihtiyacı tespit ve öneriler. *Yaşlı dostu kentler sempozyumu bildiri kitabı* içinde (ss. 65–76). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Hablemitoğlu, Ş. (2016). Yaşlılıkta sosyal ilişkiler ve kuşaklar arası etkileşim. Harun Ceylan (Ed.), *Yaşlılık sosyolojisi* içinde . Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Hançerlioğlu, O. (1993). *Ekonomi sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Heinze, R. G. (2017). Almanya'da yaşlılar için konut ve yaşam alanları. İ. Tufan ve M. Durak (Ed.), *Gerontoloji* içinde (ss. 315–332). İstanbul: Nobel Akademi Yayıncılık.

Huzurevleri ile huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri. (2001). *Huzurevleri ile huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri yönetmeliği* (2001, 21 Şubat). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=4414&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5.

İçağasıoğlu Çoban, A. (2005). Yalnız yaşayan yaşlılara ilişkin aile politikaları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 8(8). Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21112/227389

İçli, G. (2016). Sosyal statü ve rol bağlamında yaşlılık. Ceylan Harun (Ed.), *Yaşlılık sosyolojisi* içinde . Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Illıch, I. (2016). *Okulsuz toplum (Mehmet Özay Çev.)* (Ural, A Ali.). İstanbul: Şule Yayınları.

Kalaycı, İ. ve Özkul, M. (2018). Modernleşme sürecinin toplumsal mağdurları olarak yaşlılar: Türkiye'de yaşlı istismarı ve ihmali. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (43), 92–119. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/36774/391026 adresinden erişildi.

Kalınkara, V. (2016). Nüfus yaşlanması ve toplumsal boyutları. *Yaşlılık sosyolojisi* içinde (Ceylan, Harun., ss. 21–38). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Karadağ, H. ve Akyıldız, N. A. (2019). Avrupa'nın Demografik Dönüşümünde Uzun Dönem Yaşlı Bakımın Sürdürülebilirliğinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *19*(44), 571–596. doi:10.21560/spcd.v19i49119.467238

Karakuş, B. (2018). *Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetler, kurumsal yaşlı bakımı ve kurumsal yaşlı bakımında illerin durumu*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Kaya, M. (2012). Klasik sosyolojik perspektifte modernleşme tartışmaları. *Birey ve toplum*, *2*(4), 111–132. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/40762

Kaygusuz, C. (2008). Yaşlılık kuramları. K. Ersanlı ve M. Kalkan (Ed.), *Pisikolojik,sosyal ve bedensel açıdan yaşlılık* içinde (ss. 215–216). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Keyder, Ç. (2014). *Türkiyede devlet ve sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Koç, İ., Eryurt, M. A., Adalı, T. ve Seçkiner, P. (2010). *Türkiye'nin demografik dönüşümü*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü: Ankara. Erişim adresi: https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/yayinlar/2010_TurkiyeninDemografikDonusumu.pdf

Koç, O. (2019, 30 Nisan). Huzurevlerinde kalma yaşı 65'e çıkarılacak. *https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/huzurevlerinde-kalma-yasi-65e-cikarilacak/1466305#:~:text=Aile%2C%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20ve%20Sosyal%20Hizmetler,'e%20%C3%A7%C4%B1karaca%C4%9F%C4%B1z.%22%20dedi.*

Kongar, E. (1999). *Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kruse, A. ve Schmitt, E. (2017). İleriki yaşlarda karşılıklı sorumluluk ve sivil katılım. İ. Tufan ve M. Durak (Ed.), *Gerontoloji* içinde (ss. 619–636). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kurtkapan, H. (2018). Yaşlılık sosyolojisi kuramları için bir çerçeve denemesi. F. Yamaner ve Y. Eyuboğlu (Ed.), *İnsan, toplum ve spor bilimleri araştırma örnekleri* içinde (s. 250). Ankara: Nobel Akademi Yayınları.

Mandıracıoğlu, A. (2010). Dünyada ve Türkiye'de yaşlıların demografik özellikleri. *Ege Tıp Dergisi*, *49*(3), 39–45. http://egetipdergisi.com.tr/tr/pub/issue/31426/343861 adresinden erişildi.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü. (O. Akmhay, D. Kömürcü,Çev.)*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Marx, K. ve Engels, F. (2013). *Komünist manifesto (Celal Üster, Nur Deriş Çev.)*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Merrıam, S. B. (2018). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (Turan, Selahattin.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Müftüler, H. G. (2016). *Modernleşme sürecinde yaşlılık açısından kurumsallaşma ve maneviyat*. (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Müftüler, H. G. (2021). *Yaşlılık sosyolojisi kuramsal yaklaşım*. Ankara: Pegem Akadaemi Yayınları.

Oktay Koçoğlu, G. ve Bilir, N. (2002). *Yaşlanma 2002 uluslararası eylem planı*. Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi: Ankara. Erişim adresi: http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/eylem.pdf

Oktik, N. (2021). Yaşlılık üzerine. B. Varışlı ve N. Oktik (Ed.), *Yaşam evrelerini anlamak* içinde (s. 315). Ankara: Pegem Akademi.

Özdemir, Ü. N. (2019). Geçmişten günümüze Cicero ile yaşlilik. *Sosyoloji Dergisi, 40,* 281–290. Erişim adresi:https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/903618

Özkul, M. ve Kalaycı, I. (2020). Saygınlıktan günün ötelenmişliğine yaşlılık statüsü ve ilgili aktör rollerinde değişmeler. *Yaşlılık sosyolojisi* içinde (Say Şahin, Deniz.). Bursa : Ekin Yayınevi.

Özmete, E. ve Hussein, S. (2017). *Türkiye'de yaşlı bakım hizmetleri raporu*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı: Ankara.

Öztürk, Ş. (2020). Hasta bir dünyada yaşlanmak. *Hasta bir dünyada yaşlanmak* içinde (Öztürk, Şeyda., C. 98). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Quadagno, J. (2014). *Aging and the life course: an introduction to social gerontology*. New York: The McGraw-Hill Companies.

Şahin, S. (2020). Geriatri: tanım ve gelişim. *Yaşlı sağlığına çok yönlü yaklaşım* içinde (Dişçigil, Güzel.). Ankara: Gazi Kitapevi.

Sarı, Ö. (2013). Aile kurumu ve ailenin tanımı. *Sistematik aile sosyolojisi* içinde (Mustafa Ay., ss. 17–35). Konya: Çizgi Kitabevi.

Schaefer, R. T. (2013). *Sosyoloji* (Simten Coşar Çev.). Ankara: Palma Yayıncılık.

Seedsman, T. (2017). İnsancıl Bir Yaşlı Bakımı İçin Bir Arayış (Mithat Durak Çev.). İ. Tufan ve M. Durak (Ed.), *Gerontoloji* içinde (ss. 557–578). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Segal, L. (2020). Toplumsal cinsiyet, arzu ve yaşlanmanın skandalları. *Cogito hasta bir dünyada yaşlanmak* içinde (Öztürk, Şeyda., C. 98, ss. 15–30). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık sosyolojisi:Yaşlılığın toplumsal yörüngeleri*. Bursa: Dora Yayıncılık.

Sığın, A. (2016). Çalışma hayatı ve emeklilik bağlamında Türkiye'de yaşlılık. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *25/1*(Ek1), 87–101. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed/issue/34754/384367

Slattery, M. (2014). *Sosyolojide temel fikirler* (Tatlıcan, Ümit.). İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Sosyal hizmetler kanunu. (1983). *Sosyal hizmetler kanunu* (Erişim tarihi:12.05.2022). Erişim Adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828.pdf.

Sütlü Pehlivan, S. (2020). Demografik açıdan yaşlanan Dünya. *Yaşlılık sosyolojisi* içinde (Say Şahin, Deniz., s. 48). Bursa: Ekin Yayınevi.

Süzgün Şahin, F. ve Yorgancılar, S. (2019). *Sosyoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

T.C. Anayasasının bazı maddelerinde değişiklik yapılması hakkında kanun. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının bazı maddelerinde değişiklik yapılması hakkında kanun* (2010, 7 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı:27580). Erişim adresi:https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100513-1.htm.

T.C. Anayasası (1982, 7 Kasım). (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. *Resmi Gazete (Sayı:17863) Erişim Adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf*. Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17863_1.pdf.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On birinci kalkınma planı (2019-2023): Yaşlanma özel ihtisas komisyonu raporu*.Ankara. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/On_Birinci_Kalkinma_Plani_Ozel_Ihtisas_Komisyonlari_El-Kitabi.pdf

Taşçı, F. (2010). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya örnekleri. *Çalışma ve Toplum*, *1*, 175–202. Erişim adresi: https://www.calismatoplum.org/makale/yaslilara-yonelik-sosyal-politikalar-isvec-almanya-ingiltere-ve-italya-ornekleri

Tekin, A. (2020). Yaşlılığa ilişkin sosyolojik yaklaşımlar. *Yaşlılık sosyolojisi* içinde (Say Şahin, Deniz., s. 15). Bursa: Ekin Yayınevi.

Tekin, F. (2013). Ailede akrabalık ve soy. *Sistematik aile sosyolojisi* içinde (Mustafa Aydın.). Konya: Çizgi Kitabevi.

Tezcan, M. (1989). *Toplumsal değişme ve yaşlılık.* Ankara Üniversitesi Egitim Bilimleri Fakultesi Dergisi, 15(2), 001–009. doi:10.1501/Egifak_0000000908

Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye'de yaşlılık ve yaşlanmak* . İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Tufan, İ. (2014). *Türkiye'de yaşlılığın yapısal değişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Tufan, İ. (2020). Gerontoloji: tanım ve gelişim. *Yaşlı sağlığına çok yönlü yaklaşım* içinde (Dişçigil, Güzel.). Ankara: Gazi Kitabevi.

Tunçok, M. (2010). *Kişisel mekanın mimari temsillerinin 1990 sonrası yeni Türk sinemasında seçilmiş filimler üzerinden çözümlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.* Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

TÜİK. (2018). *Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080*. Ankara. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-Projeksiyonlari-2018-2080-30567

TÜİK. (2020). *Hayat tabloları,2017-2019*. Ankara. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tablolari-2017-2019-33711

TÜİK. (2021a). *İstatistiklerle yaşlılar,2020*. Ankara. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2020-37227

TÜİK. (2021b). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2020*. Ankara. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2021-45500

TÜİK. (2021c). *İstatistiklerle aile, 2020*. Ankara. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2020-37251

TÜİK. (2022). *İstatistiklerle Kadınlar, 2021*. Ankara. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635

TÜİK. (2022). *İstatistiklerle yaşlılar, 2021*. Ankara. Erişim adresi: https:// https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636

Tümerdem, Y. (2006). Gerçek yaş. *Turkish Journal of Geriatrics, 9(3)* içinde (Tümerdem, Yıldız., ss. 195–196). Erişim adresi: http://geriatri.dergisi.org/uploads/pdf/pdf_TJG_310.pdf

Tuna, M. ve Tenlik, Ö. (2017). Türkiyede ve Dünyada yaşlanma. İ. Tufan ve M. Durak (Ed.), *Gerontoloji* içinde (ss. 3–25). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Tunçer, M. (2020). Kriz döneminde yaşçılık: yeni mücadele alanları. *Cogito hasta bir dünyada yaşlanmak* içinde (Öztürk, Şeyda., C. 98, ss. 144–152). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

United Nations. (2009). *World population prospects the 2008 revision volume II sex and age distribution of the world population*. New York.

United Nations. (2017). *World population prospects the 2017 revision volume II: demographic profiles*. New York.

United Nations. (2019). *World Population Ageing 2019: Highlights*. New York.

United Nations. (2020). *World population ageing 2020 highlights*. New York.

United Nations Population Fund (UNFPA). (2012). *Ageing in Twenty- First Century: A Celebration and A challenge*. New York.

Varışlı, B. (2017). Türkiye'de yaşlanma ve demografi . İ. Tufan ve M. Durak (Ed.), *Gerontoloji* içinde (ss. 28–34). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Varışlı, B. (2021). Yaşlılıkta dönüşüm: dulluk ve emeklilik kavramlarına sosyolojik bir bakış. B. Varışlı ve N. Oktik (Ed.), *Yaşam evrelerini anlamak* içinde. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Wallace, R. A. ve Wolf, A. (2018). *Çağdaş sosyoloji kuramları (Leyla Elbuzur, M.Rami Ayas Çev.)*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

WHO. (2019). *World health statistics 2019: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals*. Geneva.

World Health Organization. (2021, 31 Mart). *Life expectancy and healthy life expectancy. Erişim adresi:*https://www.who.int/data/stories/world-health-statistics-2021-a-visual-summary.

Wrıght, G. C. (2020). Yaşlanma, yaşlılık ve yaşlılar: kavramsal tartışmalar, toplumsal algılar ve yaşlının sosyal statüsü. Ş. Öztürk (Ed.), *Cogito hasta bir dünyada yaşlanmak* içinde (C. 98, ss. 120–143). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yaylagül Korkmaz, N. (2017). Sosyal antropoloji ve yaşlılık. İ. Tufan ve M. Durak (Ed.), *Gerontoloji* içinde (ss. 165–179). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yertüm, U. (2021). Demografik fırsat penceresi bağlamında Türkiye emek piyasası. *Ekonomik ve sosyal boyutuyla yaşlılık* içinde (Altun, Fatih., s. 17). Ankara: Gazi Kitabevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, E. (2016a). Aile ve evlilik türleri. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile sosyolojisi* içinde (ss. 65–80). İstanbul: Açılım Kitap.

Yıldırım, E. (2016b). Toplumsal değişme sürecinde aile. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile sosyolojisi* içinde (ss. 121–132). İstanbul: Açılım Kitap.

Yılmaz, M., Sametoğlu, F., Akmeşe, G., Tak, A., Yağbasan, B., Gökçay, S., … Erdem, S. (2010). Sağlık hizmetinin alternatif bir sunum şekli olarak evde hasta bakımı. *İstanbul Tıp Dergisi*, 11(3), 125–132.

Yüceşahin, M. M. (2011). Küresel bir süreç olarak demografik dönüşüm mekânsal bir değerlendirme. *Coğrafi Bilimler Dergi*, *9*(1), 11–27. doi:10.1501/Cogbil_0000000115

Yuvakgil, Z. (2020). Yaşlılığa ilişkin yaklaşımlar ve teoriler. *Yaşlılık sosyolojisi* içinde (Say Şahin, Deniz., s. 107). Bursa: Ekin Yayınevi.

Zastrow, C. (2016). *Sosyal hizmete giriş (Aslıhan Akkaya ve diğerleri, Çev.)* (Durdu Baran Çiftçi.). Ankara: Nika Yayınevi.

Zencirkıran, M. (2020). *Sosyoloji*. Bursa: Dora Yayıncılık.

65 Yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz ve kimsesiz T. vatandaşlarına aylık bağlanması. (1976). *65 Yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz ve kimsesiz Türk vatandaşlarına aylık bağlanması hakkında kanun* (1976, 1 Temmuz). Resmi Gazate (Sayı:15642). Erişim Adresi:https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.pdf.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0003-3350-1242
Adı Soyadı	Engin ERDAĞ
Doğum Yeri	Çankırı
Doğum Tarihi	10.10.1983

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Atatürk Üniversitesi
Fakülte	Açıköğretim Fakültesi
Bölüm	Sosyal Hizmet

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Sosyoloji

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Görevi/Pozisyonu	Tekniker
Tecrübe Süresi	15 Yıl

İLETİŞİM

Adres	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177 Sokak Çankaya/ ANKARA
E-mail	enginerdag@yandex.com